

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ HUKUK BİLİM DALI

TÜRK VERGİ SİSTEMİ AÇISINDAN
BANKALARIN ÖDEV VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Gökhan SÜMER

BURSA – 2013

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ HUKUK BİLİM DALI

TÜRK VERGİ SİSTEMİ AÇISINDAN
BANKALARIN ÖDEV VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Gökhan SÜMER

Danışman:
Prof. Dr. Mehmet YÜCE

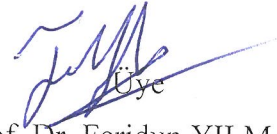
BURSA – 2013

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

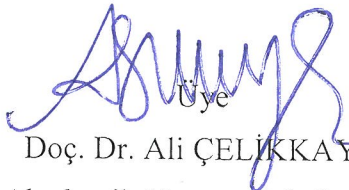
Maliye Anabilim Dalı, Mali Hukuk Bilim Dalı'nda 710812003 numaralı Gökhan SÜMER 'in hazırladığı "TÜRK VERGİ SİSTEMİ AÇISINDAN BANKALARIN ÖDEV VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 04.04/2013 günü 13.30 - 15.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna başarılı (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Feridun YILMAZ
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Ali ÇELİKKAYA
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Özhan ÇETİNKAYA
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Adnan GERÇEK
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

04.04/2013

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı :Gökhan SÜMER

Üniversite :Uludağ Üniversitesi

Enstitü :Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı :Maliye

Bilim Dalı :Mali Hukuk

Tezin Niteliği :Doktora

Sayfa Sayısı : xviii + 236

Mezuniyet Tarihi :...../...../ 2013

Tez Danışman(lar)ı :Prof. Dr. Mehmet YÜCE

TÜRK VERGİ SİSTEMİ AÇISINDAN BANKALARIN ÖDEV VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Daha çok üçüncü kişilerden topladıkları fonları nakit ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlara aktaran ve böylelikle üretim ve tüketimi finanse eden mali nitelikli aracı kuruluş şeklinde tanımlanabilen bankaların tarihçesi M.Ö. 3500 yıllarına kadar uzanmaktadır.

Zaman içerisinde bankacılık kendisini yenileyerek bugünkü modern yapısına kavuşmuştur. Günümüzde bankacılık sektörü dünya sanayinin gelişimine önemli katkılar sağlamakta, geliştirdiği ürünler ve sundukları hizmetlerle insan yaşamını kolaylaştırıcı faaliyetleri de bünyesinde bulundurmaktadır. Günümüz ekonomilerinde artık reel sektör ve finans sektörü ayrılmaz ikili olmuş, bu iki sektörün herhangi birinde oluşan olumlu ya da olumsuz gelişmelerin diğerini etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, finans sektörünün en önemli aktörü konumunda yer alan bankalar artık hayatın ve ekonominin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir.

Türkiye’de sanayinin gelişmesinde önemli katkısı bulunan Türk Bankacılık Sektörü günümüzde evrensel bankacılığın tüm gereklerini yerine getiren bir yapıya bürünmüştür.

Gelinen noktada gerek sunulan hizmetler gerekse hizmet kalitesi bakımından gelişmiş ülkelerin bankacılık anlayışı ile rekabet halindedir. Oldukça karlı ve verimli bir yapıda olan Türk Bankacılık Sektörü her geçen gün daha da büyümektedir. 31.12.2011 tarihi itibarıyla Türk Bankacılık Sektörü; 1.160.712 milyon TL aktif büyüklüğüne ulaşmış olup, aynı dönemde toplam kredi ve alacakları 664.289 milyon TL, toplam mevduatları 698.920 milyon TL, toplam öz kaynakları 138.452 milyon TL, net dönem karı ise 19.042 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında Türk Bankacılık Sektörünün en az iki kat daha büyüme potansiyelinin bulunduğu, bu oranın gayri safi yurt içi hasılanın artmasıyla beraber daha da yukarılara çıkabileceği görülmektedir.

Gelişen Türk Bankacılık Sektörü plase ettiği krediler kadar işlemlerinin vergisel boyutu nedeniyle de gittikçe önem kazanmaktadır. Bankalar ödedikleri kurumlar vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, değerli kâğıt bedeli, emlak vergisi, çevre ve temizlik vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, ilan ve reklâm vergisi yanı sıra, işlemlerinden doğan harçlar, kaynak kullanımını destekleme fonu, ücretli çalışanlarından mahsup ettikleri ve kar payı olarak ödedikleri gelir vergisi tevkifatları, mevduat, repo ve fon işlem kazançlarından mahsup ettikleri gelir vergisi tevkifatları ve veraset ve intikal vergileri bakımından da önemli bir vergi yükümlüsü ve sorumlusudur.

Kurumlar Vergisi açısından bakıldığında; 2011 yılında en fazla kurumlar vergisi ödeyen ilk 100 kurum içinde 21 adet banka bulunmakta olup, Türk Bankacılık Sektörü 2001-2011 yılları arasında ortalama olarak toplam kurumlar vergisinin % 24,11'ini ödemiştir. 2011 yılı için bankalar için hesaplanan kurumlar vergisi tutarı 3.217 Milyon TL'dir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından ise bankalar 2011 yılında bahis konusu verginin yaklaşık yüzde 80'ini ödemiştir. 2011 yılında ödenen toplam Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tutarı 4.309 milyon TL olup, bunun 3.450 milyon TL'si bankalarca ödenmiştir.

Bankaların ödedikleri diğer vergiler de düşünüldüğünde bankaların vergi gelirleri açısından önemli kurumlar olduğu görülmektedir. Türk Bankacılık Sektörünün gelecek yıllarda gayri safi yurt içi hasılanın gelişim etkisi hariç 2 kat daha büyüyeceği göz önüne alındığında, sektör gelecekte vergisel olarak önemini daha da arttıracaktır.

Diğer taraftan, AB ülkelerin çoğunda finansal işlemlerin önemli KDV'den istisna edilmiştir. AB ile bütünleşme sürecinin yaşandığı bir dönemle AB ile paralel bir politikanın izlenmesi kaçınılmazdır. Küreselleşen bir dünyada kendine özgü bir vergilendirmeye gitmenin uluslararası rekabet açısından Türkiye'deki finansal sektör aleyhine bir takım olumsuz sonuçları olduğu muhakkaktır. Bu nedenle gerek yurt içi gerekse yurt dışı piyasalarda rekabet eşitliğinin ve kaynakların etkin kullanımının sağlanması ve sektörün gelişmesi için vergilerin başta AB olmak üzere gelişmiş ülke ekonomileriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Çalışmada öncelikle bankacılığın Dünya'da ve Türkiye'de tarihsel gelişimine, banka türleri, işlem ve fonksiyonlarına yer verildikten sonra ikinci bölümde Türkiye'deki bankaların hukuki statülerine ve mükellef olarak hak ve sorumluluklarıyla ödedikleri vergiler kanuni dayanakları ile beraber, matrah, yükümlü, beyan ve ödeme zamanları belirtilerek anlatılmıştır. Son bölümde ise; Avrupa Birliği'ndeki finansal işlemlerin vergilendirilmesi ve bankaların ödedikleri vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yeri ve önemi konularına yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Banka	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)	Katma Değer Vergisi (KDV)	Kurumlar Vergisi
Mali	Para	Gayrisafi Hasıla	Yurtiçi (GSYİH) Vergi

ABSTRACT

Name and Surname	:Gökhan Sümer
University	:Uludağ University
Institution	:Social Science Institution
Field	:Public Finance
Branch	:Fiscal Law
Degree Awarded	:Doctorate
Page Number	:xviii + 236
Degree Date	:..../..../2013
Supervisor(s)	:Prof. Dr. Mehmet YÜCE

ACCORDING TO TURKISH TAX SYSTEM DUTIES AND OBLIGATIONS OF BANKS

Mostly funds are collected from third parties and use them for individuals and organizations in need of cash transfers thus, banks can be defined as qualified intermediary financial organization which finances the production and consumption and its history traced to 3500 B.C.

Over time, banking has renewed itself and has reached today's modern structure. Today, banking sector provides significant contributions to the development of industry, involved some activities to facilitate the human life with developed products and services they offer. In today's economies, real sector and financial sector become inseparable parts of each other. It is unavoidable that these two sectors in any of the positive or negative developments affect the other. So banks, which place the most important actor in the financial sector become one of most crucial elements of life and the economy.

Turkish Banking Sector, which has a significant role for development of industry in Turkey, fulfilling all the requirements of universal banking today. At this point, Turkish Banking System has a competition with developed countries' banking concept in terms of services offered and quality of service. Turkish Banking Sector, which is very gainful and profitable, is growing day by day. As of the date of 31.12.2011, Turkish Banking Sector; has reached 1.160.712 million TL (Turkish Liras) size of asset, 664.289 million TL total credits and receivables, in the same period, 698.920 million TL general deposits. Total shareholders' equity 138.452 million TL, net profit for the year calculated as 19.042 million TL. Compared with developed countries, the growth potential of the Turkish Banking Sector with at least double and this ratio can even higher with the increase in

gross domestic product is seen go up. Turkish Banking Sector is becoming increasingly important due to the size of tax credit transactions as well as credits they provide. Banks have paid corporate tax, banking and insurance transactions tax, the price of valuable the paper, estate tax, environment tax, motor vehicles tax, advertisement and advertising tax, Furthermore, They pay fees of transactions, resource utilization support fund, income tax deduction which is taken from his fee earners and paid as share of profit., income tax deductions which is acquired from deposit, repurchase agreements and fund transactions and inheritance and gift tax. So, banks are a significant and responsible tax payer.

There are 21 banks which paid most in the first 100 corporation in terms of corporate tax and Turkish Banking Sector paid an average of 24.11% of total corporate tax between 2001-2011.corporate taxes calculated for banks as 3.217 million TL for the year 2011. In 2011, banks paid approximately 80 percent of the tax in terms of the Banking and Insurance Transaction Tax. The total paid was amount 4.309 million TL of this tax and 3450 million TL of this were paid by the banks for the same year.It is seen that banks are important corporations in terms of tax incomes when considering other taxes paid as well by banks. When considering Turkish Banking Sector will improve 2 times in the future excluding the impact of progress of gross national product, the importance of the sector as a tax will increase.

On the other hand, in most of the EU countries' financial transactions are exempt from VAT. It is inevitable that following a similar policy with EU in a period that integration process with EU is going on. It also clear that doing idiocratic taxation in a globalized word in terms of international competition creates negative consequences of the financial sector in Turkey. For this reason, taxes need to be compatible, particularly with the EU, and with the economies of developed countries to provide competitive equality between domestic and foreign markets and efficient use of resources for the development of the sector.

In this study, firstly the historical development of banking in the world and in Turkey, presenting transaction and functions of banks, the bank types and in the second part, legal status of banks in Turkey and as a tax payer, the rights and responsibilities of the legal basis for the taxes they pay including basis, responsible, declaration and payment date are mentioned. In the last chapter; taxation of financial transactions in the European Union and the place and importance of taxes paid by banks in total tax income are introduced.

Key Words

Bank	Banking and Insurance Transactions Tax	Value Added Tax	Corporation Tax
Fiscal	Money	Gross Domestic Product	Tax

ÖNSÖZ

Ekonomide; sanayi ve ticaretin gelişimine katkısı her geçen gün artan ve finans kesiminin en önemli oyuncusu konumuna gelen bankaların sundukları hizmetler ve yaptıkları işlemler sayesinde insan hayatındaki öneminin artmasının yanı sıra, sektörde çalışıyor olmam tez çalışmamın konusunun bankacılık sektörü ile ilgili olmasına sebep olmuştur.

Çalışmada; bankacılığın Türkiye ve Dünya’da gelişimi, banka işlem ve fonksiyonları, Türkiye ve Dünya Bankacılık Sektörü mali yapılarının değerlendirilmesi, bankaların hukuki statüsü, ödedikleri vergiler ve toplam vergi gelirleri açısından bu vergilerin yeri ve önemine ilişkin başlıklar belirlenerek kısaca bankaların ödemekle yükümlü ve sorumlu oldukları vergiler bir arada sunulmuştur.

Çalışmamı beni yetiştiren rahmetli babam İsmet Sümer ve canım annem Yüksel Sümer’e ithaf ederken, doktora çalışmalarımın her aşamasında desteğini gördüğüm değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Yüce’ye ve zorlu çalışma sürecinde desteğini benden esirgemeyerek çalışmalarımın tamamlanmasında başrol oynayan eşim Emel Sümer’e ve oğlum Batuhan Sümer’e teşekkür ederim.

Bursa, 2013

Gökhan SÜMER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
TABLolar	xvi
ŞEKİLLER	xviii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BANKA TANIMI, BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRK VE DÜNYA BANKACILIK SİSTEMLERİ, BANKALAR, TEMEL BANKACILIK İŞLEMLERİ VE FONKSİYONLARI

1. BANKA TANIMI VE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
1.1. BANKA KAVRAMI	5
1.2. BANKACILIĞIN TARİHÇESİ.....	6
1.3. BANKACILIĞIN TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ.....	10
1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı	11
1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Türk Bankacılığı.....	21
1.3.3. 1980 Sonrası Türk Bankacılığı.....	36
1.3.4. Kasım 2000 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sistemi	47
1.3.5. Günümüz Türk ve Dünya Bankacılık Sistemi.....	52
2. BANKA TÜRLERİ.....	68
2.1. SERMAYE KAYNAKLARINA GÖRE BANKALAR.....	68
2.1.1. Devlet Bankaları.....	68
2.1.2. Özel Sermayeli Bankalar	68
2.1.3. Karma Sermayeli Bankalar.....	68

2.1.4. Ulusal Bankalar	68
2.1.5. Yabancı Bankalar	69
2.2. KAPSAMLARINA GÖRE BANKALAR	69
2.2.1. Özel Bankacılık.....	69
2.2.2. Holding Bankacılığı.....	69
2.2.3. Uluslararası Bankacılık	69
2.2.4. Kıyı Bankacılığı	70
2.3. FAALİYETLERİNE ALANLARINA GÖRE BANKALAR	70
2.3.1. Merkez Bankaları.....	70
2.3.2. Ticaret Bankaları	71
2.3.3. Yatırım Bankaları	72
2.3.4. Kalkınma Bankaları.....	73
2.3.5. Özel Amaç İle Kurulmuş Bankalar	73
3. TEMEL BANKACILIK İŞLEMLERİ	73
4. BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI	75
4.1. FİNANSAL ARACILIK FONKSİYONU	75
4.2. KAYNAKLARIN ETKİN KULLANIMINI SAĞLAMA FONKSİYONU	76
4.3. GELİR VE SERVET DAĞILIMINI ETKİLEME FONKSİYONU.....	77
4.4. KAYDI PARA YARATMA FONKSİYONU	78
4.5. PARA VE MALİYE POLİTİKASININ İŞLEYİŞİNE YARDIMCI OLMA FONKSİYONU	78
4.6. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANI VE İHRACATI TEŞVİK FONKSİYONU	79

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKALARIN HUKUKİ STATÜSÜ VE VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜK VE SORUMLULUKLARI

1. TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN HUKUKİ STATÜSÜ	82
2. BANKALARIN HAK VE ÖDEVLERİ	86
3. BANKALARIN BANKACILIK VE SERMAYE PİYASASI MEVZUATINDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	88

3.1. TASARRUF MEVDUATI SİGORTA PRİMLERİ	88
3.1.1. Tasarruf Mevduatı Sigortası Kapsamı.....	88
3.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigortası Matrah ve Oranı.....	90
3.1.3. Tasarruf Mevduatı Sigortası Primi Ödenmesi	91
3.2. ZORUNLU KARŞILIKLAR.....	92
3.2.1. Genel Açıklama.....	92
3.2.2. Karşılık Ayrılmasına İlişkin Esaslar	93
3.2.3. Zorunlu Karşılık Oranları ve Ödenmesi.....	95
3.3. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMUNUN GİDERLERİNE KATILMA PAYI	96
3.4. FAALİYETE GEÇİŞ İZNİ FON PAYI.....	97
3.5. TAHVİL VE TESCİL ÜCRETLERİ İLE TAHVİL BONO PİYASASI BORSA PAYI.....	98
3.5.1. Ücret Payına Tabi İşlemler.....	98
3.5.2. Ücret Payından İstisna İşlemler.....	99
3.6. YATIRIMCILARI KORUMA FONU.....	100
4. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ VERGİLER.....	102
4.1. BANKALARIN YÜKÜMLÜ SIFATIYLA ÖDEDİKLERİ VERGİLER ...	102
4.1.1. Kurumlar Vergisi	102
4.1.1.1. Kurumlar vergisi konusu	102
4.1.1.2. Kurumlar vergisi mükellefi.....	103
4.1.1.3. Safi kurum kazancının tespiti	103
4.1.1.4. Kurumlar vergisi oranı.....	104
4.1.1.5. Kurumlar vergisinde vergilendirme dönemi ve beyanı.....	104
4.1.1.6. Kurumlar vergisinde tarh yeri ve tarhiyatın muhatabı.....	104
4.1.2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi.....	105
4.1.2.1. Banka ve sigorta muameleleri vergisi konusu ve mükellefleri.....	105
4.1.2.2. Banka ve sigorta muameleleri vergisinde istisna ve muafiyet.....	105
4.1.2.3. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı.....	109

4.1.2.4. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin oranı	110
4.1.2.5. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin vergilendirme dönemi ve beyanı	112
4.1.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi	112
4.1.4.1. Motorlu taşıtlar vergisinin konusu ve mükellefi	113
4.1.4.2. Motorlu taşıtlar vergisi tarifeleri	114
4.1.4.3. Motorlu taşıtlar vergisinin tarh, tebliğ ve ödenmesi	116
4.1.4. Emlak Vergisi	117
4.1.4.1. Emlak vergisinin konusu ve mükellefi	117
4.1.4.2. Emlak vergisinde mükellefiyetin başlaması ve bitmesi	118
4.1.1.3. Emlak vergisi matrahı ve oranı	119
4.1.1.4. Emlak vergisi tarh, tahakkuk ve ödenmesi	122
4.1.5. Damga Vergisi	122
4.1.5.1. Damga vergisi konusu ve mükellefleri	122
4.1.5.2. Damga vergisi matrahı	125
4.1.5.3. Damga vergisinde muafiyet ve istisna	126
4.1.5.4. Damga vergisi oranı	126
4.1.5.5. Damga vergisinde beyan ve ödeme	129
4.1.6. İlan ve Reklam Vergisi	130
4.1.6.1. İlan ve reklam vergisinin konusu	130
4.1.6.2. İlan ve reklam vergisinin mükellefi ve sorumlusu	131
4.1.6.3. İlan ve reklam vergisinin matrahı ve tarifesi	131
4.1.6.4. İlan ve reklam vergisinin beyanı ve ödenmesi	132
4.1.7. Çevre Temizlik Vergisi	132
4.1.7.1. Çevre temizlik vergisi konusu	132
4.1.7.2. Çevre temizlik vergisi mükellefi	132
4.1.7.3. Çevre temizlik vergisinin matrahı ve tarifesi	133
4.1.7.4. Çevre temizlik vergisinin ödenmesi	135
4.1.8. Değerli Kağıtlar Kanunu	136
4.1.9. Harçlar Kanunu.	137
4.2. BANKALARIN SORUMLU SIFATIYLA ÖDEDİKLERİ VERGİLER	139
4.2.1. Gelir Vergisi Tevkifatı	139

4.2.1.1. Ücretlerden kesilen gelir vergisi tevkifatı	140
4.2.1.2. Gayrimenkul sermaye iratları, serbest meslek kazancı ve esnaf muaflığı ödemeleri	142
4.2.1.3. Menkul sermaye iradı.....	144
4.2.2. Kurumlar Vergisi Tevkifatı.....	160
4.2.3. Katma Değer Vergisi Tevkifatı	163
4.2.3.1. Tam tevkifat	164
4.2.3.2. Kısmi tevkifat	165
4.2.2. Veraset ve İntikal Vergisi Tevkifatı.....	169
4.2.4. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu	170
5. FİNANSAL ARAÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ	172
5.1. TANIM VE GENEL AÇIKLAMA.....	172
5.2. TÜRLERİ İTİBARIYLA FİNANSAL ARAÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ	175
5.2.1. Kambiyo İşlemleri	175
5.2.2. Arbitraj Muameleleri.....	176
5.2.3. Opsiyon Sözleşmelerinin ve Vadeli (Forward) İşlemlerin Vergilendirilmesi	177
5.2.3.1. Opsiyon sözleşmelerinin vergilendirilmesi	177
5.2.3.2. Forward işlemlerin vergilendirilmesi.....	182
5.2.4. Swap İşlemlerinin Vergilendirilmesi	185
5.2.4.1. Para swapı işlemleri.....	185
5.2.4.2. Faiz swapı işlemleri	186
5.2.4.3. Çapraz döviz swap işlemleri.....	188
5.2.5. Varantların Vergilendirilmesi.....	188
5.2.6. Kaldıraçlı Alım Satım (Foreks) İşlemlerinin Vergilendirilmesi	189

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE FİNANSAL İŞLEMLERİN VERGİLENDİRİLMESİ VE BANKALARIN ÖDEDİKLERİ VERGİLERİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE FİNANSAL İŞLEMLERİN

VERGİLENDİRİLMESİ.....	192
1.1. AVRUPA BİRLİĞİ GENEL POLİTİKASI	192
1.2. AVRUPA BİRLİĞİN'E ÜYE BAZI ÜLKELERDE FİNANSAL İŞLEMLERİN VERGİLENDİRİLMESİ	196
1.2.1. İngiltere	196
1.2.2. Fransa	197
1.2.3. Belçika	197
1.2.4. Hollanda	198
1.2.5. İtalya	198
1.2.6. Almanya	199
1.2.7. Diğer Ülkelerde Finansal İşlemlerin Vergilendirilmesi.....	199
1.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE 2008 GLOBAL KRİZİ SONRASI FİNANSAL İŞLEM VERGİSİ DÜŞÜNCESİ	203

2. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ KURUMLAR VERGİSİNİN TOPLAM KURUMLAR VERGİSİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

206

3. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİLERİNİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....

209

4. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ DİĞER VERGİLERİN VERGİ GELİRLERİ AÇISINDAN YERİ VE ÖNEMİ

211

SONUÇ

219

KAYNAKLAR.....

225

ÖZGEÇMİŞ

236

KISALTMALAR

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GV	: Gelir Vergisi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KV	: Kurumlar Vergisi
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TDHP	: Tek Düzen Hesap Planı
T.C.M.B.	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
VUK	: Vergi Usul Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1864-1910 Döneminde Osmanlı'da Kurulan Yabancı Bankalar	17
Tablo 2: 1911-1922 Döneminde Kurulan Milli Bankalar	21
Tablo 3: 1923-1933 Döneminde Kurulan Mahalli Bankalar	26
Tablo 4: 1944-1960 Döneminde Kurulan Bankalar	30
Tablo 5: 1960–1992 Döneminde Kurulan Bankalar	39
Tablo 6: Bankalarla İlgili Yasal ve İdari Düzenlemeler (1980-1996 Dönemi)	44
Tablo 7: Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sıralaması (31.12.2012)	53
Tablo 8: Katılım Bankalarının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri	57
Tablo 9: Toplam Aktif Büyüklüğü, Kredi Hacmi ve Mevduat Yoğunlaşması	58
Tablo 10: GSYH ve Türk Bankacılı Sektörü Gelişimi	59
Tablo 11: Türk Bankacılık Sektörü ve Küresel Bankacılık Aktif Büyüklüğü	60
Tablo 12: Kredilerin ve Mevduatın Küresel Görünümü	62
Tablo 13: Konut Kredilerinin Küresel Görünümü	64
Tablo 14: Banka ve Şube Sayılarının Küresel Görünümü	65
Tablo 15: Banka Sisteminde Kaydi Para Oluşumu	78
Tablo 16: Beyanname Verme ve Ödeme Süreleri	87
Tablo 17: Bankaların Ayırması Gereken Karşılık Oranı (TL İşlemlerinde)	95
Tablo 18: Bankaların Ayırması Gereken Karşılık Oranı (Yabancı Para İşlemlerinde)	95
Tablo 19: Kotasyon Ücret Tarifesi	98
Tablo 20: MTV(I) Sayılı Tarife	114
Tablo 21: MTV (II) Sayılı Tarife	115
Tablo 22: MTV (IV) Sayılı Tarife	116
Tablo 23: Emlak Vergisi Oranları	121
Tablo 24: Damga Vergisine Tabi Kağıtlar	127
Tablo 25: İlan ve Reklâm Vergisi Tarifesi	131
Tablo 26: Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi	133
Tablo 27: Büyükşehir Belediyelerince Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi	134

Tablo 28: İndirimli Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi.....	135
Tablo 29: Değerli Kağıt Bedelleri	136
Tablo 30: Alınacak Harçlar ve Tabi Oldukları Tarifeler	137
Tablo 31: Finansal Faaliyet Harçları	138
Tablo 32: Kira Ödemelerinde Tevkifat Oranları	1
Tablo 33: Serbest Meslek Kazançlarında Tevkifat Oranları	143
Tablo 34: Esnaf Muaflığında Tevkifat Oranları	143
Tablo 35: Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi	149
Tablo 36: Kısmi Tevkifat Kapsamındaki Mal ve Hizmetler	167
Tablo 37: KKDF Oranları.....	171
Tablo 38: OECD Ülkelerinde Finansal Hizmetlerin KDV Karşısındaki Durumu	201
Tablo 39: OECD Ülkelerinde Bankacılık Hizmetlerinin KDV Karşısındaki Durumu	202
Tablo 40: 2011 Vergilendirme Dönemi Kurumlar Vergisi Türkiye Geneli İlk 100 Sıralaması.....	206
Tablo 41: Faaliyet Gruplarına Göre Kurumlar Vergisi Beyanları(2007-2009).....	207
Tablo 42: Yıllar İtibariyle Ödenen BSMV	210
Tablo 43: Sigorta Şirketleri Prim Üretimi ve BSMV	210
Tablo 44: Merkezi Yönetim Gelirleri(2007-2011)	212
Tablo 45: Mevduat Hesap Faizleri Üzerinden Yapılan Tevkifatlar	214
Tablo 46: Bankaları Ödedikleri Vergiler	215
Tablo 47: Türk Bankacılık Sektörü Kar Rakamları(31.12.2011)	216

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2001-2011 Yılları Arası Hesaplanan Kurumlar Vergisi Dağılımı	208
Şekil 2: 2001-2011 Yılları Arasında Hesaplanan Ortalama Kurumlar Vergisi Dağılımı	209
Şekil 3: Yıllar İtibariyle Toplam BSMV'nin Dağılımı.....	210

GİRİŞ

Banka sözcüğünün İtalyancada tezgah, sıra, masa anlamına gelen “Banko” sözcüğünden türediği düşünülmektedir. Bankalar ise kısaca ödünç para alıp verme faaliyetlerinin yanı sıra, ödemelere aracılık etme, senet tahsili, para havalesi, emanet kabulü, kasa kiralama ve döviz alım satımı gibi çeşitli işlemleri gören kuruluşlardır.

Tarihçesi M.Ö. 3500 yıllarına kadar uzanan bankalara ilk örnek “Maket” olarak bilinen kuruluşlardı. Mezopotamya’da görülen bu kuruluşlarda harman zamanı ödenmek üzere ödünç tohum, hammadde ve teçhizatlar, önceleri ayni, daha sonraları ise nakdi olarak ödünç veriliyordu. M.Ö. 2123-2180 Babil İmparatorluğu döneminde önemini arttıran bankalarla ilgili olarak ilk yazılı kurallar Hamurabi Yasaları’nda yer almıştır.

Zaman içerisinde ticaretin artması ve ekonominin canlanmasıyla gelişen bankacılık sektöründe modern anlamdaki ilk bankacılık etkinliği göstereni kuruluş 1609 yılında kurulan Amsterdam Bankası’dır.

Türkiye’de sanayi devriminin Osmanlı döneminde gerçekleşmemesi ve ekonominin son dönemlerinde dışa bağımlı hale gelmesi bankacılığın Osmanlı’da gelişmesinin önünde engel oluşturmuştur. Osmanlı’da bankacılık faaliyetleri dinin faiz yasaklarından dolayı yerli halkın uğraşmaması nedeniyle ya yabancı devletler ya da Yahudi, Ermeni ve Rum azınlık gruplarınca yürütülmüştür. Cumhuriyet öncesi bankacılık alanında yok denecek kadar az bulunan Türk teşebbüsleri, Cumhuriyetin ilanı ve 1930 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının kurulmasıyla artmaya başlamıştır.

Ülkenin gelişmesiyle beraber sayı ve etkinliği artan Türk Bankacılık Sektörü, Kasım 2000 kriziyle büyük bir sarsıntı geçirmiş, bir çok banka Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu’na devredilmiştir. 2001 yılıyla beraber bankacılık alanında çok önemli düzenlemeler ve kurumlar tesis edilmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun kurulmasıyla beraber birçok yasal düzenleme ve bankalar üzerinde otoritenin denetimi sayesinde bugün Türk Bankacılık Sektörü gerek sermaye yeterlilikleri gerekse karlılıkları açısından çok iyi konuma gelmiştir. Öyle ki, dünyanın sarsıldığı bütün ülkelerde bankaların iflas ettiği 2008 küresel krizinde dahi Türk Bankacılık Sektörü sağlam temeller ve kurallara uygun faaliyette bulunması nedeniyle en ufak bir sıkıntı bile yaşamamıştır. Bunun doğal sonucu olarak ülkenin reel sektörü de krizin etkisini minimum seviyede hissetmiştir.

31.12.2011 tarihi itibariyle 4'ü katılım bankası olmak üzere sektörde toplam 48 adet banka faaliyet göstermektedir. 31.12.2011 tarihi itibariyle Türk Bankacılık Sektörü; 1.160.712 milyon TL aktif büyüklüğe ulaşmış olup, aynı dönemde toplam kredi ve alacaklar 664.289 milyon TL, toplam mevduatlar 698.920 milyon TL, toplam öz kaynaklar 138.452 milyon TL, net dönem karı ise 19.042 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2011 yılında 1.294.893 milyon TL gayri safi yurt içi hasılasının olduğu göz önüne alındığında halen Türk Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğü gayri safi yurt içi hasılayı geçememiştir. Küresel bankacılık verileri ile kıyaslandığı zaman sektör aktif büyüklüğün 2 kat daha büyük olması gerektiği görülmektedir. Şöyle ki, gelişmekte olan ülkelerden Brezilya'da dahi sektör aktif büyüklüğü gayri safi yurt içi hasılanın 2 katıdır.

Her geçen gün daha da büyüyen Türk Bankacılık Sektörü vergisel açıdan bakıldığında çok önemli mükelleflerdir. Bankalar mükellef olmaları nedeniyle vergisel hak ve yükümlülüklerle de sahiptirler. Bankalar yükümlü sıfatıyla vergi ödedikleri gibi, sorumlu sıfatıyla da tevkifat yapıp vergi dairesine ödemekle yükümlüdür.

Bankaların yükümlü sıfatıyla ödedikleri vergiler; Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Emlak Vergisi, Damga Vergisi, İlan ve Reklam Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi ile Değerli Kağıtlar Kanunu ve Harçlar Kanunu nedeniyle ödedikleri harçlar ve kağıt bedelleridir.

Diğer taraftan, bankalar sorumlu sıfatıyla; Gelir Vergisi Tevkifatı olarak, Ücretlerden Kesilen Gelir Vergisi Tevkifatı, Gayrimenkul Sermaye İratları, Serbest Meslek Kazancı ve Esnaf Muaflığı Ödemeleri, Menkul Sermaye İradı vergilerini tevkifat yaparak öderler. Ayrıca, Veraset ve İntikal Vergisi ile Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu için de bankaların sorumlu sıfatıyla tevkifat yapma yükümlülükleri bulunmaktadır.

Kurumlar Vergisi açısından bakıldığında; 2011 yılında en fazla kurumlar vergisi ödeyen ilk 100 kurum içinde 21 adet banka bulunmakta olup, Türk Bankacılık Sektörü 2001-2011 yılları arasında ortalama olarak toplam kurumlar vergisinin % 24,11'ini ödemiştir. 2011 yılı için bankalar için hesaplanan kurumlar vergisi tutarı 3.217 Milyon TL'dir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından ise bankalar 2011 yılında bahis konusu verginin yaklaşık yüzde 80'ini ödemiştir. 2011 yılında ödenen toplam Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tutarı 4.309 milyon TL olup, bunun 3.450 milyon TL'si bankalarca ödenmiştir.

Bankaların ödedikleri diğer vergiler de düşünüldüğünde bankaların vergi gelirleri açısından önemli kurumlar olduğu görülmektedir. Türk Bankacılık Sektörünün gelecek yıllarda gayri safi yurt içi hasılanın gelişim etkisi hariç 2 kat daha büyüyeceği göz önüne alındığında, sektör gelecekte vergisel olarak önemini daha da arttıracaktır.

Dolayısıyla, ekonominin gelişmesinde topladığı fonları ihtiyacı olan kişi ve kurumlara plase ederek önemli görevler üstlenen Türk Bankacılık Sektörü, merkezi yönetim gelirleri açısından ödedikleri vergilerle de önemli olmakla birlikte, gelecek dönemlerde Sektörün gelişmesiyle beraber bu önem derecesi daha da artacaktır.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği'nde üye devletler bankacılık ve finansal işlemleri katma değer vergisi kapsamında değerlendirmekte bu işlemlerden temel bankacılık işlemleri olan; mevduat kabulü, kredi verilmesi, kredi kartı, teminat mektubu, ödeme işlemleri ve havale gibi temel bankacılık işlemleri katma değer vergisinden istisna edilmiştir. Diğer finansal araçlar tarafından sunulabilen faktöring, genel müşavirlik, yatırım danışmanlığı ve saklama hizmetleri gibi işlemler vergiye tabi tutulmuştur. Ancak, 2008 Krizi sonrası Avrupa Birliği'nin mali kesime aktardığı fon tutarının GSH'nın %13'üne ulaşması finansal işlemlerden vergi alınması konusunu gündeme getirmiştir. Halen üzerinde tartışılan finansal işlem vergisi konusunda henüz bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Tezde; Türk Bankacılık Sektörü ile Küresel Bankacılık Sektörü rakamları karşılaştırılarak sektörün büyüme potansiyeli ortaya konduktan sonra, Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların ödemekle yükümlü ve sorumlu oldukları vergiler tek tek ele alınacaktır. Türkiye'de sektörün ödediği vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yeri ve önemi konusunda çıkarımlar yapılarak bankaların vergi gelirleri açısından önemlerinin gelecekte daha da artacağı hususu ile Avrupa Birliği'nde uygulaması olmayan ve sektör üzerindeki maliyeti artırarak sektörün gelişmesi önünde engel teşkil eden vergi yükümlülüklerinin kaldırılması gerekliliği belirtilecektir.

Bu çerçevede Tez üç bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde banka tanımı, bankacılığın tarihsel gelişimi, banka türleri, temel bankacılık işlemleri ve bankaların temel fonksiyonları gibi bankacılıkla ilgili temel bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye’de bankaların hukuki statüsü, bankaların mükellef sıfatıyla hak, ödev ve vergisel yükümlülükleriyle vergisel sorumlulukları konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Avrupa Birliği’nde finansal işlemlerin vergilendirilmesi konusu ile bankaların ödedikleri vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yeri ve önemi irdelenmiştir.

I. BÖLÜM

BANKA TANIMI VE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. BANKA TANIMI VE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. BANKA KAVRAMI

Birçok kaynakta farklı biçimde tanımlamalarına rastladığımız banka sözcüğü hemen hemen tüm dillerde ufak tefek değişiklikler göstermekle beraber sözcüğün İtalyanca'da tezgah, masa, sıra anlamına gelen “Banko” kelimesinden türetildiği, zaman içerisinde Banka olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Türkçe’de de banko kelimesi bankalarda çalışan personel ile müşterilerin karşılıklı olarak işlemlerini sürdürdükleri sabit sıralar anlamına gelmektedir¹.

Genel olarak her türlü bankacılık faaliyet ve fonksiyonlarını kapsayan bir tanım yapmak oldukça güçtür. Bazı yazarlar bankayı para ticareti ile uğraşan kurumlar, bazıları da bir miktar faiz ödeyerek topladıkları paraları daha yüksek faizle iş sahiplerine veren kurumlar olarak tanımlamaktadırlar².

Bankalar ödünç para alıp verme faaliyetleri yanında, ödemelere aracılık etme, senet tahsili, para havalesi, emanet kabulü, kasa kiralama, döviz alım satımı gibi çeşitli işlemleri gören kuruluşlardır³. Dar anlamda yapılan bu tanım günümüz koşullarında banka kavramını tam olarak karşılayamamaktadır.

Bankacılık sisteminin sürekli yenileme içinde olması, sürekli gelişmesi, yasal, teknolojik, ekonomik ve yapısal etmenlerin sürekli değişmesi de genel bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır. Genel bir ifade ile bankalar toplumu oluşturan geniş kitlelerden mevduat

¹ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 5. b., Ezgi Kitapevi, Bursa, 1994, s. 109.

² İrfan Güran, **Bankacılık**, Milli Eğitim Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s. 1.

³ Nami Çağan, ‘Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları’ **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXXIII, S. 1-4, Ankara, 1976, s. 21.

ve benzeri yollarla kaynak toplayan, topladığı kaynakları kredi gibi finansal işlemlerde kullanan ve ekonomide kaydi para yaratan finansal kurumlar olarak tanımlanabilir⁴.

Sözlük anlamı olarak banka, para ve para gibi geçerli olan tecimsel belgitler üzerinde işlem yapan tecim kuruluşu ile yatırım kabul eden, kendi güvenilirliğini karşınının güvenilirliği yerine koyarak onlara satın alma gücü sağlayan, para kullanılmadan da işlerin yürütülmesini kolaylaştıran anamal, para, saygınlık ve üretim üzerine her türlü işlemi düzenleyen ve yürüten, gerçek ve tüzel kişilerin ve devletin bu alandaki gereksemelerini yerine getirici uğraşlarda bulunan ve bunları yapmaya yasalarla yetkilendirilen akçalı ve tecimsel kuruluş geçmektedir⁵.

Bununla birlikte banka, mevduat kabul eden, fon toplayan ve söz konusu bu kaynakları şahıslara ve devlete kısa ve uzun vadeli kredi olarak aktaran, kar maksimizasyonunu amaç edinmiş finansal araçlar olarak tanımlanabilir.

Benzer şekilde bankaları, mevduat kabul eden ve bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden veya kısaca, faaliyetlerini mevduat toplamak ve kredi vermek şeklinde yürüten kuruluşlar olarak da tanımlamak mümkündür⁶.

Birçok kaynaktan farklı banka tanımları almak mümkün olmakla beraber genel olarak baktığımızda hemen hepsinde bankaların mevduat toplama, kredi verme, kaydi para yaratma fonksiyonlarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu tanımlar, banka türleri, kuruluş amaçları, ülke yasaları gibi değişik etmenlerle farklılık gösterebilmektedir.

Modern anlamda bankaları para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemi yapan, yapılmasına aracılık eden, ekonomiye banknot ve kaydi para ödeme araçları sağlayan, özellikle mevduat toplayan ve bu kaynakları kredi vermek suretiyle plase eden özel veya kamusal sermayeli kuruluşlardır⁷.

1.2. BANKACILIĞIN TARİHÇESİ

Daha çok üçüncü kişilerden topladıkları fonları nakit ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlara aktaran ve böylelikle üretim ve tüketimi finanse eden mali nitelikli aracı

⁴ Mesut Erez, **Bankalar Sistemi ve Devlet Kontrolü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s. 3.

⁵ Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (10.06.2012).

⁶ Mehmet Takan - Melek Acar Boyacıoğlu, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yöntem**, 3. b., Nobel Yayın Dağıtım İstanbul, 2011, s. 2.

⁷ Parasız, a.g.e., s. 5.

kuruluş şeklinde tanımlanabilen bankaların tarihçesi M.Ö. 3500 yıllarına kadar uzanmaktadır⁸. M.Ö. 3500 yıllarında Mezopotamya’da Uruk’taki Kızıl tapınakta bankacılık işlemlerinin yapıldığını düşündüren belgelerin varlığı arkeologlar tarafından ortaya konmuştur⁹. Değişim aracı olarak paranın bulunmadığı trampa ekonomilerinde bankacılık benzeri işlemler ilk çağlara kadar eski dönemlerde görülmüştür.

O dönemlerde mallarını çeşitli tehlikelerden korumak isteyen insanlar bunları güvenilir olduklarından hareketle tapınaklara ve rahiplere emanet ederlerdi. Zaman içerisinde oldukça örgütlenen ve banka-mabet haline gelen bu tapınaklarda; dinine bağlı kişilerin tapınaklara emanet ettikleri mallar rahipler tarafından çiftçilere tohum ve diğer malzeme alımları için verilmekteydi.

Zaman içerisinde tapınaklar saklama işlevini de aşarak kredi veren yerler haline gelmişti. Önceleri aynı olarak verilen bu krediler zaman içerisinde paranın bulunmasıyla nakdi hale gelmişti¹⁰. M.Ö. 3500 yıllarında kurulan “Maket” bilinen ilk banka kuruluşudur.

Maket’in rahipleri ilk borç verenlerdi. Maketler harman zamanı ödenmek üzere tohum, hammadde ve teçhizat için çiftçilere ilk dönemde aynı daha sonraları parasal kredi açtıkları yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır. Kazılarda çıkan belgeler bir hesaptan diğer hesaba transferlerin, tediye ve teslim emirlerinin, mal belgeleri talimatının varlığını, maketlerin başlıca uğraş konularının ödünç ve mevduat kabulü işlemlerinin oluşturduğunu ve bu maketlerde değişim düzeninin oldukça düzenli bir biçimde örgütlendiğini ortaya koymaktadır.

M.Ö. 2123-2180 Babil İmparatorluğu zamanında önemini arttıran bankacılık ile ilgili ilk kurallar Hamurabi Yasaları’nda yer almıştır¹¹. Hamurabi Yasaları’nda para ikrazına, emtia tevdiatına ve komisyon mukavelesine dair hükümler yer almıştır. Borç verme işlemlerinde uygulanacak olan faiz oranı, aynı kredi için sermayenin üçte biri, nakdi kredi içinse ana sermayenin beşte biri olarak tespit edilmiştir. Hamurabi Kanunları devletin

⁸ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Banka ve Sigorta Sektörleri Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, 1996, s. 6.

⁹ Halil Çivi, **Türkiye’de Bankacılık Teori, Uygulama ve Sonuçları**, Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı Yayın No: 1, Fon Matbaası, Ankara, 1985, s. 19.

¹⁰ İlker Turmuş, **Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Uyumlaşma Süreci**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 5.

¹¹ Turgut Sungur, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Seri No: 23, Sevinç Matbaası, Ankara, 1987, s. 1.

kredi ve faiz işlemlerine müdahalesinin bilinen ilk örneğini oluşturmaktadır¹². Bununla birlikte karşılaşılan doğal afetler sonucu ürün elde edilememesi durumunda faiz işlemeyeceği, borcun istenmeyeceği hükmedilmiştir. Yine bu çağlarda hukuksal açıdan bankacılığa ait izleri gösteren arazi ipoteğine ve kefalet karşılığı borç verme işlemlerine rastlanmaktadır¹³.

Eski Yunan’da ticaretin genişlemesiyle beraber önceden sadece zenginler tarafından yapılan bankacılık işlemleri halkın da zenginleşmesiyle beraber “trapezitai” özel bankerler tarafından yürütölmeye başlanmıştır. M.Ö. V. yüzyılda görölen bu oluşumda vadeli vadesiz para kabulü, hesaplar arası virman muameleleri, ikrazat yapıldığı görölmektedir. Eski Yunan’da ikrazat ve faize ilişkin hükümlerine gittikçe ağırlaşması her site devletin kendi bankasını tesis etmesine yol açmıştır. Bunlardan en önemlisi Sinope’dir¹⁴.

Mısır’da bankacılığın gelişmesi Büyük İskender’in burayı ele geçirmesinden sonra yani M.Ö. IV. yüzyılda görölmektedir. Eski Mısır’da mürekkep faizi yasaklayan hükümler bulunmaktaydı.

Eski Atina ve Roma’nın ilk bankerleri saraylardan kar sağlayan kişiler görünümündeydi. Genel ticaretin serbest olduğı bu devirde bankacılık Atina ve Roma’da denetime tabi tutulmuş, çeşitli defterler tutularak bunların ibrazına zorunluluk getirilmiştir. İmparatorluk döneminde “argentarii” adı verilen özel bankacılar ortaya çıkmıştır.

Müşterilerinin kasası gibi işlem yapan bu özel bankacılar yevmiye, kasa defteri gibi bugünkü defterlere benzer defterler tutar, müşterilere hesap özeti çıkartırlardı. Roma’da merkezi bir kontrol bürosunun denetim ve idaresi altında bütün eyaletlerde “mensae” denilen devlet bankaları kurulmuştu. Bunların başlıca görevi devlet gelirlerini toplamak ve çeşitli paralar arasındaki işleyiş ve akışı düzenlemektir.

Ortaçağda Avrupa’da görölen iç ve dış savaşlar, politik istikrarsızlıklar, ruhban sınıfının etkinliğinin artması ve faiz, kredi işlemlerini yasaklaması bankacılığın gelişmesini engellemiştir. 11. yüzyıla gelindiğinde yeni deniz yollarının bulunması ve uluslararası

¹² Fatma Gündoğdu, Türkiye’de Bankacılık ve 1980 Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi, , Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998, s. 3.

¹³ D.Evrin Balcı, Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2003, s. 2.

¹⁴ Parasız, a.g.e., s. 110.

ticaretin gelişmesi Floransa, Venedik ve Cenevre gibi kentlerde bankacılığın gelişmesine sebep olmuştur. Kilise yasakları nedeniyle bu dönemde Yahudi bankerler “Lombart” adı verilen bankacılık işlemlerini yapmaktaydı. 12. ve 14. yüzyıllar arasında Avrupa’da kurulan fuarlar bugünkü bankacılık sisteminin temellerini atmıştır¹⁵.

Panayırlar birçok ülkenin tacirleri için merkez olmuş ve buralardaki para hareketleri bankaların gelişmesine sebep olmuştur¹⁶. Bu dönemde para transferlerinin güvenlik nedeniyle yapılamaması banka, bankerleri makbuz vermeye yönlendirmiştir. Zaman içerisinde ellerindeki mevcut paradan daha fazla makbuz çıkarabileceklerini keşfeden dönemin bankerleri kaydi para yaratmaya başlamışlardır. Kıymetli madenlere karşılık belirli bir miktarı içeren bu makbuzlar (Contadi di Banco) tüccarlar arasında ciro edilmek yöntemiyle para olarak kullanılıyordu.

Yeniçağla birlikte düşünce akımında oluşan gelişmeler, yeni dünyanın keşfi, teknik buluşlar, sömürgeleşmenin yarattığı zenginlik, faizin meşruluğunun genel kabul görmeye başlanması, ticaretin iyice gelişmesi ve panayırların yerini ticari merkezlerin alması bankaların da gelişmesini kolaylaştırmıştır. Bu dönemde Avrupa ticaret merkezi İtalya’dan Portekiz, İspanya, Fransa ve İngiltere’ye kaymaya başlamıştır. Ticaretin gelişmesi çok değişik türde altın ve gümüş paraların Avrupa’ya yayılmasına yol açmıştır. Paraların içindeki kıymetli madenlerin bilinmesinde karşılaşılan sorun uluslararası ödemelerin düzene sokulması gereğini doğurmuştur. Bu sebepten dolayı bir banka kurma ihtiyacı doğmuş ve Amsterdam Bankası kurulmuştur.

Modern anlamda bankacılık etkinliğini ilk gösteren banka 1609 yılında kurulan Amsterdam Bankası’dır¹⁷. Banka külçe altın alarak darphanelerde bunları sikkeye çevirmiş, kendisine gelen bozuk ayarlı sikkeleri de darphanede eriterek gerçek değerine dönüştürmüştür. Bankanın gerçek külçe değeri üzerinden mevduat kabul etmesi ve “Banco-Florin” adı verilen banka parası kullanması sayesinde oldukça gelişmiş ve bu sayede yabancı ülkelerden Amsterdam’a altın akmaya başlamıştır¹⁸.

¹⁵ Tezer Öçal - Ömer Faruk Çolak, **Finansal Sistem ve Bankalar**, Nobel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 16.

¹⁶ Tevfik Güran, **İktisat Tarihi**, Acar Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 98.

¹⁷ Servet Eyüpgiller, **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları No: 317, Ankara, 1997, s. 8.

¹⁸ Selim Tarlan, **Tarihte Bankacılık**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını No: 283, Ankara, 1986, s. 22.

Amsterdam Bankası'nın yüksek karlılığı benzer şekilde faaliyet göstermek üzere 1619 yılında kurulan Hamburg Bankası'nın açılmasına neden olmuştur¹⁹. 1637 yılında Venedik Bankasının kurulmasıyla beraber çek ve banknot kullanımı başlamıştır. İngiltere'nin Fransa ile yaptığı savaşı finanse etmek için 1694 yılında İngiltere Bankası'nı kurmasıyla beraber merkez bankacılığı da sisteme dahil olmuştur. İngiltere'den sonra 1800 yılında Fransa, 1814 yılında Hollanda, 1817 yılında Norveç ve Avusturya, 1856 yılında İspanya, 1875 yılında Almanya, 1882 yılında Japonya, 1887 yılında Portekiz, 1907 yılında İsviçre merkez bankaları kurulmuştur. 1913 yılında ABD'de Merkez Bankası "Federal Rezerv Bank" kurulmasıyla beraber modern bankacılık sistemi başlamıştır.

22 Nisan 1955 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde yapılan milletlerarası iktisat ve mali politika seminerinde "1945'den bu tarafa 27 iktisaden geri kalmış memlekette ilk olarak merkez bankası kurulmuş veya daha evvelden mevcut merkez bankaları yeniden organize etmişler, diğer memleketlerde mevcut merkez bankalarının rolleri genişletilmiştir." denmiştir²⁰.

Günümüze gelindiğinde; kambiyo kontrollerinin gevşemesi, uluslararası ticaretin serbestleşmesi, devlet müdahalelerinin azalması, mali araçlardaki çeşitlilik artışı, bankacılık hizmetlerinde çeşitlilik ve hizmet anlayışı sektörün hem finans hem de reel sektör açısından çok önemli bir boyuta gelmesine sebep olmuştur.

Ekonomilerde reel sektöre sağladıkları kredi destekleriyle yatırımlara, gerçek kişilere sundukları kredilerle tüketim harcamalarına yön veren bankacılık sektörü ulusal kalkınma açısından son derece önemli bir konuma gelmiştir. Artık bankacılık hizmetleri insan yaşamının vazgeçilmez ihtiyaçları arasında yer almıştır.

1.3. BANKACILIĞIN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sanayinin kurulması ve gelişmesinde banka sisteminin rolü büyüktür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan bankacılık hareketleri günümüzde ekonominin vazgeçilmez ajanları haline gelmiştir. Bu

¹⁹ Selim Tarlan, **Tarihte Para**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını No: 323, Ankara, 1992, s. 58.

²⁰ Talat Güllap, **Türkiye'de ve İktisaden Geri Kalmış Memleketlerde Bankacılığın Ekonomik Gelişmede Rolü**, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 123, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1972, s. 36.

bakımdan Türkiye’de bankacılığın gelişimini Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası Türk Bankacılığı olarak iki ana başlık halinde ayırma tutmak gerekir. Bunun yanında, Türkiye’nin 1980 sonrası dışa açık ekonomiye geçmesi ve ekonomide olduğu gibi bankacılık sektöründe de hızlı gelişmeler yaşanması nedeniyle 1980 sonrası Türk Bankacılığı olarak ayrı başlıkta değerlendirmek gerekir.

1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı

18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nin sanayi devrimini gerçekleştirememesi, İmparatorluğun son dönemlerinde sanayi ve ticari duraklama sonucu ekonominin dışa açık ve dışa bağımlı hale gelmesi, bankacılığın oluşması, gelişmesi ve yapısı üzerinde etkili olmuştur. Sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan Batı ülkelerinde dış ticaret ve sömürgecilik yoluyla sağlanan servet birikiminin sanayi sektörüne aktarılması bankacılık sektörünün gelişmesine yol açarken, Osmanlı Devleti’nde hazinenin borçlanması için gerekli paranın karşılanması bankaların kurulmasında etkili olmuştur.

19. yüzyılın ortalarına kadar, ekonomik koşulların elverişli olmamasının yanı sıra, sahip olunan değer yargıları nedeniyle, Osmanlı Devleti’nde banka işletmesine rastlanmamaktadır. Söz konusu dönemde diğer ülkelerde olduğu gibi paranın birbiri ile değiştirildiği bankacılığa benzer faaliyetlerin sarraflarca yürütüldüğü bilinmektedir. Türkler’in toplumsal değer yapısı ve adetleri gereği şerefli saydıkları askerlik ve idarecilik gibi faaliyetlerle ilgilendikleri, dolayısıyla sarrafçılık ve dinin yasakladığı faiz gibi uğraşlarda bulunmadıklarından bu meslekler yabancıların eliyle, özellikle Yahudi, Ermeni ve Rum gruplarınca yürütülmüş ve Osmanlı toplumu arasında bankacılık bilinci gelişmemiştir²¹.

Osmanlı toplumunda bankacılık sisteminin gelişmemesindeki temel sebep; gelişmiş bir ticari hayatı olan Osmanlı ekonomisinin ve toplumunun bankacılık sistemine şiddetle ihtiyaç duymasına karşılık, halkın büyük çoğunluğunun tarım kesiminde çalışması ve vergilerini mal karşılığı ödemesi, daha çok kasaba ve şehirlerde gerçekleştirilen mübadele ekonomisinin ise azınlıkların ve yabancıların elinde olmasıdır. Bu durum vergi toplama ayrıcalığını elde eden ve borçlanma bankacılığı ile Osmanlı İmparatorluğu’nu finanse eden azınlık ve yabancıların elinde olan bankacılık hizmetlerine halkın ulaşamamasına neden

²¹ Teoman Yazgan, *Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi*, Baylan Basım ve Ciltevi, Ankara, 1969, s. 11.

olmuştur. Osmanlı Devleti'nde bankacılık bilincinin gelişmemesindeki diğer bir neden de yukarıda ifade edildiği gibi toplumun değer yargıları sebebiyle bankacılık işlerinden uzak durmasıdır.

Tanzimat'a kadar geçen dönemde Osmanlı'da bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bu dönemde bankacılık işlemlerinin çoğunu gerçekleştiren sarraflar iki gruba ayrılabilir. Bunlardan birincisi Galata'da toplanmış olan ve İmparatorluğun bütününü kapsayan işlevler gören hazine sarraflarıdır. İkinci grup ise; hazine tarafından tescil edilmeyen, sermayeleri sınırlı ve yürüttükleri işler yeterince sınırlı olan köşe başı sarraflarıdır.

Genellikle Musevi, Ermeni ve Rumlardan oluştuğu bilinen hazine sarrafları²²;

- Osmanlı Devleti'ne borç para vermek ve vergi gelirleri karşılığı kredi açmak,
- Başka ülke paralarıyla Osmanlı parasını değiştirmek,
- Senet alım satımı yapmak,
- Başka şahıslara ait paraları işletmek,
- Devlet adamlarına ve paşalara ait malların gelir bakımından yönetimini yapmak gibi işlerle uğraşmışlardır.

Köşe başı sarrafları ise; daha çok para değiştirme ve küçük miktarlarda borç para verme işlevlerini gerçekleştirmişlerdir. Kırsal kesimle doğrudan ilişki içerisinde bulunanlar da tefeci tüccar olarak kırsal kesimin kredi talebini karşılamışlardır.

Osmanlı hükümetleri, Galata Sarraflarına sık sık başvurmuş ve her seferinde de daha ağır şartlarda borçlanmışlardır. Osmanlı hazinesinin plansız ve hesapsız bir şekilde yönetilmesi sonucu, hükümetler devamlı olarak borçlanmak ve ilerideki gelirlerini bile kırdırmak zorunda kalmışlardır. Bu bankerler vergi gelirlerine karşılık hazineye kredi kullandırmışlar ve Osmanlı'nın bu güç döneminden yararlanarak çok uzun süreler büyük oranda ve haksız servet sahibi olmuşlardır²³.

Osmanlı Devleti'nin mali durumunun 1760'dan itibaren bozulması, devlete doğrudan borç veren sarrafların önemini arttırmıştır. Sarraflar Osmanlı Devleti için Avrupa finans çevrelerinden kısa vadeli borçlar bulmuş ve Fransız Devrimi'nden sonra

²² Yazgan, a.g.e., s. 11.

²³ Yazgan, a.g.e., s. 12.

İstanbul'daki Fransız tüccarların yerlerini alarak, poliçe ticaretinin önemli bir bölümünü ele geçirmişlerdir. Zamanla ülkeler arası bağlantılarını kuran sarraflar, para ve kredi işlerinde uzmanlaşarak, İstanbul'da bir finans burjuvazisinin çekirdeğini oluşturmuş ve büyük ölçekli sermayedarlara dönüşmüşlerdir. Osmanlı Devleti bünyesinde de önemli idari görevlere gelen büyük sermaye sahibi sarraflar, para işleri ve maliye alanında önemli faaliyetlerde bulunan Darphane-i Amire'nin yöneticiliği gibi Osmanlı Devleti içinde en önde gelen görevlere atanmışlardır²⁴.

Osmanlı İmparatorluğu özellikle sanayi devriminden sonra ekonomideki rolü artan Galata Bankerlerinin sayesinde batı için devamlı bir pazar haline gelmiştir. Avrupa'da sanayi devrimi sonrası üretilen ucuz ve çeşitli mallara olan talebin saray, Osmanlı Devleti'nce artması Galata Bankerlerinin işlem hacimlerini genişletmiş ve bunların kısa sürede büyük sermaye sahiplerine dönüşmesini sağlamıştır. Yine Tanzimat Fermanı, özellikle yabancı tüccar ve işadamları ile Galata Bankerlerine serbestçe ve piyasa koşulları içinde faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla Batılı devletlerce ilan ettirilmiştir. Tanzimatın getirdiği yeni hukuk düzeni, yerli sanayi kuruluşların yabancılarla rekabet edememesine ve lonca sisteminin çöküşüne neden olmuştur. Bunun sonucunda, yerli iş sahiplerinin bir kısmı iş yerlerini kapatarak yüksek kiralarla batı mallarını satan azınlıklara kiraya vermiş ve küçük rantıye sınıfını oluşturmuştur. Okur-yazar olanlar da Tanzimat ile şişirilen devlet kadrolarına yerleşmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklar, Batı'nın Osmanlı Devletine uyguladığı merkantilist politika sayesinde güçlenmiş ve ticari, finans burjuvazisi oluşturarak Osmanlı idaresinde bazı üst düzey mevkileri ele geçirmişlerdir. Bunun sonucunda da, mali güçleri sayesinde birçok idari kararlar ile bazı kanunların kendi çıkarlarına uygun olarak düzenlenmesini sağlamışlardır²⁵.

Sanayi devrimi sonrası batı ülkelerinde sömürgecilik ve dış ticaret yoluyla elde edilen servet birikimi gelişen bankacılık sistemi ile sanayi sektörüne kredi yoluyla aktarılabilmiştir. Osmanlı'da ise bankacılık sistemi borç para gereksinimi yüksek olan hazineye kredi sağlamak amacıyla özellikle yabancılar eliyle ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin sanayi ürünlerine pazar bulmak amacıyla 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'ne borç vererek; taşımacılık, ticaret ve bankacılık alanlarında yatırımlara

²⁴ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 73, İstanbul, s. 219.

²⁵ Haydar Kazgan, **Galata Bankerleri**, 2. b., Orion Yayınevi, Ankara, 2005, ss. 13-15.

girişerek başlattıkları çabalar sonucu İstanbul'da azınlıklarca belirli bir büyüklükte para ve sermaye piyasası meydana gelmiştir²⁶.

Yenileşme hareketleri olarak Sultan Abdülmecit döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın ortaya çıkardığı zorunlu giderler, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında köklü bir değişime neden olmuş ve zaten para darlığı içerisinde olan hazineyi daha zor duruma sokmuştur. Bu nedenle 1839 yılı sonunda, "kaime-i nakdiye-i mütebere" adı altında ilk Osmanlı kağıt parası çıkarılmıştır²⁷.

Bir para olmaktan çok, faiz getirisi sağlayan birer borç senedi ya da hazine bonusu niteliği taşıyan kaimeler, bir matbaada el yazısıyla yazılmış ve her birine resmi mühür basılarak faiz oranı % 8 ve vadeleri 8 yıl olarak çıkarılmıştır. Çok geçmeden taklit edilmeye başlanan kaimelere olan güven azalmış ve değerleri düşmüştür. Bu güvensizliğe son vermek için 1842'de kaimelerin bir matbaada basılması uygun görülmüş ve basılan kaimeler el yazısı olanlarla değiştirilmiştir. İlerleyen yıllarda faizsiz kaimeler çıkarılmış olup, 10, 20, 50, 100 ve 200 kuruş olarak basılmışlardır²⁸.

Kaimelere olan güveni yeniden sağlayan bu uygulamaya rağmen sahte para basımı devam etmiştir. Kaimelerin iç piyasada geçerli olması, dış piyasada ise madeni para ve poliçeler aracılığı ile ödemelerin gerçekleştirilmesi sonucu oluşan çok çeşitli ve bozuk paralar sistemi poliçelere önemli kar imkânları sağlarken, tüccarların kayıplara uğramasına neden olmuştur. Kaimelerin değerinin dış ödemelerde istikrarlı olmaması hazinenin de dış ödemelerinde zarara uğramasına neden olmuştur²⁹.

Bunun sonucunda, Osmanlı Devleti poliçelerin dövize karşı istikrarını sağlamak amacıyla 1845 yılında Galata Bankerlerinden, J. Alleon (Fransız) ve Th. Baltazzi (İtalyan) ile bir anlaşma yaparak, kambiyo istikrarını sağlama görevini bu kişilere bırakmıştır. Yapılan bu anlaşmada hükümetin Alleon ve Baltazzi'e yılda 2 milyon kuruş vermesi ve bunun karşılığında da bu bankerlerin Londra ve Paris üzerinden bir yıl süreyle sterlini 110 kuruştan satmayı üstlenmesi kararlaştırılmıştır³⁰.

²⁶ Nazım Ekren, **Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No: 282, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1986, s. 172.

²⁷ B.Zihni Sanus, **Osmanlı İmparatorluğunda Para Problemleri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1968, s. 16.

²⁸ Oğuz Güler, **Paralarımız 95**, Antik Anadolu Yayınları, Ankara, 1995, s. 25.

²⁹ Kazgan, a.g.e., ss. 20-22; İlhan Tekeli - Selim İlkin, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, 2. b., T.C. Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1997, ss. 56-63.

³⁰ Kazgan, a.g.e., s. 17.

Bu sözleşmenin başarıya ulaşması sonucu 1847 yılında J.Alleon ve Th. Baltazzi ile yapılan anlaşma yenilenmiş ve bu bankerler tarafından devletin de desteğiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk banka olan Bank-ı Dersaadet'i (İstanbul Bankası) kurulmuştur. Banka hükümetten aldığı 25 milyon kuruş ile faaliyete başlamış ve bankanın tüccarlar adına ihraç etmiş olduğu senetler, yöneticilerinin şöhreti sayesinde, dünyanın her tarafından kabul görmüştür³¹.

Yapısına bakıldığında belirli bir sermayesi olmadığı görülen İstanbul Bankası kısa bir süre sonra mali güçlükler içerisine düşmüş ve iflasa sürüklenmiştir. Hazine bu iflastan dolayı büyük kayıplara uğramıştır. Faaliyetini 1852 yılına kadar sürdürebilen Banka'nın iflasa sürüklenmesinin nedenlerini aşağıdaki gibi ortaya koymak mümkündür³²:

- Hükümet bankaya olan borcunu zamanında ödeyememiştir.
- 1848 yılında Avrupa'yı sarsan ihtilallerin para piyasalarına yansması nedeniyle Banka bahis konusu mali buhrandan zarar görmüştür.
- Banka idarecilerinin devlet tahvillerini ucuza toplamak ve pahalıya satmak gibi spekülatif teşebbüsleri de Banka'yı ayrıca zarara sokmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk banka 1847 yılında kurulmasına rağmen, Ortadoğu ile ticaretin geliştirilmesini ve bu bölgedeki uzun dönemli yatırımlarının finansmanına gereksinim duyan İngiltere 1836 yılından itibaren banka kurulması için girişimlerde bulunmuştur. Bununla beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk bankanın kurulmasında, dıştan gelen bu istek ve telkinden çok dış ödemelerde Türk parasının değerinde istikrarın sağlanması zorunluluğu etken olmuştur³³.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım Harbi'nden (1853-1856) sonra yabancı sermayeye tamamen açık bir duruma gelmesi ve dış borçlanmaların da giderek artması sonucu ülkede birçok yabancı banka kurulmuştur³⁴.

Kırım Savaşı sonrası borçlanma ihtiyacı artan hazinenin dış borçlanmasını sağlayacak bir yabancı bankaya olan ihtiyacı, 18 Şubat 1856 tarihli Islahat Fermanı'nda

³¹ Tekeli - İlkin, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, a.g.e., s. 64,

³² H.Avni Şanda, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Para Problemleri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1968, s. 16.

³³ Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, 1. b., Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 98.

³⁴ Yazgan, a.g.e., s. 13.

para işlemlerini düzenlemek amacıyla ana bir banka kurulması şeklinde önerilmiş ve aynı yıl İngiliz sermayesi ile 500.000 sterlin sermayeli, merkezi Londra olan Bank-ı Osmani kurulmuştur. Daha sonra banknot çıkarma yetkisi de verilerek imtiyazlı bir duruma getirilen Bank-ı Osmani, 1863 Bank-ı Osmani Şahane isimli bankanın kurulması ile kapatılmış ve sermayedarları da yeni kurulan bankaya katılmışlardır. T.C.M.B. (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) kuruluncaya kadar banknot çıkarma yetkisine sahip olan ve yakın zamana kadar faaliyette bulunan Osmanlı Bankası adıyla çalışan banka ülkemizin ilk emisyon bankasıdır. Osmanlı Bankası, banknot ihracı yanında devletin bütçesini denetleme yetkisine sahip olan, devletin tüm gelirlerini toplayarak iç ve dış bütün ödemelerini yapan ve hükümetin ülke içinde ve dışında çıkaracağı tahvil ve bonoların satışını tekelinde tutan bir banka olmuştur. 1. Dünya Savaş'ı başladığında banka devletin ihtiyaçları için banknot ihraç etmediğinden hükümet bankanın banknot ihracı ve devlet bankacılığı yetkilerini kaldırmıştır. Böylece hükümet kendisi para basmaya başlamış ve Merkez Bankası görevi de sermayesinin büyük kısmı devlet tarafından temin edilen İtibari Milli Bankası'na devredilmiştir³⁵.

Osmanlı Bankası ile 1924 ve 1925 yıllarında imzalanan sözleşmelerle bankanın bazı ayrıcalıkları kaldırılmış ve bankaya bazı yükümlülükler getirilmiştir. Bankanın bütçe komisyonlarında temsilci bulundurma, devletin kağıt para çıkarabilmesini hesaplama, olağanüstü tahsisatın kayıtlanması gibi bazı ayrıcalıkları kaldırılmıştır. Bankaya çıkardığı kağıt paralar için Hazineye %1.5 faiz ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca istendiği zaman bir merkez bankası kurabilmesine olanak tanımıştır. Nitekim, 1930 yılında T.C.M.B. 1924 sözleşmesinde yer alan bu hükme dayanılarak kurulmuştur³⁶.

Uzun süre boyunca Merkez Bankası fonksiyonunu bir yabancı bankanın görmesi, Osmanlı ekonomisi için yabancı bankacılığın ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Çok sayıda yabancı banka, Osmanlı Hükümeti'ne yüksek faizle borç vermek ve döviz spekülasyonundan yararlanmak amacıyla Osmanlı Bankası'nın kuruluşunun ardından faaliyete geçmiştir. Kuruluşundan sonra kendisine imtiyazlar sağlanan Osmanlı Bankası Galata Bankerleri'nin uğraş alanını büyük ölçüde sınırlamıştır. Bunun sonucunda, bir çok yabancı banka doğrudan veya yabancı sermaye ile işbirliği yapılmak suretiyle Galata

³⁵ Burhan Ulutan, **Bankacılığın Tekamülü**, Doğu Limited Şirketi Matbaası, Ankara, 1957, ss. 143-147.

³⁶ Tuncay Artun, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979, s. 27.

Bankerleri'nce kurulmuştur. Osmanlı Bankası ve bazı azınlık bankerler tarafından 1864 yılında kurulan Şirket-i Umumiye-i Osmaniye Bankası, devlet adına borç alma, il ve belediyelere borç verme, hazinenin çıkardığı tahvilleri dış piyasada pazarlama işlemlerini yapmış ve 1893 yılında tasfiye edilmiştir³⁷.

Kırım savaşı sonrası zaten kötü durumda olan Osmanlı Hazinesi artan askeri harcamalarla bir borçlanma dönemine girmiştir. Savaş sonrası Osmanlı'nın 1839 yılında çıkardığı kaimelerle yüzde 8 faiz geliri elde eden ve yüksek riske rağmen Osmanlı'ya borç vermek isteyen finans kapitali yani Galata Bankerlerine, Osmanlı'nın bağımlılığı bu süreçte çok daha artmıştır³⁸.

Bankı Osmani'nin kurulduğu 1856 yılından iflasını ilan ettiği 1875 yılına kadar, Osmanlı Hükümeti'ne yüksek faiz oranlarıyla borç para vermek ve döviz spekülasyonlarından yararlanmak amacıyla çok sayıda yabancı banka kurulmuştur. 1875 yılından sonra da yabancı bankaların varlığı devam etmekle birlikte yoğunlukları azalmıştır. Bu dönemler Osmanlı'da yabancı bankaların hakim olduğu borçlanma bankacılığının hüküm sürdüğü dönem olmuştur³⁹.

Tablo 1: 1864-1910 Döneminde Osmanlı'da Kurulan Yabancı Bankalar

Kuruluş Tarihi	Bankanın Adı
1864	Şirketi Umumiye Osmaniye bankası
1866	Şirketi Maliye Osmanlı Bankası
1869	İtibari Umumi Osmanlı Şirketi
1870	Avusturya-Osmanlı Bankası
1870	Avusturya-Türk Bankası
1872	İkinci İstanbul Bankası
1872	Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniye
1888	Selanik Bankası
1891	Midilli Bankası
1910	Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası
1910	Osmanlı Ticaret Bankası

Kaynak : Yazgan Teoman, Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi, Baylan Basım ve Ciltevi, Ankara, 1969, s. 14.

³⁷ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., s. 106.

³⁸ Kazgan, a.g.e., s. 24.

³⁹ Artun, a.g.e., ss. 23-25.

Bu dönemde bankacılığa ait işlemler elinde yeterli sermayesi bulunan yerli ve yabancı azınlık mensubu sarraflarca gerçekleştirilmiştir. Hazineye yüksek faizle borç verme ve spekülasyon işlemleriyle para kazanma amacıyla gerçekleştirilen bu dönemdeki bankacılık işlemleri, Osmanlı'da ticaretin geliştirilmesine ve ulusal ekonominin gelişmesine katkıda bulunmamıştır. Bu yollarla önemli gelir elde eden sarraflar, vergi gelirleri karşılığında devlete borç vermeye başlayarak sarraflıktan bankerliğe dönüşümü başlatmışlardır.

Dış borçların yıldan yıla katlanması, sahip olduğu yeni ayrıcalıklarla Bank-ı Osmani Şahane'nin vergi gelirlerini, tahvil, bono ve benzeri ticari işlemleri tekeline geçirmesi devletin dış borçlarını ödemeyecek hale gelmesi sonucu Osmanlı Devleti ile yabancı alacaklıların yaptığı anlaşmaya dayanarak Duyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur. Bu idare bir kısım vergilerin tarh, tahakkuk ve harcamasını üzerine almak suretiyle, Devlet maliyesinde bir ikiliğe neden olmuş devletin egemenliğiyle uzlaştırılması güç bir durum meydana getirmiştir. Düyun-u Umumiye idaresi, sömürge tarzı bir mali denetim dolayısıyla, yabancı sermayeye güvenli bir ekonomik ortam oluşturmuş, yabancı sermaye ile banka kurulmasını teşvik etmiştir. Bu bankalar önceden olduğu gibi İstanbul'da tek şubeli, bağımsız ve küçük bankalar kurmak yerine, İmparatorluk topraklarındaki hakimiyet bölgelerinde çok sayıda şube açmayı tercih etmişlerdir⁴⁰.

Kurulan yabancı bankalar ticaret alanında faaliyet gösterdiklerinden, tarım kesiminin artan finansman sorunlarını çözümlmek amacıyla, Mithat Paşa tarafından 1863 yılında Bulgaristan'ın Pirot kasabasında kurulan Memleket Sandıkları ulusal bankacılığın başlangıcı olmuştur. Memleket Sandıkları'nın sermayesi başlangıçta imece usulüyle, ardından da köylünün mal varlığı ile orantılı olarak sandığa buğday verilmesiyle sağlanmaya çalışılmıştır⁴¹. Zamanla sandıklarının sermayelerinin sağlanmasında başlayan güçlükler, teminatsız kredilere yönelmesine, çeşitli kredi yolsuzlukları, yönetim ve denetimdeki yozlaşma bu kurumları çalışamayacak bir duruma getirmiştir. Bu soruna çözüm bulabilmek için tarım kesiminden alınan aşar vergisi %10 arttırılarak, artan kısım sandıkların sermayesine eklenmiştir. Sandıkların sermayesine eklenen bu paya menafi

⁴⁰ Selim Tarlan, **Tarihte Bankacılık**, a.g.e., s. 68.

⁴¹ Tekeli - İlkin, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, a.g.e., s. 60.

hissesi denildiğinden bu kurumun adı da Memleket Sandıkları'ndan Menafî Sandıkları'na dönüştürülmüştür. Tarımsal amaçlı da olsa büyük bir örgüte sahip ulusal bankacılığın ilk kredi kurumları olan bu sandıklar 1888 yılında Ziraat Bankası'nın kurulmasıyla bütün mal varlığını bu bankaya devretmiştir⁴².

Büyük şehirlerde yaşayan esnaf, küçük sanat sahipleri ve benzeri kişilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamak ve halkı tasarrufa alıştırmak amacıyla memleket sandıklarının kuruluşundan sonra 1868'de yine Mithat Paşa tarafından, İstanbul Emniyet Sandığı kurulmuş, 1907 yılında da Ziraat Bankası'na bağlanmıştır⁴³.

Merkezi bir müdürlüğe sahip olup diğer muhtelif il ve ilçelerde de şubeleri bulunan Ziraat Bankası'na, 15 Ağustos 1888 tarihli nizamnameye göre ticari kurallara bağlı olarak aşağıdaki görevler verilmiştir⁴⁴:

- Gayrimenkul rehni veya şahsi kefalet ile çiftçilere kredi vermek,
- Faiz karşılığında mevduat kabul etmek,
- Ziraat ile ilgili para, altın, tahvil değiş tokuşunu ve alışverişini yapmak ve bunlarla ilgili aracılık faaliyetlerinde bulunmak.

1914 yılında Ziraat Bankası'nın faaliyetlerinde ve yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. 12 Mart 1919 yılında yapılan kanuni düzenlemelerle, Banka kanunla kurulmuş özel amaçlı kamu müessesesi statüsü kazanmıştır. Ziraat Bankası'na yönelik yapılan kanuni düzenlemelere göre Banka'nın yeni faaliyet konuları şunlardır⁴⁵:

- Çiftçilere, arazi sahiplerine, zirai faaliyet gösteren sanayi şirketlerine ve tevdiat sahiplerine kredi sağlamak,
- Zirai faaliyette bulunan şirketlerin sermayelerine %20 oranını geçmeyecek şekilde iştirakte bulunmak,
- Gerektiğinde çiftçilere peşin veya taksitle hayvan, tohum, zirai alet ve malzemeleri tedarik etmek,

⁴² Artun, a.g.e., s. 35.

⁴³ Oğuz Yıldırım, **Türkiye'de Bankacılık Sektörü**, <http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/banka%20ve%20sermaye%20piyasas%C4%B1%20hukuku/bankac%C4%B1%C4%B1k%20sekt%C3%B6r%C3%BC-tarihi%20geli%C5%9Fim.doc> (25.06.2012)

⁴⁴ Ulutan, a.g.e., ss. 158-161.

⁴⁵ Ulutan, a.g.e., s. 162.

- Arazi satın almak, gerektiğinde bu araziyi imar ve taksim ederek taksitle ödenmek üzere isteyenlere vermek,
- Tevdiat kabul etmek,
- Ücreti karşılığı para transferi gerçekleştirmek olarak bankanın faaliyet konusu genişletilmiştir.

İkinci Meşrutiyet sonrası, ülke içinde birikmekte olan sermayeyi azınlık veya yabancı bankaların elinden alarak, ulusal ticaretin geliştirilmesi için kullanmak amacıyla milli bankacılık hareketi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Tüccar veya toprak sahipleri tarafından kurulan az sayıdaki milli bankaları faaliyet alanları açısından, tarımsal kredi veren ve ticari kredi veren bankalar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. 2. Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artmasıyla başlayan pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulması süreci 1911 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla hızlanmıştır⁴⁶.

Bu dönemde bankacılık sistemi yabancı bankaların hâkimiyetinde olduğu için hükümet, ekonomide dünya ülkeleri ile ilişkilerde olası bir kesinti durumunda ülkedeki yabancı bankaların iç piyasanın ihtiyacı olan para ve kredi talebini karşılayamama riskine karşı ulusal bankacılık sisteminin gelişmesine yönelik ekonomi politikaları uygulamıştır. Hükümet bu dönemde uyguladığı ekonomi politikasıyla yurtiçinde biriken sermayenin yabancı ve azınlık bankalarının elinden kurtarılmasını, yüksek faizle borçlanmanın önüne geçilmesini ve birikmekte olan sermayenin ulusal üretime ve ticarete aktarılmasıyla ekonominin gelişmesini amaçlamıştır. Ulusal bankaların kurulması için uygun bir ortamın oluşturulduğu bu dönemde yerli sermaye ile birçok ulusal banka kurulmuş ancak bu bankaların büyük bölümü bankacılık sistemine hâkim olan yabancı bankalarla rekabet edemeyip faaliyetlerine son vermek zorunda kalmışlardır.

Aşağıdaki Tablo 2, 1911-1923 döneminde kurulan milli bankaları göstermekte olup, bu bankalardan Mithat Paşa'nın ilk başta Memleket Sandıkları olarak kurduğu Ziraat Bankası ile 1868'de kurduğu İstanbul Emniyet Sandığı dışında kalıcı bir varlık gösteren olmamıştır.

⁴⁶ Artun, a.g.e., s. 35.

Tablo 2: 1911-1922 Döneminde Kurulan Milli Bankalar

Kuruluş Tarihi	Bankanın Adı
1911	İstanbul Bankası
1912	Konya İktisadi Milli Bankası
1913	Adapazarı İslam Ticaret Bankası
1913	Türk Ticaret Bankası
1913	Milli Karaman Bankası
1914	Milli Aydın Bankası
1914	Emlaki Gayrimenkul ve İkrizat Bankası
1916	Akşehir Bankası
1917	Manisa Bağcılar Bankası
1917	İtibari Milli Bankası
1917	Konya Ahali Bankası
1917	İktisadi Milli Bankası
1918	Ticaret ve İtibari Umumi Bankası
1918	Türkiye Umumi Bankası
1919	Eskişehir Çiftçiler Bankası
1919	Adapazarı Emniyet Bankası
1920	Konya Türk Ticaret Bankası
1920	İktisat Türk A.Ş.
1922	Bor Zürra ve Tüccar Bankası

Kaynak : Namık Aydemir, Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 13.

1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Türk Bankacılığı

Cumhuriyet yönetimi Osmanlı yönetiminden yabancı sermayenin elinde olan ve dışa bağımlı olarak faaliyetlerini sürdüren bir bankacılık sistemi devralmıştır. Cumhuriyet’in ilk döneminde faaliyet gösteren yabancı bankaların çoğu Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında kurulmuş olan ve Cumhuriyet sonrası da faaliyetlerini sürdüren bankalardır. Bu dönem yabancı bankacılık sistemine ve yabancı sermayeye bağımlılığı gidererek, ulusal bankacılığın oluşturulması için çabaladığı bir dönem

olmuştur⁴⁷. Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllar, ekonomi politikasında arayış yılları olmuş, politika tercihleri daha çok liberal ekonomi politikasının takip edilmesi ve kalkınmanın gerçekleştirilmesinin özel teşebbüse bırakılması yönünde olmuştur.

Cumhuriyet yönetimin yönetimi devraldığı dönemde milli bankalar daha çok mahalli ihtiyaçlara cevap verebilen tek şubeli bankalar şeklinde kurulmuştur. Tarım kesimine doğrudan doğruya kredi veren bir yabancı bankanın bulunmadığı bu dönemde ziraatın ve zirai sanayinin gelişmesi için kredi kullandırma görevini bir ihtisas bankası niteliğine sahip olan, milli bankaların en büyüğü olan ve ülke çapında 320 şubesi olan Ziraat Bankası üstlenmiştir. Ziraat Bankası diğer bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmemiştir. Bu dönemdeki yabancı bankalar ticaret alanında faaliyet göstermekte olup, tarım alanında daha çok tarım ürünleri ihracatlarına kredi vererek tarım kesimine dolaylı yoldan kredi kullandırmış ve böylece daha verimli bankacılık alanlarında faaliyet göstermişlerdir. Tarım kesiminde Ziraat Bankası yanında, örgütlenmemiş kredi piyasası yani tefeciler söz sahibi olmuş ve bu piyasadaki faiz hadleri çok yüksek tutulmuştur⁴⁸.

Bu dönemde yine dış ticaret yabancı bankalar yoluyla finanse edilmiştir. Yaygın bir şube ağı olmayan, dış ticaret işlemlerinin yoğunlaştığı merkezlerde faaliyet gösteren bu yabancı bankalar, kendi ülkelerinden para getirmek yerine genellikle Osmanlı ülkesinden topladıkları mevduatı kredi olarak kullandırmışlar ve tüccar kesimine ancak ithalat ve ihracat işlemlerine giriştiği zaman kredi imkânları sağlamışlardır. Milli üretim ve ticaret yerine daha çok ithalata ve ihracata dayalı olan bankacılık sistemi dış piyasalara aşırı bağımlı olması nedeniyle, ülkenin şartlarından, yurt dışı ülkelerin ve piyasaların şartlarından etkilenmiştir. Yine bu dönemde sanayi kesimine uzun vadeli kredi kullandıracak ihtisaslaşmış bir yatırım bankası da bulunmamaktadır⁴⁹.

Cumhuriyet sonrası milli bir merkez bankası olmaması nedeniyle ülkenin merkez bankası görevini I. Dünya Savaşı başlangıcına kadar Bank-ı Osmani-i Şahane yerine getirmiştir. Bank-ı Osmani-i Şahane Bankası genel ticari işlemleri gerçekleştirme, devlet borçlarına aracılık etme ve bunlardan bazılarını doğrudan doğruya üzerine alma; devlet

⁴⁷ Artun, a.g.e., ss. 41-42; İlker Parasız, **Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılık**, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2011, s. 23.

⁴⁸ Tekeli – İlkin, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, a.g.e., ss. 53-54.

⁴⁹ Tekeli - İlkin, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, a.g.e., ss. 54-55.

tekellerini ve demiryollarını işletmek için ayrıcalıklı şirketler kurma ya da kurulmalarına aracılık etme görevlerini yerine getirmiştir. Düyun-u Umumiye idaresi kurulduktan sonra, bu idarenin de bankeri olan Bank-ı Osmanî-i Şahane Banka'sının ülke içerisinde faaliyet göstermesine karşın, ülke dışından yönetilmesi Hükümet üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur⁵⁰.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, ulusal sanayinin temellerinin atılması ve tarımsal üretimin artırılarak, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması amacıyla bankacılığın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Osmanlı döneminde yabancı bankaların uygulamalarıyla yaşanan tecrübelerle dayanılarak, bankacılığın ulusal olması ve hükümetin bankaların kurulmalarında yardımcı olması görüşleri benimsenmiş ve 1923 yılında hükümet ile tarım, ticaret, sanayi ve işçi kesiminin önde gelenlerinin katılımıyla yapılan Türkiye İktisat Kongresi'nde açıkça ifade edilmiştir.

Ziraat Bankası'nın anonim ortaklık haline getirilmesi, İş Bankası'nın faaliyete geçmesi, Sınai ve Maadin Bankası'nın kurulması, Emlak ve Eytam Bankası'nın faaliyete başlaması ve T.C.M.B.'nin kurulması Cumhuriyet Sonrası Bankacılık Sistemi alanındaki ilk gelişmeler olmuştur.

1923 yılında hükümet ile tarım, ticaret, sanayi ve işçi kesiminin önde gelenlerinin katılımıyla yapılan Türkiye İktisat Kongresi'nde bir ana ticaret bankasının kurulmasını önermiş ve Türkiye İş Bankası bu öneriler doğrultusunda 1924 yılında özel sektör bankası olarak kurulmuştur.

Fransa'daki iş bankalarından, özellikle Banques D'arrire örnek alınarak kurulan bankanın ana sözleşmesinde kuruluş amacı ve faaliyet konuları; bu kurumun her türlü bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek, tarım, sanayi madencilik, enerji üretim ve dağıtım; bayındırlık işleri, taşımacılık, sigortacılık, turizm, dışsatım alanlarında her türlü işletme kurmak ve katılmak; malların tedariki için ortaklık kurmak, bu amaçla ortaklıklara katılmak; sınai ve ticari gerek kendi nam ve hesabına, gerekse yerli ve yabancı işletmelerle birlikte veya bu işletmeler adına yerine getirmek olarak belirtilmiştir⁵¹.

⁵⁰ Hazim Atıf Kuyucak, **İktisat Dersleri**, C.II, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 849, Sermet Matbaası, İstanbul, 1960, ss. 473-475.

⁵¹ Halil Çivi, **Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi- Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını No: 221, İstanbul, 2001, s. 98.

Devlet tarafından geniş ölçüde desteklenmiş olan banka bir yandan sanayi ve ticaret sektörlerinin kredi gereksinimlerini karşılama diğer yandan ticari ve sınaî girişimlerde bulunarak ülkenin ekonomik kalkınmasına ön ayak olma görevini üstlenmiştir. 1926 yılında 2 milyon liraya çıkarılan bankanın itibari sermayesi, 1927 yılında İtibar-i Milli Bankası'nın aktif ve pasifinin de bankaya katılması ile 4 milyon liraya, 1930 yılında da 5 milyon liraya yükselmiştir⁵².

Kongre'nin bir sanayi bankası kurulması konusundaki kararına paralel olarak, kendisine devredilen sanayi kuruluşlarını kurulacak yeni işletmelere devredilinceye kadar yönetmek, sermayelerine katılmalar suretiyle sanayi işletmeleri kurup işletmek, bizzat maden işletmeciliği yapmak ya da sermayelerine katılmak, özel sanayi işletmelerine orta ve uzun vadeli kredi vermek ve her türlü işlemi yapmak amacıyla 19 Mayıs 1925 tarihli yasa ile ülkedeki ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sınaî ve Maddin Bankası kurulmuştur.

Kalkınma bankalarının ilk örneklerinden biri olan bankanın kuruluşu ile kalkınma bankacılığı ilk kez Türk Bankacılık sistemine girmiştir. Ancak, banka deneyim yetersizliği, kaynaklarının güçlendirilmemesi ve mali olanakların kısıtlı olması nedeniyle, özel sınaî ve madencilik işlemlerine yeterince kredi sağlayamamış, gerçek anlamda bir kalkınma bankacılığı faaliyetini yerine getirememiş ve 1932 yılında kurulan Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası'na devredilmiştir. Yalnızca sanayi kredisi verme işlevi üstlenen bu bankada uzun ömürlü olamamış ve 1933 yılında aktif ve pasifiyle Sümer Bank'a devredilerek varlığına son verilmiştir⁵³.

Emlak ve Eytam Bankası da bu dönemde devlet eliyle 22.05.1926 tarihli 844 sayılı yasayla kurulmuştur. İstiklal Harbi ve diğer savaşlardan sonra harap durumda bulunan ülkenin inşası amacıyla Eytam Sandıkları'nın paralarıyla anonim şirket şeklinde kurulmuştur. Bankanın kuruluş amacı olarak yurttaşların tefecilerden kurtarılması, yetim paralarının en emin biçimde korunması ve işletilmesi, yetimlerin menfaat ve haklarının korunması amaçları gösterilebilir. Daha sonra Banka'nın varlığı, 1946 tarihli ve 4947 sayılı yasayla kurulan Emlak Kredi Bankası A.O.'na devredilmiştir.

T.C.M.B.'nin 1930 yılında kurulması, 1923–1932 döneminde, para ve kredi konusundaki en önemli gelişmedir. Merkez Bankası kurulması çalışmaları 1920'li yıllarda

⁵² Avni Zarakolu, **Cumhuriyetin 50.Yılında Memleketimizde Bankacılık**, 2. b., Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 61, Ankara, 1973, s. 21.

⁵³ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., s. 25.

başlatılmış ve özellikle 1926 yılından sonra hızlanmış olmasına rağmen, bu dönemdeki ödemeler dengesindeki problemler ve çeşitli mali zorluklar ile karşı karşıya bulunulması, merkez bankası kurulabilmesi için gerekli olan altın ve döviz varlıklarının ülkenin iç imkânları ile oluşturulmasını engellemiştir. Ayrıca dönemin dış konjonktürünün dış finansman imkânlarını kısıtlamış olması nedeniyle de bankanın kurulması 1930 yılında mümkün olmuştur.

Bu dönemde gerek Türk Lirası ve gerekse kredili ithalatın büyük bir kısmının üzerinden yapıldığı İtalyan Lireti'nin değerinde görülen oynamalar, Türk ihracatçıları güç duruma sokmuştur. Dünya ekonomisinin buhrana girmesiyle beraber, dış ve dolayısıyla iç ekonomik yapıdaki dalgalanmaların artmasına paralel olarak, ulusal kredi kurumları ve özellikle bir merkez bankası kurulmasına yönelik girişimler artmıştır⁵⁴.

Bu dönemde, genel ekonomi ve Türk Parası üzerinde önlemler alınmaya başlanmış, 30.05.1929'da 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu, 25.02.1930'da 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun yayınlanmıştır. Para istikrarını sağlamak amacıyla tedbirler alma işlevi, merkez bankası kuruluncaya kadar bir bankalar konsorsiyumuna verilmiştir. Konsorsiyum, yarıya yakın sermayesi Devlet tarafından sağlanarak, 24 Mart 1930'da kurulmuştur⁵⁵. Türk Parası'nın istikrarını sağlamada büyük ölçüde yardımcı olmakla beraber, merkez bankası görevlerini bütünüyle yapamamış olan konsorsiyum, hükümetin merkez bankası kurma girişimlerine zaman kazandırmıştır⁵⁶.

11 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı kanunla T.C.M.B. 15 milyon lira sermaye ile anonim şirket şeklinde ülkenin ekonomik kalkınmasına yardım amacıyla kurulmuştur. Para politikasının yürütülmesinin etkinliğindeki önemi ve uzun yıllar boyunca para basma yetkisinin ve merkez bankası görevlerinin devredildiği Bank-ı Osmani-i Şahane Bankası'nın yabancıların elinde bulunması nedeniyle banka devlet eliyle kurulmadığı gibi özel sektöre de bırakılmamıştır. 1715 sayılı kanunla kurulan T.C.M.B.'nin başlıca görevleri; para basmak, iskonto fiyatını tespit etmek ve para piyasasını ve paranın dolaşım

⁵⁴ İlhan Tekeli - Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1983, ss. 130-131.

⁵⁵ Servet Eyüpgiller, **Banka ve Mali Kuruluşlar**, Yargı Yayınevi, Ankara, 1988, s. 40.

⁵⁶ Tekeli - İlkin, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, s. 233.

hızını düzenlemek, hazine işlemlerini yerine getirmek ve hükümetle ortaklaşa Türk Lirası'nın değerini korumaya yönelik bütün önlemlerini almaktır⁵⁷.

Tablo 3: 1923-1933 Döneminde Kurulan Mahalli Bankalar

	Banka adı	Merkezi	Kuruluş Yılı	Açıklama
1	Akhisar Tütüncüler Bankası	Akhisar	1934	T.Tütüncüler bankası olarak faaliyetine devam etmiştir.
2	T.Ticaret ve Sanayi Bankası	İstanbul	1925	1932 yılında faaliyeti sona ermiştir.
3	Karaman Çiftçi Bankası	Karaman	1925	1934 yılında faaliyeti sona ermiştir.
4	İstanbul Esnaf Bankası	İstanbul	1925	1934 yılında faaliyeti sona ermiştir.
5	Afyon Terakki Servet Bankası	Afyon	1926	1978'de Hisarbank ismini almış ve 1983'de TCZB'na devredilmiştir.
6	Aksaray Halk İktisat Bankası	Aksaray	1926	1936 yılında faaliyeti sona ermiştir.
7	Niğde Çiftçi Ve Tüccar Bankası	Niğde	1926	1939 yılında faaliyeti sona ermiştir.
8	Eskişehir Bankası	Eskişehir	1926	15.06.2001'de Etibank bünyesine katılmıştır.
9	Akseki Ticaret Bankası	Akseki	1927	1959 yılında tasfiye edilmiştir.
10	Nevşehir Bankası	Nevşehir	1927	1948 yılında faaliyeti sona ermiştir.
11	Ermenak Ahali Bankası	Ermenak	1927	1948 yılında faaliyeti sona ermiştir.
12	Kocaeli Halk Bankası	İzmit	1927	Banka daha sonra da Türk Ekonomi Bankası adı altında faaliyetine devam etmiştir.
13	Denizli İktisat Bankası	Denizli	1927	17.12.2001 bankacılık izni kaldırılmıştır.
14	Trabzon Tasarruf ve İktisat Bankası	Trabzon	1928	1929 yılında Trabzon Bankası adını almış ve 1937 yılında faaliyeti sona ermiştir.
15	Trabzon İktisat Ltd. Şti.	Trabzon	1928	1929 yılında Karadeniz Bankası adını almış ve 1937 yılında faaliyeti sona ermiştir.

⁵⁷ Özgin Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını No: 714, Konferanslar Serisi No: 2, Ankara, 1975, s. 18.

16	Bor Esnaf Bankası	Bor	1928	1950 yılında faaliyeti sona ermiştir.
17	Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası	Ürgüp	1928	1949 yılında faaliyeti sona ermiştir.
18	Şarki Karaağaç Bankası	Ş.Karaağaç	1928	1962’de Sağlık Bankası ismini almış ve 1975 yılında faaliyeti sona ermiştir.
19	Türkiye İmar Bankası	İstanbul	1928	Faaliyetine devam etmiştir.
20	İzmir Esnaf ve Ahali Bankası (Egebank)	İzmir	1928	Egebank adı ile faaliyetine devam etmiştir.
21	Elazığ İktisat Bankası	Elazığ	1929	1980’de Odibank ismini almış ve 1983’de TZCB’na devredilmiştir.
22	Lüleburgaz Birlik Ticaret	Lüleburgaz	1929	1964 yılında infisah etmiştir.
23	Mersin Ticaret Bankası	Mersin	1929	1940 yılında faaliyeti sona ermiştir.
24	Üsküdar Bankası	İstanbul	1929	1933 yılında Adapazarı Türk Ticaret Bankası ile birleşmiştir.
25	Kastamonu Bankası	Kastamonu	1930	1938 yılında faaliyeti sona ermiştir.
26	Diyarbakır Bankası	Diyarbakır	1931	1939 yılında faaliyeti sona ermiştir.
27	Kırşehir Ticaret Bankası	Kırşehir	1931	1939 yılında faaliyeti sona ermiştir.

Kaynak : Namık Aydemir, Düünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 17.

Cumhuriyetin ilanından sonra sanayileşmenin sağlanması için devletin aktif rol almaya başlamasının başlıca nedeni, özel sektöre verilen teşvik ve koruma rantlarına rağmen, özel sektörün kendinden beklenen performansı gösterememiş olması ve iktisadi gelişmeyi sağlayacak sermaye birikimini ve sanayileşmeyi gerçekleştirememesidir. Birinci ve ikinci kalkınma planlarının uygulandığı dönem, büyük ve önemli devlet bankalarının kurulduğu, ülke kaynaklarının verimli alanlarda kullanılması için projelerin devlet eliyle hazırlandığı, ekonomik kalkınma için devletçilik ilkesinin belirlendiği dönem olmuştur.

Devlet sanayi alanına yapacağı yatırımları planlı bir şekilde yürütmek amacıyla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planını hazırlamış ve 1934 yılında uygulamaya başlamıştır.

Devletin, iktisadi işletmeciliğe girmiş olduğu bu dönemde sanayi alanındaki faaliyetler 20 fabrikanın kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla 1933’te devlet desteğiyle kurulan Sümerbank bünyesinde toplanmıştır.

Sümerbank'ın ayrıca ulusal sermayenin gelişimini sağlayacak tedbirleri almak, her türlü bankacılık işlemini yapmak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu vasıflı elemanı yetiştirmek gibi görevleri de vardır⁵⁸. Diğer taraftan, yer altı servetlerinin bulunması ve bunların işletilmeye uygun olup olmadığının incelenmesi amacıyla 2804 sayılı kanunla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü oluşturulmuş, elverişli işletilip değerlendirilmesi amacıyla da 1935 yılında 2805 sayılı kanunla bir iktisadi devlet teşekkülü olan Etibank kurulmuştur.

İmar faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve büyük yatırımları gerçekleştirmek için yetersiz durumda olan belediyelere belirli işler için uygun şartlarda kredi kullandırılması amacıyla, 26.04.1933 tarihinde 2301 sayılı kanunla Belediyeler Bankası kurulmuştur. Ancak Banka'nın faaliyet alanı 23.06.1945 tarihinde 4759 sayılı kanunla gerekli dinamizmi sağlayamaması nedeniyle, köylere ve il özel idarelerine de imarla ilgili konularda kredi açma, teknik yardımda bulunma ve kamu hizmetlerine ilişkin tesislerin yapımını desteklemeyi kapsayacak şekilde genişletilmiş, adı da İller Bankası olarak değiştirilmiştir.

1933-1944 döneminde kurulmuş olan diğer bankalar, Denizbank, Halk Bankası ve Halk Sandıkları'dır. Deniz yolları işletmelerini yönetmek, yenilerini kurmak ve finanse etmek amacıyla 1937 tarihinde kurulan Denizbank uzun ömürlü olamamış ve faaliyetlerini 1952 yılında kurulan Denizcilik Bankası'na devretmiştir⁵⁹.

Osmanlı Devleti'nin son ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tefeciler tarafından en çok istismar edilen küçük esnaf ve zanaatkârların karşılaştıkları mali sorunların çözülmesi için 13 Haziran 1933 tarih ve 2284 sayılı Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu ile 1938 tarihinde kurulmuştur. Kuruluş ve devam eden yıllarda bankaya bağlı olarak faaliyet gösteren Halk Sandıkları'nın faaliyetlerine 1963 yılında son verilmiş ve mal varlıkları Halk Bankası'na devredilmiştir.

1933-1943 dönemi devlet bankacılığının geliştiği dönem olmuştur. Bu dönemde bankacılıkla ilgili yasal düzenlemeler de yürürlüğe girmiştir. Tefeciliğin önlenmesi, mevduatların güvence altına alınması ve giderek artan kamu finansman sorunununun çözümüne yönelik düzenlemeler bu dönemde gerçekleşmiştir. Tefeciliğin önlenmesi ile

⁵⁸ Ekrem Özelmas, **Devletçilik ve Türkiye'deki Tatbikatından Sümerbank**, Sümerbank Yayınları, Yeni Desen Basımevi, İstanbul, 1963, ss. 101-104.

⁵⁹ Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, a.g.e., ss. 25-31.

ilgili olarak 1933 yılında 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla ödünç para verme işlerinde alınacak faiz oranları belirlenmiştir⁶⁰.

Bu dönemde yatırımların gerçekleştirilmesi için düşük maliyetli finansman kaynağı sağlamak amacıyla banka mevduatlarının %15 oranında DİBS'den (Devlet İç Borçlanma Senetleri) veya aynı derecede faiz getiren diğer menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir. 1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile bir yandan finansman kaynaklarının maliyet düşürülmüş diğer taraftan da sanayileşme için gerekli olan ancak getirisi düşük olduğu için özel sektör tarafından yapılamayan yatırımlar bütçe olanakları zorlanarak ve zorunlu tasarruf kaynaklarına başvurarak devlet eliyle gerçekleştirilmiştir⁶¹. Aynı yıl 2999 sayılı ilk bankalar kanunu çıkartılmış olup 1958 yılında 7129 sayılı Bankalar Kanunu kabul edilene kadar hükmünü sürdürmüştür⁶².

II. Dünya Savaşı sonrası milli savunma harcamalarındaki ve devlet işletmelerinin finansman ihtiyacındaki artışa bağlı olarak bankacılık sektöründen hükümetin kredi talepleri artmıştır. Devlet artan finansman ihtiyacını uzun vadeli iç borçlanmaya giderek ve Merkez Bankası reeskontundan yararlanarak karşılamaya çalışmıştır. Merkez Bankası'ndan 1938 yılında, İngiltere'den kredi olarak alınan 10 milyon sterlin değerindeki altın 1940 yılında karşılık gösterilerek avans alınmıştır. Devlet finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla bazı yasal düzenlemeler yapmış ve 1942 yılında munzam karşılık oranı %20'ye yükseltilerek bu karşılıkların tamamının DİBS'e yatırılması zorunluluğu getirilmiştir⁶³.

1944-1960 dönemi, günümüze kadar ekonomi politikasını temelden etkileyecek değişikliklerin başlangıç yıllarını kapsayan, tek partili düzenden çok partili döneme geçilen, sanayileşme stratejisi olarak devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının aldığı ve batı ile yakın ilişki kurulduğu dönemdir⁶⁴.

II. Dünya Savaşı süresince yönetimde bulunan iktidar partisi yurt dışında göstermiş olduğu başarıyı yurt içinde gösterememiştir. Ayrıca bu dönemde ekonomide yaşanan

⁶⁰ Ahmet Ertuğrul - Osman Zaim, **Türk Bankacılığında Etkilik** (Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz), Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları No: 3, Ünal Ofset, Ankara, 1996, s. 19.

⁶¹ Zarakolu, **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, a.g.e., s. 53.

⁶² Zeyyat Hatipoğlu, **Türkiye'de Bankacılık**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1964, s. 72.

⁶³ Zarakolu, **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, a.g.e., ss. 54-55.

⁶⁴ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., s. 39.

sıkıntılarla kıtlık çekilmesi 1950’de, sanayileşmede ve dış ilişkilerde devlet müdahalesinin azaltılarak yatırımların özel sektör eliyle gerçekleştirmesini hedefleyen anti-devletçi bir partinin iktidara gelmesinde etkili olmuştur⁶⁵.

1944-1960 döneminin bankacılık açısından farklılık arz eden yönü ise, özellikle 1950’den sonra özel bankaların kurularak hızlı bir gelişim göstermiş olmasıdır. II. Dünya Savaşı izleyen yıllarda ülkemizde ticari faaliyetlerin hızla artması ve finansman gereksiniminin artması yeni bankalara olan ihtiyacı hızlandırmıştır. Söz konusu dönemde 30 yeni banka kurulmuştur. Bunlardan üçü özel kanunla kurulmuştur (Denizcilik Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Öğretmenler Bankası)⁶⁶.

Özellikle 1950-1960 yılları arasında bankacılık alanında meydana gelen değişimin en önemli özelliği, bankaların ticaret ve sanayi sermayesiyle giderek bütünleşmesidir. Bu gelişme ulusal sermayede gözlemlenen yoğunlaşma ve merkezileşmenin de temel nedenidir. Banka sermayeleri ile ticaret sermayesi arasındaki bütünleşme devlet önceliğinde kurulan İş Bankası ile başlamış ve diğer bankalarla devam etmiştir. Ayrıca, bu dönemde ülkemizde kapitalist sistemin hızlandırılmasına ve kapitalist ilişkilerin tüm yurt düzeyinde yayılmasına yönelik olarak ve uluslararası sermaye kuruluşlarıyla doğrudan bağlantılı olan T.Sınai Kalkınma Bankası (1950) kurulmuştur⁶⁷.

Tablo 4: 1944-1960 Döneminde Kurulan Bankalar

	Banka adı	Kuruluş Yılı	Açıklama
1	Yapı ve Kredi Bankası	1944	Faaliyetine devam etmiştir.
2	Türkiye Garanti Bankası	1946	Faaliyetine devam etmiştir.
3	Akbank	1948	Faaliyetine devam etmiştir.
4	Türkiye Kredi Bankası	1948	1966 yılında tasfiye edilmiştir.
5	Tutum Bankası	1948	1963 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
6	Niğde Bankası	1948	1960 yılında tasfiye edilmiştir.
7	Türkiye Eski Muharipler Tasarruf ve Bankası (Muha Bank)	1950	1959 yılında T. Birleşik Kredi Bankası adı altında, Tümsü Bankla birleşmiş ve 1961’de tasfiyeye alınmıştır.

⁶⁵ Erdinç Tokgöz, **İktisadi Gelişme Tarihi (1923-1980) Türkiye Ekonomisi, Sektörel Gelişmeler**, 1. b., Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Özyurt Matbaası, Ankara, 1992, ss. 12-13.

⁶⁶ Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık alanında Gelişmeler**, a.g.e., s. 29.

⁶⁷ Artun, a.g.e., ss. 47-48.

8	T. Sınai Kalkınma Bankası	1950	Faaliyetine devam etmiştir.
9	Göynük Sanayi ve Kredi Bankası	1951	1957 yılında tasfiye edilmiştir.
10	Doğubank	1952	1961 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
11	Denizcilik Bankası	1952	17.11.1992 gün ve 92/3744 BKK ile Emlak Bankası'na devredilmiştir.
12	Türk Ekspres Bankası	1953	1962 yılında Anadolu Bankası adı altında Buğday Bankası ile birleşmiştir.
13	İstanbul Bankası	1953	24.11.1983 tarihinde TCZB'na devredilmiştir.
14	Demirbank	1953	14.12.2001'de HSBC Banka satış ve devri yapılmıştır.
15	Türk Yapı Bankası	1954	1958 yılında tasfiye olunmuştur.
16	Şekerbank (Pancar Kooperatif Bankası)	1954	1954 yılında kurulan Pancar Bankası Şekerbank'ın nüvesini teşkil etmiş, Şekerbank halen faaliyetine devam etmektedir.
17	Türkiye Vakıflar Bankası	1954	6219 sayılı özel kanunla kurulan banka faaliyetine devam etmektedir.
18	İşçi Kredi Bankası	1954	1983 yılında faaliyeti durdurulmuştur.
19	Buğday Bankası	1955	1962 yılında Anadolu Bankası adı altında Türk Ekspres Bankası ile birleşmiştir.
20	Türkiye Turizm Bankası	1955	Aktif ve pasifi ile birlikte 7470 sayılı kanunla Turizm Bankası'na intikal etmiştir.
21	Pamukbank	1956	30.07.2004 gün ve 5230 sayılı Kanunla T.Halk Bankası'na devredilmiştir.
22	Raybank	1956	1964 yılında tasfiye edilmiştir.
23	Esnaf Kredi Bankası	1957	1961 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
24	Türkiye Mualimler, Memurlar ve Subaylar Bankası (Tümsü Bank)	1957	Tümsü Bank, 1959 Türkiye Birleşik Tasarruf Bankası adı altında Muha Bank ile birleşmiş ve 1961'de tasfiyeye alınmıştır.
25	İzmir Halk Sandığı	1957	31.12.1963 tarihinde tüzel kişiliği sona ermiştir.
26	Sanayi Bankası	1958	1973 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
27	Maden Kredi Bankası	1958	1973 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
28	Çaybank	1958	20.04.1992'de Derbank ismini alarak 30.06.1992'de faaliyete geçmiştir.
29	Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası	1959	21.05.1992 gün ve 92/3067 sayılı BKK ile T. Halk Bankası'na devredilmiştir.
30	Türkiye Öğretmenler Bankası	1959	21.05.1992 gün ve 92/3067 sayılı BKK ile T.Halk Bankası'na devredilmiştir.

Kaynak : Öztin Akgüç, 100 Soruda Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, ss. 39-40.

Bu dönemde özel yasayla kurulan bankalardan birisi olan Denizcilik Bankası, 10.08.1951 tarih ve 5842 sayılı kanun ile kurulmuştur. 1952’de faaliyete geçen Denizcilik Bankası T.A.O., 22.10.1983’de yürürlüğe giren 2929 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kurumları Hakkında Kanun’la kaldırılmış, yerine Türkiye Denizcilik Kurumu oluşturulmuştur. Sadece bankacılık faaliyeti yapan Denizcilik Bankası T.A.Ş. de bu kurumun bağlı ortaklığı haline getirilmiştir. Deniz ulaştırmasıyla ilgili konularda, her türlü bankacılık işlemini gerçekleştirmek, denizcilik alanında faaliyet gösteren KİT’lere (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) kredi açmak, denizcilik sektörüyle ilgili sektöre iştirak etmek, kurulmuş ve kurulacak küçük ve orta boy işletmelere idari ve teknik rehberlik yapmak, Kurum’un görevleri arasında yer almaktadır⁶⁸.

Vakıflar Bankası menkul ve gayrimenkul karşılığı kredi vermek, ortaklık kurmak, veya kurulmuş ortaklıklara iştirak etmek, gayrimenkul alıp satmak, her türlü bankacılık işlem ve hizmetleri yapmak, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Mülhak Vakıflar İdaresi’nin Banka’ya vermesi gereken gayrimenkul ve işletmeleri rasyonel bir şekilde yönetmek, işletilmelerinin devamı için gerekli tüm işlem ve girişimleri yapmakla görevli olarak özel banka statüsünde 1954 yılında kurulmuştur⁶⁹.

Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra örgütünde görevli memurların sahip olduğu arsalarda vadeli olarak meskenler inşa etmek, bunları peşin veya ipotek karşılığı öğretmen ve memurlara satmak ya da bu amaç doğrultusunda arsa ve meskenler satın alarak yapı, onarım, taahhüt ve proje işleriyle meşgul olma; yapı malzemesi ve ders araçları endüstrisini kurarak, ticaretini yapmak ve bu amaçla ortaklık kurmak veya kurulmuş ortaklıklara iştirak etmek ve diğer tüm bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla 1959 yılında 7118 sayılı Kanunla Öğretmenler Bankası kurulmuştur⁷⁰.

Bu dönemde bankacılıkla ilgili önemli bir düzenleme de 1958 yılında 7129 sayılı Bakanlar Kanunu’dur. Kanun mevduat sahiplerinin hakları koruma bakımından yeni hükümler getirmiştir. Bankacılık bir kamu hizmeti niteliğinde düşünülmüş ayrıca banka kredilerinin ülkenin ekonomik kalkınma ve gelişmesine yardım edecek şekilde tedbirlerin alınmasında çaba gösterilmiştir⁷¹.

⁶⁸ Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, a.g.e., ss. 29-31.

⁶⁹ Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, a.g.e., ss. 30-31.

⁷⁰ Zarakolu, **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, a.g.e., s. 86-87.

⁷¹ Tezer Öçal, **Türk Banka Sistemi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 59, Emel Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti., Ankara, 1973, s. 27.

Yine bu dönemde bankacılık alanında meydana gelen önemli gelişmelerden biri de, bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla 1958 yılında TBB'nin (Türkiye Bankalar Birliği) kurulmasıdır. 7129 sayılı Kanun'un öngörmüş olduğu bu kuruma (TBB), T.C.M.B. dışında Türkiye'de faaliyet gösteren tüm bankalar üye olmak zorundadır. Diğer önemli bir gelişme de, bankacılık sisteminin denetimi ile ilgili ilk adımın atılarak 1959'da Maliye Bakanlığı'nın idaresi altında Bankalar Yeminli Murakıpları Kanunu'nun oluşturulmasıdır.

1958 İstikrar Programı'nın ekonomideki dengeleri kuramaması, uygulanan liberal politikaların terk edilmesine ve iktisat politikalarının planlama tabanına oturtulmasına neden olmuştur. Ekonominin içinde bulunduğu durgunluk ve bunalım nedeniyle bankacılık kesimi planlı döneme büyük bir sarsıntıyla girmiş, 1960 ve 1964 yılları arasında 15 bankanın faaliyeti son bulmuştur⁷². Bunun üzerine tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak için Merkez Bankası nezdinde, bir Bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuştur. Bankalara yıl sonu bilançolarındaki tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde birlik kısmını bu fona yatırma zorunluluğu getirilmiştir. Fonun amacı Maliye Bakanlığı'na haklarında tasfiye kararı verilen bankaların kati ve nihai açıklarını kapatmaktır⁷³.

Bu dönemde piyasada kaynakların sınırlı olması nedeniyle, kaynakların kontrolü amacıyla yeni yabancı bankaların kurulması sınırlandırılmıştır. Piyasadaki sınırlı kaynakların kontrolü amacıyla planlı dönemde az sayıda banka kurulması politikası uygulandığından dolayı rekabetin olmadığı bu dönemde faaliyet gösteren bankalar, topladıkları mevduatı arttırmak yoluyla şube bankacılığına yönelmişler ve şube sayılarının artmasına neden olmuşlardır. Mevcut bankaların yeni şube açmaları teşvik edilmiş, küçük bankaların birleşerek ortalama sabit maliyetlerinin azaltılmasına çalışılmıştır.

1963-1967 dönemini kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kredi ile ilgili sorunlara değinerek farklı ihtiyaçları karşılayacak, çeşitli kredi sağlayan finansman kurumlarını ve enflasyona yol açmayan bir kredi politikasının izleneceği, kredilerin ekonomi içinde dengeli ve verimli dağılımın sağlanması gerektiği için özel sektörün orta vadeli kredi ihtiyacını karşılamaya yönelik bir banka kurulacağı belirtilmiştir.

⁷² Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, a.g.e., s. 41.

⁷³ Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, a.g.e., ss. 51-52.

Bu amaçla da altı ticaret bankası (Akbank, İş Bankası, Osmanlı Bankası, Garanti Bankası, Vakıflar Bankası ve Türkiye Kredi Bankası) tarafından 1963'te Sınai Yatırım ve Kredi Bankası kurulmuştur. Bankanın başlıca amacı, özel sanayi kesimine orta vadeli yatırım ve işletme kredisi sağlamaktır. Ekonomide orta ve uzun vadeli kredi veren kurumların olmaması ya da yetersiz olması nedeniyle ticaret bankalarının büyük bir kısmı kaynaklarını bu tür kredilere ayırmışlardır. Ticari kredilerin %18.5 gibi önemli bir kısmı bankalar açısından “donmuş alacak” durumuna gelmiştir.

Bankaların alacaklarını tahsil etmelerinde güçlükler ortaya çıkması nedeniyle çeşitli sektörlerle kredi verecek kısa, orta ve uzun vadeli kredi kuruluşlarının oluşturulması öngörülmüştür. Bu amaçla, KİT'lerin ihtiyaç duyduğu orta ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere Devlet Yatırım Bankası 1964 yılında kurulmuş, 1987 yılında faaliyet konuları değiştirilerek Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank) adını almıştır.

1962 yılında turizm sektöründe orta ve uzun vadeli kredi vererek sektörün gelişimini sağlamak amacıyla T.C. Turizm Bankası kurulmuş, 1989 yılında da Türkiye Kalkınma Bankası bünyesine katılmıştır. Diğer taraftan zor duruma düşmüş olan Türk Ekspres Bankası ile Buğday Bankası'nın hazinenin de katkısıyla birleştirilmesi sonucu Anadolu Bankası ismiyle yeni bir banka kurulmuştur. Bu, ülkemizde banka kurtarma operasyonunun ilk örneğidir. Banka 1988 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası ile birleşerek Türkiye Emlak Bankası adını almıştır⁷⁴.

Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve Arap Bankası Türk Bankacılığı'nın dışa açılmasının ilk örnekleri olmuşlardır. Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, Amerikan ve İtalyan sermayesinin iştiraki ile dış ticaretin finansmanının sağlanması amacıyla kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde yabancı sermaye iştiraki ile kurulan ilk banka olup, 1970 yılında unvan değiştirilerek Türk Dış Ticaret Bankası (Dışbank) adını almıştır.

1968-1972 yıllarını kapsayan II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bankacılık alanında öngörülen tedbirler şöyle özetlenebilmektedir⁷⁵.

⁷⁴ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., ss. 55-63.

⁷⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)**, s. 603. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan2.pdf> (25.06.2012)

- Bankaların sayıca artışının teşvik edilmemesi aksine, küçük bankaların birleştirilmesi suretiyle, daha güçlü kuruluşların ortaya çıkmasına yol açabilecek imkanların araştırılması,

- Bankaların en önemli kaynaklarının mevduat olduğu ve mevduatın artış şartları dikkate alınarak, sınırlı fonlarla özel ihtisas bankalarının kurulmasından kaçınılması,

- Bankalar Kanunu'nda, ekonomik gelişmenin gerekleri ve geçmiş uygulamaların ortaya çıkardığı ihtiyaçlara uygun değişikliklerin zamanında yapılması,

- Merkez Bankası'nın kamu ve özel kesime kullandığı avans ve krediler arasında hacim ve seyyaliyet açısından ekonomiye uygun bir dengenin sağlanması,

- Merkez Bankası'nın bankalar sistemini uyarıcı yönde denetlemesinin sağlanması.

Plan'da yer alan bu ilkeler ve öngörülen bu tedbirlere dayanılarak yürütülen uygulamayla, ikinci plan döneminde bir ihtisas bankası olarak öngörülen Maden Bankası dışında banka kurulmamıştır. Söz konusu banka 1974 yılında faaliyete geçmeden tasfiye edilmiştir⁷⁶.

Üçüncü planda, bankacılık alanında hedef olarak benimsenen ilkeler doğrultusunda, işçi tasarruflarını toplama ve yönlendirmekle görevli Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur. 11.11.1975 tarih ve 13 sayılı kanun hükmünde kararname ile tüzel kişiliğe sahip, halka açık anonim şirket statüsünde, özel hukuk hükümlerine tabi olarak kurulan Banka'nın amacı, halkın ve yurt dışında çalışan vatandaşların tasarruflarını birleştirerek karlılık ve verimlilik anlayışı içerisinde değerlendirmek, kalkınma planlarının temel ilkelerine uygun ve yurt çapında yaygın teşebbüslere, özellikle sınai yatırımlara yönelmektir⁷⁷.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı dönem mali kesim açısından yoğun yasal düzenlemelerin uygulamaya konulduğu dönem olmuştur. Diğer dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de banka kredi sisteminin sorunları bilinen çözüm önerileri tekrar edilmiştir. Planda, holding bankacılığını önlemek için bir ortağın bankada sahip olabileceği pay %30 ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bankanın holdinglerine verebileceği kredilere sınır getirilmiştir. Bununla birlikte, bu konuda çıkarılan 1979 tarih 28 sayılı Kanun Hükmünde

⁷⁶ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., s. 62.

⁷⁷ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., ss. 60-61.

Kararname, 1983 yılında yürürlüğe giren 70 sayılı Kanun Hükmüne Kararname ile değiştirilerek bankada sahip olunabilecek pay sınırı kaldırılmakla birlikte holdinglerin banka kredilerinden nispi olarak daha fazla yararlanmasına imkan tanınmıştır.

1960-1979 dönemi, bankacılık kesimine devlet müdahalesinin arttığı yıllar olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin planlar ve yıllık programlara bağlandığı dönemin büyük bir bölümünde ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisine bağlı olarak dışa kapalı bir bankacılık sisteminin hakim olduğu söylenebilmektedir. İthal ikameci sanayinin kurulup gelişmesi ve finanse edilmesi birinci derecede bir sorun şeklinde ortaya konulmuş, gerek kurumsal düzenlemeler gerekse mevzuat düzenlemeleri bu stratejiden önemli ölçüde etkilenmişlerdir⁷⁸.

Ticari bankacılık bakımından uygulanan politikalar sisteme yeni girişleri önleyerek oligopolistik yapıyı güçlendirmiştir. Küçük ve çok sayıda banka yerine az sayıda büyük bankanın sisteme egemen olması eğilimi gözlenmiştir. Bunun sonucu olarak, bölgesel bankalar kapanmış, ancak mevcut bankaların şube sayılarında hızlı bir artış gerçekleşmiştir⁷⁹.

1.3.3. 1980 Sonrası Türk Bankacılığı

24 Ocak Kararları sonrası ülkenin ithal ikameci politikadan dışa açık ekonomiye geçmesi bankacılık sektöründe çok hızlı değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. 1980 sonrasında Türkiye Ekonomisi hızlı bir parasallaşma sürecine girmiştir. Bu dönemde para arzındaki artışla beraber parasal işlemlerin türleri de büyük ölçüde çoğalmış ve parasal işlemler toplumun geniş kesimine yayılmıştır. Faizlerin serbestleştirilmesi, yabancı bankaların ülkede faaliyet göstermeleri için uygun ortamın hazırlanması, ticari banka kurulumunun kolaylaşması Türk Bankacılığının dışa açılması ve bankacılıkta otomasyonun artması dönemin başlıca özellikleridir. Bu dönemde gerçekleştirilen reformlar sonucu bankacılık ürün ve hizmetlerinde çeşitlenme ve yenilenme meydana gelmiş kurumsal alt yapıdaki gelişmelerle bankacılık sistemi mali sistemden daha çok pay alır konuma gelmiştir.

⁷⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, 11. b., Güzem Yayınları, İstanbul, 1996, s. 587.

⁷⁹ Ertuğrul - Zaim, a.g.e., s. 23.

1980 sonrası bankacılık alanındaki yeniliklerin özellikleri şu şekilde özetlemek mümkündür;

- 1 Temmuz 1980 tarihinden başlayarak 29.05.1980 tarihinde yürürlüğe giren 8/909 sayılı kararname ile mevduat ve kredi faizleri büyük ölçüde serbest bırakılmış ve bu serbesti ‘Türkiye’de Temmuz Bankacılığı’ sloganı ile ifade edilmiştir. Faizlerin serbest bırakılması kısa sürede mevduat ve kredi faizlerinde büyük boyutlarda artışlara neden olmuştur.

- Yeni yerli ve yabancı bankaların sektöre girişlerine izin verilmesi, mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması ile sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabetle bankalar klasik bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra yeni teknikler uygulamaya başlamışlardır. Bunlardan başlıcaları; leasing, factoring, forfaiting, forward ve swap işlemleri, kredi kartları, yatırım fonları ve tüketici kredileridir⁸⁰.

1980 öncesi uygulanan negatif reel faiz politikası nedeniyle öz kaynaklarının çok üzerinde borçlanmış olan firmalar, faizlerin yükselmesiyle beraber, ağır bir finansman maliyeti ile karşı karşıya kalmışlar ve bankalardan aldıkları kredileri geri ödemede güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bunun sonucunda, tahsili gecikmiş banka alacaklarının artışı, daha etkin bir gözetim sisteminin gerekliliğini ortaya koyarak, bu yönde önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu önlemlerden ilki; TDHP’nin (Tek Düzen Hesap Planı) hazırlanması ve 1986 başından itibaren uygulanmaya konulması olmuştur.

TDHP’nin hazırlanma amaçları özetle şu şekildedir⁸¹;

- Türkiye’de faaliyet gösteren ve gösterecek olan tüm bankalar için muhasebe kayıtları ve mali raporlama açısından tekdüzeni sağlamak,
- Bankaların denetim ve gözetimi için gerekli olan bilgilerle bankalardan istenen istatistik amaçlı bilgilerin imkân dâhilinde doğrudan ve sağlıklı olarak TDHP’den alınmasını sağlamaktır.

TDHP, Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren tüm bankaların ihtiyacına cevap verecek şekilde hazırlanmıştır. Bununla beraber, bankaların fonksiyonları ve türleri açısından

⁸⁰ Takan - Boyacıoğlu, a.g.e., ss. 6-10.

⁸¹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Bankalarca Uygulanan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu Yayını, Ankara, 1996, ss. 33-35.

büyük farklılıklar göstermesi nedeniyle, bazı hesapların detayına girilmeyerek, bu detayların muhasebe ilke ve esaslarına olmamak kaydıyla ilgili bankalar tarafından oluşturulması kararı getirilmiştir.

Para ve sermaye piyasası araçlarında gözlenen hızlı gelişmeler, bankaların iyi müşterilerinin bu piyasalara kaymasına ve aktif kalitesinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu nedenle bankalar tüketici kredileri gibi riski daha az olan kredilere yönelmişlerdir. Bu dönemde bankaların aktif kalitesindeki zayıflamalar artmış ve tahsili gecikmiş alacaklarında da önemli artışlar gözlemlenmiştir.

Elektronik ve bilgisayar alanında ülkemizde yaşanan hızlı gelişmenin sonucu, bilgilenme ve haberleşme maliyetleri büyük ölçüde düşmüştür. Bilgilerin daha kolay ve daha ucuz şekilde elde edilebilmesi, bankaların bilgi toplama ve ödünç para talebinde bulunanları yönlendirme konusundaki avantajlı durumlarını azaltmıştır. Dolayısıyla, banka dışı mali araçlar, bu alanda büyük bir avantaj yakalamışlardır. Bankaların yasal düzenlemelere tabi olmasına karşın finansal piyasaların böyle düzenlemelerden uzak olmasıyla bankalar düzenlemelerin getirdiği maliyetlere katlanırken diğer mali araçların böyle bir maliyetten muaf olmaları gibi bir durumun ortaya çıkmıştır.

Teknolojik gelişmeler sonucunda, bireysel bankacılık hizmetleri olarak, otomatik vevne makineleri, tüketici kredileri, kredi kartları, ev ve ofis bankacılığı gibi yeni ürün ve hizmetler tüketici piyasasına sunulmaya başlanmıştır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması, 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması, finansman bonosu, pay senedi, tahvil alım satımı ve repo gibi finansal işlemlerin hızla gelişmesi bankaların düşük maliyetli fon imkanlarını ortadan kaldırmıştır. Böylece, tasarruf sahiplerinin önündeki seçeneklerin artması iç finansal piyasalarda bankaların paylarını azaltıcı yönde etki yapmıştır. Bankalar, sermaye piyasasına yönelik faaliyetlerini artırarak bünyelerinde yatırım fonları kurmuşlardır.

Mayıs 1981'den başlayarak günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Buna bağlı olarak Haziran 1982'de 43 bankaya döviz pozisyonu tutma yetkisi verilerek kambiyo işlemlerinde Merkez Bankası tekeli önemli ölçüde kırılmıştır. Türk Parası Kıymeti Koruma Hakkında 28 Aralık 1984 ve 30 Temmuz 1984 kararıyla konvertibl TL'nin şartları hazırlanmış, sermaye hareketlerinin 32 sayılı kararla serbest bırakılması ve TL'nin konvertibilitesinin

IMF tarafından onaylanması (Ağustos 1989) ile birlikte kambiyo rejimi ile ilgili düzenlemeler tamamlanmıştır⁸².

Türkiye’de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz tevdiatı açma; yurtdışındaki yerleşik kişilere de Türkiye’de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. Bu uygulamaların amacı bankacılık sistemi dışında tutulan dövizlerin bankalara dönüşünü sağlamak, yurt dışında tutulan dövizlerin ülkeye girişini teşvik etmek ve bankaların döviz rezervlerini arttırmaktır. Sermayenin yurtdışına kaçışını önlemeyi amaçlayan bu uygulamaların ortaya çıkacak muhtemel TL’den kaçış ve tasarruf aracı olarak dövize hücum etmesini önlemek için de TL mevduata verilen faizlerin reel olarak pozitif düzeyde tutulması öngörülmüştür⁸³.

Bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi amacıyla T.C.M.B. bünyesindeki İnterbank (Bankalar arası Para Piyasası) kurulmuştur. Bu piyasada işlem hacmi önemli boyutlara ulaşmıştır. İnterbank bankaların günlük fon ihtiyacının karşılanması veya ellerindeki ihtiyaç fazlası fonların değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1980’li yıllarda az şubeli toptan bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bunda özellikle yabancı bankaların ve yeni kurulan şube ağı olmayan bankaların rolü büyük olmuştur. Ayrıca para piyasasındaki gelişmeler de toptancı bankacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1990’lı yıllarda ise kaynak ihtiyacı nedeniyle az şubeli bankaların çoğu yeni şubeler açmaya başlamıştır.

Tablo 5: 1960–1992 Döneminde Kurulan Bankalar

	Bankanın adı	Kuruluş tarihi	Merkezi
1	Adabank	1985	İstanbul
2	Alternatifbank	1992	İstanbul
3	Bank Ekspres	1992	İstanbul
4	Finansbank	1987	İstanbul
5	Koçbank	1985	İstanbul

⁸² Ertuğrul –Zaim, a.g.e., s. 28.

⁸³ Leyla Özdicke, Türk Bankacılık Sisteminde Piyasa Yapısı ve Optimal Banka Ölçeği – Özel Mevduat Bankaları İçin Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999, s. 9.

6	Marmara Bank	1988	İstanbul
7	Tasarruf Kredi Bankası	1992	İstanbul
8	Tekstilbank	1986	İstanbul
9	Toprakbank	1992	İstanbul
10	Türk Boston Bank	1991	İstanbul
11	Dışbank “Türk Dış Ticaret Bankası”	1964	İstanbul
12	Impexbank “İthalat ve İhracat Bankası”	1984	İstanbul
13	T.Konut End. Ve Ticaret Bankası “Kentbank”	1992	İstanbul
14	TYT Bank (Faaliyeti 11.04.1994 gün ve 94/5456 sayılı BKK ile durdurulmuştur.)	1988	İstanbul
Diğer Ticaret Bankaları			
1	Arap-Türk Bankası	1977	İstanbul
2	Bank Indosuez Türk	1991	İstanbul
3	BNP-Ak Dresner Bank	1985	İstanbul
4	Birleşik Körfez Bankası	1988	İstanbul
5	Chemical Bank	1991	İstanbul
6	Midland Bank	1990	İstanbul
7	Turkish Bank	1991	İstanbul
8	Türk Sahura Bank	1985	İstanbul
9	Bank of Bahrain and Kuwait A.Ş.	1992	İstanbul
Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
1	Avrupa Türk Yatırım Bankası “Euroturk Bank”	1990	İstanbul
2	Birleşik Yatırım Bank	1989	İstanbul
3	Park Yatırım Bank	1992	İstanbul
4	Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	1963	İstanbul
5	Tat Yatırım Bank	1992	İstanbul
6	Tekfenbank	1989	İstanbul
7	Türk Merchant Bank	1988	İstanbul
8	Yatırım Bank	1987	İstanbul
9	Türk Eximbank T. İhracat ve Kredi Bankası “Kamu Sermayeli”	1987	Ankara
10	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1976	Ankara

Türkiye’de Şube Açan Yabancı Bankalar			
1	Bank Metal	1982	İstanbul
2	Cıttı Bank N.A.	1981	İstanbul
3	Habib Bank	1983	İstanbul
4	Kıbrıs Kredi Bankası	1989	İstanbul
5	Saudi American Bank	1985	İstanbul
6	Socrete Generale SA.	1990	İstanbul
7	The Chase Manhattan Bank N.A.	1984	İstanbul
8	Westdeutsche Landesbank	1986	İstanbul
9	Credit Lyonnais	1988	İstanbul

Kaynak : Namık Aydemir, Düünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık, 2. Baskı, Ankara, 2005, ss. 24-26.

Bütçe açığını azaltmak için harcamalarda kesintiye gidilmesini ve ilave bir refah vergisini içeren 5 Nisan 1994 İstikrar Programı uygulamaya konulmuştur. Bununla beraber istikrar paketindeki önlemler uzun dönemli bir vergi reformunu ve sermaye girişlerine yönelik düzenleme içermediğinden 1994 yılından sonra ekonomi yine ülke parasının yabancı paralar karşısında değer kazanması, yüksek faiz oranları, ticaret açığında hızlı bir artış ve dolarizasyon tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır⁸⁴.

1994 yılında Türkiye’de ekonomik kriz nedeniyle alınan 5 Nisan Ekonomik İstikrar Tedbirleri Kararı’ndan sonra üç ticari bankanın iflas etmesi nedeniyle faaliyetlerine son verilmiştir. Bankacılık sisteminde genel bir krizin önlenmesi amacıyla bankalardaki mevduat ve faize %100 devlet garantisi getirilmiştir. Bu durum haksız rekabete neden olduğu gibi faiz oranlarının artmasın da neden olmuştur. 2000 yılında alınan kararlar mevduat ve faize verilen devlet garantisi tedrici olarak azaltılmıştır. Sektörde artan rekabet, işlemlerin çeşitlenmesi gibi nedenlerle daha etkin bir denetim ve gözetim sistemine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çerçevede;

⁸⁴ Deniz Balak - Dilek Seymen, **Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 1996, s. 79.

- Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank For International Settlements- BIS) ve Avrupa Topluluğu normlarına uygun sermaye yeterliliği rasyosu uygulamaya konulmuştur.
- Bankaların şüpheli kredilerinin tespit edilmesi ve yeterli karşılık ayrılmasını uluslararası standartlara uygun hale getirebilmek amacıyla, Kredi Karşılıkları Kararı yayımlanmıştır.
- 1986 yılında bankaların denetim otoritelerine mali raporlamayı daha sağlıklı yapabilmeleri için TDHP hazırlamıştır.
- 1987 yılında bankaların her yıl bağımsız dış denetime tabi tutulması uygulaması başlatılmıştır.

1997’de Asya’da ve 1998 yılında Rusya’da yaşanan kriz sonucu Türkiye’den sıcak para çıkışı olduğundan bu durum bir yandan bankacılık ve finans sektörünün küçülmesine neden olurken kamu kesiminin yüksek borçlanma gereksinimi dolayısıyla reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (IMKB) endeksinde ve Rusya ile olan ticaret hacminde önemli düşüşler yaşanmıştır. Uluslararası ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle yurt dışından sağlanan kaynakların sınırlandırılması ve ekonomik faaliyetlerin özellikle sanayi sektöründe daralmaya bağlı olarak yavaşlamaya başlaması, bankaların aktif kalitesini bozmuştur.

1996-1998 döneminde kısa süreli hükümetlerin iktidarda olması ve ekonomideki belirsizlikler bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Ekonomide yapısal önlemlerin alınamaması ve buna bağlı olarak büyüyen kamu açıklarının finansmanı, bankacılık sektörünün açık pozisyonlarını tekrar artırarak, kamu kağıtlarını almalarını ve kolay kazanç sağlamalarını teşvik etmiştir.

1990 sonrası dönem, bankaların açık pozisyonlarını artırarak, risksiz yüksek faiz geliri sağlayan kamu kağıtlarına yatırım yaptığı ve gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaştığı bir dönem olmuştur. 1990’lı yılların başlarında kamu açıklarının giderek büyümesi ve buna bağlı olarak ihraç edilen yüksek faizli hazine bonoları ve devlet tahvilleri bankaları kolay yoldan para kazanmaya itmiştir.

Yurt içi faizler enflasyon oranını üzerinde seyrettiğinden dövizle borçlanıp, bunu TL’ye çevirdikten sonra, yurt içi faiz oranlarından yararlanmak bankalara cazip gelmiştir.

32 sayılı kararın getirdiği serbestleşme bankaların yurt dışından kaynak bulmalarına imkan sağlamıştır. Böylelikle, dolara uluslararası piyasalarda en fazla %7 faiz verilen bir dönemde bankalar ve uluslararası yatırımcılar yurt dışından getirdikleri döviz TL'ye çevirerek enflasyon üzerinde getiri sağlayarak hazine bonosu, devlet tahvili gibi iç borçlanma senetleri satın alarak dolar bazında yıllık %20-25 oranında kazanç sağlamışlardır. Bu da bankaların açık pozisyonlarının yükselmesine neden olmuştur.

1994 krizinde hazine ihalelerinin iptali sonucunda, piyasadaki TL dövizine yönelmiş ve kurlarda artış olmuş, bu da büyük oranda açık pozisyonu bankaları zor duruma sokarak, bazı bankaların ödeme güclüğü içine girmesine bazılarının da kapanmasına neden olmuştur. 1990 yılında 1.8 milyar dolar olan bankacılık sektörünün açık pozisyonu 1993 sonunda 4.8 milyar dolara çıkmıştır. 1996'da 4.9 milyar dolar olan açık pozisyon 1997'de 9.7 milyar dolara, 1998'de 11.7 milyar dolara yükselmiştir. 1999 yılında 13.2 milyar, 2000 yılı sonunda 17.3 milyar dolara çıkan açık pozisyon rakamı Kasım Krizi öncesi Haziran 2000 itibarıyla 19.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bu durum bankaların açık pozisyon yaratarak TL kaynak bulmaları ve bunları risksiz kazanç sağlayan kamu kağıtlarına yatırımları olgusunun 1990'ların ikinci yarısında da devam ettiğini açıkça göstermektedir. Bankacılık sektörünün bu sorunu 2000 ve 2001'deki krizlerde ve bankaların TMSF'ye (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) devrinde önemli rol oynamıştır⁸⁵.

1999 yılında 81 banka ve 7961 şube sayısına ulaşan sektör 2001 krizi ile tekrar yapılanmıştır. Kriz sonrası kurulan BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) ve daha sonra ayrı bir kurum olarak teşkilatlanan TMSF sistemin sağlam zemine oturtulması için çalışmalar yapmış ve sisteme zarar verecek nitelikte olan bankaları tasfiye etmiştir. Gelineen noktada Türk Bankacılık Sistemi gerek yasal düzenlemeler, gerekse uygulamalar açısından çağdaş bankacılığın tüm gereklerini yerine getirir hale gelmiştir.

⁸⁵ Günal, a.g.e., s. 27.

Tablo 6: Bankalarla İlgili Yasal ve İdari Düzenlemeler (1980-1996 Dönemi)

Yasal Düzenlemeler	Tarih
2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu	30.07.1981
Bankalar Hakkında 70 Sayılı KHK	22.07.1983
Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 28 Sayılı Karar	29.12.1983
Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 30 Sayılı Karar	07.07.1984
-Merkez Bankası Kanunu (1211 Sayılı Kanunun bazı maddelerinin 3098 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmesi)	06.12.1984
-Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun	03.04.1985
-3182 sayılı Bankalar Kanunu	02.05.1985
-Finansal Kiralama Kanunu	28.06.1985
-Merkez Bankası Kanunu (1211 sayılı Kanunun bazı maddelerinin 3291 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmesi)	28.05.1986
-Sermaye Piyasası'nı Teşvik Amacıyla kabul Edilen 3332 sayılı Kanun	25.03.1987
-Karşılık Kararnamesi (Bu kararname ile kredi değerliliğinin yitirilmesi ve temerrüt halleri tanımlanmakta, bunların uygulanmasına ilişkin esaslar düzenlenmektedir.)	23.05.1988
-Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar (Karar, 1980'li yılların başından itibaren yürütülen kambiyo rejimini liberalleştirme çalışmalarının önemli bir adımını oluşturmaktadır.)	11.08.1989
-Türk Parası'nın Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'ın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Karar (Anılan düzenleme ile Türk Lirası'nın konvertibiliteye geçişi için ikinci adım da atılmış olmaktadır.)	25.02.1990
-Serbest Bölge ve Kıyı Bankacılığı'na İlişkin 90/999 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (Karar ile, serbest bölgelerde banka kurulması ve yabancı bankaların şube açma esasları belirlenmiştir.)	20.10.1990
-Bankalarca Kredi İşlemlerinde Faiz Dışında Temin Edilecek Diğer Menfaatler ve Tahsil Olunacak Masraflar Hakkında 92/3469 sayılı Karar (Bu karar ile, kredi işlemlerinde faiz dışında temin edilecek diğer menfaatlerin ve tahsil olunacak diğer masrafların nitelik ve azami sınırlarının bankalarca serbestçe belirleneceği hükme bağlanmıştır.)	03.10.1992
-Bankalar Kanunu'nda değişikliğe ilişkin olarak Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiş 538 sayılı KHK (Yapılan değişikliklerle, Avrupa Topluluğu tarafından belirlenen ilkelere uyum sağlanması ve şeffaflığın artırılması amaçlanmıştır.)	22.06.1994
-Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı İle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nca	04.05.1994

Tahsil Olunacak Primler Hakkında Karar'da Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar -(Buna göre mevduat kabul etme iznine sahip bankalarda, bir gerçek kişiye ait Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı – nama yazılı Türk Lirası mevduat sertifikası da dahil- ile tasarruf mevduatı niteliğine sahip döviz tevdiat hesabının tamamı mevduat sigortası kapsamına alınmıştır.)	
İdari Düzenlemeler	
-Munzam karşılıklarda vadeye göre farklı oranların kaldırılması	01.01.1983
-Disponibilitede toplam mevduata göre farklı oranların kaldırılması	01.01.1983
-Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	25.10.1983
-Tercihli kredilere düşük munzam karşılık uygulamasının kaldırılması	01.04.1985
-Tek Düzen Hesap Planı ve Banka Gözetimi	01.01.1986
-Plasman Limitlerinin kaldırılması	01.02.1986
-Kredi işlemlerinde ücret ve komisyonların serbest bırakılması	02.04.1986
-Özel kesim tahvil ihraç limitinin özkaynakların 6 katına çıkarılması	30.10.1986
-Bankalar Kanunu'na ilişkin 6 sayılı Tebliğ -(Tebliğ, bankaların sermaye artırımlarında ve özkaynaklarının mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı korunmasında uyulacak "Sermaye Tabanı/ Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler" standart rasyosunu tanımlamakta, uygulama yöntemi, risk ağırlıkları ve asgari oran hakkında açıklamalar içermektedir.)	26.10.1989
-Mevduat Türleri ve Vade Dilimleri Hakkında Tebliğ D2 (2,3,4 ve 5 yıl vadeli değişken faizli tasarruf mevduatı açılması imkanı bu Tebliğ ile sağlanmıştır.	12.05.1989
-Umumi Disponibilite Tebliği -(Bu Tebliğ ile disponibilite hesaplanmasında geçerli olan taahhüt tanımı, 29.06.1990'dan itibaren "yurt içi bankalar arası mevduat hariç olmak üzere bankalardaki Türk Lirası mevduat tutarı" şeklinde değiştirilmiştir.)	27.06.1990
-Mevduat Munzam Karşılıkları Tebliği -(04.01.1991'den geçerli olmak üzere munzam karşılığa tabi mevduat tanımı, genişletilerek "Türk Lirası ve yabancı para mevduat toplamından yurt içi bankalar mevduatının tenzilinden sonra kalan mevduat" şeklinde yeniden düzenlenmiştir.)	29.12.1990
-Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ihracına izin verilmesi	31.02.1992
-Bankalararası İstanbul Takas Odası'nda elektronik takas uygulamasına başlanması	18.11.1993
-Umumi Disponibilite Tebliği -(Bu Tebliğ ile 31.03.1994'te ve bu tarihten sonra açılan Türk Lirası mevduat hesaplarına ek olarak yabancı para mevduat hesapları da taahhüt kapsamına alınmıştır 21.03.1995'te yayımlanan Tebliğ ile de bankalar nezdinde açılan altın depo hesapları yabancı para mevduat hesapları kapsamına alınarak disponibiliteye tabi tutulmuştur.)	01.01.1995

-Altın Depo Hesabı Tebliği -(Bu Tebliğ ile bankalarca açılacak altın depo hesaplarına ilişkin esas ve usuller düzenlenmiştir. Böylece Türkiye’de altın bankacılığı için gereken alt yapı oluşturulmuştur.)	27.01.1995
-Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı Standart Rasyosu Tebliği -(Bu tebliğ ile bankaların açık pozisyonlarının sermaye tabanına oranının %50’yi geçemeyeceği hüküm altına alınmıştır.)	01.03.1995
-Tekdüzen Hesap Planı ve Tekdüzen Raporlama Paketinde Değişiklik	01.01.1996
-Merkez Bankası Gözetim Paketi’nin Yeniden Revize Edilmesi	01.01.1997
Merkez Bankası	
-Günlük döviz ve efektif kurları uygulamasının başlaması	01.05.1981
-Haftalık Hazine tahvil ve bonosu ihalesi	30.05.1985
-Bankalarla TL./döviz “swap” işlemleri	16.07.1985
-Bankalararası TL. piyasası (interbank) nın faaliyete başlaması	02.04.1986
-Döviz Karşılığı Altın Piyasası’nın açılması	10.04.1989
-Elektronik Fon Transferi (EFT) Sistemi’nin İşletime Geçmesi -(Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan Hukuki İdari ve Tatbiki İşler Komisyonu tarafından 01.04-31.10.92 tarihleri arasında sistemin işletim kuralları test edilmiş, ayrıca EFT içi ve EFT dışı işlemlerden alınacak komisyon ve EFT mesaj ücretleri belirlenerek 01.11.92’den itibaren yürürlüğe konulmuştur.)	01.04.1992
Kurumlar	
-Menkul Kıymet Yatırım Fonları -(Fonların kuruluş ve faaliyet şartlarına ilişkin esaslar, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu madde 37-38’de belirlenmiştir.)	28.07.1981
-Bankerlik faaliyetinin düzenlenmesi -(Bankerlik faaliyeti, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (madde 31-32) ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu (madde 13) ile düzenlenmiştir.)	28.07.1981 /25.04.1985
-Özel Finans Kurumlarının kurulması, faaliyetleri ve tasfiyelerine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi	16.12.1983
-İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın Faaliyete Geçmesi	25.12.1985
-Finansal kiralama şirketlerinin kurulmaları ve şube açmaları	28.09.1985
-Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları -(Ortaklıklara ilişkin esaslar, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 3794 sayılı Kanun’la değiştirilen 35 ve 36’ncı maddeleri ile düzenlenmiştir.)	28.07.1986
-İstanbul Altın Borsası’nın faaliyete geçmesi	26.07.1995

Araçlar	
-Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Kanunu İle Gelir Ortaklığı Senedi çıkarabilme imkanının sağlanması	17.03.1984
-Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi çıkarımına yönelik esas ve yöntemler ile ilgili Tebliğ	13.12.1984
-Finansman Bonolarının İhracına Dair Esaslar Tebliğ	24.12.1986
-Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar'la ilgili çıkarım esaslarının belirlendiği Tebliğ	15.03.1986
Faizler	
-Tasarruf mevduatı ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması	01.07.1980
-Özel kesim tahvil faizlerinin serbest bırakılması	03.07.1981
-Mevduat ve kredi faiz oranlarında serbestliğin kaldırılması	01.01.1983
-Özel kesim tahvil faizlerinde serbestliğin kaldırılması	01.01.1983
-Kredi Faizlerinin serbest bırakılması	19.12.1983
-Ticari ve resmi mevduatla ilgili faiz sınırlamasının kaldırılması	19.12.1983
-Bankalararası mevduat faiz oranlarının serbest bırakılması	04.02.1988
-Değişken Faizli Mevduat Türleri Uygulaması'na İlişkin 1 Sıra No'lu Tebliğ -(Tasarruf mevduatı ile sınırlı kalmak üzere uzun vadeli değişken faizli mevduat uygulaması bu Tebliğ ile başlatılmıştır.)	12.05.1989

Kaynak : Talat Güllap, Türkiye’de Bankacılık ve 1980 Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998, ss. 82-84.

1.3.4. Kasım 2000 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sistemi

Bankacılık ve makro ekonomi birbiri ile ilişki halinde olup, birbirlerinden etkilenmektedir⁸⁶. Dolayısıyla ekonomide yaşanan bir kriz de doğal olarak bankacılık sektörünü etkilemekte olup Kasım 2000 Krizi de Türk Bankacılık Sektörünü etkilemiştir.

1999 yılının sonuna doğru ekonomi % 6.1 oranında küçülmüş, enflasyon % 70’e ulaşmış, hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı % 106'lara ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş ve sürdürülemez hale gelmiştir. 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması doğrultusunda, 2000-2002 dönemini içeren ve kur artışının kontrol edilmesine dayalı Enflasyonu Düşürme Programı 2000 yılında devreye girmiştir.

⁸⁶ A.A. Walters, **Money And Banking**, Penguin Education, Baltimore USA, 1973, p. 317.

Enflasyonun düşürülmesini ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanmasını amaçlayan bu programın üç temel ayağı vardır;

- Özelleştirmelerin hızlandırılması ve yapısal reformlara ağırlık verilmesi,
- Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesimlerine mali disiplin kazandırılması,
- Önceden belirlenen bir sürdürülebilir sabit kur uygulamasıyla döviz kuruna istikrar kazandırılması.

Bu program ile vergiden sağlanacak gelirlerin arttırılması suretiyle faiz dışı fazlanın arttırılması ve Hazine'nin iç borç yükünün hafifletilmesi ile faizlerin düşürülmesi hedeflenmiştir. Programın ilanı sonrası 2000 yılında iç borçlanma faizleri % 37'lere, bankalar arası para piyasasındaki gecelik faizler ise % 36.8'lere kadar gerilemiştir.

Hükümetin programın gerisinde kalmasının yarattığı güvensizlik ve devalüasyon beklentisinin artması sonucu yabancı yatırımların ülkeden çıkmaya başlaması ile piyasada likidite sıkıntısı başlamıştır. Merkez Bankası'nın rezervlerini en yüksek seviyede tutma amacıyla piyasaya likidite vermemesi bunun yerine döviz talebindeki artışı faiz oranlarını arttırarak frenlemeye çalışması sonucu faizler aşırı derecede artmıştır.

Kısa vadeli mevduat ve repo finansmanına dayanarak uzun vadeli kredi ve DİBS finansmanı gerçekleştiren bankacılık sistemi vade uyumsuzluğuna bağlı olarak likidite sıkıntısına düşmüştür. Bünyesinde çok fazla DİBS bulunduran Demirbank mevduat çeklerini karşılayamamış ve TMSF'ye devredilmiştir. Diğer bankaların da devredilme kaygısı paniğe yol açmış ve sabit kura güvenerek kamu kağıtlarını elinde tutan bir çok banka, kamu kağıtlarının yabancılar tarafından elden hızla çıkarılarak değerinin düşmesiyle zarar etmeye başlamıştır. 15 Kasım'da 13256 puan olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 100 endeksi sürekli azalarak 4 Aralık'ta 7329 puana gerilemiştir⁸⁷.

Ocak 2001'in başlarında Türkiye kriz döneminden çıkmaya başlamıştır. Faiz oranları aralık ayı sonunda % 199'larda bulunduğu oranlardan % 42'ye düşmüş, İMKB 100 endeksi Ocak ayında 10198 puana yükselmiş ve Merkez Bankası rezervleri tekrardan artmıştır. Ancak 19 Şubat 2001'de Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında Milli Güvenlik Kurulu'nda yaşanan siyasal tartışmayla bu durum sona ermiş ve piyasada döviz krizi

⁸⁷ Bülent Güloğlu - A.Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Asya ve Türkiye Krizleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2002, ss. 25-27.

başlamıştır. Döviz talebinin aşırı artması sonucu döviz kuru üzerinde oluşan aşırı baskıya önlem olarak Merkez Bankası müdahale etmiş ancak başarılı olamamıştır. Bunun sonucunda kur çıpası yürürlükten kaldırılmış ve dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Dalgalı kura geçiş sonrası dolar 688 bin TL seviyesinden 962 bin TL'ye yükselmiştir. Artan döviz talebine karşılık yüksek faiz silahı kullanınca gecelik faiz oranları % 6200'e kadar yükselmiş daha sonra hızlı biçimde düşerek şubat ayı sonunda % 103'lere inmiştir⁸⁸.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 kriz dönemlerinde mali kesimde başlayan krizler hızla reel kesim üzerinde etkisini göstermiştir. Şubat 2001 krizi sonrası TL yaklaşık % 90 değer kaybetmiş ve TMSF bünyesindeki bankaların piyasa değerleri çok fazla düşmüştür. Bu durum TMSF bünyesindeki bankaların yabancı para cinsinden satışını kolaylaştırmış ancak ekonomiye olan maliyetini önemli ölçüde arttırmıştır. Krizler sonrası meydana gelen likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeydeki günlük likidite ihtiyacı nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine ve reel kesim üzerindeki etkileri sonucu ekonominin çok büyük ölçüde daralmasına neden olmuştur.

2001 Şubat krizi sonrası 1999 Aralık'ta uygulamaya konulan Enflasyonla Mücadele Programı sona ulaşmış ve 14 Nisan 2001'de Kemal Derviş tarafından açıklanan ve Dünya Bankası desteğini içeren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe konulmuştur. Bu programın enflasyonu düşürme programından temel farkı döviz çıpası yerine dalgalı kura dayanmasıdır. Bu programla finansal kesimin yeniden yapılandırılması, kamu açıklarının giderilerek kamu finansmanın düzenlenmesi ve Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir⁸⁹.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin temel sebebi bankaların kırılgan bir yapısının olmasıdır. Sistemin temel zayıflıkları;

- Öz kaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli bankacılık yapısı,
- Kamu bankalarının sektör içindeki ağırlığının fazla olması,
- Vade uyumsuzluğu ve kontrol edilemeyen açık pozisyonlar gibi piyasa risklerine karşı aşırı derecede duyarlılık,

⁸⁸ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **2001 Para Politikası Hedefler ve Uygulama**, Ankara, 2001, ss. 2-7. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog/pp2001/pp5.pdf> (14.07.2012).

⁸⁹ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim**, İstanbul, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s.27.

- İç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimin yetersiz düzeyde olması,
- Zayıf bir aktif yapısının varlığıdır⁹⁰.

Her ülkede banka ve finansal sistemin kendine özgü yapısı bulunmaktadır⁹¹. Türkiye’de gelişen ekonomisiyle beraber bankacılık alanında düzenlemeler yaparak yapıyı güçlendirme yoluna gitmiştir.

Yaşanan krizlerin ardından fon bankaların sorunlarını en kısa sürede çözümlmek, özel bankaları sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, sektörde denetim ve gözetim etkinliğini arttıracak yasal ve kurumsal bir çerçevenin geliştirilmesi, mali sektörü istikrarsızlığa götüren kamu bankalarını güçlendirmek, bu bankaların sistem üzerinde çok ağır olan maddi yükünü azaltmak ve krizde zarar gören bankaları ıslah etmek amacıyla Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programını hazırlamış ve 15 Mayıs 2001 tarihinde diğer kamu otoriteleri ve sektör temsilcileri ile yakın işbirliği içinde uygulamaya konulmuştur. 23.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile kurulan BDDK’nın kuruluşundan hemen sonra yaşanan krizleri önemli dönüşümler için bir fırsat olarak görmüş ve sektörün yapısını sağlamlaştırıp, itibarını arttıracak tedbirlerin uygulanmasından ve sistemin denetlenmesinden sorumlu olarak söz konusu programda yerini almıştır. Program dahilinde BDDK’nın temel hedefleri şunlardır⁹²;

- Tasarruf sahiplerinin haklarını korumak,
- Sektöre karşı sarsılan güveni yeniden sağlamak,
- Sektörün rekabet gücünü ve etkinliğini arttırmak,
- Sektörün ekonomi üzerindeki yük ve zararlarını en aza indirmek,
- Sektörü güçlendirmek ve olası risklere karşı direncini arttırmak.

Programda yer alan bir diğer konu olan, TMSF’ye devredilen bankaların sorunlarının çözümlenmesine yönelik Fon’a alınan 20 bankadan 12 tanesi birleştirilmiş, 5 tanesi satılmış ve 2002 yılına gelindiğinde Fon’da sadece 2 banka kalmıştır⁹³.

⁹⁰ Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, Ankara, Mayıs 2001, s. 8.

⁹¹ R.S. Sayers, **Modern Banking**, Oxford University Press, Seventh Edition, India, 1967, p. 15.

⁹² Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, a.g.e., s. 10.

⁹³ Türkiye Bankalar Birliği, “2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi”, **Bankacılar Dergisi**, İstanbul, 2002, ss. 43-45., <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/43.pdf>.(25.06.2012)

Yaşanan krizler sonucu Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kredi hacmi olumsuz şekilde etkilenmiş, sisteme yeniden istikrar kazandırılması için Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı'nın gerekliliği görülmüştür. Bu programın temel amaçları şu şekildedir;

- Reel sektöre yönelik kredi imkanlarının genişletilmesi,
- Banka sermayelerinin güçlendirilmesi suretiyle, aracılık fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getiren güvenli bir bankacılık sistemine geçişin sağlanması,
- Türk Bankacılık sektöründe şeffaflığın artırılması ve kalıcı kılınması.

Yine bu çerçevede özel bankalara yönelik olarak BDDK seçtiği 25 bankanın sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla bir program hazırlamış, bu programa tabi olacak bankaların sermaye artırımları, kredi temini ve yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak bu bankalardan bazı hususları gerçekleştirmesi yönünde taahhütname almıştır⁹⁴.

2000 yılı programı öncesinde 18 Haziran 1999'da kabul edilen ve 17 Aralık 1999 tarihinde son halini alan 4389 sayılı Bankalar Kanunu, yaşanan Şubat 2001 krizi sonrası uygulamaya konan yeni ekonomik program çerçevesinde, bankacılık sektörünün birikmiş yapısal sorunlarının giderilmesi yönündeki önlemler kapsamında 12 Mayıs 2001 tarihinde 4672 sayılı Kanun ile önemli değişikliklere uğramıştır.

Yeni bankalar kanunu ile getirilen temel yenilikler idari ve mali açıdan tamamen bağımsız bir denetim ve gözetin organının kurulması, risk izleme ve yönetim anlayışının değiştirilmesi, mali bünye sorunları olan bankaların sistematik risk doğurmasını engelleyerek bankacılık sektörünün etkin olarak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması ve bunun için gerekli mekanizmanın oluşturulması olarak özetlenebilir. Tüm bu gelişmeler sonucunda daralan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların sayısı (katılım bankaları dahil); 2000 yılında, 85 banka, 7.983 şube ve 174.730 personel ile faaliyet gösterilirken, yaşanan tasfiye, devir ve birleşmeler sonucunda, banka sayısı 2005 yılında 51'e, şube sayısı 6.568'e ve personel sayısı da 138.724'e gerilemiştir⁹⁵.

⁹⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, a.g.e., s. 18.

⁹⁵ Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu, **Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı: Tanıtım Rehberi**, Ankara, 2002, s. 3.

1.3.5. Günümüz Türk ve Dünya Bankacılık Sistemi

31.12.2011 tarihi itibariyle aktif büyüklüğüne göre Türk Bankacılık Sektörü incelendiğinde; sektörde 44 adet oyuncu bulunduğu görülmektedir. Bunlara 4 adet katılım bankasını da eklediğimizde Türkiye’de 31.12.2011 tarihi itibariyle 48 adet bankanın bulunduğunu görmekteyiz ki bu katılım bankaları; Al Baraka Türk Katılım B.A.Ş., Asya Katılım B.A.Ş., Kuveyt Türk Katılım B.A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım B.A.Ş. dir. Yapılan yasal düzenlemeler ve tesis edilen kurumlar sayesinde sektör sağlıklı bir şekilde büyümüş, merkez bankası daha etkin bir şekilde otorite olarak çalışmaya başlamıştır. Modern ve gelişmiş ülkelerde merkez bankaları para arzını rezervler ve müdahaleler yoluyla kontrol etmekte olup Türk Merkez Bankası da bu işlevi yapar hale gelmiştir⁹⁶.

31.12.2011 tarihi itibariyle Türk Bankacılık Sektörü; 1.160.712 milyon TL aktif büyüklüğüne ulaşmış olup, aynı dönemde toplam kredi ve alacakları 664.289 milyon TL, toplam mevduatlar 698.920 milyon TL, toplam öz kaynaklar 138.452 milyon TL, net dönem karı ise 19.042 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Bu verilerde dikkat çeken husus mevduatın krediye dönüşüm oranıdır. Zira sektörde toplanan kredilerin hemen hepsinin krediye dönüştüğü görülmektedir. Ülkenin tasarruf meylinin düşük olduğu ve bankaların öz kaynaklar toplamı göz önüne alındığında sektörün kredi hacmini artırması için yurt dışı kaynaklara yönelmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Mevduat hacminin artırılması için bankalarca düzenlenen altın hesapları, birikimli mevduat hesapları gibi kampanyaların son dönemlerde artmasının arkasında mevduat stokunun artırılması amacı bulunmaktadır.

Bununla birlikte bankaların mevduat kabul etmek yoluyla topladıkları fonların bir kısmı zorunlu karşılık olarak ayrılmakta olup, bunun doğal neticesi olarak bankalar topladıkları kaynağın tamamını kredi olarak kullanıramamaktadır. Şöyle ki, bankalar 100 bin TL vadesiz mevduatın yüzde 11,25’sine tekabül eden 11,25 bin TL’yi zorunlu karşılık olarak TCMB hesaplarında ayırmak zorunda olup, geriye kalan 88,75 bin TL ile istediği şekilde tasarrufla bulunabilmektedir. TL ve YP için zorunlu karşılık oranları vadelerine göre değişiklik göstermektedir.

⁹⁶ Donald T. Savage, **Money And Banking**, A Wiley/Hamilton Publication, New York USA, 1977, p. 149.

Tablo 7: Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sıralaması (31.12.2011-Milyon TL)

	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	%	Toplam Krediler ve Alacaklar*	%	Toplam Mevduat	%	Toplam Özkaynaklar	%	Net Dönem Kar/Zararı	%	Şube Sayısı (Adet)	%	Personel Sayısı (Adet)	%
1	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	161.669	13,93	91.621	13,79	98.313	14,07	17.921	12,94	2.667	14,01	1.201	12,21	24.887	13,72
2	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	160.681	13,84	71.430	10,75	113.067	16,18	13.177	9,52	2.101	11,03	1.458	14,83	24.374	13,44
3	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	146.642	12,63	83.813	12,62	84.543	12,10	17.577	12,70	3.071	16,13	914	9,29	16.773	9,25
4	Akbank T.A.Ş.	1948	133.552	11,51	70.306	10,58	76.814	10,99	17.554	12,68	2.395	12,58	927	9,43	15.339	8,46
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	108.103	9,31	67.780	10,20	63.517	9,09	11.700	8,45	1.857	9,75	907	9,22	14.859	8,19
6	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	91.124	7,85	56.216	8,46	66.247	9,48	8.640	6,24	2.045	10,74	771	7,84	13.643	7,52
7	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	89.184	7,68	57.309	8,63	60.939	8,72	9.298	6,72	1.227	6,44	680	6,91	12.222	6,74
8	Finans Bank A.Ş.	1987	46.199	3,98	30.271	4,56	29.276	4,19	5.696	4,11	848	4,45	522	5,31	10.837	5,97
9	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	38.092	3,28	25.652	3,86	22.887	3,27	4.213	3,04	207	1,09	507	5,16	9.356	5,16
10	Denizbank A.Ş.	1997	35.983	3,10	22.422	3,38	20.066	2,87	3.951	2,85	874	4,59	588	5,98	9.772	5,39
11	HSBC Bank A.Ş.	1990	24.132	2,08	13.833	2,08	13.247	1,90	2.795	2,02	241	1,26	330	3,36	6.155	3,39
12	ING Bank A.Ş.	1984	21.066	1,81	15.377	2,31	11.531	1,65	2.361	1,71	79	0,41	322	3,27	5.232	2,88

13	Şekerbank T.A.Ş.	1953	14.399	1,24	8.510	1,28	9.078	1,30	1.462	1,06	118	0,62	272	2,77	3.530	1,95
14	İller Bankası A.Ş.	1933	11.393	0,98	7.785	1,17	0	0,00	8.440	6,10	247	1,30	19	0,19	2.514	1,39
15	Türk Eximbank	1987	9.660	0,83	8.066	1,21	0	0,00	3.647	2,63	230	1,21	2	0,02	397	0,22
16	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	9.456	0,81	6.367	0,96	0	0,00	1.366	0,99	255	1,34	4	0,04	350	0,19
17	Citibank A.Ş.	1980	7.227	0,62	2.678	0,40	5.402	0,77	920	0,66	6	0,03	37	0,38	2.233	1,23
18	Alternatif Bank A.Ş.	1992	6.445	0,56	4.336	0,65	3.643	0,52	485	0,35	28	0,15	63	0,64	1.185	0,65
19	Anadolubank A.Ş.	1996	5.781	0,50	3.733	0,56	3.667	0,52	840	0,61	85	0,45	88	0,89	1.911	1,05
20	Eurobank Tefen A.Ş.	1992	4.923	0,42	2.328	0,35	2.273	0,33	629	0,45	37	0,20	59	0,60	954	0,53
21	Bank Mellat	1982	3.540	0,30	586	0,09	3.092	0,44	157	0,11	59	0,31	3	0,03	55	0,03
22	Tekstil Bankası A.Ş.	1986	3.489	0,30	2.503	0,38	2.464	0,35	515	0,37	22	0,12	44	0,45	880	0,49
23	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	3.013	0,26	878	0,13	1.946	0,28	354	0,26	48	0,25	6	0,06	254	0,14
24	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1975	2.794	0,24	1.859	0,28	0	0,00	529	0,38	24	0,12	1	0,01	708	0,39
25	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1999	2.553	0,22	1.676	0,25	0	0,00	321	0,23	50	0,26	7	0,07	373	0,21
26	Fibabanka A.Ş.	1984	2.487	0,21	2.107	0,32	2.051	0,29	233	0,17	5	0,03	21	0,21	438	0,24
27	İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	2.356	0,20	81	0,01	0	0,00	308	0,22	35	0,18	1	0,01	209	0,12

28	Deutsche Bank A.Ş.	1988	2.242	0,19	532	0,08	335	0,05	417	0,30	32	0,17	1	0,01	106	0,06
29	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	2.224	0,19	0	0,00	1.586	0,23	231	0,17	39	0,20	1	0,01	52	0,03
30	Turkland Bank A.Ş.	1991	2.203	0,19	1.469	0,22	1.596	0,23	338	0,24	4	0,02	27	0,27	496	0,27
31	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1999	2.014	0,17	1.365	0,21	0	0,00	460	0,33	2	0,01	1	0,01	135	0,07
32	The Royal Bank of Scotland N.V.	1921	1.148	0,10	268	0,04	542	0,08	411	0,30	37	0,20	3	0,03	111	0,06
33	Société Générale (SA)	1989	992	0,09	429	0,06	84	0,01	103	0,07	12	0,06	16	0,16	294	0,16
34	Turkish Bank A.Ş.	1982	896	0,08	263	0,04	549	0,08	153	0,11	1	0,00	20	0,20	284	0,16
35	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	829	0,07	9	0,00	0	0,00	66	0,05	4	0,02	1	0,01	35	0,02
36	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	823	0,07	2	0,00	21	0,00	617	0,45	37	0,19	1	0,01	243	0,13
37	WestLB AG	1985	732	0,06	34	0,01	127	0,02	170	0,12	-5	-0,03	1	0,01	42	0,02
38	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1999	183	0,02	117	0,02	0	0,00	64	0,05	6	0,03	2	0,02	42	0,02
39	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	149	0,01	143	0,02	0	0,00	75	0,05	4	0,02	1	0,01	26	0,01
40	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	111	0,01	103	0,02	0	0,00	88	0,06	4	0,02	1	0,01	19	0,01

41	Habib Bank Limited	1983	79	0,01	31	0,00	13	0,00	43	0,03	3	0,01	1	0,01	16	0,01
42	Credit Agricole Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	75	0,01	0	0,00	0	0,00	67	0,05	8	0,04	1	0,01	18	0,01
43	Adabank A.Ş.	1985	51	0,00	0	0,00	7	0,00	43	0,03	0	0,00	1	0,01	43	0,02
44	Taib Yatırım Bank A.Ş.	1987	22	0,00	0	0,00	0	0,00	15	0,01	-5	-0,02	1	0,01	16	0,01
	Toplam		1.160.712	100,00	664.289	100,00	698.920	100,00	138.452	100,00	19.042	100,00	9.834	100,00	181.418	100,00

*Toplam Krediler ve Alacaklar = Toplam Krediler ve Alacaklar + Takipteki Krediler- Özel Karşılıklar

Kayak: http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/1145/Tablolar/Tablo_1-Aktif_Buyuklugune_Gore_Banka_Siralamasi.xls
(02.06.2012)

31.12.2011 tarihi itibariyle aktif büyüklüğüne göre banka sıralamasının belirtildiği Tablo 7'ye göre Türkiye İş Bankası A.Ş. 2011 yılsonu itibariyle en büyük banka konumundadır. Uzun yıllar aktif büyüklüğünde 1. Sırada bulunan Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası A.Ş. 2. sıraya gerilemiştir. Tablodan ilk dört sırada yer alan bankaların; Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Akbank T.A.Ş.'nin sektörde belirgin bir şekilde ön plana çıktığı görülmektedir. Sıralamanın hemen devamında yer alan 5. sıradaki Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., 6. sıradaki Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve 7. sıradaki Türkiye Vakıflar Bankası A.Ş.'nin sektörün diğer önemli oyuncularını olduğu ve sektörü bu 7 bankanın domine ettiği görülmektedir.

Tablo 8: Katılım Bankalarının Türk Bankacılık Sektöründeki Yeri
(Mayıs 2011 -Milyon TL/Adet)

	Katılım Bankaları	Bankacılık Sektörü	%
Toplanan Fonlar	34.694	646.916	5,4
Kullandırılan Fonlar	35.062	620.759	5,6
Tasfiye Olunacak Alacak(Net)	320	2.933	
Toplam Aktif	46.866	1.115.396	4,2
Öz Varlık	5.693	137.613	4,1
Net Kar	285	8.430	3,1
Personel Sayısı	12.921	194.467	
Şube Sayısı	637	10.288	

Kaynak : http://www.tkbb.org.tr/download/BDDK-FINANSAL_MAYIS2011.pdf (02.06.2012)

Türk Bankacılık Sektörü'nde faaliyet gösteren katılım bankaları incelendiğinde; Mayıs 2011 tarihi itibariyle bu alanda faaliyet gösteren 4 kurumun toplanan fon bakımından sektörün % 5,4'üne ulaştığı, aynı şekilde kullandırılan fonların da sektörün % 5,6'sı düzeyine geldiği görülmektedir. Katılım bankaları 46.886 milyon TL'ye ulaşan aktif büyüklüğü ile sektörde % 4,2 oranında kendine yer bulmuştur.

Tablo 9: Toplam Aktif Büyüklüğü, Kredi Hacmi ve Mevduat Yoğunlaşması

Aktif Büyüklüğü Yoğunlaşma Göstergeleri (%)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İlk5 Banka	57,4	59,0	58,1	61,4	60,9	59,8	60,1	60,5	60,1
İlk10 Banka	79,3	80,6	82,0	82,9	83,5	82,5	82,8	83,4	83,2
Toplam Kredi Hacmi Yoğunlaşma Göstergeleri(%)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İlk 5 Banka	54,0	52,2	51,6	53,0	55,9	54,7	55,5	52,7	54,3
İlk 10 Banka	73,8	73,4	75,3	76,3	80,4	79,9	81,2	80,1	81,4
Toplam Mevduat Hacmi Yoğunlaşma Göstergeleri(%)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İlk 5 Banka	60,8	61,4	62,9	63,9	63,2	62,2	62,3	62,6	63,1
İlk 10 Banka	84,5	85,3	86,8	86,9	87,3	86,3	86,1	86,1	86,9

Kaynak : BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı 5, Ankara, Aralık 2010

Türk Bankacılık Sektörü’nde yer alan ilk 5 ve ilk 10 bankanın sektörden aldığı pay incelendiğinde; yıllar itibariyle yoğunlaşmanın giderek arttığı, sektörde yer alan küçük oyuncuların piyasadan yeterince pay alamayarak beklenenin altında büyüme gösterdiği görülmektedir. Aktif büyüklüğünde ilk 5 bankanın toplam içindeki payı 2002 yılında % 57,4 iken bu oran 2010 yılında % 60,1’e çıkmış olup, aynı şekilde ilk 10 bankanın payı % 79,3’ten %83,2’ye çıkmıştır. Toplam kredi ve mevduat hacmi yoğunlaşma rakamları da yıldan yıla sektörde yoğunlaşmanın arttığını göstermektedir.

2001 krizi sonrası TMSF’ye devredilen bankalar nedeniyle kişi ve kurumların bilinen büyük ölçekli bankalar ile çalışmayı arzu etmesi yoğunlaşmanın azalmamasındaki önemli etkenlerden birisidir.

Tablo 10: GSYH ve Türk Bankacılık Sektörü Gelişimi

Yıl	GSYH	Aktifler/GSYH(%)	Kredi ve Diğer Alacaklar/GSYH (%)	Mevduat/GSYH (%)
1998	70.203.147	52,5	20,1	34,5
1999	104.595.916	69,0	20,8	46,1
2000	166.658.021	62,5	20,5	41,1
2001	240.224.083	69,3	17,1	48,8
2002	350.476.089	60,7	16,1	40,6
2003	454.780.659	54,9	15,4	35,4
2004	559.033.026	54,8	18,5	35,3
2005	648.931.712	61,2	23,6	39,1
2006	758.390.785	63,9	28,8	41,2
2007	853.636.235	65,7	32,9	41,8
2008	950.144.254	74,3	38,6	47,7
2009	953.973.862	83,7	39,9	53,2
2010	1.103.749.801	87,1	46,1	55,7

Kaynak : http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Linkler.aspx?RId=1046 (18.06.2012)

Yukarıda yer alan Tablo 10’da GSYH(Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) ve Türk Bankacılık Sektörü gelişimine yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde; 1998 yılında % 52,5 olan Aktifler/GSYH artış göstermek suretiyle 2010 yılında % 87,1 oranına çıktığı görülmektedir. Kredi ve diğer alacaklar/GSYH oranı 1998 yılında % 20,1 iken 2010 yılında % 46,1’e, mevduat/GSYH oranı ise 1998 yılında % 34,5 iken 2010 yılında % 55,7’ye çıkmıştır. Söz konusu rakamlar sektörün her geçen gün daha da büyüdüğünü ve GSYH’den alınan payın arttığını ve sektörün GSYH artış hızından daha fazla bir gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 11: Türk Bankacılık Sektörü ve Küresel Bankacılık Aktif Büyüklüğü

Milyar Euro	2005		2006		2007		2008		2009	
Ülkeler	Aktif/ GSYH	Aktif B.	Aktif /GSYH	Aktif B.	Aktif /GSYH	Aktif B.	Aktif/ GSYH	Aktif B.	Aktif /GSYH	Aktif B.
Lüksemburg	3.097	792	2.580	840	2.106	915	2.201	932	1.925	797
İrlanda	687,9	942	699,7	1.178	607,5	1.337	722,2	1.412	735,8	1.324
Kıbrıs	541,8	63	547,7	77	501,9	93	634,3	118	703,0	139
Malta	671,7	27	612,1	30	590,9	38	684,6	42	652,1	41
İngiltere	380,8	6.827	381,2	7.121	425,4	7.562	452,2	7.875	547,2	7.424
İsviçre	714,0	1.807	659,4	1.959	556,7	2.049	548,2	2.022	451,0	1.757
Danimarka	426,5	747	394,0	821	371,4	978	436,4	1.092	450,6	1.105
Hollanda	391,5	1.698	358,2	1.843	328,6	2.168	348,2	2.232	353,5	2.217
Avusturya	350,5	721	322,7	790	282,3	891	350,9	1.068	343,6	1.037
Fransa	347,9	5.073	332,9	5.728	303,9	6.682	344,8	7.225	341,1	7.155
Japonya	248,7	7.692	261,8	8.674	269,1	9.986	345,8	12.406	310,2	12.449
Belçika	412,5	1.055	370,2	1.122	333,8	1.298	342,5	1.271	309,7	1.156
İspanya	280,4	2.153	269,5	2.527	246,1	3.005	288,8	3.381	297,0	3.433
İsveç	261,9	659	258,1	782	218,1	855	253,5	908	290,7	935
Portekiz	277,4	360	260,1	397	224,5	439	260,8	482	282,1	520
Çin	261,7	4.012	260,4	5.364	249,6	7.393	272,9	9.060	281,8	11.122
Almanya	360,4	6.827	321,3	7.121	268,0	7.562	295,1	7.875	281,6	7.424
İtalya	207,8	2.509	197,4	2.793	185,7	3.332	215,6	3.635	220,7	3.692
G.Afrika	180,7	303	195,1	387	222,2	539	229,2	465	219,6	496
Finlanda	176,5	235	161,7	255	138,0	288	193,3	384	205,7	388
Brezilya	116,9	701	122,6	1.013	146,8	1.699	139,5	1.693	200,3	2.529
Kanada	208,3	1.604	164,7	1.599	155,4	1.876	170,7	1.879	194,6	2.058
Yunanistan	170,3	281	157,2	315	145,9	383	179,6	462	187,6	290
S.Arabistan	111,9	240	112,0	303	128,2	418	138,6	485	176,0	524
Hindistan	123,9	702	143,3	1.035	152,2	1.602	167,3	1.493	173,5	1.892
G. Kore	156,5	898	137,4	993	111,3	990	135,3	925	146,6	966
Letonya	144,3	16	149,9	23	126,4	31	129,8	32	144,3	30

Estonya	125,7	12	122,0	15	113,7	21	127,8	22	141,2	21
Slovenya	124,1	30	117,8	35	108,4	43	122,7	49	139,1	53
Macaristan	104,6	78	109,2	94	92,2	109	109,8	125	123,6	126
Çek C.	119,3	101	106,1	115	94,9	140	97,7	155	106,4	160
Bulgaristan	88,9	17	88,4	22	87,5	31	96,8	37	98,4	38
Litvanya	74,6	13	75,9	17	71,9	24	76,7	27	88,9	26
ABD	113,6	9.709	94,4	9.560	79,6	9.488	100,1	10.562	88,1	9.848
Türkiye	62,7	255	65,9	269	69,0	340	77,1	343	87,4	387
Polonya	79,2	163	73,1	190	64,9	234	67,7	263	80,5	274
Slovak	90,9	38	93,7	49	81,3	58	90,6	66	78,5	54
Endonezya	69,9	136	69,3	192	67,1	246	59,6	224	67,8	290
Romanya	52,7	35	55,7	52	50,2	72	57,6	85	67,7	86
Avustralya	99,6	471	79,8	454	62,9	457	50,3	384	65,0	476
Arjantin	70,1	87	69,9	114	63,0	139	60,2	144	61,5	150
Meksika	52,7	304	40,1	290	34,0	296	35,4	283	44,1	306
Rusya	65,1	338	48,3	363	35,0	385	28,3	346	33,6	328

Kaynak : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı 5, Aralık 2010 faydalanılmıştır. Aktif/GSYH % olarak verilmiştir.

Türk Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğü küresel bankacılık sistemi ile karşılaştırıldığında; aktif büyüklüğünün GSYH oranına göre Türk Bankacılık Sistemi'nin önünde kat edeceği çok yol olduğunu görmekteyiz. 2009 yılı itibariyle GSYH'nın % 87'sine ulaşan sektör diğer ülkeler ile kıyaslandığında çok daha büyüme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Yukarıdaki tablodaki ülkelere bakıldığında; aktif/GSYH oranının İngiltere'de % 547, Hollanda'da % 353, Fransa'da % 341, İspanya'da % 297, İtalya'da % 220 ve Brezilya'da % 200'dür.

Tablo 12: Kredilerin ve Mevduatın Küresel Görünümü

Milyar Euro	2005		2006		2007		2008		2009	
Ülkeler	Krd.	Mev	Krd.	Mev	Krd.	Mev	Krd.	Mev	Krd.	Mev
ABD	5.972	6.025	5.817	5.862	5.728	5.667	5.943	6.408	5.336	6.406
İngiltere	4.551	4.581	5.090	5.156	5.815	5.857	5.118	5.167	4.980	5.069
Çin	2.039	3.007	2.314	3.380	2.611	3.770	3.362	5.026	4.347	6.251
Japonya	3.067	4.155	2.775	3.745	2.736	3.674	3.679	4.830	3.364	4.410
Almanya	3.023	2.593	3.053	2.705	3.142	2.882	3.229	3.067	3.163	3.079
Fransa	1.701	1.367	1.887	1.420	2.157	1.579	2.290	1.670	2.319	1.767
İspanya	1.278	1.084	1.602	1.320	1.860	1.507	1.986	1.749	1.969	1.783
İtalya	1.280	873	1.424	931	1.724	1.122	1.808	1.189	1.848	1.267
Hollanda	947	684	1.035	794	1.083	878	1.098	1.001	1.156	965
Kanada	908	995	901	980	1.048	1.151	1.018	1.161	1.146	1.320
Avustralya	566	439	616	491	742	642	718	625	948	776
İsviçre	708	769	801	846	840	904	852	920	855	923
G.Kore	620	588	702	623	714	596	635	539	684	617
Danimarka	390	v.y.	447	154	504	181	554	191	550	191
Rusya	188	119	273	172	398	242	468	255	462	301
İsveç	345	153	404	183	444	190	425	184	459	195
İrlanda	333	236	404	290	481	328	481	307	441	291
Brezilya	167	230	204	258	284	335	286	368	432	502
Avusturya	328	254	349	269	378	301	420	315	415	318
G.Afrika	277	248	318	273	346	303	435	456	410	440
Belçika	363	463	389	466	417	513	402	540	372	538
Portekiz	209	164	231	177	258	193	282	211	291	224
Hindistan	129	146	163	178	172	191	176	202	239	283
Yunanistan	148	188	167	211	199	249	221	281	215	279
Lüksemburg	145	241	159	288	192	296	203	263	186	252
Türkiye	100	158	118	166	167	209	172	213	182	238

Polonya	78	106	96	122	134	147	158	154	175	171
Finlandiya	117	86	131	89	148	101	165	113	166	115
Meksika	128	147	120	134	124	135	115	128	127	140
Endonezya	60	97	67	108	73	110	83	111	106	145
Çek C.	41	68	52	78	67	93	77	100	80	106
Macaristan	47	41	56	47	66	51	76	55	73	56
S.Arabistan	60	65	54	64	59	72	57	64	70	89
G.Kıbrıs	28	38	31	43	41	53	54	56	58	58
Romanya	17	22	28	20	42	39	51	40	50	41
Slovenya	17	16	21	18	29	20	35	21	35	24
Arjantin	17	107	21	131	26	127	29	162	28	144
Letonya	9	9	15	11	21	14	23	13	21	13
Malta	11	11	14	11	20	14	25	15	21	17
Litvanya	9	8	12	10	18	12	21	11	19	12
Estonya	8	6	11	v.y	15	9	17	9	16	10
AB-27	15.447	13.469	17.144	14.854	19.299	16.680	19.275	16.788	19.136	16.888
PB-16	9.889	8.250	10.854	8.979	12.069	9.969	12.698	10.800	12.686	11.000

Kaynak : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı 5, Aralık 2010 faydalanılmıştır.

Kredi ve mevduat rakamlarının yer aldığı Tablo 12 incelendiğinde; GSYH tutarı Türkiye’den küçük olan Danimarka, Avusturya ve Yunanistan gibi ülkelerin Bankacılık Sektöründeki toplam kredi ve mevduat tutarlarının Türkiye’den fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bahis konusu tablo da Türk Bankacılık Sektörü’nün büyüme potansiyeline işaret etmektedir.

Tablo 13: Konut Kredilerinin Küresel Görünümü

Konut Alımı Amaçlı Bireysel Krediler (Milyar EURO)								2009 GSYH'ya Oran (%)
Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
ABD	2.264	2.479	3.161	3.188	2.997	3.127	3.007	30,7
İngiltere	908	975	1.065	1.1530	1.100	787	992	65,7
Almanya	937	950	961	976	968	960	962	41,6
Fransa	385	432	495	570	643	691	716	38,9
İspanya	278	336	448	547	627	658	657	64,8
Avustralya	v.y.	v.y.	320	349	404	391	560	87,3
Hollanda	302	332	369	383	393	376	378	68,7
Kanada	117	261	337	315	429	329	372	40,1
İtalya	154	185	217	244	266	264	280	19,1
Danimarka	154	169	194	216	237	253	267	124,2
İsviçre	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	220	256	75,1
İsveç	84	98	107	126	134	128	152	53,9
G.Afrika	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	144	143	72,1
G.Kore	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	125	142	24,6
Portekiz	67	71	80	92	101	105	111	68,7
İrlanda	55	74	95	111	124	115	110	69,7
Belçika	72	80	95	107	114	86	79	24,2
Avusturya	40	48	54	61	65	71	73	27,6
Finlandiya	36	42	49	55	62	68	72	43,6
Yunanistan	26	33	43	52	63	65	68	29,7
Polonya	8	9	13	21	33	47	53	17,8
Türkiye	0	1	8	13	19	18	21	4,9
Rusya	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	29	27	3,1
Çek Cum.	5	7	10	14	19	23	26	19,7
Lüksemburg	8	9	11	12	15	16	17	46,8
Macaristan	6	8	9	11	12	15	15	16,8
G. Kıbrıs R.K.	v.y.	v.y.	4	6	7	9	10	57,5
Slovakya	1	2	3	5	6	9	9	14,8
Letonya	1	1	3	5	7	7	7	38,5
Estonya	1	2	3	4	6	6	6	45,3
Litvanya	1	1	2	3	5	6	6	23,2

Romanya	v.y.	0	1	2	4	5	6	5,4
Bulgaristan	v.y.	1	1	2	3	4	4	11,8
Slovenya	1	1	1	2	3	3	4	11,9
Malta	1	1	2	2	2	2	2	36,1
Arjantin	2	1	1	1	2	2	2	0,9
S.Arabistan	1	1	2	1	1	1	2	0,6
AB27	3.531	3.865	4.326	4.774	5.006	4.781	5.084	44,7
PB16	2.361	2.592	2.921	3.217	3.444	3.499	3.551	39,4

Kaynak : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı 5, Aralık 2010 faydalanılmıştır.

Konut kredilerinin küresel görünümünün yer aldığı Tablo 13’de Türkiye’deki konut kredilerinin her geçen yıl arttığı görülmektedir. 2009 yılı itibariyle konut kredileri/GSYH oranı Türkiye için % 4,9’dur. Ancak bu oran yaklaşık olarak ABD’de % 31, İngiltere’de % 66, Hollanda’da % 69, İtalya’da % 19 ve Yunanistan’da % 30’dur. Bu oranlar Türkiye’de konut kredileri alanında sektörün büyüme potansiyelini göstermektedir. Türkiye’de uzun yıllar yüksek faiz, enflasyon ve belirsizlik ortamının bulunması ve uzun vadeli kredi imkanlarının sınırlı olması yanı sıra yasal mevzuat boşluğu mortgage olarak bilinen konut kredileri hacminin gelişmesinde engel olmuştur.

Tablo 14: Banka ve Şube Sayılarının Küresel Görünümü

									2009	
Ülkeler	BS	BŞS	BS	BŞS	BS	BŞS	BS	BŞS	BS	BŞS
ABD	17.883	110.435	17.466	111.040	17.043	115.105	6.512	116.570	15.953	116.347
Çin	28.024	v.y.	19.809	183.897	8.876	189.921	5.634	193.351	3.858	192.971
Endonezya	2.140	11.346	2.010	12.283	2.061	13.115	2.027	14.437	2.023	16.326
Almanya	2.089	44.044	2.050	40.282	2.026	39.777	1.989	39.531	1.948	39.411
Hindistan	2.075	77.349	1.995	80.205	1.943	83.942	1.892	87.891	1.843	90.356
Japonya	1.771	33.379	1.697	32.249	1.655	55.714	1.586	55.308	1.542	55.034
Rusya	1.253	32.916	1.189	35.169	1.136	39.163	1.108	41.554	1.058	40.670
İtalya	792	31.504	807	32.334	821	33.230	818	34.168	801	34.035
Avusturya	818	4.300	809	4.258	803	4.266	803	4.243	790	4.167
Fransa	854	27.075	829	40.013	808	39.560	728	39.634	712	38.479
Polonya	730	10.074	723	10.934	718	11.607	712	12.914	710	13.292

İrlanda	78	910	78	935	81	1.158	501	895	498	1.228
İngiltere	394	13.130	394	12.880	396	12.425	391	12.360	389	12.360
İspanya	348	41.979	352	43.691	357	45.500	362	46.065	389	44.431
Finlandiya	363	1.616	361	1.756	360	1.693	357	1.672	349	1.538
İsviçre	337	2.718	331	2.694	330	2.699	327	2.664	325	2.639
Hollanda	401	3.748	345	3.456	341	3.604	302	3.421	295	3.137
Macaristan	214	3.125	212	3.243	206	3.387	197	3.515	190	3.551
İsveç	200	2.003	204	2.004	201	1.988	182	2.025	180	2.147
Portekiz	186	5.422	178	5.618	175	6.055	175	6.417	166	6.430
Danimarka	197	2.122	191	2.152	189	2.194	171	2.192	164	1.996
G.Kıbrıs	391	951	336	941	215	921	163	923	155	930
Luksemburg	155	246	156	234	156	229	152	229	147	v.y.
Brezilya	135	27.612	133	28.307	125	29.127	127	30.803	123	32.177
Belçika	100	4.564	105	4.574	110	4.425	105	4.316	104	v.y.
Litvanya	78	822	78	892	80	970	84	973	84	972
Kanada	69	v.y.	71	6.556	73	6.667	74	6.725	78	6.700
Arjantin	73	3.781	74	3.826	69	3.882	69	3.904	68	3.930
Yunanistan	62	3.543	62	3.699	62	3.850	63	4.098	66	4.078
Avustralya	51	4.960	54	5.147	55	5.264	58	5.398	57	5.504
Çek Cum.	56	1.825	57	1.877	56	1.862	54	1.993	56	1.998
G.Kore	56	6.768	54	7.123	54	7.409	56	7.703	55	7.581
Türkiye	51	6.568	50	7.302	50	8.144	49	9.304	49	9.581
Meksika	35	8.711	37	9.092	46	10.123	49	10.994	47	11.385
Romanya	40	3.533	39	4.470	42	6.340	43	7.375	42	6.425
Letonya	25	586	28	610	31	682	34	658	37	624
G.Afrika	36	2.947	35	3.075	35	3.299	35	2.968	32	3.095
Bulgaristan	34	5.629	32	5.569	29	5.827	30	6.080	30	6.038
Slovakya	23	1.142	24	1.175	26	1.169	26	1.258	26	1.230
Slovenya	25	693	25	696	27	711	24	698	25	706
Malta	19	109	18	110	22	104	23	111	24	116
S.Arabistan	16	1.224	19	1.289	21	1.353	23	1.410	23	1.519
Estonya	11	230	14	245	15	266	17	257	18	213
AB-27	8.683		8.507		8.354		8.509		8.358	
PB-16	6.681		6.511		6.365		6.569		6.458	

Kaynak : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Sayı 5, Aralık 2010 faydalanılmıştır. *BS: Banka Sayısı, BŞS: Banka Şube Sayısı

Banka ve şube sayılarına da bakıldığında Türk Bankacılık Sektörü'nün küresel sektörün oldukça gerisinde olduğu görülmektedir. 2009 yılı itibariyle 49 bankanın faaliyet gösterdiği sektörde toplam 9.581 adet şube faaliyette bulunmakta olup, ilerleyen yıllarda bu sayılarda da artış beklenmektedir.

Zira gelişmiş ülkeler banka ve şube sayıları ile değerlendirildiğinde Türkiye'de banka ve şube sayının az olduğu görülmektedir. Örnek olarak Almanya'ya bakarsak Alman Bankacılık Sektörü 2009 yılında 1.948 adet banka ve 39.411 şube sayısı ile faaliyet göstermektedir. Bazı ülkelerde örneğin ABD banka ve şube sayılarında görülen yüksek adetler ülke bankacılık otoritesinin bankacılık alanında bir çok farklı lisans uygulamasından kaynaklanmaktadır. (Ulusal bazda, eyalet bazında bankacılık lisansı verilmesi gibi farklı lisanslar mevcuttur.)

Türk Bankacılık Sistemi ve Küresel Bankacılık Sistemi verilerinin yer aldığı tablolar (Tablo 7...14) Türk Bankacılık Sistemi'nin önümüzdeki yıllarda GSYH artış hızı üzerinde büyüme göstereceği, sektörde banka ve şube sayılarının artacağı, özellikle konut kredilerinde büyümenin artarak devam edeceğini göstermektedir.

Ancak, otoritenin Türkiye'de yeni banka kurulması konusundaki katı tutumu bilinmekle beraber, son dönemde bu konuda olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. (Odeabank ve Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ için lisans verilmesi) Sektöre yeni oyuncuların katılması, özellikle uluslararası çapta güçlü oyuncuların katılmasıyla beraber zaman içerisinde sektörde görülen yoğunlaşma da azaltılabilecektir. Türk Bankacılık Sektörü'nün büyüme potansiyeli nedeniyle yabancı sermaye sektörde yatırım yapmak istemektedir. Sektör aktif büyüklüğü konusunda çeşitli tahminler yapılmakla beraber, gelişmekte olan Brezilya ve gelişmiş İtalya rakamları doğrultusunda sektörü yaklaşık 2 kat daha büyüyebilir.

2. BANKA TÜRLERİ

Zaman içerisinde bankaların yaptıkları iş ve sundukları hizmetlerin artması ve çeşitlenmesi nedeniyle zamanla ihtisaslaşmaya gidilmiştir. Bugün bankalar muhtelif yönlerden tasnife tabi tutulmaktadır⁹⁷. Bankaları, faaliyet alanlarına, kapsamlarına ve sermaye kaynaklarına göre üç grupta ele almak mümkündür.

2.1. SERMAYE KAYNAKLARINA GÖRE BANKALAR

2.1.1. Devlet Bankaları

Sermayesinin tümü kamu adına hazine ya da diğ­er kamu tüzel kişileri tarafından sağlanan bankalardır. T.C Ziraat Bankası, İller Bankası, Vakıflar Bankası, Halk Bank, Türk Kalkınma Bankası gibi bankalar devlet sermayeli bankalardır.

2.1.2. Özel Sermayeli Bankalar

Sermayelerinin tamamı özel firmalar veya kişiler tarafından sağlanan bankalardır. Bu tür bankaların sermayesinde kamu payı bulunmamaktadır. Özel sermayeli bankalar, genellikle ticaret, mevduat ya da yatırım bankası şeklinde kurulmaktadırlar.

2.1.3. Karma Sermayeli Bankalar

Sermayelerinin hem devlet veya kamu kuruluşlarınca hem de özel kişi veya firmalarca sağlandığı bankalardır.

2.1.4. Ulusal Bankalar

Sermayeleri ulusal para olarak konulan ve bulundukları ülkenin kanunlarına göre faaliyet gösteren bankalardır.

⁹⁷ Refii şükrü SUVLA, **Para ve Kredi**, Güven Basımevi, İstanbul, 1963, s. 266.

2.1.5. Yabancı Bankalar

Sermayelerinin bir kısmı yabancı uyruklu kişiler veya yabancı tescilli firmalarca sağlanan ve ulusal banka statüsüne girmeyen bankalardır.

2.2. KAPSAMLARINA GÖRE BANKALAR

2.2.1. Özel Bankacılık

Özel bankacılık (Private Banking), müşterilerin varlıklarının kişilerin belirlediği risk ve beklentilerine yönetildiği bankacılık türüdür. Bu uygulamada banka tarafından müşterinin profili belirlenmek suretiyle, onun ihtiyaçlarına ve yatırım tercihlerine göre kişiye özel alternatif ürünler sunulmaktadır. Özel bankacılık hizmeti bu iş için özel olarak hazırlanmış şubeler aracılığıyla verir. Özel bankacılık her türlü standart bankacılık, kiralık kasa ve gişe hizmetleri; repo işlemleri, sabit getirili menkul kıymetler ve yurt içi hisse senetleri alım-satımı gibi yatırım hizmetleri; birikimlerin yabancı para ve menkul kıymetlerde değerlendirilmesi; türev ürünlerde yatırım; kişiye özel tasarlanmış kredi kartları, özel fonlar, kişiye özel hazırlanmış mevduat ürünleri ve opsiyon stratejileri ürün ve hizmetleri kapsamaktadır. Türkiye’de özel bankacılıkta genelde 250 bin TL üzeri varlığa sahip müşteri kitlesi hedeflenmektedir⁹⁸.

2.2.2. Holding Bankacılığı

Holding bankacılığı, bir bankanın doğrudan veya dolaylı olarak bir ya da daha fazla bankaya sahip olması, kontrol etmesi veya bir bankanın sermayesinin çoğunluğunun bir holdingin kontrolünde olması şeklindeki yapıyı ifade eder⁹⁹.

2.2.3. Uluslararası Bankacılık

Ticari bankaların yabancı ve yerli müşterilerine uluslararası finans merkezlerinde faaliyet göstererek, dünya üzerindeki yaygın şube ağı ile, toptancı veya perakendeci bankacılık hizmetleri sunması, uluslararası bankacılık olarak tanımlanmaktadır. Firmalar

⁹⁸ Gamze Göçmen Yağcılar, **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, BDDK Kitapları No: 10, Ankara, 2011, s. 10.

⁹⁹ Takan - Boyacıoğlu, a.g.e., s. 16.

faaliyetlerini uluslararası arenaya taşımak, bireyler ise gelirlerini uluslararası bankalarda gizlemek, ulusal faiz dalgalanmalarından korunmak gibi amaçlarla uluslararası bankalarla çalışmaktadırlar. Uluslararası bankacılık ağı, ülke dışında şube veya temsilcilik açılması, ticarî banka kurulması, konsorsiyum banka oluşturulması veya muhabir bankacılık ilişkileri ile oluşturulabilir. Citibank ve HSBC ülkemizde faaliyet gösteren uluslararası bankalara örnek olarak verilebilir¹⁰⁰.

2.2.4. Kıyı Bankacılığı

Aslında kıyı ötesi anlamına gelen off shore bankacılığı Türk Bankacılık literatüründe "kıyı bankacılığı" olarak geçmektedir. Bu bankalar, denetimin ve vergilendirmenin asgarî düzeyde olduğu yerlerde konvertibl paralar üzerinden işlem yaparak, çok uluslu şirketlere ve uluslararası girişimlere hizmet vermektedirler. Bazıları, mevduat sertifikası ihracıyla para piyasasına ağırlık vermekte, bazıları da interbank piyasasından fon sağlamakta ya da gizli hesaplara sığınak oluşturmaktadırlar. Euro-kredi sendikasyonları ve yabancı tahvil ihraçları yanında, faiz ve para swap'i, fon yönetimi, leasing, factoring, forfaiting, altın ve döviz işlemleri başlıca faaliyet alanlarıdır. Kıyı bankaları, genellikle serbest bölgelerde faaliyette bulunurlar. Kıyı bankalarının faaliyet gösterdiği en bilinen yerler Panama, Lüksemburg, Bermuda, Liechtenstein, Cayman Adaları, Malta ve Bahreyn'dir.

2.3. FAALİYET ALANLARINA GÖRE BANKALAR

2.3.1. Merkez Bankaları

Merkez bankalarının temel işlevleri, fiyat istikrarını sağlamak, ülke içindeki para arzı, dolayısıyla para piyasasını düzenlemek, bankacılık sistemini yönlendiren kurum olarak ülkedeki kredi hacmini ve dağılımını ayarlamak, ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek, dış ödemeleri düzenlemek ve devletin veznedarlığını ya da malî ajanlığı işlevini yerine getirmektir. Bu alandaki ilk örnek, hükümete ödünç para vermek amacıyla bir anonim şirket olarak kurulmuş olan ve belirli sınırlar çerçevesinde banknot çıkarma, mallar

¹⁰⁰ Yağcılar, a.g.e., s. 12.

üzerine avans verme, kıymetli maden ticareti yapma ve ticari senetler alıp satma yetkisine sahip olan İngiltere Bankası'dır.

Türkiye'de de T.C.M.B.'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemekte ve temel amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını desteklemektedir.

T.C.M.B.'nin bu görevleri yerine getirirken başvurduğu yöntemler:

- Açık piyasa işlemleri yapmak,
- Hükümetle birlikte Türk Lirası'nın içte ve dışta değerini korumak için gerekli tedbirleri almak,
- Kur rejimini belirlemek, zorunlu karşılık ve umumî disonibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Reeskont ve avans işlemleri yapmak,
- Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak ve bunların işlemlerini sağlamak,
- Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak ve
- Malî piyasaları izlemek¹⁰¹

şeklinde sıralanabilir.

2.3.2. Ticaret Bankaları

Genellikle 1 yıla kadar olan kısa vadeli işlemlerle mevduat toplayan ticaret bankaları, topladıkları bu kaynaklarla ticari işletmelerin kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılayarak ve ticaret ve üretimi finanse ederek, sektörde önemli bir yer tutmaktadırlar. Ticaret bankalarının başlıca fon kaynakları; mevduat, kullanılan krediler ve öz

¹⁰¹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Bankanın Temel Amacı, Görev ve Yetkileri**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/fonksiyon.html>(01.07.2012)

kaynaklardır. Bu fonları da kredi vererek, sabit kıymetler satın alarak, menkul kıymetler satın alarak ve iştirakte bulunarak değerlendirmektedirler.

Kredi verirken kullandıkları temel kaynağın mevduat olması nedeniyle “mevduat bankaları” olarak ta adlandırılan ticaret bankalarının para yaratma ve hizmet olmak üzere iki temel fonksiyonu vardır. Ticaret ve mevduat bankalarının mevduat toplayarak para yaratma gücü vardır. Çek işlemleri ve bankalardaki paraların diğer hesaplara aktarım işlemleri kaydi para yaratılmasına imkan tanımaktadır. Ülkede satın alma gücü oluşturan kurumlar olarak, merkez bankasından sonra yer almaları nedeniyle, ticaret ve mevduat bankalarının uygulanan para ve kredi politikaları açısından önemleri oldukça büyüktür¹⁰².

Ticaret bankaları, fon aktarımının yanı sıra, birçok bankacılık ürünü ile hizmet sunan kurumlardır. Türkiye’deki ticaret bankalarına örnek olarak İş Bankası, Akbank, Yapı Kredi Bankası gibi özel bankalar ile Ziraat Bankası, Halk Bankası gibi kamu sermayeli bankalar verilebilir.

2.3.3. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, borçlanma tahvili ihraç ederek, yurtiçi/dışı bankalardan kredi alarak ve sınai ve ticari ortaklıklar tarafından çıkarılan hisse senetleri, tahviller ve devlet tahvillerinin halk tarafından alınmasını sağlayarak, halkın elindeki atıl fonların sınai ve ticari yatırımlara aktarılmasını, devletin uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanmasını, menkul değer portföylerinin finansmanını ve finansal kiralama işlemlerinin fonlamasını sağlarlar. Yatırım bankaları mevduat toplama yetkisine sahip olmayıp ayrıca geniş bir şube ağının olmaması nedeniyle de bankacılık hizmet ürünlerinin tamamını gerçekleştirememektedirler¹⁰³.

Ayrıca yatırım bankaları, firmaların menkul değer ihracına aracılık etme, teminat mektubu verme, dış ticaret işlemleri, şirket birleşme ve devir işlemleri, yatırım danışmanlığı, halka arz gibi hizmetler sunmaktadırlar. Türkiye’deki Nurol Yatırım Bankası A.Ş. ve GSD Yatırım Bankası A.Ş gibi bankalar, yatırım bankalarına örnek olarak gösterilebilir.

¹⁰² Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, a.g.e., s. 6.

¹⁰³ Avni Zarakolu, **Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi**, 11. b., Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No: 354, Ankara, 1999, ss. 86-87.

2.3.4. Kalkınma Bankaları

Hükümet tarafından yapılan kalkınma planları çerçevesinde, kalkınmada öncelikli yöre ve sektörlerle yönelik finansman sağlamak ve yatırım sermayesi eksikliğini gidermek amacıyla kurulan yatırım bankalarının mevduat toplama yetkileri yoktur. Bu bankalar iç ve dış kaynaklardan sağlanan kamu fonlarıyla, sınai ve ticari yatırımların konut inşaatının orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamaya çalışmak; uygun yatırım projelerine uzun vadeli kredi veya iştirak şeklinde fon transferi yapmak; yabancı sermayenin yatırımlara ortak olmasına yardımcı olmak; yatırım projelerinin hazırlanmasına yardımcı olmak, yatırım sermayesi açığını gidermek ve teknik yardım sağlamak yoluyla girişimcilerin yatırım ile ilgili kuşkularını gidermek ve sanayileşme sürecini hızlandırmak gibi işlevleri gerçekleştirmektedirler¹⁰⁴.

Türk Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Türkiye'deki kalkınma bankalarına örnek olarak verilebilir.

2.3.5. Özel Amaçlar İle Kurulmuş Bankalar

Özel bir yasayla kurulan ve kuruluşuna esas olan amaca yönelik faaliyetlerde bulunan bankalardır. T.C. Ziraat Bankası, başlangıçta tarım sektörünü ve çiftçiyi desteklemek; Halk Bankası ise, orta ve küçük boy işletmeleri desteklemek amacıyla; Emlak Bankası, konut yapmak ve satmak için; Türk Eximbank ise, ihracatı finanse etmek amacıyla kurulmuş özel amaçlı bankalardır. Bu bankaların bir kısmı, özel amaçlarının yanı sıra, her türlü bankacılık hizmetini toplumun tüm kesimlerine sunan ticaret bankaları olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

3. TEMEL BANKACILIK İŞLEMLERİ

Genel olarak bankacılık işlemlerini mevduat toplama, kredi dağıtımı ve belirli bankacılık hizmetleri olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu temel işlemler kendi içinde birçok değişik ad altında da sınıflandırılmakta olup, günümüzde bankacılık işlemleri başlıklar halinde aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

¹⁰⁴ Zarakolu, **Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi**, a.g.e., ss. 88-89.

- Nakdi Kredi İşlemleri: Ticari Krediler, Borçlu Cari Kredileri, İskonto Kredisi, Spot Kredi, Döviz Kredileri, Döviz Endeksli Krediler, İşletme Kredileri, Altın Kredisi, Eximbank Kredisi, Prefinansman Kredisi, Ülke Kredileri, Kredili Mevduat Hesabı, Tüketici Kredileri, Zirai Krediler

- Gayri Nakdi Kredi İşlemleri: Teminat Mektupları, Garanti Mektupları, Akreditif, Kabul ve Aval Kredileri, Doğrudan Borçlandırma Sistemi.

- Mevduat Muameleleri: Vadesiz Mevduat İşlemleri, Vadeli Mevduat İşlemleri, İhbarlı Mevduat İşlemleri, Döviz Tevdiat Hesapları, Altın, Birikimli Mevduat Hesapları, Kiralık Kasa İşlemleri, Ekstre ve Hesap Özetleri.

- Mali Hizmetler: Kabul Kredisi, Senet İskontosu, Nakit Yönetim Hizmetleri, Vergi, Sosyal Güvenlik Kurumu Prim Tahsilatları, Bilgisayar Hizmetleri, Mevduat Sertifikaları, Factoring, Leasing, Altın Alım-Satımı, Hisse Senedi Alım-Satımı, Sigorta Hizmetleri, Ticari Danışmanlık Hizmetleri, Taksitli Satışlar, Yatırım Yönetimi, Özel Müşteri Hizmetleri, Mali Danışmanlık Hizmetleri,

- Yabancı Paralı Hizmetler: Akreditif, Yabancı Para Alım-Satımı, Sigorta Hizmetleri, Senet İskontosu, Vesikalı Krediler, Harici Garantiler, Tanıtma Mektubu, Havaleler, SWIFT, Pasaport İşlemleri, Seyahat Çekleri, International Money Order.

- Para Aktarımı: Ödeme Emri, Havaleler, Çek Tahsili, Senet Tahsili, Efektif, Döviz Alım Satım ve Arbitraj İşlemleri.

- Tasarruf Hizmetleri: Tasarruf Hesapları, Yatırım Hesabı, Yatırım Fonu, Bütçe Hesapları, Seyahat Planları.

- Zaman Mekan Hizmetleri: Mobil Bankacılık Hizmetleri, Gece Kasaları, ATM, Telefon Bankacılığı, İnternet Bankacılığı, Cash Dispenser, Drive-İn Bank.

- Statü Hizmetleri: Kredi Kartı, Teminat Mektubu, İtibar Mektubu, Tanıtma Mektubu, İstihbarat Hizmetleri, Çek Kart.

- Türev İşlemleri: Futures, Swap, Opsiyon¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Namık Aydemir, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık**, 2. b., yay. y., Ankara, 2005, ss. 37-42.

4. BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI

Para konusunda önemli görevler üstlenmiş olan bankaların temel işlevi mevduat toplamak ve kredi vermektir. Bankaların gerçekleştirdiği diğer tüm işlemler kredi ticaretinin bir sonucudur. Bankaların mali sistem içinde getirdiği fonksiyonları şu şekilde sıralayabiliriz:

4.1. FİNANSAL ARACILIK FONKSİYONU

Bankaların en temel fonksiyonu, finansal sistem içinde tasarruf edilen fonları toplayıp, fon ihtiyacı duyan kesime aktarmakta elinde fon bulunanlar ile fon ihtiyacı olanlar arasında köprü görevi görmektir ¹⁰⁶. Bu aracılık karşılığında bankalar, faiz geliri elde eder. Sistem, bankalara duyulan güven üzerine kuruludur. Temel işlevi aracılık olan bankalar, tasarruf sahipleriyle, sermaye gereksinimleri olanlar arasında organik bağ kurarak ve ekonomideki tasarrufları yeniden dağıtarak, tüketim tarafında biriken kaynak fazlalığını üretime aktarmaktadırlar.

Bankalar, yeni bir değer, yeni bir servet yaratmakla beraber, topladıkları kaynakların belirli yörelere, sektörlere ve kişilere aktarılmasını sağlayarak ülke kaynaklarının dağılımını yönlendirmektedirler.

Ticarî bankalar, genelde kısa vadeli (1 yıla kadar); yatırım bankaları ise, uzun vadeli (1 yıl ve üzeri) fon kullandırır. Toplanan fonlar, fon ihtiyacı olan birey ve firmaların kısa vadeli ticarî gereksinimler, tüketim harcamalarının finansmanı, orta ve uzun vadeli yatırım ve projelerin finansmanı gibi farklı amaçlar için kullandırılmaktadır. Türkiye’de uzun vadeli kaynak sıkıntısı olması nedeni ile bankalar çoğunlukla kısa vadeli fon aktarabilmektedir.

Türkiye’de bankalar, bağlı oldukları grubun şirketlerini fonlamak veya kamu kesiminin açığını finanse etmek için DİBS (Devlet İç Borçlanma Senedi) satın almak zorundadır. Bankacılık sektörünün bu mevcut yapısı bankaların finansal aracılık fonksiyonunu yerine getirmesini zorlaştırmaktadır. Risksiz yüksek kazanç sağlayan DİBS’ler bankalar için cazip gelir kaynağı haline gelmesi nedeniyle bankaları asli

¹⁰⁶ Karl E.Case - Ray C.Fair - Sharan M.Oster, **Ekonominin İlkeleri**, Çev. Ertuğrul Deliktaş – Metin Karadağ - Mehmet Güçlü, Palme Yayıncılık, 9. Baskıdan Çevri, Ankara, 2011, s.498.

fonksiyonlarından uzaklaştırmıştır. Yakın zamana kadar bankalar kolay yoldan para kazanmaya alıştıkları için bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşmış ve özel kesim yatırımları için gerekli kaynak bulmakta zorlanır hale gelmişlerdir.

4.2. KAYNAKLARIN ETKİN KULLANIMINI SAĞLAMA FONKSİYONU

Modern refah ekonomisinin temelini oluşturan, Pareto Etkinlik Kuralı'na göre, başka hiç kimsenin tatminini azaltmadan en az bir kişinin tatminini artıran bir durum Pareto üstün bir durumdur. Bir kişinin tatminin artırılması en azından bir başkasının tatminin azaltılmasını gerektiriyorsa başlangıç durumu Pareto Optimal'dir. Ekonomide mevcut kaynaklarla maksimum hasılanın elde edilmesi ise iktisadi etkinlik olarak adlandırılır¹⁰⁷.

Bankalar topladıkları kaynakları verimli, karlı alanlara, toplumsal ve kültürel açıdan öncelikli sektörlerle aktararak, ekonomide kaynak kullanımının etkinliğini, sağlamaktadırlar. Tasarruf sahiplerinden kaynak toplayarak topladıkları kaynakları bireylere ve firmalara kredi olarak kullandıran bankalar, bu faaliyetlerini gerçekleştirirken sahip oldukları enstrüman ve personelle kredi talep edenlerin risk düzeylerini ölçerek, kaynakların ekonomide verimli projelere ve sektörlerle aktarılmasını sağlarlar.

Tasarruf sahipleri ve yatırımcıların ekonomide bankaların aracılığı olmadan karşılaşmaları ve dolayısıyla tasarrufların verimli yatırımlara dönüşmesi adeta imkânsız olup, bu işlevi yerine getiren bankalar, kaynakların verimli kullanılmasını sağladıkları süre ve ölçüde ekonomik gelişmeyi hızlandırmaktadırlar¹⁰⁸.

4.3. GELİR VE SERVET DAĞILIMINI ETKİLEME FONKSİYONU

Ekonomide gelir dağılımı eşitsizliği arttıkça tasarruf oranı da düşmekte bu da servet oluşturma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Servete dönüşemeyen küçük tasarruflar yatırıma da dönüşemediği için faize yönelmektedirler. Mevduat tutarına göre belirlenen faiz oranının yüksek olması halinde ise gelir dağılımını bozucu etki yaratmaktadır. Tasarruf düzeyindeki bu farklılık nedeniyle, bankalar bazı bölge ve sektörlerle sağladıkları

¹⁰⁷ Orhan Türkay, **Mikro İktisat Teorisi**, 10. b., İmaj Yayınları, Ankara, 2001, s. 312.

¹⁰⁸ Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, a.g.e., ss. 5-9.

düşük faizli kredilerle bu sektör veya bölgelerdeki ekonomik birimlerin gelirlerini nispi olarak yükselterek daha adil bir gelir dağılımı sağlayabilmektedirler¹⁰⁹.

Bankalar, belirli bir bölge veya sektördeki gelir ve servet dağılımını, hedef seçtikleri sektör veya bölge lehine izledikleri kredilendirme politikalarıyla etkileyebilmektedirler¹¹⁰. Gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ülkelerindeki hükümetler kredileri tercihi sektörler ve alanlara yöneltmek için faiz oranlarını bu sektörler için düşük tutmakta ve kredi verenleri de bu sektör ve alanlara destek vermeleri için yönlendirmektedir¹¹¹.

4.4. KAYDI PARA YARATMA FONKSİYONU

Ekonomide, merkez bankası tarafından üretilen para asli para, ticari bankalar ve merkez bankasının birlikte ürettiği para kaydi para olarak nitelendirilmektedir. Kaydi para, maddi varlığı olmayan, yalnızca bankaların hesaplarına alacak veya borç kaydı düşülmek suretiyle yaratılan bir değişim, bir ödeme aracı olup nakdi paranın ekonomideki tüm fonksiyonlarını yerine getirebilmektedir. Müşterilerin bankaya yatırdığı parayı çekmeyerek karşılığında kredi kullanması, çek keşide etmesi, kredi kartı kullanması ve havale ile para transferi gerçekleştirilmesi durumunda kaydi para yaratılmaktadır.

Bankalar mevduatların belli bir oranını yasal karşılık olarak ayırmakta ve kalanı ile nakit kredi verebilmektedir. Verilen bu kredinin bankacılık sistemine tekrar mevduat olarak dönmesi durumunda kaydi para miktarı kullandırılan kredi kadar artmaktadır. Bu mekanizmaya bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu denilmektedir. Kaydi para yaratılmasında zorunluluklar temel belirleyici etkindir. Karşılık oranlarının artması ekonomideki kaydi para miktarını azaltmaktadır.

¹⁰⁹ Mikail Atlan, Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998, ss. 44-46.

¹¹⁰ Akgüç, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, a.g.e., ss. 5-9.

¹¹¹ Frederic S.Miskin, **Finansal Piyasalar ve Kurumlar**, çev. İlyas Şıklar - Ahmet Çakmak - Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir, s. 201.

Tablo 15: Banka Sisteminde Kaydi Para Oluşumu

İşlem	Vadesiz Mevduattaki Değişim (Rezerv)	Gerekli Rezerv	Fazla Rezerv	Yaratılan Vadesiz Mevduat
1	1.000	100	900	900
2	900	90	810	810
3	810	80	729	729
4	729	73	656	656
5	656	66	590	590
6	590	59	531	531
7	531	53	478	478
.....				
Toplam	10.000	1.000	9.000	9.000

Kaynak : Erdal M. Ünsal, Makro İktisat, 4. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 391.

4.5. PARA VE MALİYE POLİTİKASININ İŞLEYİŞİNE YARDIMCI OLMA FONKSİYONU

Bir ülkede hükümetler ekonomik kararları alırken, merkez bankaları da bu kararlarla ilgili olarak para politikalarını belirler ve uygular. Merkez bankasının uyguladığı para politikasının nihai amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Merkez bankası, bu politikaları uygularken avans-reeskont faiz oranları, açık piyasa işlemleri, karşılık oranları gibi araçları kullanır.

Merkez bankasının kullandığı bu araçlar, para piyasası kurumu olan bankaların kredi mevduat hacim ve fiyatlarını doğrudan etkiler. Bu nedenle, uygulanan para politikalarının ekonomiye aktarılmasında önemli bir rol oynayan bankacılık sisteminin gelişmiş olması çok önemlidir.

Merkez Bankası, bankalara çok yüksek miktarlarda döviz satarak, piyasada döviz bollaştırıp kurların düşmesi yönünde bir girişimde bulunabilir. Ayrıca merkez bankası piyasada para arzını artırmak için zorunlu karşılık oranlarını, disponsibilite oranını ve reeskont oranını düşürür, bankalardan hazine bonosu ve devlet tahvili alarak bankaların kredi hacmini artırır. Bankaların vadesiz mevduat hesapları ile dolaşımda bulunan parayı çelerek para arzını azaltmanın yanı sıra, mevduat kabul ederek topladıkları bu fonları kredi vermek suretiyle para yaratarak para arzının dolaşımdaki para miktarından büyük olmasını

sağlarlar¹¹². Bankacılık sisteminin etkin çalışmaması durumunda, merkez bankasının kullandığı bu para politikası araçlarının uygulanması zor olacaktır.

Diğer taraftan, banka rezervlerini ve mevduatlarını arttıran genişlemeci bir para politikası banka kredilerini de arttıracaktır. Banka kredilerindeki artış; gerek yatırım gerekse tüketim harcamalarını arttırmak suretiyle milli geliri de arttıracaktır. Para politikasının etkisi aşağıda şematik olarak gösterilmiştir ¹¹³.

$$M\uparrow \Rightarrow \text{Banka Mevduatları}\uparrow \Rightarrow \text{Banka Kredileri}\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

4.6. DIŞ TİCARET FİNANSMANI VE İHRACATI TEŞVİK FONKSİYONU

Dış ticaretin finansmanı, ihracatın finansmanı ve ithalatın finansmanı olarak iki temel başlık altında değerlendirilebilir. İhracatın finansmanı ise, finansmanın vadesine göre; kısa, orta ve uzun vadeli olarak, ihracatın aşamasına göre; sevk öncesi ve sevk sonrası olarak, finansmanın kaynağına göre; Merkez Bankası kaynaklı krediler, Ticari banka kaynaklı krediler ve Eximbank kaynaklı krediler olarak ve leasing, factoring ve forfaiting gibi diğer finansman yöntemleri olarak sınıflandırılabilirler.

Sevkiyat öncesi finansman, siparişin alınması ile sevkiyatın yapılması arasındaki sürede malların imalatı, satın alınması, ambalajlanması ve sevki için ihtiyaç duyulan finansmandır. Açık ihracat kredileri, kefalet karşılığı krediler, peşin ödeme, prefinansman kredisi, ihracat emtiası karşılığı krediler ve senet karşılığı krediler sevk öncesi finansmana örnek verilebilir.

Sevkiyat sonrası finansman, malların sevkinden sonra tahsilâta kadar geçen sürede ihtiyaç duyulan finansmandır. İhracattan doğan poliçenin iskontosu, ihracat faktoringi, ihracat vesaiki kredisi ve ihracatçı lehine gelen akreditif bağlantılı krediler sevkiyat sonrası finansmana örnek verilebilir. Sevkiyat sonrası uzun vadeli finansman kaynakları ise satıcı kredileri, alıcı kredileri ve forfaitingdir.

İthalatın finansmanı da aynı şekilde ithalat aşamasında finansman ve ithalat sonrası finansman olarak sınıflandırılabilir. İthalat aşamasında finansman, ithalatçı malları teslim

¹¹² Paul Krugman – Robin Wells, Makro İktisat, çev. Fuat Oğuz ve diğerleri, 2. Baskıdan Çeviri, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 392.

¹¹³ Frederic S.Miskin, Para Teorisi-Politikası, çev. İlyas Şıklar - Ahmet Çakmak - Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir, s. 285.

alıncaya kadarki sürede ihtiyaç duyulan finansmandır. Vesaik mukabili ithalat, akreditif kredisi ve banka kabul kredisi ithalat aşamasında finansmana örnek verilebilir. İthalat sonrası finansman ise, ithalatçının malları teslim aldıktan sonra malın satılıp tahsilât yapıncaya kadar geçen sürede gereksinim duyulan finansmandır.

Eximbank kredileri, ihracatın geliştirilmesi amacıyla Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Eximbank) tarafından, ihracatçı firmalara kullandırılan kredi türüdür. Eximbank tarafından belirlenen Türk menşeli malların ihracı ve döviz taahhüdü karşılığı, ucuz finansman kaynağı sağlamak amacıyla kullandırılır. Eximbank kredilerinde vergi, resim, harç ve KKDF istisnası uygulandığı için ihracat taahhüdü bulunmaktadır. İhraç edilen mal karşılığı dövizin, belli süre ve koşullarda ülkeye getirilmesi ve ihracat taahhüdünün kapatılması gerekir.

Eximbank tarafından firmalara kaynak aktarımları, iki yolla gerçekleşir. Bunlardan biri, Eximbank'ın doğrudan firmalara kullandığı krediler; diğeri ise, Eximbank'ın bankalar aracılığıyla firmalara kullandığı kredilerdir. Bankalar aracılığıyla kullandırılan kredilerde tüm riski, aracı banka taşır ve aynı banka kredi faizi üstüne eklenen belli bir oranda komisyon geliri elde eder. Eximbank'ın kredi programları aşağıda sıralanmıştır:¹¹⁴

- Sevk öncesi döviz ihracat kredileri,
- Sevk öncesi TL kalkınmada öncelikli yöreler ihracat kredisi,
- Dış ticaret şirketleri TL/döviz ihracat kredileri,
- Sevk öncesi döviz ihracat kredileri,
- Küçük ve orta boy işletme ihracata hazırlık kredileri,
- Sevk öncesi reeskont kredisi.

Bankalar, dış ticaret işlemlerine, taraflara hizmet verme ve ödemede garanti vererek riski üstlenme işlevlerini yerine getirerek yurtdışında anlaşması bulunan muhabir bankalar vasıtasıyla aracılık ederler. Bankalar beş temel ödeme şeklinden, ilk üçü olan peşin ödeme, mal mukabili ödeme ve vesaik mukabili ödeme işlemlerinde taraflara sadece hizmet vermekte ve firmaları kredilendirerek herhangi bir risk üstlenmemektedirler. Diğer iki ödeme şekli olan akreditif ve kabul kredili ödeme şekillerinde ise bankalar gayri nakdi

¹¹⁴ Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş., **Krediler**, <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-4/krediler.html> (01.07.2012)

kredi tesis ederek ve ödemeleri belli koşullara bağlayarak garanti altına alıp risk üstlenmektedirler.

2009 yılında yaşanan küresel kriz sonrası yurt dışı talepteki daralmaya bağlı olarak dış ticaret olumsuz etkilenmiştir. Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör küresel talep yetersizliği olmasına rağmen ticaretin finansmanından kaynaklanan problemler de ihracatı kısıtlayıcı etki göstermektedir. Kriz döneminde bankaların ihracat kredisi kullanırken aradıkları standartları yaşanan likidite sorunundan dolayı sıkılaştırdıkları, ancak likidite koşullarındaki iyileşmeye rağmen koşulların yeterince gevşetilmediği gözlenmektedir. Dış finansmanın sağlanmasındaki zorluklar ve maliyet artışları, firmaları sermaye maliyetlerindeki artışlardan daha fazla etkilemiştir. İhracatın yeniden artış trendine gireceği önümüzdeki dönemde finansman olanaklarının genişletilmesi oldukça önemlidir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ BANKALARIN HUKUKİ STATÜSÜ VE VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜK VE SORUMLULUKLARI

1. TÜRKİYE’DEKİ BANKALARIN HUKUKİ STATÜSÜ

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 2. maddesi “Türkiye’de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu Kanun hükümlerine tâbidir.

Özel kanunlarla kurulmuş olan bankalar hakkında da kanunlarında yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla bu Kanun hükümleri uygulanır.

Bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler tatbik olunur.” demek suretiyle bankaların 5411 sayılı kanuna tabi olduğunu belirtmiştir.

Aynı kanunun 6. maddesi “Türkiye’de bir bankanın kurulmasına veya yurt dışında kurulmuş bir bankanın Türkiye’deki ilk şubesinin açılmasına, bu Kanunda öngörülen şartların yerine getirilmesi kaydıyla Kurulun en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınacak kararla izin verilir.

İzin için yapılacak başvurulara ve iznin verilmesine ilişkin usul ve esaslar Kurulca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. İzne ilişkin karar, başvurunun yapıldığı ya da başvuruda eksiklik bulunması hâlinde, istenilen bilgi ve belgelerin tamamlandığı tarihten itibaren üç ay içinde ilgiliye bildirilir. Eksikliklerin altı ay içinde giderilmemesi hâlinde başvuru geçersiz hale gelir.

Türkiye’de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyetinde bulunmak üzere banka kurulması veya yurt dışında kurulu bankalarca bu amaçla şube açılması, bunların faaliyet alanları ile finansal raporlama ve denetim usulleri ve faaliyetlerinin geçici veya sürekli olarak durdurulması hususları Kurul kararıyla belirlenir.

Yurt dışında kurulu bankalar, mevduat veya katılım fonu kabul etmemek ve Kurulca belirlenecek esaslara göre faaliyet göstermek kaydıyla, Kurulun izni ile Türkiye'de temsilcilik açabilirler.” hükmüyle bankaların faaliyet izinlerinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından verileceğini belirtmiştir.

Kanunun 7. maddesinde “Türkiye’de kurulacak bir bankanın;

- Anonim şirket şeklinde kurulması,
- Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması,
- Kurucularının bu Kanunda belirtilen şartları haiz olması,
- Yönetim kurulu üyelerinin bu Kanunun kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen nitelikleri ve plânlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek meslekî tecrübeyi haiz olması,
- Öngörülen faaliyet konularının plânlanan malî, yönetim ve organizasyon yapısı ile uyumlu olması,
- Nakden ve her türlü muvazaadan âri olarak ödenmiş sermayesinin en az otuz milyon Türk Lirası olması,
- Ana sözleşmesinin bu Kanun hükümlerine uygun olması,
- Kurumun etkin denetimini engellemeyecek şeffaf ve açık bir ortaklık yapısı ve organizasyon şemasına sahip olması,
- Konsolide denetimini engelleyici nitelikte herhangi bir hususun bulunmaması,
- Öngörülen faaliyet konularına ait iş plânlarını, kuruluşun malî yapısı ile ilgili projeksiyonlarını sermaye yeterliliğini de içerecek şekilde, ilk üç yıl için bütçe plânını ve yapısal örgütlenmesini gösteren bir faaliyet programını iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi de dahil olmak üzere ibraz etmesi şarttır.

9. maddesi “Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde gerekli izni alarak Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyet gösterecek yurt dışında kurulu bir bankanın;

- Merkezinin bulunduğu ülkede esas faaliyetlerinde yasaklamanın bulunmaması,
- Merkezinin bulunduğu ülkenin yetkili denetim merciinin Türkiye’de faaliyet göstermesine ilişkin olumsuz görüşünün bulunmaması,

- Ödenmiş sermayesinin Türkiye'ye tahsis edilen kısmının 7 nci maddede belirtilen miktardan az olmaması,
- Müdürler kurulu üyelerinin, kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen şartları ve plânlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek meslekî tecrübeyi haiz olmaları,
- İzin kapsamındaki faaliyet konularına ait iş plânlarını, ilk üç yıl için bütçe plânını ve yapısal örgütlenmesini gösteren bir faaliyet programını ibraz etmesi,
- Dahil olduğu grubun ortaklık yapısının şeffaf ve açık olması şarttır.

Merkezinin bulunduğu ülkedeki yerel düzenlemelere aykırılıkları nedeniyle faaliyeti yasaklanan konularda faaliyet izni verilmez.”

Hükümlerini içermektedir. Buna göre Türkiye’de faaliyette bulunacak bankanın ya da Türkiye’de şube açacak bankanın kanunun 7. ve 9. maddesinde yer alan şartları yerine getirmiş olması gerekir.

Gerekli kuruluş şartlarını yerine getiren bankaların 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 10. maddesi, bu Kanunun 6. maddesi çerçevesinde kuruluş veya Türkiye’de şube açma izni alan bankaların, “Kuruldan ayrıca faaliyet izni alması şarttır” hükmünü getirerek, kuruluş veya Türkiye’de şube açma faaliyetlerini Kuruldan izin alma şartına bağlamıştır.. Bir beyanname ile yapılacak başvuru üzerine verilecek izin, Kurul tarafından aksi kararlaştırılmış olmadıkça, 4 üncü maddede belirtilen bütün faaliyetleri aynı maddenin son fıkrasındaki sınırlamalar çerçevesinde kapsar. Verilen faaliyet izinleri Resmî Gazetede yayımlanır. Kararın, ilk izin başvurusunun yapıldığı tarihten itibaren en geç üç ay içinde verilmesi gerekmektedir.

Kurum, bu Kanun ve bu Kanuna dayanılarak yapılan düzenlemelerdeki şartları taşımayanlara gerekli düzeltmeleri yapmaları ve eksiklikleri tamamlamaları için altı ayı geçmemek üzere süre verir. Bu süre içinde yeniden başvuranlar hakkında yapılan inceleme sonucunda durumları uygun bulunmayanlara verilmiş olan kuruluş izni geçersiz olur ve sonuç yazılı olarak bildirilir. Kuruluş izni almış olan bankaların faaliyete geçebilmesi için;

- Sermayesinin nakit olarak ödenmiş ve plânlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek düzeyde olması,

- Kurucuları tarafından 7. maddede belirtilen asgarî sermayenin yüzde onu tutarındaki sisteme giriş payının en az dörtte birinin Fon hesabına yatırıldığına dair belgenin ibraz edilmesi,
- Faaliyetlerinin kurumsal yönetim hükümlerine uygunluğunu sağlaması ve yeterli personel ve teknik donanımına sahip olması,
- Yöneticilerinin, kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen nitelikleri haiz olması,
- Kurulca faaliyet konularını yürütebilecek yeterliliğe sahip olduğu kanaatine varılması gerekir.

Sisteme giriş payının ödenmeyen kısmının, faaliyete geçiş tarihinden itibaren Kurulca belirlenecek ödeme plânı çerçevesinde Fon hesabına yatırılacağına ilişkin taahhütnamenin Kuruma ibrazı zorunludur. Sisteme giriş payı bir defaya mahsus olmak üzere alınır. Banka hissedarları sisteme giriş payının ödenmesinden müteselsilen sorumludurlar. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esasları belirlemeye Kurul yetkilidir.” Hükümleri doğrultusunda faaliyet izni alarak çalışmaya başlayabilirler.” hükümlerini içermektedir.

Bununla birlikte, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 7. Maddesi hükmü gereğince bankalar anonim şirket olarak kurulmak zorunda olduklarından bankalar Türk Ticaret Kanununun Anonim Şirketlere ilişkin hükümlerine tabidir.

6102 Sayılı TTK 329. maddesi “Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur” denilmektedir. TTK’nin 330. Maddesinde ise “Özel kanunlara tabi anonim şirketlere, özel hükümler dışında bu kısım hükümleri uygulanır.” hükmü bulunmaktadır.

TTK 338. Maddesinde “Anonim şirketin kurulabilmesi için pay sahibi olan bir veya daha fazla kurucunun varlığı şarttır.” denilerek anonim şirketin bir ya da birden çok ortakla kurulabileceğini belirlenmiştir. 332. maddesi “Tamamı esas sözleşmede taahhüt edilmiş bulunan sermayeyi ifade eden esas sermaye elli bin Türk Lirasından ve sermayenin artırılmasında yönetim kuruluna tanınmış yetki tavanını gösteren kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş bulunan halka açık olmayan anonim şirketlerde başlangıç sermayesi yüz bin Türk Lirasından aşağı olamaz.” hükümlerini içermektedir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 19. maddesi “Türkiye’de faaliyette bulunan bankalardan birinin; diğer bir veya birkaç banka veya finansal kuruluş ile birleşmesi veya bütün aktif ve pasifi ile diğer hak ve yükümlülüklerini Türkiye’de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devretmesi, bütün aktif ve pasifleri ile diğer hak ve yükümlülüklerini devir alması veya bölünmesi ya da hisse değişimi Kurulun iznine bağlıdır. İzin tarihinden itibaren üç ay içinde ilgili bankaların yetkili organlarınca karar alınarak gerekli işlemlere geçilmediği takdirde, verilen izin geçersiz olur. Bankaların bu Kanun hükümlerine göre birleşme, bölünme ve devirlerinde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının yüzde yirmiyi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun 7, 10 ve 11 inci maddeleri hükümleri uygulanmaz. Birleşme veya devir işleminin kesinleşmesini müteakip, devredilen kuruluşun bütün aktif ve pasifleri ile diğer hak ve yükümlülükleri devralan bankaya geçer ve devredilen kuruluşun tüzel kişiliği sona ererek kaydı Ticaret Sicilinden silinir. Bu madde hükmünün uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelik ile belirlenir.” hükmünü içermektedir.

Yukarıda ayrıntılı olarak belirtilen kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere bankalar her ne kadar, TTK’da anonim şirket olarak kurulmak zorunda olsalar da esas itibariyle 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na tabidir.

Bankalar tacir olarak yaptıkları işlemlerden ve üçüncü kişilerle olan münasebetlerinden dolayı TTK, Borçlar Kanunu, Medeni Kanun vb. kanun hükümlerine göre hareket etmek zorundadır.

2. BANKALARIN HAK VE ÖDEVLERİ

VUK’a göre mükellef sıfatına haiz olan bankalar, bu sıfatları nedeniyle VUK’ta belirtilen hak ve ödevlere de sahiptir. Bu nedenle mükellef hak ve ödevlerine değinildiğinde bankaların da hak ve ödevlerine değinilmiş olmaktadır.

Mükellef hakları; uzlaşma cezalarında indirim hakkı, pişmanlık hakkı, düzeltme talebi hakkı, şikayet yoluyla müracaat hakkı, itiraz ve mülazaha hakkı, mahremiyet hakkı ve tecil ve taksitlendirme haklarıdır.

Mükellef ödevleri ise; bildirim ile ilgili ödevler, defter tutma ile ilgili ödevler, defter onayı ve kayıt düzeniyle ilgili ödevler ve diğer ödevler olarak belirtilebilir.

Diğer taraftan bankalar vergi mükellefi olmalarının yanı sıra sorumlu sıfatıyla da tevkifat yaptıkları için beyanname verme süreleri içinde ilgili vergilere ilişkin beyannameleri vermek ve süresi içinde ödeme yapmak durumundadır. Beyanname verme sürelerine ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 16: Tablo Beyanname Verme ve Ödeme Süreleri

Beyanname Türü	Verilme Süresi	Son Ödeme Günü
Yıllık Kurumlar Vergisi	İzleyen Yılın 1-25 Nisan Dönemi	Nisan ayı sonu
Yıllık Gelir Vergisi	İzleyen Yılın 1-25 Mart Dönemi	1.Taksit Mart ayı sonu 2.Taksit Temmuz ayı sonu
Geçici Vergi	(3 Aylık dönemi izleyen 2. Ayın 14. günü akşamı)	(3 Aylık dönemi izleyen 2. Ayın 17. günü akşamı)
	1.Dönem 14 Mayıs 2.Dönem 14 Ağustos 3.Dönem 14 Kasım 4.Dönem 14 Şubat	1.Dönem 17 Mayıs 2.Dönem 17 Ağustos 3.Dönem 17 Kasım 4.Dönem 17 Şubat
Katma Değer Vergisi	İzleyen Ayın 24.Günü	Beyanname verilen ayın 26.günü
Aylık Muhtasar	İzleyen Ayın 23.Günü	Beyanname verilen ayın 26.günü
Üç Aylık Muhtasar	(3 Aylık dönemi izleyen ayın 23.günü)	Beyanname verilen ayın 26.günü
	23 Ocak 23 Nisan 23 Temmuz 23 Ekim	
Basit Usulde Gelir Vergisi	İzleyen Yılın 1- 25 Şubat Dönemi	1.Taksit Şubat ayı sonu 2.Taksit Haziran ayı sonu
G.V.K Geçici 67. maddeye göre verilecek Beyanname	İzleyen Ayın 23.Günü	Beyanname verilen ayın 26.günü
Damga Vergisi	İzleyen Ayın 23.Günü	Beyanname verilen ayın 26.günü
K.V Kanunu 15. ve 30. md. Göre yapılan tevkifat ile ilgili muhtasar	İzleyen Ayın 23.Günü	Beyanname verilen ayın 26.günü
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Beyannamesi (BSMV)	İzleyen Ayın 15.Günü	Beyanname Verme Süresi İçinde
Özel Tüketim Vergisi	I.Sayıli Listedeki Mallar: İlk 15 gün için aynı ayın 25'i ikinci 15 gün için ertesi ayın 10'u	

	II. Sayılı Listedeki Kayıt ve Tescile Tabi olmayan mallar ile III ve IV sayılı listedeki malların teslimini izleyen ayın 15. günü akşamına kadar	
	II. Sayılı Listedeki kayıt ve tescile tabi mallar için işlemlerin tamamlanmasından önce beyanname verilir	

Kaynak : http://www.verginet.net/dtt/7/BeyannameVermeveOdemeSureleri_15142.aspx (25.06.2012)

3. BANKALARIN BANKACILIK VE SERMAYE PİYASASI MEVZUATINDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Bankacılık Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunları olmak üzere mevzuattan kaynaklanan ve bankaların aracılık maliyetini artıran birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Söz konusu sorumlulukları şunlardır:

3.1. TASARRUF MEVDUATI SİGORTA PRİMLERİ

3.1.1. Tasarruf Mevduatı Sigortası Kapsamı

Genel anlamda mevduat sigorta sistemi; finansal sistem hakkında daha az bilgi sahibi olabilecek küçük tasarruf sahiplerinin, bankalara veya tasarruf kuruluşlarına yatırdıkları mevduatlarının kısmen ya da tamamen güvence altına alınması amacıyla oluşturulmuş bir sigorta sistemidir. Ancak bu işlevin yanında mevduat sigorta sistemi, ekonomide ve mali sektörde ortaya çıkabilecek krizlerden etkilenen bankacılık sektörünün yükümlülüklerini yerine getirememesi riskini mevduat sigorta kurumlarına aktararak, bankacılık sektörüne olan güvenin sürdürülmesini de sağlamaktadır. Makro açıdan bakıldığında, mevduat sigortasının, tasarruf sahiplerinin paniğe kapılarak birikimlerini bankacılık sistemi dışına çıkarılmasını önleyici bir fonksiyon olduğundan, finansal sistemin istikrarına katkıda bulunmaktadır¹¹⁵.

Kredi kuruluşları nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonları, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından sigorta edilir (Bankacılık K. M. 63). Bu çerçevede Türkiye'de faaliyet gösteren, mevduat ve katılım fonu kabulüne yetkili yerli ve

¹¹⁵ Müge Ayzıt, **Dünya’da ve Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi Uygulamaları**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2004, s. 4.

yabancı tüm kredi kuruluşları ile merkezi yurt dışında bulunan kredi kuruluşlarının Türkiye'deki şubelerinde bulunan mevduat ve katılım fonları sigorta sistemine dâhildir. Ancak gerçek veya tüzel kişiler adına açılan ticari işlemlere konu olan hesaplar (münhasıran çek keşide edilmesi hariç) sigorta kapsamında değildir.

Bankalar, nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını, sigortaya tabi kısım üzerinden sigorta ettirmek ve bunun üzerinden prim ödemek zorundadırlar.

Tasarruf mevduatı ve katılım fonu sigortası, mevduat ve katılım fonu toplamaya yetkili mevduat ve katılım bankalarının (kredi kuruluşlarının) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından faaliyet izinlerinin kaldırılması durumunda, mevduat ve katılım fonu hak sahiplerinin maruz kalacağı kayıpların devlet veya bu amaçla kurulmuş özel bir kurum tarafından kısmen ya da tamamen ödenmesinin garanti edilmesidir. Türkiye'de mevduatın ve katılım fonlarının sigortalanması yetki ve görevi kamu tüzel kişiliğini haiz Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) aittir.

Türkiye'de faaliyet gösteren bir kredi kuruluşunun yurt içi şubelerinde gerçek kişiler adına açılmış olan ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan Türk Lirası, döviz ve kıymetli maden cinsinden;

- Tasarruf mevduatı hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara ilişkin faiz reeskontları toplamının,

- Katılma hesapları birim hesap değerleri ve özel cari hesapların, 50 bin TL'ye (elli bin TL) kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır.

Bankalar sigortaya tâbi olacak tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının kapsamı ve tutarı, Merkez Bankası, Kurul ve Hazine Müsteşarlığının olumlu görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirlenir.

Kredi kuruluşlarınca Fona ödenen sigorta primleri kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir (Bankacılık K. Mad. 63).

Kredi kuruluşlarının iflası hâlinde mevduat ve katılım fonu sahipleri, Fonun imtiyazlı alacaklarından ve Devlet ile sosyal güvenlik kuruluşlarının 6183 sayılı Kanun kapsamındaki alacaklarından sonra gelmek üzere sigortaya tâbi olmayan kısım için 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 206. maddesindeki üçüncü sıra anlamında imtiyazlı alacaklı olarak sayılacaklardır.

3.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigortası Matrah ve Oranı

Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları İle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmeliğe göre, Tasarruf mevduatı ve katılım fonu sigorta prim tutarları, kredi kuruluşlarının Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonu itibarıyla düzenledikleri mali tabloları esas alınarak hesaplanır. Temel prim oranı, üçer aylık dönemler itibarıyla kredi kuruluşlarının yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğini haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları ile bunlara ait faiz reeskontları toplamının sigorta kapsamında olan kısmının onbinde onbeşidir (mad. 7).

Bu orana ilgili dönem bilançosu dikkate alınarak;

a) Konsolide ve konsolide edilmemiş malî tablolar esas alınarak hesaplanan Sermaye Yeterliliği Standart Oranları'ndan en düşük olanı dikkate alınmak suretiyle, söz konusu oranları;

- Yüzde sekiz veya yüzde sekizden büyük ancak yüzde on ikiden küçük olan kredi kuruluşları için onbinde iki,
- Yüzde sekizden küçük olan kredi kuruluşları için onbinde beş,

b) İlgili üç aylık dönemdeki konsolide olmayan haftalık Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Öz kaynak Standart Oranları'nın basit aritmetik ortalaması mutlak değer olarak 1/11/2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Öz kaynak Standart Oranı'nın Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde belirtilen oransal sınırlardan büyük olan kredi kuruluşları için onbinde bir,

c) Kredi kuruluşunun dahil olduğu risk grubuna kullandırılan krediler toplamı ilgili mevzuatla belirlenen sınırların üzerinde olan kredi kuruluşu için onbinde beş,

ç) Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Hükümleri'ne göre üçüncü, dördüncü ve beşinci gruplarda sınıflandırılan bilançonun aktifinde görülen kredilerin ayrılan özel karşılıklar indirildikten sonraki net tutarları toplamının belirtilen Yönetmelik hükümleri uyarınca sınıflandırılan, bilançonun aktifinde

görülen tüm kredilerinin toplam tutarına oranı yüzde beşten büyük olan kredi kuruluşları için onbinde bir,

d) İştirakler, bağlı ve birlikte kontrol edilen ortaklıklar, katılım bankaları bakımından Finansal Kiralama Kanunu çerçevesinde kiralayan sıfatıyla edinilenler hariç olmak üzere maddi duran varlıklar, peşin ödenen giderler ve vergi aktif tutarlarının net toplamı öz kaynak tutarına eşit ya da bu tutardan büyük olan kredi kuruluşları için onbinde bir eklenir.

3.1.3. Tasarruf Mevduatı Sigortası Primi Ödenmesi

Sigortaya Tabi Mevduat Ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmeliğe göre, Tasarruf mevduatı ve katılım fonu sigorta primleri, mali tabloların düzenlendiği ilgili dönemi izleyen ikinci ayın son iş gününe kadar, herhangi bir bildirimle gerek kalmaksızın, Türk Lirası, ABD Doları ve Euro cinsinden hesaplarla ilgili olarak kendi para cinsinden; altın ve diğer döviz cinslerinden hesaplarla ilgili olarak ABD Doları cinsinden fona ödenir.

Süresinde yatırılmayan primler ile prim hesaplamasına esas teşkil eden matrah, oran ve sınırların kredi kuruluşlarınca beyan edilenlerden ilave prim yükümlülüğü doğuracak şekilde farklı olduğunun yapılan denetimler sonucu tespit edilmesi halinde doğacak prim farkları, ait oldukları dönem için belirlenen son ödeme gününden itibaren 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre hesaplanacak gecikme zammı ile birlikte fonca tahsil edilir.

Sigorta prim cetvelinin gönderilmemesi ve sigorta priminin süresi içerisinde yatırılmaması halinde, ilgili kredi kuruluşunun bir önceki dönem prim matrahının bir buçuk katı üzerinden en yüksek prim oranı uygulanmak suretiyle hesaplanan sigorta prim tutarı, son ödeme gününden itibaren 6183 sayılı Kanuna göre hesaplanacak gecikme zammı ile birlikte Fonca tahsil edilir.

Kredi kuruluşlarınca beyan edilen tutarlar esas alınmak üzere yapılan prim tahsilatlarının tahsil edilmesi gereken tutardan fazla olduğunun belirlenmesi halinde fazlaya ilişkin tutar, faizsiz olarak, Fon tarafından kredi kuruluşuna iade edilir veya ilgili kredi kuruluşunun bir dönem sonraki prim yükümlülüğünden mahsup edilir (mad. 9).

3.2. ZORUNLU KARŞILIKLAR

3.2.1. Genel Açıklama

Karşılık kavramı, bankaların varlıklarının ana kalemi olan kredi alacaklarında meydana gelmiş ve/veya gelmesi muhtemel zararlar için ayırdıkları ihtiyatları tanımlamak için kullanılmaktadır. Banka karşılık ayırarak, söz konusu zararlar realize olduğunda mali yapısındaki bozulmanın telafi edilebilir boyutlarda kalmasını sağlamakta, faaliyetlerine kesintisiz olarak devam edebilmektedir¹¹⁶. Ancak mevduat hesaplarının güvencesi ve iadesinde kolaylık sağlanması için getirilen munzam karşılık yükümlülüğü zamanla ekonominin likiditesini ayarlama amacı ile kullanılan bir para politikası aracına dönüşmüştür¹¹⁷.

VUK'ta ise karşılık “Hasıl olan veya husulü beklenen, fakat miktarı katiiyetle kestirilemeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlar” (VUK, m. 288) şeklinde tanımlanmıştır.

Bankalar, krediler ve diğer alacaklarla ilgili olarak, doğmuş veya doğması muhtemel zararların karşılanması ve bunlar dışında kalan varlıkların değer azalışları için yeterli düzeyde karşılık ayrılmasına, aktiflerin kalitesine ve sınıflandırılmasına, garantilerin ve teminatların alınmasına, bunların değerinin ve güvenilirliğinin ölçülmesine, takibe alınan kredilerin izlenmesine ve vadesi dolmuş kredilerin geri ödenmesine ilişkin politikaları oluşturmak ve uygulamak, bunları düzenli olarak gözden geçirmek, tüm bu hususları icra edebilecek gerekli yapıları tesis etmek ve işletmek zorundadır (Bankacılık K. mad. 53).

Bankacılık mevzuatı açısından karşılık ayırmanın amacı bankacılık sisteminin istikrarlı bir şekilde güven içinde çalışmasını sağlamaktır. Karşılıkların diğer bir amacı ise bankaların sabit varlıkları gibi algılanan kredi ve alacakların gerçek tutarları ile değerlendirilmesine imkân vermek, değerinde herhangi bir aşınma olmuş ise bunu ortaya koyarak sistem katılımcılarına doğru bilgi akışını temin etmek ve katılımcıların sistemi denetlemesine yardımcı olmaktır¹¹⁸.

¹¹⁶ Ferhat Sayım ve Muhammed Ardic, “Banka Bilançolarındaki Kredi Karşılık Kalemlerinin Dışa Yansımaları”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 2012, s. 301.

¹¹⁷ Zeynep Ada Eroğlu, Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti, *MSPD Çalışma Raporları : 2001/5*, s. 8.

¹¹⁸ Özgür Acar, “Bankalarca Ayrılan Karşılıklar: Teorik Yaklaşımlar Ve Uluslararası Uygulamalar” *Bankacılar*, Sayı: 34 (Eylül, 2000), s. 33.

Bankaların Bankacılık Kanunu uyarınca krediler ve diğer alacaklarla ilgili olarak ayrılan özel karşılıkların tamamı, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir (Bankacılık K. M.53). Ancak sadece bankalara tanınan Kredi Karşılıklarını vergi matrahından indirme imkânının vergi karşısında sektörler arası eşitsizlik oluşturduğuna dair bir kanı meydana gelmektedir. Zira hemen her sektör için sektöre özel risk taşıyan aktifler bulunabilmektedir. Fakat vergi düzenlemeleri genel olarak karşılıkların vergiden indirilmesinde imkan tanımayıp özel karşılıkların indirilmesine müsaade ederek sınırlayıcı bir yaklaşım benimserken bankalara tanınan geniş imkan bu yorumlara sebep olmaktadır¹¹⁹.

Karşılıklar vergiden düşülmediği takdirde vergi sonrası gider haline gelmekte ve bankanın karını ve kar payı dağıtma gücünü düşürmektedir. Bu istenmeyen bir durumdur. Çünkü banka yönetimi karşılıkları düşürmenin yollarını bulmak istemektedir. Diğer yandan karşılıklar, vergiden düşüldüğünde normal faaliyet giderlerine eklenmekte ve vergi sonrası geliri banka sahipleri istedikleri gibi kullanmaktadır¹²⁰.

3.2.2. Karşılık Ayrılmasına İlişkin Esaslar

Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ile getirilen uygulamanın amacı, temel muhasebe ilkelerinden olan ihtiyatlılık ve tam açıklama ilkeleri gereğince mali tabloların gerçek durumu tam ve doğru olarak yansıtmasını teminen, kredi ve diğer alacakların niteliklerine göre sınıflandırılmasının ve kredi ve diğer alacaklardan doğmuş veya doğması beklenen ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararları karşılamak amacıyla yeterli karşılığın bulundurulmasının sağlanmasıdır.

Yönetmelikte özel ve genel olmak üzere iki tür karşılık uygulaması öngörülmektedir. Belirli varlıkların toplamı üzerinden, tutarı tam olarak saptanamayan ancak ileride gerçekleşebileceği varsayılan risklerin telafisi için ayrılması gereken bir

¹¹⁹ Sayım, Ardiç, a.g.m., s. 306.

¹²⁰ Pelin Ataman Erdönmez - Özgür Ö.Acar (1996), “Kredi Karşılıklarına İlişkin Düzenlemeler ve Vergi Uygulamaları” Uluslararası Para Fonu (IMF) Tarafından Yayınlanan Çalışma Raporundan (Regulatory And Tax Treatment Of Loan Loss Provisions By Claudia Dziobek – June) Derleme, http://www.tbb.org.tr/tr/Arastirma_ve_Yayinlar/Search_Result.aspx?SearchStr=Kredi%20Kar%C5%9F%C4%B1%C4%B1klar%C4%B1na%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20D%C3%BCzenlemeler%20ve%20Vergi%20Uygulamalar%C4%B1&Sect=3.1 (Erişim, 18. 11. 2012), s. 8.

karşılık niteliği taşıyan genel karşılığın, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 11. maddesinin (1) numaralı fıkrasında kredi olarak tanımlanan işlemlerin tamamının dikkate alınarak hesaplanması gerekmektedir. Bu itibarla, Yönetmelik hükümlerine göre Birinci ve İkinci gruplar altında izlenen kredilerin yanı sıra Bankalar Kanununun 11. maddesi hükümlerine göre kredi sayılan işlemler kapsamında bulunan;

-Satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları kapsamında değerlendirilmesi gereken Menkul Değerler Cüzdanı, Vadesi Gelmiş Menkul Değerler ve Bağlı Menkul Değerler hesaplarında izlenen hisse senetleri dışındaki borçlanmayı temsil eden tüm menkul kıymetlere ilişkin net tutarlar,

-Tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler kapsamında değerlendirilmesi gereken Yurtiçi Bankalar, Yurtdışı Bankalar, Özel Finans Kurumları, Bankalar arası Para Piyasası İşlemleri hesapları altında izlenen tutarlar,

-Ortaklık Payları kapsamında değerlendirilmesi gereken Menkul Değerler Cüzdanı ve Bağlı Menkul Değerler hesaplarında izlenen hisse senetleri ile İştirakler, Bağlı Ortaklıklar hesaplarında izlenen net tutarlar,

-Diğer Alacaklar kapsamında değerlendirilmesi gereken, Satın Alınan Banka Çekleri, Altın Deposu ile Muhtelif Alacaklar hesapları altında yer alan kalemlerden banka tarafından yapılan bir gider ve harcama ile ilgili olmayan ya da aktifleştirilmiş gider olmayan ve alacak niteliği taşıyan kalemler,

-Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar hesaplarında izlenen kalemlerin, Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 21 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılması suretiyle bulunacak tutarları genel karşılık hesaplanmasında dikkate alınacaktır.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler için yukarıdaki şekilde bulunacak tutarlar üzerinden genel karşılık hesaplanmasında, nakdi krediler için uygulanan genel karşılık oranı dikkate alınacaktır.

3.2.3. Zorunlu Karşılık Oranları ve Ödenmesi

Zorunlu karşılık oranları Türk Lirası ve yabancı para cinsinde yapılan işlemler için ayrı olarak aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 17: Bankaların Ayırması Gereken Karşılık Oranı (TL İşlemlerinde)

Türk Lirası Cinsinden Yapılan İşlemler	
<i>Yükümlülükler</i>	<i>Oran (%)</i>
Vadesiz, ihbarlı mevduatlar ve özel cari hesaplar	11,25
1 aya kadar vadeli mevduatlar/katılma hesapları (1 ay dâhil)	11,25
3 aya kadar vadeli mevduatlar/katılma hesapları (3 ay dâhil)	11,25
6 aya kadar vadeli mevduatlar/katılma hesapları (6 ay dâhil)	8,25
1 yıla kadar vadeli mevduatlar/katılma hesapları	6,25
1 yıl ve daha uzun vadeli mevduatlar/katılma hesapları ile birikimli mevduatlar/katılma hesapları	5
1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli Türk lirası diğer yükümlülükler	11,25
3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli Türk lirası diğer yükümlülükler	8
3 yıldan uzun vadeli Türk lirası diğer yükümlülükler	5
Özel fon havuzları	Vadesine karşılık gelen oranlar

Kaynak : [http://www.tcmb.gov.tr/\(20.01.2013\)](http://www.tcmb.gov.tr/(20.01.2013))

Tablo 18: Bankaların Ayırması Gereken Karşılık Oranı (Yabancı Para İşlemlerinde)

Yabancı Para Cinsinden Yapılan İşlemler	
<i>Yükümlülükler</i>	<i>Oran (%)</i>
Vadesiz, ihbarlı DTH/yabancı para özel cari hesaplar ile 1 aya kadar, 3 aya kadar, 6 aya kadar ve 1 yıla kadar vadeli DTH, yabancı para katılma hesapları	12
1 yıl ve daha uzun vadeli DTH/yabancı para katılma hesapları ile birikimli DTH/yabancı para katılma hesapları	9
Özel fon havuzları	Vadesine karşılık gelen oranlar
1 yıla kadar vadeli (1 yıl dâhil) yabancı para diğer yükümlülükler	12
3 yıla kadar vadeli (3 yıl dâhil) yabancı para diğer yükümlülükler	10
3 yıldan uzun vadeli yabancı para diğer yükümlülükler	6

Kaynak : [http://www.tcmb.gov.tr/\(22.01.2013\)](http://www.tcmb.gov.tr/(22.01.2013))

Zorunlu karşılıklar esasen, Türk lirası yükümlülükler için Türk lirası olarak, yabancı para yükümlülükler için ise ABD doları ve/veya Euro olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasındaki hesaplarda tesis edilmektedir. Ancak, Türk Lirası yükümlülükler için tutulması gereken zorunlu karşılıkların belli bir oranına kadar olan kısmı ABD doları ve/veya Euro döviz cinsinden bloke hesaplarda tesis edilebilir. Altın depo hesapları zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerle 14 Ekim 2011 tarihinden itibaren dâhil edilmiştir.

3.3. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMUNUN GİDERLERİNE KATILMA PAYI

4389 sayılı Bankalar Kanunu uyarınca 31 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete geçen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun giderleri, bankaların bir önceki yılsonu bilanço toplamaları üzerinden on binde 3 oranında yapacakları ödemelerle karşılanmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) bankalardan aldığı giderlere katılma payında onbinde 3'ten onbinde 1,5'e indirmiştir.

Bankacılık Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin; kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve teşkilat yapısını, birleşme, bölünme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenleme, uygulama, uygulanmasını sağlama, uygulamayı izleme ve denetleme görev ve yetkisi verilmiş bulunmaktadır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna ilişkin düzenlemelerle ilgili bölümün 101. maddesinde, "Kurumun bütçe yılı takvim yılıdır. Kurumun giderleri, bankalar, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri ve finansman şirketlerince bütçenin yürürlüğe girmesinden önce katılma payı adı altında Kuruma yapılacak ödemelerle karşılanır. Giderlere katılma payı olarak tahsil olunacak tutar, söz konusu kuruluşların bir önceki yıl sonu bilanço toplamalarının onbinde üçünü geçemez. Belirlenen süre içerisinde ödenmeyen katılma payları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir." ifadesi yer almaktadır.

Buna göre Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu söz konusu 101. maddeye istinaden bankalardan, finansal kiralama şirketlerinden, faktoring şirketlerinden ve finansman şirketlerinden bir önceki yıl sonu bilanço toplamalarının en fazla onbinde üçüne

kadar giderlere katılma payı olarak tahsilat yapabilecektir. Yapılan bu tahsilat bankalar tarafından vergi matrahının tespitinde gider olarak yazılabilecektir. Bu konuda Maliye Bakanlığı'nca bir bankaya 20 Mart 2001 tarihinde verilmiş olan B.K.BŞK.4.34.00.54/02-C/GVK-40/137-1665 sayılı muktezada şöyle denilmektedir:

“.... Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun 2002 yılı giderlerinin karşılanması amacıyla 2001 Aralık ayı içerisinde ödenmesi gereken ve 2000 yılı sonu bilanço toplamının onbinden üçüne karşılık gelen katılma payı, kanundan gelen zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Yani bu ödemeler bankanızın 2002 yılında yapacağı bir gider için yapılmaktadır. Bu nedenle yapılacak ödeme bankanız açısından ödemenin yapıldığı yılda tahakkuk etmiş olduğundan bu dönem hesaplarına intikal ettirilmesi gerekmektedir.”

Buna göre, banka, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun 2012 yılı giderlerinin karşılanması amacıyla 2011 Aralık ayı içerisinde ödemesi gereken ve 2010 yılı sonu bilanço toplamının onbinde üçüne kadar hesaplanacak katılım payı ödemenin yapıldığı yıl olan 2011 yılında gider yazılabilecektir.

3.4. FAALİYETE GEÇİŞ İZNİ FON PAYI

Bankacılık Kanununun 10. maddesine göre, bu Kanunun 6. maddesi çerçevesinde kuruluş veya Türkiye'de şube açma izni alan bankaların, Kuruldan ayrıca faaliyet izni alması gerekir. Bir beyanname ile yapılacak başvuru üzerine verilecek izin, Kurul tarafından aksi kararlaştırılmış olmadıkça, 4. maddede belirtilen bütün faaliyetleri aynı maddenin son fıkrasındaki sınırlamalar çerçevesinde kapsar. Verilen faaliyet izinleri Resmî Gazetede yayımlanır. Kararın, ilk izin başvurusunun yapıldığı tarihten itibaren en geç üç ay içinde verilmesi gerekir.

Bankacılık Kanununun “Fonun gelirleri” başlık 130. Maddesinin c bendinde “Kuruluş izni verilen bankaların kurucularının, faaliyete geçiş tarihinden itibaren bir yıl içerisinde, bu Kanunun 7 nci maddesinde belirtilen asgarî sermayenin yüzde onu tutarında Fona yatıracakları sisteme giriş payından” fona irat olarak kaydedileceği hüküm altına alınmıştır.

3.5. TAHVİL VE TESCİL ÜCRETLERİ İLE TAHVİL BONO PİYASASI BORSA PAYI

3.5.1. Ücret Payına Tabi İşlemler

Banka ve aracı kurumlar tarafından İMKB’de işlem gören veya İMKB kaydında olan menkul kıymetler ile ilgili olarak İMKB dışında yapılan alım satım işlemlerinin İMKB’nin belirlediği şartlarla İMKB’ye tescil ettirilmesi zorunludur (4568 sayılı Kanunun, mad. 6).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda (İMKB) işlem görecektahvillerin, ilk etapta İMKB’ye kote edilmeleri gerekmektedir. Kotasyon, menkul kıymetler borsalarında sürekli işlem görmesi talep edilen sermaye piyasası araçlarının ilgili borsa yönetmeliklerindeki şartları taşımaları durumunda ilgili pazar listesine kayıt edilmesi ve işlem görmesinin kabul edilmesidir.

Kotasyon ücretleri, kota alma ücreti, kotta kalma ücreti ve yeniden kota alma ücreti olmak üzere üç ayrı ücretten oluşur. Kotasyon ücretleri tarifesi, her yıl İMKB Yönetim Kurulunca tespit edilir ve SPK tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girer.

Tablo 19: Kotasyon Ücret Tarifesi

BORSA PAYI ÜCRETİ	
Tahvil Ve Bono Piyasası İşlemleri	Borsa Payı (İşlem hacmi üzerinden yüz binde)
<i>Kesin Alım Satım Pazarı</i>	
Alım/Satım	0,92125
Saat 14:00-17:00 arası aynı gün valörlü alım satım	2,00000
Piyasa Yapıcı Kotasyonları üzerinden gerçekleşen Piyasa Yapıcı Alım/Satım	0,6909375
<i>Repo Ters Repo Pazarı</i> <i>Bankalar arası Repo Ters Repo Pazarı</i> <i>Menkul Kıymet Tercihli Repo Pazarı</i>	
Repo/Ters Repo İşlemleri	0,4803125 x repo süresi
Saat 14:00-17:00 arası aynı gün valörlü repo/ters repo işlemleri	1,00000 x repo süresi
<i>Nitelikli Yatırımcıya İhraç Pazarı</i>	0,92125

TESCİL ÜCRETLERİ	
İşlemler	Tescil Ücretleri (Yüzbinde)
<i>Repo Ters Repo İşlemleri</i>	<i>Tescil Ücreti</i>
O/N İşlemler (M)	1
O/N İşlemler (A)	1
Diğer Vadeler (M)	1*repo süresi
Diğer Vadeler (A)	1*repo süresi
<i>Kesin Alım Satım İşlemleri</i>	<i>Tescil Ücreti</i>
Alım/Satım (M)	2
Alım/Satım (A)	2
GEÇİKMELİ TESCİL ÜCRETLERİ	
İşlemler	Tescil Ücretleri (Yüzbinde)
<i>Repo Ters Repo İşlemleri</i>	<i>Tescil Ücreti</i>
O/N İşlemler (M)	1,25
O/N İşlemler (A)	1,25
Diğer Vadeler (M)	1,25*repo süresi
Diğer Vadeler (A)	1,25*repo süresi
<i>Kesin Alım Satım İşlemleri</i>	<i>Tescil Ücreti</i>
Alım/Satım (M)	2,5
Alım/Satım (A)	2,5

(A) Aracı Kuruluşlar Arası Gerçekleştirilen İşlemler

(M) Aracı Kuruluş–Müşteri Arasında Gerçekleştirilen İşlemler

3.5.2. Ücret Payından İstisna İşlemler

Ücret payından istisna işlemler şunlardır;

- T.C. Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen eurotahvillerin konu olduğu Borsa dışı işlemler (kesin alım, kesin satım, repo, ters repo) Borsaya tescil ettirilir. Ancak 12 Şubat 2002 tarihinden itibaren Borsa dışında gerçekleştirilen eurotahvil işlemlerinden alınan tescil ücreti oranı “ 0 ” olarak uygulanır.

- Takasbank’ın kendi portföyüne yaptığı işlemler hariç, faaliyetleri geçici ya da sürekli olarak durdurulmuş olan aracı kuruluşların portföy ve müşterilerine ait nakit,

menkul kıymet ya da teminatlar ile faaliyetlerine devam eden aracı kuruluşlara ait teminatlar ile diğer fonların Takasbank tarafından borçlanma araçlarının alımı, satımı ya da ters repo olarak değerlendirilmesi ve bu işlemlerin karşı kurum kodu ve hesabına işlem yapılan aracı kuruluş kodunu da (hesap sahibinin aracı kuruluş olmadığı hallerde “M” kodu ile yapılacak bildirimler) içerecek şekilde yapacağı tescil bildirimlerinden “0” tescil ücreti alınır.

- Faaliyetleri geçici ya da sürekli olarak durdurulan aracı kuruluşların İMKB nezdinde bulunan nakitlerinin ya da borçlanma araçlarının değerlendirilmesi kapsamında, İMKB tarafından gerçekleştirilen alım, satım ya da ters repo işlemlerinin, hesabına işlem gerçekleştirilen aracı kuruluş adına İMKB tarafından gerçekleştirilen tescil işlemlerinden “0” tescil ücreti alınır.

- “0” tescil ücreti uygulanan işlemlerin gecikmeli bildirimlerine de “0” tescil ücreti uygulanır.

3.6. YATIRIMCILARI KORUMA FONU

Yatırımcıları Koruma Fonu, hisse senedi yatırımcılarının haklarını korumak ve yatırımcıların sermaye piyasasına olan güvenine katkıda bulunmak amacıyla tedrici tasfiye işlemleri başlatılan aracı kurumların işlemlerini kısa ve etkin şekilde yürütmek amacıyla kurulmuştur. Bu fon Sermaye Piyasası Kanunu’nda 1999 yılında yapılan değişiklikle kurulmuş ve 2001 yılında faaliyete geçmiştir.

Yatırımcıları Koruma Fonu Yönetmeliği’nin 4. maddesi uyarınca aracı kuruluşların, Fon tarafından bu Yönetmelik çerçevesinde karşılanacak yükümlülükleri; sermaye piyasası faaliyetleri ve işlemleri nedeniyle hisse senedi işlemlerinden doğan ve gerçek ve tüzel kişi yatırımcı tarafından satılmak, saklanmak, yönetilmek, virman edilmek, ödünç işlemlerine konu edilmek üzere veya diğer nedenlerle aracı kuruluşlara tevdi edilen veya müşteri emrine istinaden alınan hisse senetleri ile yatırımcı tarafından hisse senedi satın alınmak üzere veya satın alınan hisse senetleri karşılığında tevdi edilen nakit ya da gerçek ve tüzel kişi yatırımcıya ait hisse senedinin satılmasından sağlanan nakitten oluşur.

Haklarında tedrici tasfiye veya iflas kararı verilen aracı kurumların ve faaliyetleri durdurulan bankaların yaptıkları sermaye piyasası faaliyetleri ve işlemleri nedeniyle müşterilerine karşı **hisse senedi işlemlerinden doğan** nakit ödeme ve hisse senedi teslim

yükümlülüklerinin belirli bir miktarı (2012 yılı için 70.237,00 TL) Fon tarafından karşılanmaktadır. Bu tutar, her yıl yeniden değerlendirilme oranında arttırılmaktadır.

SPK'nın 15.12.1999 / 2499 – 28.7.1981 Tarihli Yatırımcıları Koruma Fonu Yönetmeliğine göre fonun gelirleri;

- Aracı kuruluşların yatıracağı yıllık ödentiler,
 - Kurul ve menkul kıymetlerin işlem gördüğü borsalar ile Birlik tarafından verilen idari para cezaları,
 - Tutarı Kurul tarafından belirlenen geçici ödentiler,
 - Fon varlığının getirisi,
 - Diğer gelirlerden,
- oluşur (mad. 7).

Yıllık ödentilerin, ilgili yılı izleyen yılın ikinci ayı sonuna kadar, geçici ödentilerin ise Kurulca belirlenecek sürede Fon hesabına yatırılması zorunludur. Bu süre içerisinde yatırılmayan ödentilere her ay için bir önceki aya ilişkin Devlet İstatistik Enstitüsü Tüketici Fiyat Endeksindeki artışın üç katını aşmamak kaydıyla Kurulca belirlenecek oranda gecikme faizi uygulanır. Yıllık ödentiler, geçici ödentiler ve idari para cezaları kamu bankaları nezdinde Fon adına açılan bir hesaba yatırılır (mad. 7).

Aracı kuruluşların Fon hesabına yatıracakları yıllık ödentiler aracı kurum ve bankalar itibariyle ayrı ayrı aşağıdaki esaslara göre hesaplanır (mad. 8);

Aracı kurumların, Kurulun Seri:V, No:34 Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliği uyarınca aylık olarak hesaplanan Sermaye Yeterliliği Tabanının; Gerekli Asgari Öz sermaye, Risk Karşılığı ve Son Üç Aylık Faaliyet Giderlerinden en büyük olanına bölünmesi suretiyle bulunacak oranın yıllık ortalaması;

- 1 kattan az olanlar yıllık ortalama günlük hisse senedi saklama bakiyelerinin milyonda 100'ü ve yıllık hisse senedi işlem hacimlerinin milyonda 10'u,

- 1 ila 2 kat (2 kat hariç) arasında olanlar yıllık ortalama günlük hisse senedi saklama bakiyelerinin milyonda 90'ı ve yıllık hisse senedi işlem hacimlerinin milyonda 7,5'i,

- 2 ila 3 kat (3 kat hariç) arasında olanlar yıllık ortalama günlük hisse senedi saklama bakiyelerinin milyonda 85'i ve yıllık hisse senedi işlem hacimlerinin milyonda 5'i,

- 3 kat ve daha fazla olanlar yıllık ortalama günlük hisse senedi saklama bakiyelerinin milyonda 80'i ve yıllık hisse senedi işlem hacimlerinin milyonda 2,5'i,

tutarında yıllık ödenti yatırmak zorundadırlar. Bu oranlar, Fonun mevcudu, mevcut veya öngörülebilir riskler dikkate alınarak gerek görüldüğünde Kurul tarafından değiştirilebilir. Ayrıca, yıllık ödenti tutarıyla ve Fon varlığıyla ilgili asgari veya azami miktarlar belirlenebilir. Bu şekilde belirlenen yıllık ödenti tutarı, her hâlükârda Kanunun 46/A maddesinde belirtilen azami tutarı geçemez.

4. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ VERGİLER

Bankalar vergi mükellefi olmaları nedeniyle yükümlü sıfatıyla vergi ödemek ile yükümlü olmalarının yanı sıra sorumlu sıfatıyla vergisel ödevleri yerine getirmek durumundadır. Bankalar sorumlu sıfatıyla ödedikleri vergileri tevkifata tabi tuttuktan sonra vergi dairesine beyan ve ödemekle yükümlüdür.

4.1. BANKALARIN YÜKÜMLÜ SIFATIYLA ÖDEDİKLERİ VERGİLER

Bankalar yapıları itibariyle sermaye şirketi oldukları için diğer sermaye şirketleri gibi vergisel yükümlülük ve sorumluluklara tabidirler. Bankaların vergisel yükümlülükleri aşağıdaki gibidir:

4.1.1. Kurumlar Vergisi

4.1.1.1. Kurumlar vergisi konusu

Kurumlar vergisinin konusu, sermaye şirketlerinin, kooperatiflerin, iktisadi kamu müesseselerinin, dernek, sendika, cemaat ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin, iş ortaklarının gelir vergisi konusuna giren gelir unsurlarından oluşan kazançları teşkil eder. Ayrıca bu vergi yabancı ülkede kurulup Türkiye'de şube ve acente açan şirketlerin, gelir vergisi konusuna giren gelir unsurlarından oluşan kazançları üzerinden alınır.

Gelir vergisine konu olan yedi kazanç ve irat, kurumlar vergisi yönünden niteliğine bakılmaksızın ve bir bütün halinde “kurum kazancı” adını almaktadır. Başka bir deyişle, kurumlar tarafından gelir unsurlarının bir veya birkaçından elde edilen kazanç ve iratların

toplamına bir bütün olarak kurum kazancı denir. Bu bakımından gelir vergisi konusuna girmeyen unsurların kurumlar vergisi konusuna da girmeyeceğini belirtmek gerekir.

4.1.1.2. Kurumlar vergisi mükellefi

Kurumlar vergisi, vergi hukukumuzda kurum olarak adlandırılan ekonomik ve hukuki birimlerin kazançları üzerinden alınan bir vergi olduğundan, kurumlar vergisi mükellefleri kurumlardır. Kurum, ticari amaçlarını daha geniş imkânlarla geliştirmek bakımından, kişilerin ekonomik imkânlarının bir bölümünü veya tamamını birleştirmek suretiyle kurdukları kuruluşlardır.

Kurumlar vergisi mükellefleri,

- Sermaye Şirketleri,
- Kooperatifler,
- İktisadi Kamu Müesseseleri,
- Dernek ve Vakıfların İktisadi İşletmeleri,
- İş ortaklıkları

olmak üzere beş gruba ayrılır.

Anonim şirket şeklinde kurulması zorunlu olan bankaların en önemli mali yükümlülüklerinin başında kurumlar vergisi gelmektedir. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. ve 2. maddeleri uyarınca Bankalar elde ettikleri yurt içi ve yurt dışı gelirleri üzerinden kurumlar vergisi ödemekle yükümlüdür.

4.1.1.3. Safi kurum kazancının tespiti

Kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içerisinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanmaktadır. Safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanmakta olup, zirai faaliyetle uğraşan kurumların bu faaliyetlerinden doğan kazançlarının tespitinde, Gelir Vergisi Kanununun 59. maddesinin son fıkra hükmü de dikkate alınacaktır (KVK., m. 6). Diğer taraftan

kurumlar vergisi hesaplanırken, Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 8. maddesinde sayılan indirimler de dikkate alınacaktır.

4.1.1.4. Kurum vergisi oranı

5520 sayılı KVK’nın 32. maddesinde vergi oranı %20 olarak belirtilmiştir. Ayrıca kar dağıtımı üzerinden %15 oranında stopaj alınması öngörülmüştür.

4.1.1.5. Kurumlar vergisinde vergilendirme dönemi ve beyanı

Kurumlar Vergisi Kanunun 25. maddesi uyarınca bankalar diğer kurumlar vergisi mükellefleri gibi hesap döneminin kapatıldığı ayı izleyen dördüncü ayın birinden yirmi beşine kadar olan sürede beyanname vermek, KVK 21. madde uyarınca da beyannamenin verildiği ayın sonuna tahakkuk eden kurumlar vergisini yirmi altısına kadar ödemek zorundadır.

Diğer taraftan, GVK’nın 120. maddesi uyarınca bankalar cari vergilendirme döneminde üçer aylık dönemler itibariyle kurum kazançlarını tespit ederek %20 oranında geçici vergi öderler. Ödenen geçici vergi kurumlar vergisinden mahsup edilir. Geçici vergi üç aylık dönemin son gününden itibaren ikinci ayın on dördüncü günü akşamına kadar beyan edilir ve on yedinci gün akşamına kadar ödenir

4.1.1.6. Kurumlar vergisinde tarh yeri ve tarhiyatın muhatabı

Tarh, gerçek ve tüzel kişilerin vergi borçlarını kanunda gösterilen matrah ve nispetler üzerinden vergi dairesince tespit edilen idari bir işlemdir. Kurumlar vergisi, ilke olarak beyannamenin verildiği vergi dairesince tarh edilir. Kurumlar vergisi, genel olarak, kurumlar vergisi kanununa göre mükellef olan tüzel kişiliğin adına tarh olunur. Dolayısıyla, kurumlar vergisinde tarh bankalar adına olur. Ancak;

- Tüzel kişiliği olmayan iktisadi kamu kuruluşları ile derneklere ve vakıflara ait iktisadi işletmelerden tüzel kişiliği haiz olmayanlar için bağlı oldukları kamu tüzel kişileri veya dernek veya vakıf; fonlarda fonun kurucusu; iş ortaklıklarında ise yönetici ortak veya ortaklardan herhangi birisi olacaktır

- Dar mükellefiyete tâbi yabancı kurumların vergisi, bunlar hesabına Türkiye'deki müdür veya temsilcileri; müdür veya temsilcileri mevcut değil ise kazanç ve iratları yabancı kuruma sağlayanlar adına tarh olunur.

4.1.3. Banka Ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Bankaların mükellef sıfatı ile ödedikleri vergilerin başında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi gelmektedir. Bu vergi bir harcama vergisi olup, bankaların yaptıkları işlemler dolayısıyla lehlerine tahakkuk eden paylar üzerinden alınır. Bankacılık hizmetleri KDV konusuna girmesine rağmen Katma Değer Vergisi Kanunun 17. maddesinde mükerrer vergilendirmeyi önlemek amacıyla bankacılık işlemlerinin BSMV kapsamında olanları nedeniyle KDV'den istisna edilmiştir.

Zira, KDV Türkiye'de yapılan işlemleri konu alan genel bir tüketim vergisi olup, adını da verginin matrahından alan bir vergidir¹²¹. 3065 sayılı KDV Kanunu'nun 1. maddesine göre;

- Ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,

- Her türlü mal ve hizmet ithalatı,

- Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler.

KDV'nin konusu olup mükellefleri de bu teslim, hizmet ve ithalatı yapanlar olmasına ve bankaların da bu kapsamda olmasına karşın istisna hükmü uyarınca bankaların yeni düzenleme yapılınca kadar KDV yükümlülükleri bulunmamaktadır.

4.1.2.1. Banka ve sigorta muameleleri vergisi konusu ve mükellefleri

Bankaların KDV yükümlülükleri olmadıkları için, sundukları hizmetler, yaptıkları işlemler nedeniyle lehlerine tahakkuk eden gelir üzerine BSMV tahakkuk etmektedir. Bankacılık ve sigortacılık hizmetlerini vergilendiren BSMV, aynı vergi konusunu vergilendiren KDV kapsamı içine alınmayarak ayrı bir vergi olarak korunmuştur. Bunu teminen KDV'nin 17. maddesiyle BSMV kapsamındaki işlemlere istisna getirilerek banka

¹²¹ Doğan Şenyüz - Mehmet Yüce - Adnan Gerçek, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, 2. b., Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2008, s. 205.

ve sigorta işlemleri BSMV hükümlerine göre vergilenir hale getirilmiştir¹²². Bu vergi hizmet vergisi niteliği taşıdığı için temel amaç, banka ile ilişkiye giren kişileri vergilendirmektir. Çoğu kez bu amaç gerçekleşmekte ve banka ödemiş olduğu vergiyi ilişkide bulunduğu kişilere kolayca yansıtabilmektedir¹²³.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun 28. maddesi,

“Banka ve sigorta şirketlerinin 10/6/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir. Bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar (kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) da banka muameleleri vergisine tabidir. Diğer taraftan bankaların bankacılık faaliyetinden doğmayan, maliki bulundukları gayrimenkulleri ve taşıtları satmaları ve gayrimenkulleri kiralamaları karşılığında elde ettikleri gelirler, çeşitli teşebbüslere iştirakleri dolayısıyla elde ettikleri kar payları da BSMV’nin kapsamına girmektedir.

2279 sayılı Kanuna göre ikraz işleriyle uğraşanlarla ikinci fıkrada belirtilen muamele ve hizmetlerden herhangi birini devamlı olarak yapanlar bu Kanunun uygulanmasında banker sayılırlar. Bir şahsın münhasıran altın alım ve satımı ile uğraşması banker sayılmasını gerektirmez.” demek suretiyle banka ve sigorta muameleleri vergisinin konusunu belirtmiştir.

Her ne kadar, bankalar bahis konusu vergiyi müşterilerine yansıtırsa da aynı kanunun 30. maddesinde banka ve sigorta muameleleri vergilerinin banka, sigorta şirketleri ve bankerlerce ödeneceğini hüküm altına almıştır.

¹²² Şenyüz – Yüce - Gerçek, a.g.e., s. 269.

¹²³ Nami Çağan, **Bankaların Vergi Yükümlülükleri**, s. 27.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28. maddesi bankaların 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu kapsamında yaptığı işlemlerin BSMV'ye tabi olmadığını, bu işlemlerin KDV'ye konu edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kanun 29. maddesinde sayılan istisnalar dışında bankaların KDV mükellefiyeti olmaması nedeniyle yaptıkları tüm işlemler, sundukları tüm hizmetler BSMV'ye tabidir. Şöyle ki bankalarca menkul, gayrimenkul satım, kiralama işlemleri BSMV'ye tabi olduğundan KDV kapsamına alınmaz.

Türev piyasalar, fiziki teslimden ziyade zımnî kredi piyasası olarak kullanılmakta olup fiziki mal ve hizmet tesliminin gerçekleşmemesi durumunda türev ürünler için Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin hesaplanması gerekmektedir. Bu durumda, sözleşmelerin alım-satımına aracılık eden BSMV mükelleflerince (bankalar, bankerler ve sigorta şirketleri), sözleşme nedeniyle komisyon veya prim adı altında lehlerine kalan paralar üzerinden BSMV kapsamına girmektedir¹²⁴.

4.1.2.2. Banka ve sigorta muameleleri vergisinde istisna ve muafiyet

Aynı kanunun 29. maddesi aşağıda sayılan işlemler dolayısıyla alınan paraların banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna edildiğini belirtmiştir. Bu işlemler;

- Merkezleri Türkiye'de bulunan bankaların kendi şube ve ajansları ile bu şube ve ajansların birbirleriyle yaptıkları muameleler dolayısıyla tahakkuk eden paralar,
- Merkezleri Türkiye dışında bulunan bankaların Türkiye'de mevcut şube ve ajanslarının birbirleriyle yaptıkları muameleler dolayısıyla tahakkuk eden paralar,
- Hususi kanunlarla her türlü vergiden istisna edilmiş olan esham ve tahvillerin, faiz, temettü ve ikramiyeleri ile Merkez Bankası'na ihraç edilen likidite senetlerinden elde edilen faiz gelirleri,
- Bankaların müşterileri nam ve hesabına başka şahıs ve müesseselere yaptırdıkları hizmetler mukabili olarak aldıkları ve aynen mezkur şahıs veya müesseselere ödedikleri paralar,
- Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerinin tamamı kendilerine ait veya iştirakleri bulunan sınaî işletmelerden sağladıkları kârlar,

¹²⁴ Veysi Seviğ, **Türev Araçlar Lisansı Eğitimi, İlgili Vergi Mevzuatı**, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Yayınları, Aralık 2002, s. 37.

- Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerine iştirak ettikleri banka, banker ve sigorta şirketlerinin bu kanuna göre banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi muamelelerden mütevellit karları,

- 5842 sayılı Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununun 6, 7, 8, 9, 10 ve 11. maddeleri ile 12. maddesinin (b) ve (c) fıkralarında zikrolunan işler dolayısıyla Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı lehine tahakkuk edecek paralarla, aynı kanunun 2. ve 13. maddeleri gereğince, bankanın veya kuracağı ortaklıkların, yukarıda sayılan işlerin görülmesine veya tesislerin işletilmesine dair hakiki veya hükmi şahıslarla yaptıkları anlaşmalar dolayısıyla elde edecekleri paralar ve bankanın veya kuracağı ortaklıkların anlaşmalar yaptıkları hakiki veya hükmi şahıslar lehine aynı işler dolayısıyla tahakkuk edecek paralar,

- 6266 sayılı Kanuna göre kurulan kan bankalarının mezkur kanunda yazılı işler dolayısıyla elde edecekleri paralar,

- Emeklilik sözleşmeleri, hayat sigortaları (hayat sigortalarında ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet ve tehlikeli hastalıklar teminatlarının da ek teminat olarak verildiği sözleşmeler dahil) ve sağlık sigortaları ile ihracata ait nakliyat sigortalarında ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 38/A maddesinin birinci fıkrasında tanımlanan konut finansmanı kapsamında yapılan sigortalarda sözleşme ve poliçe üzerinden alınan paralar,

- Mükerrer sigorta muameleleri ile retrosesyon muameleleri dolayısıyla alınan prim, komisyon ve sair paralar,

- Biçilmemiş veya toplanmamış her türlü tarım mahsulleriyle tarım hayvanları için akdolunan zirai sigortalar dolayısıyla alınan paralar,

- Nükleer rizikolara karşı yapılan sigortalar dolayısıyla alınan paralar,

- Türkiye Halk Bankası'nın ihtisas kredileri kapsamında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine verdiği krediler ya da bu işletmelerin dış ticaret işlemlerine yaptığı aracılık hizmetleri dolayısıyla aldığı paralar ile Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanatkarlara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldığı paralar,

- Mevduat toplamayan bankaların açmış oldukları yatırım kredileri dolayısıyla kendi lehlerine aldıkları paralar,

- Bankaların, yetkili müesseselerin, özel finans kuruluşlarının ve PTT'nin Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Kararlar ve bu kararlara dayanılarak çıkarılan tebliğlere göre Merkez Bankasına yapacakları zorunlu döviz ve efektif devirleri,
 - Arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar,
 - Kooperatifler aracılığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi ve bankalar tarafından açılan konut kredileri dolayısıyla lehe alınan paralar,
 - Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre yapılan birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi işlemlerinden doğan kazançlar,
 - Emeklilik yatırım fonlarının, sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralar,
 - Bankalar, sigorta şirketleri, emeklilik şirketleri ve ipotek finansmanı kuruluşlarının kuruluşlarında veya sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibarî değerlerinin üzerinde elden çıkarılması sonucu kendi lehlerine kalan paralar,
 - 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (12) numaralı bendi kapsamındaki işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar,
 - İpotek finansmanı kuruluşlarının, konut finansmanı kuruluşlarının ve konut finansmanı fonlarının, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 38/A maddesinin birinci fıkrasında tanımlanan konut finansmanı kapsamında yaptıkları tüm işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar,
- şeklinde hüküm altına alınmıştır.

4.1.2.3. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı

BSMV 31. maddesi “Banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı 28. maddede yazılı paraların tutarıdır. Kambiyo alım ve satım muamelelerinde kambiyo satışlarının tutarı vergiye matrah olur.” demek suretiyle verginin matrahını belirlemiştir. Dolayısıyla matrah, mükelleflerin gerçekleştirdikleri hizmetler karşılığında kendi lehlerine aldıkları faiz, komisyon, kar, satış bedeli vb. unsurların tutarları olmaktadır. Örneğin, bir kişi banka aracılığıyla bir havale yapacak (para gönderecek) olsa, banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı havale edilen veya gönderilen tutar değil, banka tarafından gönderen kişiden komisyon, masraf vb. adlarla alınan gönderme bedeli olacaktır. Yani BSMV’de

matrah lehe alınan gelir olup, örnek vermek gerekirse kredi işlemi nedeniyle elde edilen gelir faizdir. Verilen anaparanın geri alınması BSMV'nin konusu değildir. Aynı şekilde havale işleminde gelir gönderilen havale tutarı değil havale işlemi nedeniyle alınan komisyondur. BSMV burada komisyon üzerinden alınmaktadır. Kambiyo alım ve satım işlemlerinde ise kambiyo satışlarının tutarı vergi matrahını oluşturur.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bankaların sundukları hizmetler, yaptıkları işlemler nedeniyle lehlerine tahakkuk eden, hesaben alınan gelirler BSMV'ye tabidir. Burada sunulan hizmet nedeniyle gelirin fiili olarak tahsil edilmesi şart değildir. Burada tahakkuk yeterlidir. Gelir tahsil edilmese dahi hesaplanan BSMV'nin süresi içinde beyan edilmesi ve ödenmesi gerekir. Şöyle ki, kredi faiz gelirleri nedeniyle tahakkuk eden BSMV müşteriden tahsil edilmese dahi beyan edilmek ve ödenmek zorundadır. Kanuni takibe intikal eden kredilerde tahakkuk etmiş, ödenmiş BSMV'ler vergi dairesinden geri istenebilmektedir.

Vergi matrahından gider ve vergi adı altında indirim yapılamaz. Bu kanunla alınan banka ve sigorta muameleleri vergisi matrahına dahil edilmez.

Sigorta şirketleri, iptal ettikleri sigorta muamelelerine ilişkin vergileri (yalnızca iptal tarihinden sonraki döneme ait olan kısmı), iptalin gerçekleştiği dönemde hesaplanan banka ve sigorta muameleleri vergisinden indirebilirler. Bu dönemde indirilemeyen vergiler, sonraki dönem beyannamelerinde indirim konusu yapılabilir.

Yabancı para üzerinden yapılmış olan muamelelere müteallik vergi matrahlarının tayin edilmesinde Maliye Bakanlığınca her altı ayda bir tespit edilecek kurlar nazara alınır (GVK md. 32).

4.1.2.4. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin oranı

Gider Vergileri Kanunu'nun 33. maddesinde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin oranı belirtilmiş olup, söz konusu oranlar aşağıdaki gibidir;

- Bankalar arası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden **% 1**
- Bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden **% 1**.
- Devlet tahvili, gelire endeksli senetler ve Hazine bonoları ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerin geri alım

ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralar üzerinden % 1

- Devlet tahvili, gelire endeksli senetler ve Hazine bonoları ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerin vadesi beklenilmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden % 1,

- Kambiyo muamelelerinde satış tutarı üzerinden 0 (2008/13459 sayılı BK kararı),

- Yurt içinde Türk Lirası cinsinden ihraç edilen tahviller ve varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarının geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralar üzerinden %1,

- Yurt içinde Türk Lirası cinsinden ihraç edilen tahviller ve varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarının vadesi beklenilmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden %1,

- 22.03.2004 tarihli ve 2004/7131 sayılı Karar kapsamında KOSGEB ile banka arasında yapılacak protokoller çerçevesinde kullanılacak kredilerden (Türkiye Halk Bankası A.Ş. tarafından kullanılacak krediler hariç) % 1,

- 08.06.2009 tarihli ve 2009/15095 sayılı Karar uyarınca, HUBUBAT ürünü alım ve satımına ilişkin olarak; bankaların, TMO tarafından 2699 sayılı Umumi Mağazalar Kanunu hükümlerine göre düzenlenen makbuz senetlerini teminat olarak gösteren gerçek veya tüzel kişilere kullandıracağı krediler ile TMO'nun bu Kararın 6 ncı maddesi kapsamında yurt içinden veya yurt dışından kullanacağı döviz ya da TL cinsi krediler dolayısıyla lehe aldıkları paralar üzerinden % 1,

- Merkez Bankasınca ihraç edilen likidite senetlerinin geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralar üzerinden % 1,

- Merkez Bankasınca ihraç edilen likidite senetlerinin vadesi beklenilmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden % 1,

- Diğer banka ve sigorta muamelelerinde lehe alınan paralar üzerinden % 5'tir.

4.1.2.5. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin vergilendirme dönemi, beyanı, tarhı ve ödenmesi

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinde, vergilendirme dönemi takvim yılının her bir ayı olarak belirlenmiştir. Mükellefler takvim yılının birer aylık vergilendirme dönemleri içindeki vergiye tabi işlemlerini bir beyanname ile beyan ederler. İlgili aya ait beyanname ertesi ayın 15. günü akşamına kadar verilir ve aynı süre içinde ödenir (BSMVK. md. 47/a). Herhangi bir vergilendirme döneminde, vergiye tabi işlemleri bulunmayan mükellefler de aynı süre içinde beyanname vermek zorundadır (GVK. md. 47/e).

4.1.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Bankalar gerek envanterlerine kayıtlı araçlar gerekse finansal kiralama faaliyetleri dolayısıyla Motorlu Taşıtlar Vergisine tabidirler.

3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nun 4. maddesinde finansal kiralama sözleşmesi; kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşme olarak tanımlanmış olup, 5. maddesinde de sözleşmeye taşınır ve taşınmaz malların konu olabileceği, patent gibi fikri ve sınai hakların bu sözleşmeye konu olamayacağı hüküm altına alınmıştır. Kanunun 9. maddesinde ise finansal kiralama konusu malın mülkiyetinin kiralayan şirkete ait olduğu ve sözleşmede kararlaştırmaları durumunda, sözleşme süresi sonunda kiracının, malın mülkiyetini satın alma hakkına haiz olacağı hükmüne yer verilmiştir.

Bu çerçevede bankaların finansal kiralama kanunu çerçevesinde araç kiralama faaliyetinde bulunmaları halinde söz konusu araçlara ilişkin ödenecek MTV yönünde mükellefiyet bankalara aittir. Yani MTV'nin mükellefi bankalardır.

Ancak kiralama gibi uzun süreleri işlemlerde, bu işlemlerle ilgili vergilerin yansıtılması sözleşmeye bağlanabilir. Sözleşme ile bir şeyin kiralanmasında, verginin asıl borçlusu bu işlemde kaynaklanan vergi borcunu sözleşme taraflarına yükleyebilir. Bir gayrimenkulün kiralanması sırasında, gayrimenkulle ilgili Emlak Vergisi, ya da bir taşıtın kiralanmasında taşıta ait MTV'nin kiralayan tarafından ödeneceği, ya da bu vergiler ödendikten sonra kiralayana fatura edileceği hükümleri yer alabilir. Fatura ile dolaysız

vergiler mal ve hizmet bedelinden ayrı olarak yansıtılması durumunda, yapılan teslim ve/veya hizmetin bir unsuru olarak, mal ve/veya hizmet gelirini oluşturacaktır¹²⁵. Ancak bu durum vergi hukuku konusu olmayıp, özel hukuk alanı ile ilgilidir. Bilindiği üzere mükellefiyet kanundan doğan hukuki bir ilişki olup, vergi kanunlarında öngörülen istisnalar dışında mükellefiyete ilişkin özel sözleşmeler vergi idaresini bağlamaz (VUK, md. 8/3). Dolayısıyla, vergiyi yansıma yoluyla başkalarına aktarma imkânına sahip olsa bile, vergi mükellefi “asıl vergi borçlusu” konumunda olup, buna ilişkin maddi ve şekli ödevleri yerine getirmek durumundadır.

4.1.3.1. Motorlu taşıtlar vergisi konusu ve mükellefi

Motorlu taşıtlar vergisinin konusu kısaca, motorlu kara, hava ve deniz taşıtlarından oluşmaktadır. Vergi yükümlülüğü motorlu taşıtların ilgili oldukları sicile kayıt ve tescilleri ile başlamaktadır. Adına motorlu taşıt tescil ettiren gerçek ve tüzel kişiler verginin yükümlüsüdür¹²⁶.

197 sayılı MTV (Motorlu Taşıtlar Vergisi) Kanunu’nun 5. ve 6. maddelerinde yazılı tarifelerde yer alan;

- Karayolları Trafik Kanununa göre trafik şube veya bürolarına kayıt ve tescil edilmiş bulunan motorlu kara taşıtları,
- Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğüne kayıt ve tescil edilmiş olan uçak ve helikopterler,

MTV’ye tabidir.

MTV’nin mükellefi; trafik, belediye veya liman sicili ile Ulaştırma Bakanlığınca tutulan sivil hava vasıtaları sicilinde adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan gerçek ve tüzel kişilerin vergi sorumlusu olması sebebiyle, bankalar sahip oldukları söz konusu motorlu taşıtlar için MTV ödemek zorundadır.

Motorlu taşıtlar vergisi her yıl Ocak ve Temmuz aylarında iki eşit taksitte ödenir. Takvim yılının ilk altı ayında, taşıtın bünyesinde bir değişiklik olması veya verginin artırılması veya azaltılması halinde ikinci taksit, yeni duruma göre ödenir.

¹²⁵ İsa Tekin, “Vergilerin Yansıtılması: Vergi Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı: 92 (Yıl: 2009), s. 83.

¹²⁶ Mualla Öncel - Ahmet Kumrulu - Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, 13. b., Turhan Kitapevi, Ankara, 2006, ss. 387-389.

Bu kanuna bağılı I ve IV sayılı tarifelerde yer alan taşıtlardan alınan MTV, cezaları ve alınan gecikme zamları kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmez.

4.1.3.2. Motorlu taşıtlar vergisi tarifeleri

197 sayılı MTV Kanunu'nun 1 "Yetki" başlıklı 10. maddesinin birinci fıkrasında, "Her takvim yılı başından geçerli olmak üzere önceki yılda uygulanan vergi miktarları o yıl için Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranında artırılır." , 5897 sayılı Kanun'un 22nci maddesinin (f) bendiyle değişik son fıkrasında ise, "Bu suretle hesaplanan ve ödenmesi gereken vergi miktarlarında 1 Yeni Türk Lirasının altındaki tutarlar dikkate alınmaz." hükümleri bulunmaktadır.

Buna göre, 31 Aralık 2012 tarihinde 28154 sayılı resmi gazetede yayınlanan 42 seri nolu MTV genel tebliğı ile 01 Ocak 2013 tarihinden itibaren, motorlu taşıtların vergilendirilmesine ilişkin, 197 sayılı Kanun'un 5. ve 6. maddelerinde belirtilen (I), (II) ve (IV) sayılı tarifeler aşağıdaki gibidir.

- (I) Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Tarifesi

Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri ile motosikletler aşağıdaki (I) sayılı tarifeye göre vergilendirilecektir

Tablo 20: MTV(I) Sayılı Tarife

Motor Silindir Hacmi (cm ³)	Taşıtların Yaşları İle Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)				
	1 - 3 yaş	4 - 6 yaş	7 - 11 yaş	12 - 15 yaş	16 ve yukarı yaş
1-Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri					
1300 cm ³ ve aşağısı	517	361	203	153	56
1301 - 1600 cm ³ e kadar	827	620	361	255	99
1601 - 1800 cm ³ e kadar	1.457	1.141	672	410	160
1801 - 2000 cm ³ e kadar	2.295	1.770	1.040	620	246
2001 - 2500 cm ³ e kadar	3.443	2.500	1.562	934	371
2501 - 3000 cm ³ e kadar	4.799	4.175	2.609	1.405	517
3001 - 3500 cm ³ e kadar	7.308	6.576	3.962	1.979	727
3501 - 4000 cm ³ e kadar	11.489	9.921	5.844	2.609	1.040
4001 cm ³ ve yukarısı	18.803	14.100	8.351	3.755	1.457

2-Motosikletler					
100 - 250 cm ³ e kadar	99	76	56	36	16
251 - 650 cm ³ e kadar	203	153	99	56	36
651 - 1200 cm ³ e kadar	517	308	153	99	56
1201 cm ³ ve yukarısı	1.249	827	517	410	203

- (II) Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Tarifesi

(I) sayılı tarifiede yazılı taşıtlar dışında kalan motorlu kara taşıtları, aşağıdaki (II) sayılı tarifeye göre vergilendirilecektir.

Tablo 21: MTV(II) Sayılı Tarife

Taşıt Cinsi ve Oturma Yeri / Azami Toplam Ağırlık	Taşıtların Yaşları ile Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)		
	1 - 6 yaş	7 - 15 yaş	16 ve yukarı yaş
1) Minibüs	620	410	203
2) Panel van ve motorlu karavanlar (Motor Silindir Hacmi)			
1900 cm ³ ve aşağısı	827	517	308
1901 cm ³ ve yukarısı	1.249	827	517
3) Otobüs ve benzerleri (Oturma Yeri)			
25 kişiye kadar	1.562	934	410
26 - 35 kişiye kadar	1.874	1.562	620
36 - 45 kişiye kadar	2.085	1.770	827
46 kişi ve yukarısı	2.815	2.085	1.249
4) Kamyonet, kamyon, çekici ve benzerleri (Azami Toplam Ağırlık)			
1.500 kg.'a kadar	558	371	183
1.501 - 3.500kg'a kadar	1.124	653	371
3.501 - 5.000kg'a kadar	1.687	1.405	558
5.001 - 10.000kg'a kadar	1.874	1.592	748
10.001 - 20.000kg'a kadar	2.250	1.874	1.124
20.001 kg ve yukarısı	2.815	2.250	1.309

- (III) Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Tarifesi

5897 sayılı Kanunun 2. maddesinin (c) bendiyle 30/6/2009 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

- (IV) Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Tarifesi

Uçak ve helikopterler (Türkkuşu, Türk Hava Kurumuna ait olanlar hariç) aşağıdaki (IV) sayılı tarife göre vergilendirilecektir.

Tablo 22: MTV (IV) Sayılı Tarife

Taşıt Cinsi ve Azami Kalkış Ağırlığı	Taşıtların Yaşları İle Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)			
	1 - 3 yaş	4 - 5 yaş	6 - 10 yaş	11 ve yukarı yaş
Uçak ve helikopterler				
1.150 kg'a kadar	10.443	8.351	6.263	5.010
1.151 - 1.800 kg.'a kadar	15.668	12.531	9.399	7.519
1.801 - 3.000 kg.'a kadar	20.891	16.713	12.531	10.026
3.001 - 5.000 kg.'a kadar	26.117	20.891	15.668	12.531
5.001 - 10.000 kg.'a kadar	31.341	25.072	18.803	15.040
10.001 - 20.000 kg.'a kadar	36.565	29.252	21.936	17.545
20.001 kg. ve yukarısı	41.789	33.429	25.072	20.057

5766 sayılı Kanunun 49. maddesinin (c) bendiyle 197 sayılı Kanunun 6. maddesine eklenen fıkra uyarınca; Ulaştırma Bakanlığı tarafından tutulan sivil hava vasıtaları siciline ziraî ilaçlama amacıyla kullanılmak üzere kayıt ve tescil edilmiş olan uçaklar için, bu tarifede belirtilen motorlu taşıtlar vergisi tutarları yüzde 25 oranında uygulanır.

4.1.3.3. Motorlu taşıtlar verginin tarh, tebliğ ve ödenmesi

Motorlu taşıtlar vergisi, taşıtların kayıt ve tescilinin yapıldığı yerin vergi dairesi tarafından her yıl Ocak ayının başında yıllık olarak tahakkuk ettirilmiş sayılır. Şu kadar ki, yıl içinde bu Kanunun 10. ve 11. maddeleri gereğince, vergi miktarlarında bir değişiklik olması halinde, bu değişikliğe göre ödenecek vergi; değişiklik, takvim yılının ilk altı ayında yapılmış ise takip eden son altı aylık dönemin başında, son altı ayında yapılmış ise takip eden takvim yılı başında tahakkuk ettirilmiş sayılır.

Tahakkuk ettirilen vergi, ayrıca mükellefe tebliğ olunmaz ve vergi tahakkuk ettirilen günde tebliğ edilmiş sayılır. Şu kadar ki, tahakkuk ettirilmesi gereken motorlu

taşıtlar vergisinin eksik tahakkuk ettirilmesi veya hiç tahakkuk ettirilmemesi halinde, bu vergi ilgili vergi dairesi tarafından ikmalen tarh edilir.

Maliye Bakanlığı, taşıtların kayıt ve tescilinin yapıldığı yerle sınırlı olmaksızın, motorlu taşıtlar vergisinin tarh, tahakkuk ve tahsil işlemlerini yürütecek vergi dairesini tespit etmeye yetkilidir.

Motorlu taşıtlar vergisi her yıl Ocak ve Temmuz aylarında iki eşit taksitte ödenir. Takvim yılının ilk altı ayında, taşıtın bünyesinde bir değişiklik olması veya verginin artırılması veya azaltılması halinde ikinci taksit, yeni duruma göre ödenir.

(I), (II) ve (IV) sayılı tarifelerde yazılı taşıtlar için vergi taşıtların kayıt ve tescilinin yapıldığı yerin vergi dairesine veya Maliye Bakanlığı tarafından motorlu taşıtlar vergisi tahsiline yetki verilen banka veya özel finans kurumu şubelerine ödenir.

(I), (II) ve (IV) sayılı tarifelerde yazılı taşıtların, yıl içinde ilk defa kayıt ve tescillerinin yapılması halinde vergi, yıllık olarak tahakkuk eder. Tahakkuk eden verginin taksit süresi geçmiş olan kısmı kayıt ve tescilin yapıldığı tarihten itibaren bir ay içinde ödenir. Şu kadar ki, ilk altı aylık dönem geçtikten sonra yapılacak kayıt ve tescil işlemlerinde, sadece ikinci altı aylık döneme ilişkin vergi tahakkuk eder ve ödenir.

Devir ve temlik sebebiyle Ocak ve Temmuz ayları içinde yapılacak kayıt ve tescil veya satış nedeniyle malik değişikliğinde vergi, bu değişikliğin yapılmasından önce ödenir.

4.1.4. Emlak Vergisi

Bilindiği üzere bankaların faaliyete bulunmaları için hizmet binalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyaç kimi zaman kiralama yolu ile karşılanırken kimi zaman da satın alma yoluna gitmektedirler. Bankaların faaliyet binası olarak kullanmak ya da değişik amaçlarla iktisap ettikleri gayrimenkuller dolayısıyla emlak vergisi yükümlülükleri doğmaktadır.

4.1.4.1. Emlak vergisinin konusu ve mükellefi

Emlak vergisi objektif vergiler içinde yer almakta olup, bina ve arazi sahiplerinden bina ve arazilerin genellikle servet değeri üzerinden alınan bir vergidir¹²⁷.

¹²⁷ Mustafa Ali Sarılı, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 537.

1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre Türkiye sınırları içinde bulunan binalar bu kanun hükümlerine göre bina vergisine tabidir. Bu kanundaki bina tabiri yapıldığı madde ne olursa olsun, gerek karada gerek su üzerindeki sabit inşaatın hepsini kapsamaktadır.

Emlak Vergisi Kanunu'nun 12. maddesine göre ise Türkiye sınırları içinde bulunan arazi ve arsalar bu kanun hükümlerine göre arazi vergisine tabidir.

Emlak Vergisi Kanunu'nun 3. ve 13. maddeleri bina ya da arazi vergisini; maliki, varsa intifa hakkı sahibi her ikisi de yoksa malik gibi tasarruf eden kişi verginin mükellefi olduğu hüküm altına alınmıştır. Bir binaya paylı mülkiyet halinde malik olanlar, hisseleri oranında mükelleftirler. Elbirliği mülkiyette malikler vergiden müteselsilen sorumlu olurlar. Dolayısıyla, bankaların da sahip oldukları bina ve araziler için emlak vergisi mükellefiyetleri bulunmaktadır.

4.1.4.2. Emlak vergisinde mükellefiyetin başlaması ve bitmesi

Bina ve Arazi vergisi mükellefiyeti;

- Vergi değerini tadil eden sebeplerin doğması halinde bu değişikliklerin vuku bulduğu tarihi, herhangi bir sebep yüzünden bir şehir, kasaba veya köyün tamamında devamlı olmak üzere bina ve arazinin değerlerinde % 25'i aşan oranda artma veya eksilme olması halinde ise bu duruma bağlı olarak takdir işleminin yapıldığı tarihi,

-Dört yılda bir yapılan takdir işlemlerinde takdir işleminin yapıldığı tarihi,

- Muafiyetin sona erdiği tarihi,

Takip eden bütçe yılından itibaren başlar.

Vergiye tabi iken muaflik şartlarını kazanan araziden dolayı mükellefiyet, bu olayın meydana geldiği tarihi takip eden taksitten itibaren sona erer.

Deprem, su basması, yangın gibi tabii afetler sebebiyle yanan, yıkılan binaların arsalarına ait vergiler, bu olayların vukua geldiği tarihleri takip eden bütçe yılından itibaren iki yıl süre ile alınmaz.

Üzerine bina yapılan arsanın Arazi Vergisi mükellefiyeti, inşaatın bittiği yılı takip eden bütçe yılından itibaren sona erer.

Yanan, yıkılan, tamamen kullanılmaz hale gelen veya vergiye tabi iken muaflık şartlarını kazanan binalardan dolayı mükellefiyet, bu olayların meydana gelen tarihi takip eden taksitten itibaren sona erer.

Oturulması ve kullanılması kanunların verdiği yetkiye dayanılarak yasak edilen binaların vergileri, mükelleflerce, keyfiyetin vergi dairesine bildirilmesi veya vergi dairesince re'sen tespit edilmesi üzerine, bu olayların vukua geldiği tarihlerden sonra gelen taksitlerden itibaren, bu hallerin devam ettiği sürece alınmaz.

4.1.4.3. Emlak vergisi matrahı ve oranı

Bina Vergisinin matrahı, binanın bu kanun hükümlerine göre tespit olunan vergi değeridir (EV. md. 7). Arazi Vergisinin matrahı da arazinin Emlak Vergisi Kanunu hükümlerine göre tespit olunan vergi değeridir (EV. md. 17).

Emlak Vergisi Kanun'un 29. maddesine göre "Vergi değeri;

- Arsa ve araziler için, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin hükümlerine göre takdir komisyonlarınca arsalar için her mahalle ve arsa sayılacak parsellenmemiş arazide her köy için cadde, sokak veya değer bakımından farklı bölgeler (turistik bölgelerdeki cadde, sokak veya değer bakımından farklı olanlar ilgili valilerce tespit edilecek pafta, ada veya parseller), arazide her il veya ilçe için arazinin cinsi (kıraç, taban, sulak) itibarıyla takdir olunan birim değerlere göre,

- Binalar için, Maliye ve Bayındırlık ve İskân Bakanlıklarınca müştereken tespit ve ilân edilecek bina metrekare normal inşaat maliyetleri ile (a) bendinde belirtilen esaslara göre bulunacak arsa veya arsa payı değeri esas alınarak 31 inci madde uyarınca hazırlanmış bulunan tüzük hükümlerinden yararlanılmak suretiyle, hesaplanan bedeldir." hükmünü içermektedir.

Vergi değerini tadil eden sebeplerin bulunması halinde bu sebepler aynı yıl ilgili belediyeye bildirilerek tadilin yapılması sağlanır. Emlak Vergisi Kanunu'nun 30. maddesinde vergi değerini tadil eden sebepler;

- Yeni bina inşa edilmesi (Mevcut binalara ilaveler yapılması veya asansör veya kalorifer tesisleri konulması yeni inşaat hükmündedir).

- Bir binanın yanması, yıkılması suretiyle veya sair sebeplerle tamamen veya kısmen harabolması veya binada mevcut asansör veya kalorifer tesislerinin kısmen veya tamamen kaldırılması;

- Bir binanın kullanım tarzının tamamen değiştirilmesi veya bir binanın ikamete mahsus mahallerinden bir kısmının dükkan, mağaza, depo gibi ticaret ve sanat icrasına mahsus mahaller haline kaybedilmesi, (Bu hükmün uygulanmasında bir apartmanın her dairesi bir bina sayılır ve tadil sebebi, yalnız kullanım tarzı tamamen veya kısmen değiştirilen daire için geçerli olur).

- Arazinin hal ve heyetinde değişik olması. Yani;

i. Arazinin fidanlandırılması veya ağaçlandırılması, bağ haline getirilmesi;

ii. Fidanlı, ağaçlı veya kütüklü bir arazinin tarla haline getirilmesi veya gelmesi;

iii. Tarım yapılan bir arazinin tabii bir afet veya arıza sebebiyle veya sair sebepler yüzünden tarıma elverişsiz hale gelmesi;

iv. Tarım yapılmayan bir arazinin tarıma elverişli hale getirilmesi;

v. Arazinin parsellenmek suretiyle arsalar haline getirilmesi;

- Bir binanın mütemmimi durumunda olan arazinin mütemmimlik durumundan çıkması veya bir arazi ve arsanın bina mütemmimi durumuna girmesi;

- Bir bina veya arazinin taksim veya ifraz edilmesi veya mükellefinin değişmesi (Araziden bir kısmının istimlak edilmesi de ifraz hükmündedir).

- Müteaddit arazi ve arsaların tek bir arazi ve arsa haline getirilmesi veya müteaddit hisseler ayrılmış olan bir binanın bütün hisselerinin birleştirilmesi.

- Herhangi bir sebep yüzünden bir şehir, kasaba veya köyün tamamında devamlı olmak üzere bina ve arazinin değerlerinde % 25'i aşan oranda artma veya eksilme olması.” şeklinde belirtilmiştir.

Binada vergi matrahı, arsa payına ilişkin asgari değer ile binanın metrekare inşaat maliyet bedelinin toplamından oluşmaktadır. Bina metrekare inşaat maliyet bedellerini her yıl Maliye ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı birlikte belirleyip ilan etmektedir. Bu tutara ayrıca asansör ve kalorifer gibi unsurların yanı sıra arsa payı değeri de eklenerek vergi matrahı oluşturulmaktadır.

Arazi ve arsada ise vergi matrahı takdir komisyonlarının belirlediği metrekare birim değerleri oluşturmaktadır. Arsa veya arazinin yüzölçümü (metrekaresi) ile metrekare birim değerinin çarpımı sonucu bulunan tutar matrahı vermektedir.

Örneğin, arsa m² birim değeri 1000 TL, inşaat Metrekare maliyet bedeli 308,37 TL olan 100 m²'lik bir dairenin vergi matrahı aşağıdaki gibi olacaktır (Matrahın hesabında 10 TL'ye kadar olan kesirler dikkate alınmamaktadır):

a.Dairenin yüzölçümü (m ²)	100
b.Metrekare maliyet bedeli (veri)	308,37
c.Dairenin inşaat maliyet bedeli (a x b)	30.837,00
d.Kalorifer farkı (c x % 8)	2.466,96
e.Asansör farkı (c x % 6)	1.850,22
f.Kalorifer ve asansör dahil dairenin inşaat maliyet bedeli (c + d + e)	35.154,18
g. Aşınma payı indirimi (f x % 20)	7.030,84
h.Asgari bina inşaat maliyet bedeli (f - g)	28.123,34
i.Takdir edilen arsa m ² birim değeri (veri)	1.000
j.Arsa payı	40 m ²
k.Arsa değeri (j x i)	40.000
l. Arsa dahil emlak vergi matrahı (h + k)	68.120
m. Ödenecek yıllık emlak vergisi miktarı (l x binde 2)	136,24
n.Birinci taksit olarak ödenen tutar	38,12
o.İkinci taksit tutarı (m - n)	98,12

Emlak vergisi oranı meskenlerde %0,1, diğer binalarda %0,2, arazilerde %0,1 ve arsalarda %0,3'dür. Bu oranlar büyükşehir belediye sınırları ve mücavir alanlarda %100 artırımlı uygulanır.

Tablo 23: Emlak Vergisi Oranları

	Konut	İşyeri	Arsa	Arazi
Normal Yöreler	Binde 1	Binde 2	Binde 3	Binde 1
Büyükşehir Sınırları ve Mücavir Alanlar	Binde 2	Binde 4	Binde 6	Binde 2

Emlak Vergisinin indirimli olarak da ödenebilmektedir. Başvuru sahibi emekli veya hiçbir geliri yok ise bu kişinin yalnızca bir konutu varsa bu konutunu sadece oturma amaçlı kullanıyorsa emlak vergisinin 8. maddesine göre indirimli olarak ödeyebilmektedirler. İndirimli verginin uygulanabilmesi için mükellefin indirim ile ilgili müracaat formunu doldurmaları gerekmektedir.

4.1.4.4. Emlak vergisi tarh, tahakkuk ve ödenmesi

Bina vergisi, ilgili belediye tarafından;

- Dört yılda bir defa olmak üzere takdir işlemlerinin yapıldığı yılı takip eden bütçe yılının Ocak ve Şubat aylarında,

- Vergi değerini tadil eden sebeplerle bildirim verilmesi gerektiren hallerde, vergi değerini tadil eden sebeplerin meydana geldiği bütçe yılını takip eden yılın Ocak ayı içinde, vergi değerini tadil eden sebep yılın son üç ayı içinde vuku bulmuş ve bildirim, vergi değerini tadil eden sebebin meydana geldiği bütçe yılını takip eden yılda verilmiş ise bildirimin verildiği tarihte,

- Herhangi bir sebep yüzünden bir şehir, kasaba veya köyün tamamında devamlı olmak üzere bina ve arazinin değerlerinde % 25'i aşan oranda artma veya eksilme olması halinde, takdir işlemlerinin yapıldığı bütçe yılını takip eden yılın Ocak ve Şubat aylarında,

Emlak Vergisi Kanununun 29. maddeye göre hesaplanan vergi değeri esas alınarak yıllık olarak tarh olunur. Bildirim posta ile gönderilmiş ise vergi, bildirim verme süresinin son gününü takip eden yedi gün içinde tarh olunur. Bu suretle tarh olunan vergiler, tarh edilen tarihte tahakkuk etmiş sayılır ve mükellefe bir yazı ile bildirilir.

Yapılan tarh ve tahakkuku takip eden yıllarda, 29. maddeye göre tespit edilen vergi değeri üzerinden hesaplanan bina vergisi, her bütçe yılının başından itibaren o yıl için tahakkuk etmiş sayılır.

Emlak Vergisi birinci taksiti, Mart, Nisan ve Mayıs aylarında, ikinci taksiti Kasım ayı içinde olmak üzere iki eşit taksitte ilgili belediyelere ödenir

4.1.5. Damga Vergisi

4.1.5.1. Damga vergisi konusu ve mükellefleri

Damga Vergisi Kanununa göre, bu verginin konusuna Kanun'a ekli 1 sayılı tabloda belirtilen kâğıtlar girmektedir (DVK, m.1). Kanuna ekli 2 sayılı tabloda yazılı kâğıtlar ise Damga vergisinden istisnadır. Dolayısıyla kâğıt olmadıkça, damga vergisi mükellefiyetinden söz edilemez. Bankalar yaptıkları işlemler nedeniyle; Kanun'a ekli 1 sayılı tabloda belirtilen kâğıtlar için damga vergisi ödemek durumundadır.

Damga Vergisi bir hukuki muamele dolayısı ile düzenlenen ve bir husus ispat ve belli etme niteliği taşıyan kâğıtlar üzerinden alınır. Bazı akitlerin sıhhati, kanunen belli şekillere uyularak yapılmasına bağlı tutulmuştur. Bu şekle uyulmadığında, akit geçerli sayılmaz. Örneğin gayrimenkul rehni, kefalet senedi, Poliçe ve emre muharrer senetlerin geçerliliği Türk Ticaret Kanununda gösterilmiş şartlar dâhilinde düzenlenmiş olmaları ile mümkündür. Akittin kanuni şekil şartlarına uyulmadan düzenlenmiş olması, damga vergisi mükellefiyetini etkilememektedir. Çünkü kâğıt kanuni şartlara uymadığı hallerde de gene bir hususu ispat veya belli etmeye yarayacak niteliği kazanmıştır. Mesela emre muharrer bir senet metninde “bono” veya “emre muharrer senet” kelimesinin yazılı olmaması emre muharrer senet olma niteliğini kaybettirir. Ancak bu hal kâğıdın ad ve senet sayılmasını önlemez. Yani bu durumda da kâğıt, bir hususu ispat ve belli etme niteliği taşıma devam eder. Yalnız, mahiyet değiştireceği için emre muharrer senet olarak değil, adi senet olarak vergilendirme durumu tayin edilmek gerekir.

Kâğıtlar terimi, yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanılmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri şeklinde oluşturulan belgeleri ifade eder (DVK, m.1).

Vergiye tabi kâğıtlar mahiyetinde bulunan veya onların yerini alan mektup ve şerhlerle, bu kâğıtların hükümlerinin yenilenmesine, uzatılmasına, değiştirilmesine devrine veya bozulmasına ilişkin mektup ve şerhler de Damga Vergisine tabidir.

Bir nüshadan fazla olarak düzenlenen kâğıtların her nüshası ayrı ayrı aynı miktar veya nispette Damga Vergisine tabidir. Şu kadar ki, poliçe ve emre yazılı ticari senetlerin yalnız tedavüle çıkarılan nüshaları vergiye tabi tutulur (DVK. M.5). Kanun hükmü gereğince Damga Vergisine tabi kâğıt, birden fazla nüsha olarak düzenlendiğinde, genel ilke, her nüshanın ayrı ayrı aynı miktar ve nispette vergiye tabi tutulur. Aynı hüküm ve kuvveti haiz olmak üzere birden fazla düzenlenmiş olan kâğıtlardan her birisine nüsha denir. Nüshalarda, kâğıdın vergiye tabi olmasını gerektiren imza veya imzalar ayrı ayrı vardır. İmzanın her nüshaya ayrı ayrı atılmış olması veya araya karbon konarak hepsinin bir defada imza edilmiş olması sonucu etkilemez. Suretlerde ise imza yoktur. Nüshalardan her biri, ayrı ayrı aynı nispet ve miktarlarda vergiye tabi olduğu halde, suretler (1) sayılı tabloya göre, seyyanen maktu vergiye tabi tutulur.

Bir kâğıtta birbirinden tamamen ayrı birden fazla akit ve işlem bulunduğu takdirde bunların her birinden ayrı ayrı vergi alınır. Bir kâğıtta toplanan akit ve işlemler birbirine bağlı ve bir asıldan doğma oldukları takdirde damga vergisi, en yüksek vergi alınmasını gerektiren akit veya işlem üzerinden alınır. Ancak bu akit ve işlemlere asıl işlemin akitlerinden başka bir şahsın eklenen akit ve işlemi de ayrıca vergiye tabidir(DVK. m. 6). Örneğin; İstisna kapsamına girmeyen kira sözleşmeleri binde 1,89 oranında damga vergisine tabidir. Aynı kira sözleşmesinde kefil de varsa ve kefil de sözleşmeyi imzalamışsa, kefalette damga vergisi oranı binde 9,48 olduğundan dolayı, bu kira sözleşmesine toplam binde 11,37 oranında damga vergisi uygulanması gerekmektedir.

Kâğıtlara konulan imzanın birden fazla olması verginin tekerrürünü gerektirmez. Ancak maktu vergiye tabi olup müteaddit kişilerin imzasını taşıyan makbuz ve ibra senetlerinin Damga Vergisi imza adedine göre alınır. Nispi vergiye tabi ve birden fazla kişinin imzasını taşıyan makbuz ve ibra senetlerinde her imza sahibine ait olan hisse ayrıca belli edilmiş ise, vergi hisselere göre ayrı ayrı ödenir. Şu kadar ki, bir resmi daire veya bir gerçek veya tüzel kişi adına kâğıtlara konulan birden fazla imza bir imza hükmündedir (DVK. m.7).

Yabancı memleketlerle Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kâğıtlar, Türkiye'de resmi dairelere ibraz edildiği, üzerine devir veya ciro işlemleri yürütüldüğü veya herhangi bir suretle hükümlerinden faydalanıldığı takdirde vergiye tabi tutulur.

Damga vergisinin mükellefi ise vergi konusuna giren kâğıtları imza edenlerdir. Resmi kurumlar ile kişiler arasındaki işlemlerde kâğıt bedelini kişiler öder. Yabancı memleketlerle Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kâğıtların vergisini, Türkiye'de bu kâğıtları resmi dairelere ibraz eden, üzerlerinde devir veya ciro işlemleri yapanlar veya herhangi bir suretle hükümlerinden faydalananlar öderler. Ancak bunlardan ticari veya mütedavil kâğıt mahiyetinde bulunanların vergisini, bunları en evvel satan veya kabul veya başka suretle kullanan kişiler öderler.

Vergiye tabi kâğıtların damga vergisinin ödenmemesinden veya noksan ödenmesinden dolayı alınması lazım gelen vergi ve cezadan, mükelleflere rücu hakkı olmak üzere kâğıtları ibraz edenler sorumludur (DVK, m. 24).

Birden fazla kişi tarafından imza edilen kâğıtlara ait vergi ve cezanın tamamından imza edenler müteselsilen sorumludurlar. Bunlar arasında vergiden müstesna olanların bulunması Damga Vergisinin noksan ödenmesini gerektirmez. Damga Vergisinden muaf kuruluşlarca kişilerin (1) sayılı tabloda yer alan işlemleriyle ilgili olarak düzenlenen ve sadece bu kurumların imzasını taşıyan kâğıtlara ait verginin tamamı kişiler tarafından ödenir. Ancak bu kâğıtlara ait verginin hiç ödenmemesi veya noksan ödenmesi halinde vergi ve cezanın tamamından kişilerle birlikte kurumlar müteselsilen sorumludurlar (DVK, m. 24).

Bu hükme göre, kâğıt üzerinde yer alan imza sahiplerinin tamamı damga vergisinden müteselsilen sorumlu olmaktadır. Burada bir başka özellik de kâğıdı imzalamaları nedeniyle mükellef durumunda olan kişiler aralarında vergilerin paylaşılmasına ilişkin olarak yaptıkları sözleşmelerin geçerli olmayacağıdır. Bir başka anlatımla bu tür sözleşmeler vergi idaresi açısından bir önem taşımamaktadır. Dolayısıyla VUK 8. maddedeki hüküm gereğince herhangi bir mükellefin bu verginin ödenmesinde sorumlu tutulması şeklinde damga vergisinin mükellefleri arasında yapılan özel hukuk sözleşmelerin vergi dairesi tarafından yapılacak tarhiyatlarda gerekçe olarak gösterilmesi imkânı bulunmamaktadır.

4.1.5.2. Damga vergisi matrahı

Damga vergisi ekli 1 sayılı tabloda belirtilen maktu tutar olarak ya da kâğıt üzerinde yazılı bedel üzerinden tabloda belirtilen oran ile hesaplanacak tutar olarak alınır.

Kâğıdın belli bir parayı (meblağı) içermesi durumunda “değer esaslı matrah” uygulanır. Bu durumda damga vergisi matrahını, sözleşmede belirtilen iş bedeli (hizmet bedeli) oluşturmaktadır. Kâğıtların belli parayı içerecek (veya belli paranın hesaplanmasını sağlayacak) şekilde düzenlenmediği durumlarda oransal vergilendirmenin yapılması imkânı yoktur. Bu durumda vergilendirme “miktar esaslı matrah” dikkate alınarak maktu tutarlar üzerinden yapılacaktır. O halde, maktu vergileme belli bir parayı içermeyen veya belli bir paranın hesaplanmasına imkân vermeyecek şekilde düzenlenen kâğıtlar için söz konusudur¹²⁸

¹²⁸ Şenyüz – Yüce - Gerçek, a.g.e., s. 313.

4.1.5.3. Damga vergisinde muafiyet ve istisna

Damga Vergisi Kanunu'nun 9. maddesi ekli 2 sayılı cetvelde yazılı kâğıtların damga vergisinden muaf olduğunu belirtmiş olup, 2 sayılı cetvelde yer alan aşağıdaki bankacılık işlemleri nedeniyle düzenlenen kâğıtlar damga vergisinden istisna edilmiştir. Bu işlemler;

- Bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizini alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtlar.

- Bankalar, yurt dışı kredi kuruluşları ve uluslararası kurumlarca kullanılacak kredilerin temini ve geri ödenmesi amacıyla düzenlenecek kâğıtlar ile bu kâğıtlar üzerine konulacak şerhler (kredilerin kullanımları hariç),

- Kredi kartı üyelik sözleşmeleri,

- Kambyo senetleri ve kambyo senetlerine benzeyen senetler üzerine konulan aval ve kefalet şerhleri ile bu mahiyetteki diğer şerhler, olarak hüküm altına alınmıştır.

Bankalarca ödenen damga vergisi tutarları kurum kazancının tespitinde gider olarak değerlendirilir.

4.1.5.4. Damga vergisi oranı

01 Ocak 2013 tarihinde 28515 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 56 seri nolu Damga Vergisi Genel Tebliği'ne göre 2013 yılı için uygulanacak damga vergisi oranları aşağıdaki gibi olup, bir kağıda uygulanabilecek olan damga vergisi üst sınırı 1.487.397,70 TL olarak belirlenmiştir.

Tablo 24: Damga Vergisine Tabi Kâğıtlar

I. Akitlerle ilgili kağıtlar	
A. Belli parayı ihtiva eden kağıtlar:	
1. Mukavelenameler, taahhütnameler ve temliknameler	(Binde 9,48)
2. Kira mukavelenameleri (Mukavele süresine göre kira bedeli üzerinden)	(Binde 1,89)
3. Kefalet, teminat ve rehin senetleri	(Binde 9,48)
4. Tahkimnameler ve sulhnameler	(Binde 9,48)
5. Fesihnameler (Belli parayı ihtiva eden birkaçıda taalluk edenler dahil)	(Binde 1,89)
6. (Değişik: 5766/10-b md.) (Yürürlük: 6.6.2008)Karayolları Trafik Kanunu uyarınca kayıt ve tescil edilmiş ikinci el araçların satış ve devrine ilişkin sözleşmeler	(Binde 1,89)
B. Belli parayı ihtiva etmeyen kağıtlar:	
1. Tahkimnameler	(39,65 TL)
2. Sulhnameler	(39,65 TL)
3.Turizm işletmeleri ile seyahat acentelerinin aralarında düzenledikleri kontenjan sözleşmeleri (Belli parayı ihtiva edenler dahil)	(222,40 TL)
II. Kararlar ve mazbatalar	
A. Meclislerden, resmi heyetlerden ve idari davalarla ilgili olmayarak Danıştaydan verilen mazbata, ilam ve kararlarla hakem kararları:	
1. Belli parayı ihtiva edenler	(Binde 9,48)
2. Belli parayı ihtiva etmeyenler	(39,65 TL)
B. (Değişik : 5766/10-c md.) (Yürürlük : 6.6.2008)İhale Kanunlarına tabi olan veya olmayan resmi daire ve kamu tüzel kişiliğini haiz kurumların her türlü ihale kararları	(Binde 5,69)
III. Ticari işlemlerde kullanılan kağıtlar	
A . Ticari ve mütedavil senetler:	
1. Emtia senetleri:	
a. Makbuz senedi (Resepise)	(13,95 TL)
b. Rehin senedi (Varant)	(8,25 TL)
c. İyda senedi	(1,55 TL)
d. Taşıma senedi	(0,65 TL)
2. Konşimentolar	(8,25 TL)
3. Deniz ödücü senedi	(Binde 9,48)

4. İpotekli borç senedi, irat senedi	(Binde 9,48)
B. Ticari belgeler:	
1. Menşe ve Mahreç şahadetnameleri	(13,95 TL)
2. Resmi dairelere ve bankalara ibraz edilen bilançolar ve işletme hesabı özetleri:	
a. Bilançolar	(30,60 TL)
b. Gelir tabloları	(14,85 TL)
c. İşletme hesabı özetleri	(14,85 TL)
3. Barnameler	(1,55 TL)
4. Tasdikli manifesto nüshaları	(6,20 TL)
5. Ordinolar	(0,65 TL)
6. Gümrük idarelerine verilen özet beyan formları	(6,20 TL)
IV. Makbuzlar ve diğer kağıtlar	
A. . Makbuzlar:	
1. Resmi daireler tarafından yapılan mal ve hizmet alımlarına ilişkin ödemeler (avans olarak yapılanlar dahil) nedeniyle, kişiler tarafından resmi dairelere verilen ve belli parayı ihtiva eden makbuz ve ibra senetleri ile bu ödemelerin resmi daireler nam ve hesabına, kişiler adına açılmış veya açılacak hesaplara nakledilmesini veya emir ve havalelerine tediyesini temin eden kağıtlar	(Binde 9,48)
2. Maaş, ücret, gündelik, huzur hakkı, aidat, ihtisas zammı, ikramiye, yemek ve mesken bedeli, harcırah, Tanzimat ve benzeri her ne adla olursa olsun hizmet karşılığı alınan paralar (Ek: 5766/10-ç md.) (Yürürlük: 6.6.2008) (avans olarak ödenenler dahil) için verilen makbuzlar ile bu paraların nakden ödenmeyerek kişiler adına açılmış veya açılacak cari hesaplara nakledildiği veya emir ve havalelerine tediye olunduğu takdirde nakli veya tediye temin eden kağıtlar	(Binde 7,59)
3. Ödünç alınan paralar için verilen makbuzlar veya bu mahiyetteki senetler	(Binde 7,59)
4. İcra dairelerince resmi daireler namına şahıslara ödenen paralar için düzenlenen makbuzlar	(Binde 7,59)
B. . Beyannameler (Bu beyannamelerin sadece bir nüshası vergiye tabidir):	
1. Yabancı memleketlerden gelen posta gönderilerinin gümrüklenmesi için postanelerce gümrüklere verilen liste beyannamelerde yazılı her gönderi maddesi için	(0,65 TL)
2. Vergi beyannameleri:	
a. Yıllık gelir vergisi beyannameleri	(39,65 TL)

b. Kurumlar vergisi beyannameleri	(53,00 TL)
c. Katma değer vergisi beyannameleri	(26,25 TL)
d. Muhtasar beyannameler	(26,25 TL)
e. Diğer vergi beyannameleri (damga vergisi beyannameleri hariç)	(26,25 TL)
3. Gümrük idarelerine verilen beyannameler	(53,00 TL)
4. Belediye ve il özel idarelerine verilen beyannameler	(19,55 TL)
5. Sosyal güvenlik kurumlarına verilen sigorta prim bildirimleri	(19,55 TL)
6. (Ek:5838/15 md.)(Yürürlük: 28.02.2009)Elektronik ortamda birlikte verilen muhtasar beyanname ve sigorta prim bildirgesinden sadece muhtasar beyanname için	(31,15 TL)
C. Tabloda yazılı kağıtlardan aslı 1,00 Türk Lirasından fazla maktu ve nispi vergiye tabi olanların resmi dairelere ibraz edilecek özet, suret ve tercümeleeri.	(0,65 TL)

4.1.5.5. Damga vergisinde beyan ve ödeme

Damga Vergisi Kanunu 22. maddesi a bendinde “Maliye Bakanlığınca belirlenen mükellefler, kurum ve kuruluşlar tarafından bir ay içinde düzenlenen kâğıtların vergisi, ertesi ayın yirmi üçüncü günü akşamına kadar vergi dairesine bir beyanname ile bildirilir ve yirmi altıncı günü akşamına kadar ödenir, b bendinde ise (a) bendi dışındaki hallerde, kâğıdın düzenlendiği tarihi izleyen on beş gün içinde vergi dairesine bir beyanname ile bildirilir ve aynı süre içinde ödenir.” 23. maddesi “Genel bütçeli daireler dışında kalan ve istihkaktan kesinti yapmak durumunda bulunan daire ve müesseseler tarafından bir ay içinde kesilen Damga Vergisi, ertesi ayın yirmi üçüncü günü akşamına kadar ödemenin yapıldığı yer vergi dairesine bir beyanname ile bildirilir ve yirmi altıncı günü akşamına kadar ödenir.” diyerek, damga vergisinin her ayın yirmi üçünde beyan edilmesi ve yirmi altısında ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Damga vergisinde farklı ödeme yöntemleri vardır. Bunlar¹²⁹:

Basılı Damga Konulması Şekliyle Ödeme: Basılı damga konulması suretiyle ödeme, kâğıdın üzerine verginin ödendiğine ilişkin damganın vurulması şeklinde gerçekleştirilir. Basılı damga konulması şekliyle vergisi ödenebilecek kâğıtlar kanunda beş grup halinde sayılmıştır. Bunlar;

- Makbuz ve ibra senedi,

¹²⁹ Şenyüz – Yüce - Gerçek, a.g.e., ss. 320-322.

- Faturalar,
- Ulaştırma ile ilgili kağıtlar,
- Elektrik, havagazı, telefon ve su abonman sözleşmeleri,
- Maliye Bakanlığı'na basılı damga suretiyle vergisinin ödenmesine izin verilen kağıtlardır.

Makbuz Verilmesi Şekliyle Ödeme: Damga vergisinin yaygın ödeme biçimlerinden biri makbuz verilmesi şekliyle verginin ödenmesi yoludur. Bu şekildeki ödeme biçimi damga vergisinin genel ödeme biçimidir. Makbuz verilmesi suretiyle ödemenin kapsamı damga vergisinin “basılı damga konulması” veya “istihkaktan kesinti” yoluyla ödenen haller dışındaki durumlar olarak belirlenmiştir. Bir başka deyişle kâğıt için başkaca bir ödeme biçimi belirtilmemişse vergisi makbuz karşılığı ödenecektir. Ödeme, vergi dairesine başvurularak verginin ödenmesi karşılığında makbuz alınması suretiyle yapılır. Makbuz verilmesi şekliyle ödeme yapabilecek kâğıtları ve kuruluşları belirleme yetkisi Maliye Bakanlığı'na verilmiştir (DVK md. 18).

İstihkaktan Kesinti Şeklinde Ödeme: Bakanlık, gerekli göreceği durumlarda da vergiyi hakedişlerden (istihkaklardan) kesilmesi şeklinde ödetmeye yetkili kılınmıştır. Damga vergisinin istihkaktan kesinti (tevkifat, stopaj) şeklinde ödenmesi doğrudan verginin mükellefini değil, mükelleflerle iktisadi ilişki içine giren vergi sorumlusu konumundaki kişileri esas alan bir ödeme biçimidir. Yani istihkaktan kesinti suretiyle ödeme yapanlar ödeme yaptıkları ve aynı zamanda kâğıdı düzenleyen kişilerin vergilerini ödemek durumundadırlar. Kâğıdı düzenleyen başka, vergiyi kesen başka kişilerden oluşmaktadır.

4.1.6. İlan ve Reklam Vergisi

Günümüzün ekonomik yapısı içinde reklam faaliyetlerin önemli bir yer aldığı tartışılmazdır. Bankalar da geliştirdikleri yeni ürünleri kamuoyuna duyurmak amacıyla reklam faaliyetlerine ciddi bir bütçe ayırdıkları tartışılmazdır. İşte bankalar yaptıkları reklam dolayısıyla ilan ve Reklam Vergisini ödemek zorundadırlar. Belediye Gelirleri Kanunu kapsamında ödenen vergiler kurum kazancı tespitinde gider olarak dikkate alınırlar.

4.1.6.1. İlan ve reklam vergisinin konusu

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 12. maddesi “Belediye sınırları ile mücavir alanları içinde yapılan her türlü ilan ve reklam, İlan ve Reklam Vergisine tabidir.”

Dolayısıyla İlan ve Reklam Vergisi'nin konusu, belediye sınırları ile mücavir alanlar içinde yapılan her türlü ilan ve reklam faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede ilan veya reklam verdiklerinde bankalar da diğer işletmeler gibi ilan ve reklam vergisi ödemekle mükelleftir.

4.1.6.2. İlan ve reklam vergisinin mükellefi ve sorumlusu

İlan ve Reklâm Vergisinin mükellefi, ilan ve reklamı kendi adına yapan veya yaptıran gerçek veya tüzel kişilerdir. İlan ve reklâm işlerini mutad meslek olarak ifa edenler, başkaları adına yaptıkları ilan ve reklâmlara ait vergileri mükellefler adına ilgili belediyeye yaptırmaktan sorumludurlar.

4.1.6.3. İlan ve reklam vergisinin matrahı ve tarifesi

Metrekare üzerinden yapılan hesaplamalarda, yarım metrekareye kadar olan kesirler yarım metrekareye, yarım metrekareyi aşanlar ise tam metrekareye tamamlanır. Herhangi bir yüzeye yazılmak, takılmak veya çizilmek suretiyle yapılan ilan ve reklamlarda yazı ve resimlerin kapladığı alanın yüzölçümü esas alınır. Çok cepheli ilan ve reklamlarda ise metrekare hesabı her cephe için ayrı ayrı dikkate alınır. İlan ve Reklâm Vergisi aşağıdaki tarife göre alınır.

Tablo 25: İlan ve Reklâm Vergisi Tarifesi

MATRAH	Verginin miktarı (TL)	
	En az	En çok
1. Dükkan, ticari ve sınai müessese ve serbest meslek erbabınca çeşitli yerlere asılan ve takılan her çeşit levha, yazı ve resim gibi sabit bütün ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak:	20	100
2. Motorlu taşıt araçlarının içine veya dışına konulan ilan ve reklamların beher metrekaresinden yıllık olarak:	8	40
3. Cadde, sokak ve yaya kaldırımlar üzerine gerilen, binaların cephe ve yanlarına asılan bez veya sair maddeler vasıtasıyla yapılan geçici mahiyetteki ilan ve reklamların metrekaresinden haftalık olarak:	2	10
4. Işıklı / projeksiyonlu ilan ve reklamlardan her metrekare için yıllık	30	150
5. İlan ve reklam amacıyla dağıtılan broşür, katalog, duvar ve cep takvimleri, biblolar veya benzerlerinin her biri için :	0,01	0,25
6. Mahiyeti ne olursa olsun yapıştırılacak çeşitli afişler ve benzerlerinin beherinin metrekaresinden:	0,02	0,50

4.1.6.4. İlan ve reklam vergisinin beyanı ve ödenmesi

2464 sayılı Kanunun 16. maddesi “Vergiye tabi ilan ve reklamlarda, ilan ve reklam işinin mükellefçe yapılması halinde ilan veya reklam işinin yapılmasından önce mükellef tarafından, ilan ve reklam işinin bu işi mutad meslek olarak ifa edenler tarafından yapılması halinde ilan ve reklam işini yapanlarca ilan veya reklamın yapıldığı ayı takip eden ayın 20. günü akşamına kadar verilecek beyanname üzerine, tarh ve tahakkuk ettirilir.

Beyannameler vergi, ilan ve reklamların yayınlandığı, dağıtıldığı veya teşhir edildiği mahallin belediyesine verilir, İlan ve Reklam Vergisi, beyanname verme süresi içinde ödenir.

4.1.7. Çevre Temizlik Vergisi

26.05.1981 tarihli 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’nun mükerrer 44. maddesinde, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların çevre temizlik vergisine tabi olduğu; konutlara ait çevre temizlik vergisinin, su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına kanunda belirlenmiş olan miktarda çevre temizlik vergisi öderler. Bankalar da hem sahibi bulundukları hem de kullandıkları binalar dolayısıyla çevre temizlik vergisi mükellefi durumundadırlar.

4.1.7.1. Çevre temizlik vergisi konusu

Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar çevre temizlik vergisine tabidir. Boş bulunan, dolayısıyla hiçbir şekilde kullanılmayan binalar, çevre temizlik vergisine tabi tutulmayacaktır.

4.1.8.2. Çevre temizlik vergisi mükellefi

Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar çevre temizlik vergisine tabi olduğundan bu verginin mükellefi bu binaları kullanan gerçek ve

tüzel kişilerdir. Çevre temizlik vergisi teknik yapısı gereğince su bedeli üzerinden tahsil edildiğinden bu verginin kanuni mükellefi adına su aboneliği tesis edilmiş kimselerdir.

4.1.8.3. Çevre temizlik vergisinin matrahı ve tarifesi

- Konutlara Ait Çevre Temizlik Vergisi: 2013 yılında konutlara ait çevre temizlik vergisi; su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 24 Kuruş, diğer belediyelerde 19 Kuruş olarak hesaplanacaktır. Diğer taraftan, belediyenin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan ancak, su ihtiyacını belediyece veya büyükşehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idarelerince tesis edilmiş su şebekesi haricinden karşılayan konutlara ilişkin çevre temizlik vergisi, aşağıda yer alan ilgili tarifelerin yedinci grubunun belediye meclislerince en son intibak ettirilen derecelere ait tutarlar üzerinden tahakkuk ettirilecektir.

- İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binalara Ait Çevre Temizlik Vergisi: İşyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi, büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde 2013 yılında aşağıdaki tarifelere göre uygulanacaktır.

Tablo 26: Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.300	1.800	1.500	1.180	970
2. Grup	1.500	1.100	860	700	590
3. Grup	970	750	590	470	370
4. Grup	470	370	280	230	180
5. Grup	280	230	160	150	118
6. Grup	150	118	80	70	50
7. Grup	50	40	28	24	19

2464 sayılı Kanunun mükerrer 44. maddesinin beşinci fıkrasına göre, büyükşehir belediyelerinde çevre temizlik vergisi, diğer belediyelerde uygulanan çevre temizlik vergisi tutarları %25 artırılarak hesaplanacaktır. Buna göre büyükşehir belediyelerinde uygulanacak olan çevre temizlik vergisi tarifesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 27: Büyükşehir Belediyelerince Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	2.875	2.250	1.875	1.475	1.212
2. Grup	1.875	1.375	1.075	875	737
3. Grup	1.212	937	737	587	462
4. Grup	587	462	350	287	225
5. Grup	350	287	200	187	147
6. Grup	187	147	100	87	62
7. Grup	62	50	35	30	23

- İndirimli Çevre Temizlik Vergisi Uygulaması: 2464 sayılı Kanun'un mükerrer 44. maddesinin on ikinci fıkrasında, "Bakanlar Kurulu; beşinci fıkradaki tarifede yer alan bina gruplarını belirlemeye ve bu maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında yer alan tutarları yöreler, belediyelerin nüfusları ve bina grupları itibarıyla ayrı ayrı dörtte birine kadar indirmeye veya yarısına kadar artırmaya yetkilidir." hükmü yer almaktadır.

Bu hükmün verdiği yetkiye dayanılarak yayımlanan 13/12/2005 tarihli ve 2005/9817 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının eki Kararın 7. maddesine göre; konut, işyeri ve diğer şekilde kullanılan binalar için belirtilen tutarlar, büyükşehir belediye sınırları içinde bulunanlar hariç olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5000'den az olan belediyelerde % 50 indirimli olarak uygulanacaktır.

Buna göre, kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5000'den az olan belediyelerde bulunan konutlara ait çevre temizlik vergisi su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına 9 Kuruş olarak hesaplanacak; işyeri ve diğer şekillerde

kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi tutarları ise aşağıdaki tarife göre hesaplanacaktır.

Tablo 28: İndirimli Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	1.150	900	750	590	485
2. Grup	750	550	430	350	295
3. Grup	485	375	295	235	185
4. Grup	235	185	140	115	90
5. Grup	140	115	80	75	59
6. Grup	75	59	40	35	25
7. Grup	25	20	14	12	9

Hükümleri yer almakta olup, buna göre bankalar sahip oldukları misafirhane, lojman, hizmet binaları ve şube lokalleri için yukarıda yer alan tarifeler üzerinden Çevre Temizlik Vergisi Ödemekle yükümlüdür. Çevre Temizlik Vergisi ilgili hizmet yeri su faturası ile ödenmekte olup, kurum kazancının tespit edilmesinde gider olarak kabul edilir.

4.1.7.4. Çevre temizlik vergisinin ödenmesi

Su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle hesaplanan çevre temizlik vergisi, su faturasında ayrıca gösterilmek suretiyle tahakkuk etmiş sayılır. Bu suretle tahakkuk eden vergi, su tüketim bedeli ile birlikte belediyelerce tahsil edilir. Su ve kanalizasyon hizmetleri ayrı bir kanunla düzenlenmiş bulunan büyük şehir belediye sınırları ve mücavir alanlardaki çevre temizlik vergisi ise 20.11.1981 tarihli ve 2560 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan su ve kanalizasyon idarelerince tahsil edilir.

4.1.8. Değerli Kâğıtlar Kanunu

210 sayılı Değerli Kâğıtlar Kanunu'nun 1. maddesi kanuna ekli tabloda yer alan kâğıtların ve belgelerin değerli kâğıt sayıldığını ve bu kanunun kapsamına giren veya diğer kanunlarla kapsama alınacak olan değerli kâğıtların basımı, dağıtımı ve bedellerinin tahsili ile ilgili usul ve esasları ve bu kâğıtların bedellerini tespiti Maliye Bakanlığı'nın yetkili olduğunu belirtmektedir.

01 Ocak 2013 tarihinden itibaren Değerli Kâğıtlar Kanunu Genel Tebliği 2012/1' e göre aşağıda yazılı kâğıt ve belgelerden belirtilen tutarda değerli kâğıt bedeli muhasebe birimleri, yetkili memurlar, noterler ve noterlik görevini yapan memurlar ile bankalar tarafından aşağıdaki belirtilen yeni bedelleri üzerinden satılır.

Tablo 29: Değerli Kağıt Bedelleri

<u>Değerli Kâğıdın Cinsi</u>	<u>Bedel (TL)</u>
1 - Noter kâğıtları:	7,25
a) Noter kâğıdı	
b) Beyanname	7,25
c) Protesto, vekaletname, re'sen senet	14,50
2 - (Mülga: 30/12/2004-5281/14. md)	
3 – Pasaportlar	72,00
4 - Yabancılar için ikamet tezkereleri	198,00
5 - (Mülga: 30/12/2004-5281/14. md)	
6 - Nüfus cüzdanları	6,50
7 - Aile cüzdanları	66,00
8 - (Mülga: 30/12/2004-5281/14. md)	
9 - Sürücü belgeleri	89,00
10 - Sürücü çalışma belgeleri (karneleri)	89,00
11 - Motorlu araç trafik belgesi	89,00
12 - Motorlu araç tescil belgesi	66,50
13 - İş makinesi tescil belgesi	66,50
14 - Banka çekleri (Her bir çek yaprağı)	4,50
15 – Mavi Kart	6,00

Kanun'un 3. maddesine 4481 sayılı Kanun'un 12. maddesi ile eklenen bentte "Çekler ilgili bankalarca bastırılır ve satılır. Satılan çeklerin (genel ve katma bütçeli idareler, il özel idareleri ve belediyelere verilen çekler hariç) değerli kağıt bedelleri, bankalarca her ayın yedinci günü akşamına kadar ilgili mal sandıklarına ödenir." hükmü getirilmiştir.

Buna göre bankalar yaptıkları işlemler nedeniyle tabloda belirtilen değerli kağıt bedellerini ödemekle yükümlü olmalarının yanı sıra, müşterilere verdikleri çek karneleri için her bir yaprak için 3,80 TL değerli kağıt bedelini her ayın yedinci günü akşamına kadar vergi dairelerine ödemek zorundadır.

4.1.9. Harçlar Kanunu

Harçlar yarı kamusal nitelikte kamu hizmeti üreten kamu kuruluşlarının sundukları hizmetlerden yararlananlardan faydalanma ölçütlerine göre aldıkları parasal tutardır. Vergi ile harç arasındaki en önemli ayrım harçlarda karşılık unsuru bulunmasına karşın vergide karşılık bulunmamaktadır¹³⁰.

492 sayılı Harçlar Kanunu 1. maddesine göre alınacak harçlar ve tabi oldukları tarifeler aşağıdaki gibidir.

Tablo 30: Alınacak Harçlar ve Tabi Oldukları Tarifeler

Yargı Harçları	1 Sayılı Tarife
Noter Harçları	2 Sayılı Tarife
Vergi Yargısı Harçları	3 Sayılı Tarife
Tapu ve Kadastro Harçları	4 Sayılı Tarife
Konsolosluk Harçları	5 Sayılı Tarife
Pasaport, İkamet Tezkeresi, Vize ve Dışişleri Bakanlığı Tasdik Harçları	6 Sayılı Tarife
Gemi ve Liman Harçları	7 Sayılı Tarife
İmtiyazname, Ruhsatname ve Diploma Harçları	8 Sayılı Tarife
Trafik Harçları	9 Sayılı Tarife

¹³⁰ Metin Erdem - Doğan Şenyüz - İsmail Tatlıoğlu, **Kamu Maliyesi**, Ekin Kitapevi, Bursa, 1996, s. 79.

Bankalar yaptıkları işlemler nedeniyle harç ödemekle yükümlüdür. Örnek vermek gerekirse; tapu işlemlerinde tapu harcı, dava ve takip işlemlerinde yargı harcı, noter işlemlerinde noter harcı vb. harçları ödemekle yükümlüdürler.

492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 1. maddesi şumulünce alınmakta olan imtiyazname, ruhsatname ve diploma harçları, aynı Kanunun sekizinci kısmında düzenlenmiş bulunmaktadır. Harçlar Kanunu'nun sekizinci kısmında, imtiyazname, ruhsatname ve diplomalardan bu Kanuna bağlı (8) sayılı tarifiede yazılı olanların harca tabi olduğu belirtilerek harcın mükellefinin kendilerine bu belgeler verilen kişiler olduğu hükme bağlanmıştır (mad. 108-109). Söz konusu (8) sayılı tarifenin XI/1 numaralı bölümünde düzenlendiği üzere, bankaların kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin izin belgeleri maktu esasta harca tabi bulunmaktadır.

Bankalar finansal faaliyetleri nedeniyle 8 Sayılı Tarifenin XI. Bölümünde yer alan finansal faaliyet izin belgesi harçlarına tabi olup, 01.01.2013 tarih 28515 sayılı resmi gazetede yayınlanan 69 seri nolu Harçlar Kanunu Genel Tebliği uyarınca 2013 yılı için belirlenen miktarlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 31: Finansal Faaliyet Harçları

Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı bankaların Türkiye'de açtıkları ve açacakları Merkez Şubelerine ilişkin izin belgeleri (Her yıl için)	284.866,50 TL
Serbest bölgelerde faaliyet göstermek üzere kurulacak bankalar ve açılacak yabancı banka şubelerine ilişkin belgeler (Her banka ve şube için)	284.866,50 TL
Bütün bankaların, serbest bölgelerdekiler de dahil olmak üzere açacakları şubeler için düzenlenen belgeler (Her şube için her yıl tekrar alınmak üzere)	
A) Nüfusu 5.000'e kadar olan belediyelerde	17.091,95 TL
B) Nüfusu 5.000 ila 25.000 arası olan belediyelerde	51.275,95 TL
C) Nüfusu 25.000'den büyük olan belediyeler ile serbest bölge sınırları içinde	68.367,95 TL

Bankalar tarafından ödenen harçlar kurum kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınır.

4.2. BANKALARIN SORUMLU SIFATIYLA ÖDEDİKLERİ VERGİLER

Vergi Usul Kanunu “Vergi sorumlusu, verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir”(VUK. Mad. 8/2) şeklinde bir tanımlamıştır. Yani bir bakıma vergi sorumlusu, kanun koyucu tarafından mükellefin temsilcisi kabul edilmiştir¹³¹.

Vergi sorumlusunu;

- Başkasının vergisini keserek ödemekten sorumlu olanları ifade eden vergi kesen durumundaki vergi sorumlusu,
- Başkasının vergisini kendi malvarlığından ödemekten sorumlu olanları ifade eden fer’i vergi borçlusu durumundaki vergi sorumlusu,
- Başkasının şekli vergi ödevlerini doğru yapmaktan sorumlu olanları ifade eden vergi ödevlisi durumundaki vergi sorumlusu şeklinde üç başlık altında ele almaktadır.

Bu çalışmada ele alınan sorumluluk vergi kesenlerin sorumluluğudur. VUK’a göre, kanunun emredici hükümleri ile yaptıkları veya yapacakları ödemelerden vergi kesmekten ve verginin tam olarak kesilip ödenmesinden ayrıca diğer ödevlerin yerine getirilmesinden vergi dairesine karşı muhatap kabul edilen vergi sorumluları, vergi kesen durumundaki vergi sorumlularıdır (VUK. m 11). Örneğin; Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunlarında kimlerin, yaptıkları ya da yapacakları ödemelerden vergi kesmek zorunda oldukları hususu ayrı ayrı belirtilmiştir.

Vergi kesen durumundaki vergi sorumluları mükellef adına vergi borcunu kesip vergi dairesine yatırmaktan sorumlu olmakla birlikte bu görevi yerine getirmedikleri takdirde söz konusu vergi kendilerinden tahsil edilecektir. Ancak sorumlunun bu sıfatla ödemek durumunda kaldıkları vergi için asıl borçlu olan mükelleflere rücu etme hakları vardır (VUK, mad. 11/1-2).

4.2.1. Gelir Vergisi Tevkifatı

Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesi gereği bankalar vergi sorumlusu sıfatına haizdirler. Dolayısıyla bankalar 94. madde hükmü çerçevesinde nakden veya hesaben

¹³¹ Kamil Mutluer, **Vergi Hukuku**, 5. Baskı, Eskişehir, Haziran 2007, s. 52.

yaptıkları ödemeler çerçevesinde yine kanunda belirtilen oran veya miktarda vergi kesintisi yapıp Muhtasar Beyanname aracılığı ile beyan ve ödemek zorundadırlar. Diğer taraftan Gelir Vergisi Kanununun Geçici 67. maddesi de bankalara menkul kıymet işlemleri dolayısıyla bir takım sorumluluklar yükletmiştir.

Sonuç olarak bankalar müesseselerinde işveren sıfatıyla çalıştırdıkları iş görenlere yaptıkları ödemeler dolayısıyla ücretler üzerinde, yaptıkları işlemler nedeniyle serbest meslek erbabına yapılan ödemeler ve hazine bonusu, devlet tahvili, repo, mevduat faizleri vb. işlemler nedeniyle ödenen faizler üzerinden sorumlu sıfatıyla gelir vergisi tevkifatı yapmak zorundadır.

4.2.1.1. Ücretlerden kesilen gelir vergisi tevkifatı

Ücret; işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (Mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunmasının mahiyetini değiştirmez (GVK, m.61).

GVK'nın 94. maddesine göre kamu idare ve müesseseleri, iktisadî kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar.

Buna göre bankalar çalıştırdıkları personele ödenen ücretler üzerinden GVK'nın 103. maddesinde belirtilen tarife göre ücretler üzerinden tevkifat yapmak zorundadırlar. Bu usulde ücretin vergiye tabi tutulacak gerçek ve safî tutarı, işveren tarafından verilen para ve ayınlarla sağlanan menfaatler toplamından (brüt ücret) aşağıda belirtilen indirimler yapıldıktan sonra kalan miktardır (GVK. md. 63/1):

Sosyal Güvenlik Kesintileri: 5510 Sayılı Kanununa göre çalışanın ödeyeceği sigorta primi; % 5 genel sağlık sigortası, % 9 malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi olmak üzere toplam % 14 olarak belirlenmiştir (md. 81). Emekli olduktan sonra tekrar ücretli olarak çalışılması halinde % 7,5 sosyal güvenlik destek primi kesintisi yapılır (md. 81/e).

Özel Sigorta Primleri: Ücretliler şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait yaptırdığı hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigortaları dolayısıyla ödedikler primler indirim konusu yapılabilir . Ancak özel sigorta primlerinin indirilebilmesi için sigorta poliçesinin Türkiye’de kâin ve merkezi Türkiye’de bulunan bir emeklilik veya sigorta şirketi nezdinde akdedilmiş olması ve ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat sigortası poliçeleri için ödenen primlerin % 50’si ile ölüm, kaza, sağlık, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primlerin tamamı, ödendiği ayda elde edilen ücretin % 15’ini ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmaması gerekir.

Sakatlık İndirim: Sakatlık indirimi hizmet erbabının kendisinin ve/veya bakmakla yükümlü olduğu sakat kişiler (eş, çocuk) için tanınmıştır. Sakatlık indiriminin sadece gerçek ücretlerin vergilendirilmesinde indirilmesi mümkündür.

İşsizlik Sigortası Primi: İşsizlik sigortası işçi ve işverenden yapılan kesintiler ile devlet katkısından oluşmaktadır (4447 s. Kanun). İşçinin ücreti hesaplanırken, işçinin sigorta primine esas aylık brüt ücretinin % 1’i tutarında işsizlik sigortası primi hesaplanır ve ilgili kuruma yatırılmak üzere işveren tarafından kesintiye tabi tutulur.

Sendika Aidatları: Sendikalar Kanunu hükümlerine göre, işçiler tarafından sendikalara ödenen aidatlar gayrisafi ücretten indirilebilir. Ancak işçinin işçi sendikasına ödeyeceği aylık üyelik aidatının bir günlük çıplak ücreti geçemez (SK. md. 23).

Bazı Kurumlar için Yapılan Kesintiler: 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun 190. maddesi uyarınca yapılan kesintilerle, Ordu Yardımlaşma Kurumu ve benzeri kurumlar için yapılan kesintiler de indirilebilir.

Bankalar hizmet erbabına yaptıkları gayrisafi ücret üzerinden yukarıda sayılan indirimler yaptıktan sonra bulunan safi ücret vergi kanunun 103 ve 104. maddelerinde belirtilen genel esaslar çerçevesinde *vergi tarifesine* göre tevkifatı yapacaklardır (GVK. md. 94/1). Yapılan bu tevkifat Muhtasar Beyanname aracılığı ile beyan edeceklerdir.

Bunlar aylık olarak yaptıkları tevkifata ilişkin ilgili ay beyannamelerini bu ayı takip eden ayın 23. günü akşamına kadar verip, 26. günü akşamına kadar ödeme yapacaklardır.

4.2.1.2. Gayrimenkul sermaye iratları, serbest meslek kazancı ve esnaf muaflığı ödemeleri

GVK'nın 94. maddesi "Kamu idare ve müesseseleri, iktisadî kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar." hükmünü getirmiştir. Bu hükme istinaden bankalar da kiraladıkları gayrimenkuller için kira ödemesi yaparken tevkifat yapmak zorundadırlar. Kira ödemelerine ilişkin kesinti oranları aşağıdaki gibidir:

Tablo 32: Kira Ödemelerinde Tevkifat Oranları

Kira Ödemeleri	
a) Gerçek kişilere yapılan kira ödemeleri üzerinden	%20
b) Vakıflara (mazbut vakıflar hariç) ve derneklere yapılan kira ödemeleri üzerinden	%20
c) Kooperatiflere yapılan kira ödemeleri üzerinden	%20
d) Sendikalar, ticaret odaları, sanayi odaları, ticaret borsaları, esnaf odaları ve bunların birlikleri ile diğer mesleki kuruluşlara ait oda ve birliklere, siyasi partilere, emekli ve yardım sandıklarına yapılan kira ödemeleri üzerinden	%20

Diğer taraftan bankalar faaliyetleri sürdürürken özellikle mali ve hukuki konularda serbest meslek erbaplarından hizmet almaktadırlar. GVK'nın 65. maddesinin ikinci fıkrasında, serbest meslek faaliyetini sermayeden ziyade şahsi mesaiye, ilmi veya mesleki bilgiye ve ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır" biçiminde tanımlanmıştır.

Bankalar serbest meslek erbabına (noterler hariç) yaptırdıkları işler dolayısıyla yaptıkları ödemelerden gayrisafi tutar üzerinden (avans olarak ödenenler dahil) gelir vergisi tevkifatı yapmak zorundadırlar (GVK. md. 94/2). Serbest meslek erbaplarına yapılan ödemeler üzerinde yapılacak tevkifat oranları aşağıdaki gibidir;

Tablo 33: Serbest Meslek Kazançlarında Tevkifat Oranları

Serbest Meslek Kazancı	Tevkifat Oranı
Telif ödemelerinden (2009/14592 s. BKK ile 03.02.2009'dan itibaren)	17
Diğer serbest meslek (Avukat, Müşavir, Doktor, Eksper vb.) ödemelerinden (2009/14592 s. BKK ile 03.02.2009'dan itibaren)	20
Dar mükellefiyete tabi olanlara, telif ve patent haklarının satışı dolayısıyla yapılan ödemelerden (2009/14592 s. BKK ile 03.02.2009'dan itibaren)	20

Bankaların Kesinti yoluyla tahsil ettikleri bu vergiler muhtasar beyanname ile kesintiyi izleyen ayın 23. günü bağlı bulunan vergi dairesine beyan edip 26. gününe kadar ödemeleri gerekir.

Bankalar kimi durumlarda vergiden muaf esnaftan bir takım mal ve hizmet satın alabilirler. Bu durumda satın alınan mal ve hizmetin tevsiki için bankalar tarafından gider makbuzu düzenlenmesi ve düzenlenen bu makbuz üzerinden vergi tevkifatı yapılması gerekmektedir. Vergiden muaf esnafa yapılacak ödemeler üzerinden yapılacak kesinti oranları şöyledir:

Tablo 34: Esnaf Muaflığında Tevkifat Oranları

Esnaf Muaflığından Yararlananlardan Alınan Mal ve Hizmet Karşılığı Yapılan Ödemeler	
a) Havlu, çarşaf, çorap, halı, kilim, dokuma mamulleri, örgü, dantel, her nevi nakış işleri ve her nevi turistik eşya, hasır, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek vb. emtia bedelleri veya bu emtianın imalinde ödenen hizmet bedelleri üzerinden	%2
b) Hurda mal alımları için yapılan ödemeler üzerinden	%2
c) Diğer mal alımları için yapılan ödemeler üzerinden	%5
d) Diğer hizmet alımları (Yukarıda yer verilenler hariç olmak üzere mal ve hizmet bedelinin ayrılamaması halinde) için yapılan ödemeler üzerinden	%10

Diğer taraftan Bankalarca birden fazla takvim yılına sirayet eden inşaat ve onarma işleriyle uğraşanlara (kurumlar dahil) yapılan ödemeler üzerinden % 3 oranında gelir vergisi tevkifatı uygulanacaktır.

4.2.1.3. Menkul sermaye iradı

GVK'ya 5281 sayılı Kanun'un 30. maddesiyle eklenen geçici 67. maddede, menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılması ve elde tutulması sürecinde elde edilen gelirler ile mevduat faizleri, repo gelirleri ve özel finans kurumlarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

Bu düzenlemeye göre aşağıdaki tevkifata tabi menkul sermaye iradı şunlardır;

- Hisse senedi alım-satım kazançları,
- Devlet tahvili ve Hazine bonoları faiz gelirleri ve alım-satım kazançları,
- Özel sektör tahvil ve bonoları faiz gelirleri ve alım-satım kazançları,
- Mevduat faizleri,
- Repo gelirleri,
- Özel finans kurumları (Katılım Bankası) gelirleri,
- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen gelirler,
- Menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon piyasalarında işlem gören diğer menkul kıymetlerin gelirleri,
- Hazine veya diğer kamu tüzel kişiliklerince çıkarılan menkul kıymetlerin faiz gelirleri ve alım-satım kazançları.
- Menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarının ödünç işlemlerinden sağlanan gelirler,
- Aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirler,

Tevkifata tabi olmayan menkul sermaye iratları ise şunlardır;

- Hazine tarafından yurt dışında ihraç edilen menkul kıymetlerin (Eurobond) alım-satımı, itfası sırasında elde edilen getirileri ve bunların dönemsel getirilerinin tahsili,

- Tam mükellef kurumlara ait olup, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören ve bir yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından elde edilen gelirler,
- Sürekli olarak portföyünün en az % 51'i İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından elde edilen gelirler,
- Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden elde edilen faiz gelirleri,
- Tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından yurt dışında ihraç edilen kira sertifikalarından sağlanan gelirler,'dir.

Bu çerçevede banka ve aracı kurumlar;

- Alım ve satımına aracılık ettikleri menkul kıymet ile diğer sermaye piyasası araçlarının alış ve satış bedelleri arasındaki fark,
- Alım ve satımına aracılık ettikleri menkul kıymet ile diğer sermaye piyasası araçlarının alış ve itfa bedelleri arasındaki fark,
- Menkul kıymet ile diğer sermaye piyasası araçlarının tahsiline aracılık ettikleri dönemsel getirileri,
- Aracılık ettikleri menkul kıymet ile diğer sermaye piyasası araçlarının ödünç işlerinden sağlanan gelirler üzerinden,

Vergi tevkifatı yapacaklardır. Bu tevkifat ilgili kurumlarca portföylerinde bulunan menkul kıymet ile diğer sermaye piyasası araçları kapsamına almamaktadır.

Tevkifat uygulamasında gelir sahibinin gerçek/tüzel kişi ya da tam/dar mükellef olmasının veya elde edilen gelirin vergiden istisna olup olmamasının önemi bulunmamaktadır. Vergi mükellefiyeti olmayan ya da vergiden muaf olanların elde ettiği gelirler de tevkifata tabi olacaktır.

Alım-satım işlemlerinde tevkifat matrahı alış bedeli ile satış bedeli arasındaki tutar olacaktır. Alış ve satış işlemleri sırasında ödenen komisyonlar ile banka ve sigorta muameleleri vergisi tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacaktır. Dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına ilişkin

işlemlerde, tevkifat matrahının tespitinde alış ve satış bedeli olarak işlem tarihindeki Türk Lirası karşılıkları esas alınacaktır.

Aynı menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracından değişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra bunların bir kısmının elden çıkarılması durumunda ilk giren ilk çıkar yöntemi kullanılmak suretiyle, tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacak alış bedeli belirlenecektir. Aynı gün içinde yapılan alım-satım işlemlerinde ağırlıklı ortalama fiyat bilgisi dikkate alınabilecek, ancak tevkifat matrahı ilk giren ilk çıkar yöntemine göre belirlenecektir.

Bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının itfası halinde, tevkifat matrahı alış bedeli ile itfa bedeli arasındaki fark olacaktır. Alış veya itfa işlemleri sırasında ödenen komisyonlar ile banka ve sigorta muameleleri vergisi tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacaktır.

Menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının, herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan dönemsel getirilerinde, tevkifat matrahı dönemsel getiri tutarı olacaktır. Bu işlem sırasında varsa ödenen komisyon ve banka ve sigorta muameleleri vergisi tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacaktır.

Menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarının ödünç işlemine konu olması halinde ödünç verenin ödünç işleminin karşılığı olarak aldığı bedel üzerinden tevkifat yapılacaktır. Bu işlem sırasında varsa ödenen komisyon ve banka ve sigorta muameleleri vergisi tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınacaktır.

GVK 94. maddeye göre bankalar; mevduat ve döviz tevdiat hesaplarına verilen faizler, repo ve fon işlemlerinden elde edilen kazançlar üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapmak zorundadır.

- Türk Parası mevduat hesaplarına verilen faizler üzerinden; 6 ay dahil 6 aya kadar vadeli hesaplarda %15, 6 aydan uzun 1 yıla kadar olan vadeli hesaplarda %12 ve 1 yıldan uzun vadeli hesaplarda %10 oranında stopaj kesintisi yapılması gerekir.

-Yabancı para döviz tevdiat hesaplarına verilen faizler üzerinden; 6 ay dahil 6 aya kadar vadeli hesaplardan %18, 6 aydan uzun 1 yıla kadar olan vadeli hesaplardan %15 ve 1 yıldan uzun vadeli hesaplardan %13 oranında stopaj kesintisi yapılması gerekir. Bankalar arası işlemlerde elde edilen kazançlar gelir vergisi tevkifatından muaftır. Herhangi bir istisna ve muafiyet ayrımı olmaksızın gerçek kişi, tüzel kişi, tam mükellef ve dar mükellef ayrımı olmaksızın bankalarca kesintinin kaynaktan yapılması esastır.

- Repo ve fon işlemlerinden elde edilen kazanç üzerinden %15 oranında gelir vergisi stopajı kesilmesi gerekir. Gerçek kişi, tüzel kişi, tam mükellef ve dar mükellef ayrımı olmaksızın bankalarca kesintinin kaynaktan yapılması esas olup, istisna ve muafiyet söz konusu değildir.

- On yıl süre ile diğer bir deyişle 01.01.2015 tarihi kadar 01.01.2006 tarihinden sonra ihraç edilen hazine bonosu ve devlet tahvillerinin itfası, virmanı ve vadeden önce elden çıkartılması sonucu elde edilen kazançlar üzerinden Gelir Vergisi Kanunu geçici 61. maddesi ve 23.07.2006 tarihinde 26237 sayılı resmi gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile %10 oranında gelir vergisi stopajı kesilmektedir. 31.12.2005 öncesi ihraç edilen hazine bonosu ve devlet tahvillerinden elde edilen gelirler beyan usulü ile mükelleflerce vergi dairesine bildirilecektir. Tam mükellef gerçek ve tüzel kişiler için kaynaktan stopaj kesilirken, mukimlik belgesine sahip dar mükelleflerde gelir vergisi kesintisi yapılmamaktadır.

- 01.01.2006 tarihinden sonra çıkarılacak Eurobond'ların faiz gelirleri üzerinden herhangi bir stopaj kesintisi yapılmayacaktır.

- 01.10.2006 tarihinden itibaren, menkul kıymet yatırım fonları alım-satım kazançları üzerinden, %10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılacaktır. Portföyünde sürekli olarak %51 oranında İMKB'de işlem gören hisse senetlerinden bulunduran menkul kıymet yatırım fonlarının 1 yıldan fazla süreyle elde tutulduktan sonra elden çıkarılması halinde, elde edilen kazanç üzerinden gelir vergisi kesintisi yapılmayacaktır (Değişik 18.05.2012 tarih 28296 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2012/3141 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile hisse senedi yoğun fonların katılma belgelerinden elde edilen kazançlar 18.05.2012 tarihinden itibaren %0 oranında gelir vergisine tabi olacaktır.).

- Emeklilik yatırım fonları, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan menkul kıymet yatırım fonları (Borsa yatırım fonları, konut finansman fonları ve varlık finansman fonları dahil) ile menkul kıymet yatırım ortaklıkları'nın, TL mevduat, DTH ve repo'dan elde edecekleri faizler, 01.01.2006 tarihinden itibaren ihraç edilen bono ve tahvil itfa faizi ve alım-satım kazançları ile menkul kıymet yatırım fonları alım-satım kazançları üzerinden, 01.10.2006 tarihinden itibaren %0 oranında gelir vergisi kesintisi yapılacaktır.

- 01.10.2006 tarihinden itibaren, future, opsiyon, swap gibi türev ürün sözleşmelerinden doğan kazançlar üzerinden %10 oranında gelir vergisi kesintisi

yapılacaktır. Tam mükellefiyete tabi kurumlar, dar mükellefiyete tabi banka ve benzeri finans kuruluşları ve dar mükellefiyete tabi Türkiye’de bir işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla faaliyette bulunan kurumlar ile yapılan türev ürün sözleşmelerinden doğan kazançlar üzerinden gelir vergisi kesintisi yapılmamaktadır. Teminatlı opsiyon işlemlerinde müşteriye ödenen DTH faizi üzerinden, döviz tevdiat hesaplarına ödenen faizler için belirlenen kurallar çerçevesinde gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır.

GVK 98. maddesi uyarınca gelir vergisi tevkifatları ertesi ayın yirmiüçüncü günü akşamına kadar vergi dairesine bir beyanname(muhtasar) ile bildirilir ve yirmialtıncı günü akşamına kadar ödenmesi gerekir. Aynı madde yılsonu vadesiz hesaplara tahakkuk edecek faizler için bu süre bir ay daha uzatılır hükmünü içermektedir.

Tablo 35: Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi

Mükellef	Gerçek Kişi		Tam Mükellef Kurum		Dar Mükellef Kurum	
Gelir	Tam	Dar	Sermaye şirketi ve yatırım fonu	Diğerleri	Sermaye şirketi ve yatırım fonu	Diğerleri
Hisse senedi alım-satım kazancı (menkul kıymet yatırım ortaklığı hisse senedi hariç, gayrimenkul yatırım ortaklığı hisse senedi dahil) (1.1.2006 sonrasında iktisap edilen)	İMKB’de işlem gören hisse senetleri -Stopaj oranı %0’dır. -Beyan edilmez. -Bir yıldan fazla elde tutulan İMKB’de işlem gören hisse senetlerinden elde edilen kazançlar stopaja tabi değildir ve beyan edilmez. İMKB’de işlem görmeyen (ve SPK’ya kayıtlı olsa bile banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla elde edilmeyen) hisse senetleri -Stopaja tabi değildir. -Tam mükellef kurumların hisse senetleriyse ve iki yıl elde tutulduysa bu hisselerin alım-satım kazancı gelir vergisinden istisnadır. -İki yıldan az elde tutulan hisse senetlerinin alım-satım kazancı beyana tabidir. -ÜFE %10 üzerindeyse kazancın hesabında iktisap bedeli son ay hariç ÜFE ile endekslenebilir.	Hisse senetleri -Stopaj oranı %0’dır. -Beyan edilmez. -Bir yıldan fazla elde tutulan İMKB’de işlem gören hisse senetlerinden elde edilen kazançlar stopaja tabi değildir ve beyan edilmez. İMKB’de işlem görmeyen (ve SPK’ya kayıtlı olsa bile banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla elde edilmeyen) hisse senetleri -Stopaja tabi değildir. -Tam mükellef kurumların hisse senetleriyse ve iki yıl elde tutulduysa bu hisselerin alım-satım kazancı gelir vergisinden istisnadır. -İki yıldan az elde tutulan hisse senetlerinin alım-satım kazancı beyana tabidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	İMKB’de işlem gören hisse senetlerinde stopaj oranı %0’dır. -İMKB’de işlem görmeyen hisse senetleri stopaja tabi değildir. -İMKB’de işlem gören ve görmeyenler için, söz konusu gelir kurum kazancına dahil edilir. -Kurumlar Vergisi Kanunu Madde 5/1-e’de yer alan şartların sağlanması halinde kazancın %75’i kurumlar vergisinden istisnadır	İMKB’de işlem gören hisse senetlerinde stopaj oranı %0’dır. -İMKB’de işlem görmeyen hisse senetleri stopaja tabi değildir. -İMKB’de işlem gören ve görmeyenler için, söz konusu gelir kurum kazancına dahil edilir. -Kurumlar Vergisi Kanunu Madde 5/1-e’de yer alan şartların sağlanması halinde kazancın %75’i kurumlar vergisinden istisnadır.	-İMKB’de işlem gören hisse senetlerinde stopaj oranı %0’dır. -Türkiye’de iş yeri-daimi temsilci yoksa stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Türkiye’de iş yeri varsa beyana tabidir. -İMKB’de işlem görmeyen veya banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın yapılan satışlarda kazanç beyana tabidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	-İMKB’de işlem gören hisse senetlerinde stopaj oranı %0’dır. -Türkiye’de iş yeri-daimi temsilci yoksa stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Türkiye’de iş yeri varsa beyana tabidir. -İMKB’de işlem görmeyen veya banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın yapılan satışlarda kazanç beyana tabidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır

Tam mükellef kurumların hisse senetlerinden elde edilen temettüleri	-Kâr dağıtımını yapan kurum %15 oranında stopaj yapar (GYO, MKYO, GSYO hisselerinde oran %0'dır). -Kârın şirket tarafından sermayeye ilavesi durumunda stopaj uygulanmaz. -Brüt temettünün ½'si gelir vergisinden istisnadır, kalan tutar stopaja tabi tutulmuş diğer menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile birlikte 2012 için 25.000 TL'yi aşarsa tamamı beyan edilir. -Temettü ödemesi yapan kurumun kestiği stopaj beyanda vergiden mahsup edilir. -Bedelsiz hisse senetleri ve 1998 öncesi kazançla ilişkin temettüler beyan edilmez. -1999-2002 istisna kazancından dağıtılanların net tutarına bu tutarın 1/9'u eklenir ve bu tutarın ½'si beyan edilir. Hesaplanan vergiden beyan edilen verginin 1/5'i indirilerek kalanı ödenir.	-Kâr dağıtımını yapan kurum %15 oranında stopaj yapar (GYO, MKYO, GSYO hisselerinde oran %0'dır). -Kârın söz konusu şirket tarafından sermayeye ilavesi durumunda stopaj uygulanmaz. -Türkiye'de bir iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmeyorsa stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır	-Stopaja tabi değildir. -Kazanç kurumlar vergisinden istisnadır (yatırım ortaklıklarından elde edilen kâr payları hariç).	-Vergiden muaf olanlara dağıtılanlarda %15 stopaj uygulanmaktadır. -Diğerlerinde stopaja tabi değildir. -Kazanç, kurumlar vergisinden istisnadır (yatırım ortaklıklarından elde edilen kâr payları hariç).	-Kâr dağıtımını yapan kurum %15 oranında stopaj yapar (GYO, MKYO, GSYO hisselerinde oran %0'dır). -Türkiye'de iş yerince elde edilenler beyan edilir ve kurumlar vergisi istisnasına tabi tutulur. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	-Kâr dağıtımını yapan kurum %15 oranında stopaj yapar (GYO, MKYO, GSYO hisselerinde oran %0'dır.) -Türkiye'de iş yerince elde edilenler beyan edilir ve kurumlar vergisi istisnasına tabi tutulur. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.
---	--	--	---	---	--	--

Yurt dışı organize borsalarda yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım-satımından elde edilen gelirler (Türkiye’de ihraç edilmemiş, borsada işlem görmeyen ve kayda alınmamış olanlar)	-Stopaja tabi değildir. -Elde edilen gelir beyan edilir.	-Stopaja tabi değildir. -Gelir Türkiye’de elde edilmiyorsa veya Türkiye’de iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmiyorsa beyan edilmez. -Gelir Türkiye’de elde ediliyorsa 15 gün içinde münferit beyanname verilmeli ve aynı süre içinde ödenmelidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	-Stopaja tabi değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaja tabi değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaja tabi değildir. -Gelir Türkiye’de elde edilmiyorsa veya Türkiye’de iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmiyorsa beyan edilmez. -Gelir Türkiye’de elde ediliyorsa 15 gün içinde özel beyanname verilmeli ve aynı süre içinde ödenmelidir. Bu durumda kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısımdan ana merkeze aktarılan tutar üzerinden %15 stopaj yapılır. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	-Gelir Türkiye’de elde edilmiyorsa veya Türkiye’de iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla elde edilmiyorsa beyan edilmez. -Gelir Türkiye’de elde ediliyorsa 15 gün içinde özel beyanname verilmeli ve aynı süre içinde ödenmelidir. Bu durumda kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısımdan ana merkeze aktarılan tutar üzerinden %15 stopaj yapılır. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.
Kaldıraçlı alım-satım işlemleri (foreks gelirleri)	Geçici 67 stopajına tabi değildir. -Elde edilen kazanç beyan edilir.	Geçici 67 stopajına tabi değildir. -Türkiye’de yetkili kuruluşlar tarafından yapılan işlemlerde gelirin elde edilmesinden itibaren 15 gün içinde münferit beyanname verilmeli ve aynı süre içinde ödenmelidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	-Geçici 67 stopajına dahil değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Geçici 67 stopajına dahil değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Geçici 67 stopajına dahil değildir. -Türkiye’de yetkili kuruluşlar aracılığıyla yapılan işlemlerde gelirin elde edilmesinden itibaren 15 gün içinde özel beyanname verilmeli ve aynı süre içinde ödenmelidir. Bu durumda kurumlar	-Geçici 67 stopajına dahil değildir. -Türkiye’de yetkili kuruluşlar aracılığıyla yapılan işlemlerde gelirin elde edilmesinden itibaren 15 gün içinde özel beyanname verilmeli ve aynı süre içinde ödenmelidir. Bu

					vergisi düşüldükten sonra kalan kısımdan ana merkeze aktarılan tutar üzerinden %15 stopaj yapılır. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	durumda kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısımdan ana merkeze aktarılan tutar üzerinden %15 stopaj yapılır. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.
Hazine tarafından ihraç edilen Eurobond alım-satım kazancı	-Stopaja tabi değildir. -Beyan edilir. -1.1.2006 sonrasında ihraç edilenlerde ÜFE artışı %10'un üzerindeyse maliyete ÜFE endekslemesi yapılır ve tamamı beyan edilir.	- Stopaja tabi değildir. -Beyan edilmez.	-Stopaja tabi değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaja tabi değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaja tabi değildir. - Beyan edilmez.	-Stopaja tabi değildir. -Beyan edilmez.
Hazine tarafından ihraç edilen Eurobond faiz geliri	Stopaj oranı %0'dır. -Beyan edilir. -İndirim oranı uygulanmaz. -İtfada oluşan anapara kur farkı gelir sayılmaz. -Gelirin 2012 için diğer ilgili gelirlerle birlikte 25.000 TL'yi aşması durumunda tamamı beyan edilir.	Stopaj oranı %0'dır. -Beyan edilmez.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.	-Stopaj oranı %0'dır.-Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.

Özel sektör tahvili alım-satım kazancı	Yurt içinde ihraç edilenler -%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılmayanlar stopaja tabi değildir, beyan edilir. Yurt dışında ihraç edilenler -Stopaja tabi değildir. -ÜFE artışı %10'un üzerindeyse ÜFE endekslemesi yapılır ve tamamı beyan edilir.	Yurt içinde ihraç edilenler -%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılmayanlar stopaja tabi değildir, beyan edilir. Yurt dışında ihraç edilenler -Stopaja tabi değildir. -Beyan edilmez.	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılmayanlar stopaja tabi değildir, beyan edilir. Yurt dışında ihraç edilenler -Stopaja tabi değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %10'dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Stopaj beyannamede vergiden mahsup edilir. -Bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılmayanlar stopaja tabi değildir, beyan edilir. Yurt dışında ihraç edilenler -Stopaja tabi değildir. -Kurum kazancına dahil edilir.	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. -Bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılmayanlar stopaja tabi değildir, beyan edilir. Yurt dışında ihraç edilenler -Stopaja tabi değildir. -Kazanç Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmedikçe beyan edilmez.	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %10'dur. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Yurt dışında ihraç edilenler -Stopaja tabi değildir. -Kazanç Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmedikçe beyan edilmez.
Hisse senedi veya hisse senedi endeksine dayalı İMKB'de işlem gören varantlar	Stopaj oranı %0'dır. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir (yatırım fonları ve ortaklıklarında oran %0'dır).	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabidir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabidir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.

İMKB’de işlem gören diğer varantlar	-Stopaj oranı %10’dur. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidi	-Stopaj oranı %10’dur. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir (yatırım fonları ve ortaklıklarında oran %0’dır).	-Stopaj oranı %10’dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir. -Türkiye’de iş yeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabidir.	-Stopaj oranı %10’dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir. -Türkiye’de iş yeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabidir.
Menkul Kıymet Yatırım fonu katılma belgelerinin fona iadesi geliri	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Sürekli olarak portföyünün en az %51’i İMKB’de işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar stopaj kapsamında değildir.	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Sürekli olarak portföyünün en az %51’i İMKB’de işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar stopaj kapsamında değildir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Kurum kazancına dahil edilir.	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Sürekli olarak portföyünün en az %51’i İMKB’de işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar stopaj kapsamında değildir. -Kurum kazancına dahil edilir, stopaj beyannamede vergiden mahsup edilir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Türkiye’de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.	-%10 stopaja tabidir. -Türkiye’de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.

Borsa yatırım fonu katılma belgelerinin alım-satımı	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Sürekli olarak portföyünün en az %51'i İMKB'de işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar stopaj kapsamında değildir.	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Sürekli olarak portföyünün en az %51'i İMKB'de işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar stopaj kapsamında değildir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir.	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez. -Sürekli olarak portföyünün en az %51'i İMKB'de işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar stopaj kapsamında değildir. -Kurum kazancına dahil edilir, stopaj beyanname vergiden mahsup edilir.	Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.	-%10 stopaja tabidir. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.
Özel sektör tahvili faiz geliri	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %10 ve beyan edilmez. Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilenler -Vadeye göre aşağıdaki oranlarda stopaja tabidir: -vadesi 1 yıla kadar olanların faizleri %10, -vadesi 1-3 yıl arası olanların faizleri %7,	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %10 ve beyan edilmez. Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilenler -Vadeye göre aşağıdaki oranlarda stopaja tabidir: -vadesi 1 yıla kadar olanların faizleri %10, -vadesi 1-3 yıl arası olanların faizleri %7, -vadesi 3-5 yıl arası olanların	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Banka ve aracı kurum aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj oranı %10'dur. Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %10'dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Stopaj beyanname vergiden mahsup edilir. Tam mükellef kurumlar tarafından yurt	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %0'dır. -Banka ve aracı kurum aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj oranı %10'dur. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Tam mükellef	Yurt içinde ihraç edilenler -Stopaj oranı %10'dur. -Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç

	-vadesi 3-5 yıl arası olanların faizleri %3, -vadesi 5 yıl ve daha uzun olanların faizleri %0 oranında stopaja tabidir. Stopaj tahvili ihraç eden kurum tarafından yapılır. -Gelirin 2012 için diğer ilgili gelirlerle birlikte 25.000 TL'yi aşması durumunda tamamı beyan edilir.	faizleri %3, -vadesi 5 yıl ve daha uzun olanların faizleri %0 oranında stopaja tabidir. Stopaj tahvili ihraç eden kurum tarafından yapılır ve bu faizler beyan edilmez.	edilenler -Vadeye göre aşağıdaki oranlarda stopaja tabidir: -vadesi 1 yıla kadar olanların faizleri %10, -vadesi 1-3 yıl arası olanların faizleri %7, -vadesi 3-5 yıl arası olanların faizleri %3, -vadesi 5 yıl ve daha uzun olanların faizleri %0 stopaja tabidir. Stopaj tahvili ihraç eden kurum tarafından yapılır beyanname vergiden mahsup edilir.	dışında ihraç edilenler -Vadeye göre aşağıdaki oranlarda stopaja tabidir: -vadesi 1 yıla kadar olanların faizleri %10, -vadesi 1-3 yıl arası olanların faizleri %7, -vadesi 3-5 yıl arası olanların faizleri %3, -vadesi 5 yıl ve daha uzun olanların faizleri %0 oranında stopaja tabidir. Stopaj tahvili ihraç eden kurum tarafından yapılır. -Stopaj beyanname vergiden mahsup edilir.	kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilenler -Vadeye göre aşağıdaki oranlarda stopaja tabidir: -vadesi 1 yıla kadar olanların faizleri %10, -vadesi 1-3 yıl arası olanların faizleri %7, -vadesi 3-5 yıl arası olanların faizleri %3, -vadesi 5 yıl ve daha uzun olanların faizleri %0 oranında stopaja tabidir. Stopaj tahvili ihraç eden kurum tarafından yapılır. -Kazanç Türkiye iş yeri aracılığıyla elde edilmedikçe beyan edilmez.	edilenler -Vadeye göre aşağıdaki oranlarda stopaja tabidir: -vadesi 1 yıla kadar olanların faizleri %10, -vadesi 1-3 yıl arası olanların faizleri %7, -vadesi 3-5 yıl arası olanların faizleri %3, -vadesi 5 yıl ve daha uzun olanların faizleri %0 oranında stopaja tabidir. Stopaj tahvili ihraç eden kurum tarafından yapılır. -Kazanç Türkiye'de iş yeri aracılığıyla elde edilmedikçe beyan edilmez.
--	--	--	---	---	---	---

Mevduat faizi	-%15 stopaja tabidir ve beyan edilmez.	-%15 stopaja tabidir ve beyan edilmez.	-%15 stopaja tabidir. -Kurum kazancına dahil edilir, stopaj beyannamede vergiden mahsup edilir.	-%15 stopaja tabidir. -Kurum kazancına dahil edilir, stopaj beyannamede vergiden mahsup edilir.	-%15 stopaja tabidir. -Türkiye’de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.	-%15 stopaja tabidir. -Türkiye’de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenlerde stopaj nihai vergidir, beyan edilmez.
Menkul kıymet yatırım ortaklığı hisse senedi alım satım kazancı	-%10 stopaja tabidir. Beyan edilmez. -1 yıldan fazla elde tutulduktan sonra satılırsa stopaja tabi değildir.	-%10 stopaja tabidir. Beyan edilmez. -1 yıldan fazla elde tutulduktan sonra satılırsa stopaja tabi değildir.	-İMKB’de işlem gören MKYO hisse senetlerinde stopaj oranı %0’dır. -Söz konusu gelir kurum kazancına dahil edilir.	-İMKB’de işlem gören MKYO hisse senetlerinde stopaj oranı %10’dur. -Söz konusu gelir kurum kazancına dahil edilir. Stopaj tutarı vergiden mahsup edilir. -MKYO hisse senetleri 1 yıldan fazla elde tutulduktan sonra satılırsa stopaja tabi değildir.	-İMKB’de işlem gören MKYO hisse senetlerinde stopaj oranı %0’dır. -Türkiye’de iş yeri-daimi temsilci yoksa stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Türkiye’de iş yeri varsa beyana tabidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.	-İMKB’de işlem gören MKYO hisse senetlerinde stopaj oranı %10’dur. -1 yıldan fazla elde tutulduktan sonra satılırsa stopaja tabi değildir. -Türkiye’de iş yeri-daimi temsilci yoksa stopaj nihai vergidir, beyan edilmez. Türkiye’de iş yeri varsa beyana tabidir. -Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları dikkate alınmalıdır.
Hazine bonusu/ Devlet tahvili alım-satım kazancı	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez.	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez.	-Stopaj oranı %0’dır. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaj oranı %10’dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Ödenen stopaj vergiden mahsup edilir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Türkiye’de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenler için beyanname verilmez.	-Stopaj oranı %10’dur. -Türkiye’de iş yeri aracılığıyla elde edilmeyenler için beyanname verilmez.

Hazine bonusu/ Devlet tahvili faiz geliri	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez.	-%10 stopaja tabidir ve beyan edilmez.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Stopaj beyannamede vergiden mahsup edilir.	-Stopaj oranı %10'dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Stopaj beyannamede vergiden mahsup ediliir.	-Stopaj oranı %0'dır.	-Stopaj oranı %10'dur.
VOB'da ve tezgahüstünde hisse veya hisse senedi endeksine dayalı olan sözleşmeler	-Stopaj oranı %0'dır. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir. -VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir. -VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir (yatırım fonları ve ortaklıklarında oran %0'dır). -VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir. -VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir.	Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabidir. -VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0'dır. -Türkiye'de iş yeri yoksa beyan edilmez, varsa beyana tabidir. -VOB'da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.

VOB’da ve tezgahüstü piyasalarda yapılan diğer vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde n elde edilen gelirler	Banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla yapılanlarda stopaj oranı %10’dur ve beyan edilmez. -VOB’da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla yapılanlarda stopaj oranı %10’dur ve beyan edilmez. -VOB’da ve tezgahüstü piyasalarda banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla olmaksızın yapılanlar beyana tabidir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir (yatırım fonları ve ortaklıklarında oran %0’dır).	VOB’da yapılanlar -Stopaj oranı %10’dur. -Kurum kazancına dahil edilir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir. Tezgahüstü -Kurumlarla yapılanlar Geçici 67 kapsamı dışındadır. -Kurum kazancına dahil edilir.	-Stopaj oranı %0’dır. -Beyan edilmez. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.	-Stopaj oranı %10’dur. -Türkiye’de iş yeri/daimi temsilcisi olanlar veya iş yeri daimi temsilcisi olmasa da banka/finans kurumu olanlar stopaja tabi değildir. -Nakit teminat nemaları %15 stopaja tabidir.
---	---	--	---	--	---	--

4.2.2. Kurumlar Vergisi Tevkifatı

Kamu idare ve kuruluşları, iktisadî kamu kuruluşları, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, ziraî kazançlarını bilânço veya ziraî işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler; kurumlara avanslar da dahil olmak üzere nakden veya hesaben yaptıkları aşağıdaki ödemeler üzerinden istihkak sahiplerinin kurumlar vergisine mahsuben aşağıdaki belirtilen oranda kesinti yapmak zorundadırlar (KVK, m. 15);

Gelir Vergisi Kanununda belirtilen esaslara göre birden fazla takvim yılına yaygın inşaat ve onarım işleri ile uğraşan kurumlara bu işleri ile ilgili olarak yapılan hakediş ödemelerinden % 3,

Kooperatiflere ait taşınmazların kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden % 20,

Her nevi tahvil (ipotek finansmanı kuruluşları ve konut finansmanı kuruluşları tarafından ihraç edilen ipotekli sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler dahil) ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerden (Döviz cinsinden yahut dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymetlerin itfası sırasında oluşan değer artışları kesintiye tâbi tutulmaz);

- Devlet tahvili ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden % 0,

- Diğerlerinden % 10,

Mevduat faizleri ve katılım hesapları : Türk Parası mevduat hesaplarına verilen faizler üzerinden; 6 ay dahil 6 aya kadar vadeli hesaplarda %15, 6 aydan uzun 1 yıla kadar olan vadeli hesaplarda %12 ve 1 yıldan uzun vadeli hesaplarda %10 oranında stopaj kesintisi yapılması gerekir. Yabancı para döviz tevdiat hesaplarına verilen faizler üzerinden; 6 ay dahil 6 aya kadar vadeli hesaplardan %18, 6 aydan uzun 1 yıla kadar olan vadeli hesaplardan %15 ve 1 yıldan uzun vadeli hesaplardan %13 oranında stopaj kesintisi yapılması gerekir.

Kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr paylarından % 15,

Kurumlar Vergisi Kanununun 15 inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde yer alan menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile elde edilmesi veya elden çıkarılmasından sağlanan gelirlerden % 15,

Başbayiler hariç olmak üzere, 14/3/2007 tarihli ve 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanunda tanımlanan şans oyunlarına ilişkin olarak; bilet, kupon ve benzerlerini satanlara, düzenlenen her türlü bahis ve şans oyunlarının oynatılmasına aracılık edenlere, diğer kişilerce çıkartılan bu nitelikteki biletleri satanlara yapılan komisyon, prim ve benzeri ödemelerden % 15,

Vergiden muaf olan kurumlara dağıtılan (Kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) Gelir Vergisi Kanununun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerindeki kâr payları (Kurumlar Vergisi Kanununun 15 inci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca vergi kesintisine tabi tutulan kazançlar hariç) üzerinden % 15,

Emeklilik yatırım fonlarının kazançları hariç olmak üzere, dağıtılsın veya dağıtılmasın, Kurumlar Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinin (1), (2), (3), (4) ve (6) numaralı alt bendinde yazılı kazançlardan % 0,

Diğer taraftan, KVK'nın 30. maddesi “dar mükellefiyete tâbi kurumların aşağıdaki kazanç ve iratları üzerinden, bu kazanç ve iratları avanslar da dahil olmak üzere nakden veya hesaben ödeyen veya tahakkuk ettirenler tarafından kurumlar vergisi kesintisi yapılır.” hükmünü içermekte olup, kanunun bahis konusu maddesi ile ilgili olarak 12.01.2009 tarih 2009/14593 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında;

GVK'da belirtilen esaslara göre birden fazla takvim yılına yaygın inşaat ve onarım işleri ile uğraşan kurumlara bu işleri ile ilgili olarak yapılan hakediş ödemelerinden % 3,

Serbest meslek kazançlarından;

- Petrol arama faaliyetleri dolayısıyla sağlanacak kazançlardan % 5,
- Diğerlerinden % 20,

Gayrimenkul sermaye iratlarından;

- 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu kapsamındaki faaliyetlerden sağlanacak gayrimenkul sermaye iratlarından % 1,
- Diğerlerinden % 20,

Her nevi tahvil (ipotek finansmanı kuruluşları ve konut finansmanı kuruluşları tarafından ihraç edilen ipotekli sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler dahil) ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerden (Döviz cinsinden yahut dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymetlerin itfası sırasında oluşan değer artışları kesintiye tabi tutulmaz);

- Devlet tahvili ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden % 0,

- Diğerlerinden % 10,

Her nevi alacak faizlerinden;

- Yabancı devletler, uluslararası kurumlar veya yabancı bankalardan ya da bulunduğu ülkede mutad olarak kredi vermeye yetkilendirilmiş olup sadece ilişkili bulunduğu kurumlara değil tüm gerçek ve tüzel kişilere kredi veren kurumlardan alınan her türlü krediler için ödenecek faizlerden (katılım bankalarının kendi usullerine göre yurt dışından sağladıkları fonlar ve benzeri kaynaklar için ödedikleri kâr payları dahil) % 0,

- Bankaların 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca uygun görülen ikincil sermaye benzeri kredileri ile bankaların ve diğer kurumların bir akım veya varlık portföyüne dayalı olarak yurt dışında menkul kıymetleştirme yöntemiyle temin ettikleri kredileri için ödenecek faizlerden % 1,

- Katılım bankaları tarafından ödenen kâr payları hariç olmak üzere, mal tedarikinden kaynaklanan vade farkları üzerinden % 5,

- Diğerlerinden % 10,

Mevduat faizlerinden % 15,

GVK'nın 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (10) numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından %10,

Katılım bankaları tarafından katılma hesabı karşılığında ödenen kâr paylarından % 15,

Kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr paylarından % 15,

KVK'nın 15 inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde yer alan menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile elde edilmesi veya elden çıkarılmasından sağlanan gelirlerden % 15,

Ticari veya zirai kazanca dahil olup olmadığına bakılmaksızın telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret unvanı, marka ve benzeri gayrimaddi hakların satışı, devir ve temlik karşılığında nakden veya hesaben ödenen veya tahakkuk ettirilen bedeller üzerinden % 20,

Tam mükellef kurumlar tarafından, Türkiye'de bir iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla kâr payı elde edenler hariç olmak üzere dar mükellef kurumlara veya kurumlar vergisinden muaf olan dar mükelleflere dağıtılan (Kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) ve GVK'nın 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde sayılan kâr payları (5520 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca vergi kesintisine tabi tutulan kazançlar hariç) üzerinden % 15,

Türkiye'de iş yeri ve daimi temsilcisi bulunmayan mükelleflerin, yetkili makamların izniyle açılan sergi ve panayırlarda yaptıkları ticari faaliyetlerden elde ettikleri kazançlardan % 0,

Yıllık veya özel beyanname veren dar mükellef kurumların, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancından, hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısımdan ana merkeze aktardıkları tutar üzerinden % 15,

1 inci maddesinin birinci fıkrasının (4) numaralı bendi 1/1/2006 tarihinden önce ihraç edilen menkul kıymetlerden elde edilen gelirlere uygulanmak üzere,

1 inci maddesinin birinci fıkrasının (5) numaralı bendinin (b) alt bendi yayım tarihinden itibaren düzenlenen sözleşmelere bağlı olarak ödenen faizlere uygulanmak üzere yürürlüğe girer.” hükmünü içermekte olup, bankalar yukarıda belirtilen hallere karşılık gelen oranlarda kurumlar vergisi tevkifatı yapmakla sorumludur.

4.2.3. Katma Değer Vergisi Tevkifatı

KDV Kanunu 9. maddesinde “Mükellefin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanunî merkezi ve iş merkezinin bulunmaması hallerinde ve gerekli görülen diğer hallerde Maliye Bakanlığı, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir.” hükmü bulunmaktadır.

Anlaşıldığı üzere vergi alacağını güvence altına almak amacıyla düzenlenen bu madde sadece ikametgâhı, işyeri, kanuni merkezi ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayanlar için öngörülmüş değildir. Maliye Bakanlığı, bunların dışında gerekli gördüğü diğer

hallerde de verginin ödenmesinden işleme taraf olanları sorumlu tutabilecektir. KDVK 9. maddede belirtilen işlemlere taraf olanlar kendine mal teslim edilen veya hizmet ifa edilen kişi ve kurumlardır. Bunlar verginin tam olarak kesilip ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekten mükellef gibi sorumlu olacaklardır.

KDVK 9. Maddenin kendisine verdiği yetkiye istinaden Maliye Bakanlığı KDV tevkifatı ile ilgili en son düzenlemeyi 117 Seri No'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği ile yapmıştır. Söz konusu tebliğde KDV tevkifatı konusunda teferruatlı düzenlemeler yapılmıştır. Konumuzla ilgili bazı önemli tevkifatlar şunlardır;

4.2.3.1. Tam tevkifat

Kiralama işlemlerinde tevkifat: KDV Kanununun (1/3-f) maddesine göre, Gelir Vergisi Kanununun 70. maddesinde belirtilen mal ve hakların kiraya verilmesi işlemleri KDV'nin konusuna girmektedir. Buna göre, söz konusu mal ve hakların kiraya verilmesi işlemi, ticari, sınaî, zirai ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde verilen bir hizmet olmasa dahi KDV'ye tabi olacaktır.

Bu kiralama işlemleri ile ilgili KDV;

- Kiraya verenin başka faaliyetleri nedeniyle KDV mükellefiyetinin bulunmaması (sadece sorumlu sıfatıyla KDV ödeyenler bu kapsama dâhildir),

- Kiracının KDV mükellefi olması (sadece sorumlu sıfatıyla KDV ödeyenler bu kapsama dâhil değildir),

şartlarının birlikte var olması halinde, kiracı tarafından sorumlu sıfatıyla beyan edilecektir.

Ayrıca, kiracının;

- Gelir Vergisi Kanununa göre basit usulde vergilendirilenler (istisnadan vazgeçerek KDV mükellefi olmasalar dahi),

- Banka ve sigorta şirketleri gibi faaliyetleri KDV'den istisna olan işletmeler,

- sadece KDV'ye tabi işlemlerinin bulunduğu dönemlerde KDV mükellefiyeti tesis ettirerek beyanname vermeleri uygun görülenler,

- 5018 sayılı Kanuna ekli cetvellerde yer alan idare, kurum ve kuruluşlar,

olması hallerinde de, kiralama hizmetine ait KDV söz konusu kiracılar tarafından bu bölüm kapsamında tevkifata tabi tutulacaktır.

Reklâm verme işlemlerinde tevkifat: KDV mükellefi olan gerçek veya tüzel kişiler (sadece sorumlu sıfatıyla KDV ödeyenler bu kapsama dahil değildir), KDV mükellefiyeti olmayan;

- Amatör spor kulüplerine, oyuncularının formalarında gösterilmek,
- Şahıslara veya kuruluşlara ait bina, arsa, arazi gibi yerlerde duvarlara yazılmak, pano olarak yerleştirilmek,
- Gerçek veya tüzel kişiler tarafından yayımlanan dergi, kitap gibi yazılı eserlerde yayınlanmak ve benzeri şekillerde reklâm vermektedir.

Bu şekilde reklâm verme işlemleri ile ilgili KDV, reklâm hizmeti verenlerin KDV mükellefi olmaması halinde, reklâm hizmeti alanlar tarafından sorumlu sıfatıyla beyan edilecektir.

Ayrıca, bu bölüm kapsamındaki reklam hizmetini alanların;

- Gelir Vergisi Kanununa göre basit usulde vergilendirilenler (istisnadan vazgeçerek KDV mükellefi olmasalar dahi),
- Banka ve sigorta şirketleri gibi faaliyetleri KDV'den istisna olan işletmeler,
- Sadece KDV'ye tabi işlemlerinin bulunduğu dönemlerde KDV mükellefiyeti tesis ettirerek beyanname vermeleri uygun görülenler,
- 5018 sayılı Kanuna ekli cetvellerde yer alan idare, kurum ve kuruluşlar

olması hallerinde de, reklam hizmetine ait KDV, hizmeti alanlar tarafından bu bölüm kapsamında tevkifata tabi tutulacaktır.

4.2.3.2. Kısmi tevkifat

Burada işlem bedeli üzerinden hesaplanan KDV'nin tamamı değil, bu işlemler için izleyen belirlenen orandaki kısmı alıcılar tarafından sorumlu sıfatıyla beyan edilip ödenecektir. Tevkifata tabi tutulmayan kısım ise satıcılar tarafından mükellef sıfatıyla beyan edilip (beyannamede ödenmesi gereken KDV çıkması halinde) ödenecektir.

117 Seri No’lu KDV Genel Tebliğinde kısmi tevkiyat uygulaması kapsamında KDV tevkiyatı yapmak üzere sorumlu tutulanlar iki grup halinde sayılmıştır. Bunlar;

i. KDV mükellefleri (sadece sorumlu sıfatıyla KDV ödeyenler bu kapsama dahil değildir.)

ii. Belirlenmiş alıcılar (KDV mükellefi olsun olmasın):

- 5018 sayılı Kanuna ekli cetvellerde yer alan idare, kurum ve kuruluşlar, il özel idareleri ve bunların teşkil ettikleri birlikler, belediyelerin teşkil ettikleri birlikler ile köylere hizmet götürme birlikleri,
- Yukarıda sayılanlar dışındaki, kanunla kurulan kamu kurum ve kuruluşları,
- Döner sermayeli kuruluşlar,
- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları,
- Kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz emekli ve yardım sandıkları,
- Bankalar,
- Kamu iktisadi teşebbüsleri (Kamu İktisadi Kuruluşları, İktisadi Devlet Teşekkülleri),
- Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar,
- Organize sanayi bölgeleri ile menkul kıymetler, vadeli işlemler borsaları dahil bütün borsalar,
- Yarıdan fazla hissesi doğrudan yukarıda sayılan idare, kurum ve kuruluşlara ait olan (tek başına ya da birlikte) kurum, kuruluş ve işletmeler,
- Payları İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören şirketlerdir.

Kısmi tevkiyata kapsamında bulunan hizmetleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir;

Tablo 36: Kısmi Tevkifat Kapsamındaki Mal ve Hizmetler

Tevkifata Tabi Mal veya Hizmetler	Tevkifat Oranı	Tevkifat Yapacak Olanlar
İşgücü Temin Hizmeti	9/10	- Hizmet Alan tüm KDV mükellefleri - Belirlenmiş alıcılar (KDV mükellefi olsun olmasın)
Özel güvenlik hizmetleri	9/10	
Pamuk, tiftik, yün ve yapağı ile ham post ve deri teslimleri	9/10	
Yapı denetim hizmetleri	9/10	
Temizlik, Çevre ve Bahçe Bakım Hizmetleri	7/10	
Profesyonel Spor Kulüplerinin Yayın, Reklam ve İsim Hakkı Gelirlerine Konu İşlemleri	9/10	
Servis Taşımacılığı Hizmeti	5/10	
Külçe Metal ile Bakır, Çinko ve Alüminyum Ürünlerinin Teslimi	7/10	
Hurda ve Atık Teslimi	9/10	
Metal, Plastik, Lastik, Kauçuk, Kâğıt ve Cam Hurda ve Atıklardan Elde Edilen Hammadde Teslimi	9/10	
Ağaç ve Orman Ürünleri Teslimi	9/10	
Makine, teçhizat, demirbaş ve taşıtlara ait tadil, bakım ve onarım hizmetleri,	5/10	- Belirlenmiş alıcılar (KDV mükellefi olsun olmasın)
Yapım işleri ile bu işlere ilişkin mühendislik mimarlık ve etüt-proje hizmetleri,	2/10	
Yemek Servisi ve Organizasyon Hizmetleri	5/10	
Etüt, Plan-Proje, Danışmanlık, Denetim ve Benzeri Hizmetler	9/10	
Her Türlü Baskı ve Basım Hizmetleri	5/10	

- Bu açıdan ele alındığında bankalar satın aldıkları mal ve hizmetler için mal ve hizmet bedeli üzerinden KDV ödemelerinin yanı sıra, yukarıda belirtilen hallerde de sorumlu sıfatıyla tevkifat yapmaktadırlar.

- 19.01.2012 tarih 28178 sayılı resmi gazete yayınlanan 116 nolu Katma Değer Vergisi Genel Tebliği'nde "sadece BSMV kapsamındaki işlemleri yapanların KDV mükelleflerinden fatura ve benzeri belge karşılığında temin ettikleri malların kısmen veya

tamamen iade edilmesi halinde iade amaçlı bir belge (dekont vb.) düzenlenerek bu belgede;

- Malın alış faturasının tarih ve numarası belirtilecek,
- İade edilen kısma ilişkin tutar KDV dâhil olarak gösterilecek,
- Belgeye, "İşbu belge ...Seri No.lu KDV Tebliğinin... bölümüne göre iade edilen mallara ilişkin olarak düzenlenmiştir. % ... KDV dâhildir." açıklaması yazılacaktır.

- Malın iadesine ilişkin bu belgede toplam bedel içerisinde gösterilen KDV malı iade eden firma tarafından KDV beyannamesi ile beyan edilmeyecek, gelir/kurumlar vergisi bakımından belgede yer alan KDV dâhil toplam bedel hasılat olarak dikkate alınacaktır. Malın iade edildiği firma ise mal bedeli içindeki KDV tutarını iç yüzde yoluyla hesaplayacak ve genel hükümler çerçevesinde "indirilecek KDV" olarak dikkate alacaktır.

Öte yandan, sadece BSMV kapsamındaki işlemleri yapanların fatura ve benzeri belge karşılığında temin ettikleri hizmetler ile ilgili olarak, işlemin kısmen ya da tamamen gerçekleşmemesi, işlemde hizmet ifası başlamadan veya bir kısım hizmet ifa edildikten sonra vazgeçilmesi gibi nedenlerle matrahta değişiklik meydana gelebilmektedir. Değişiklik matrahın tamamen ortadan kalkması ya da matrahta azalma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlarda da KDV düzeltmesi yukarıdaki açıklamalara uygun olarak mal iadelerinde olduğu gibi gerçekleştirilecektir.” hükmü bulunmaktadır.

KDV her ayın 24. gün akşamına kadar beyan edilerek hesaplanan vergi 26. gün akşamına kadar ödenir. Ödenen katma değer vergisi kurum kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınır.

Bankacılık ve sigortacılık işlemleri KDV kapsamında olmasına karşın, katma değer vergisi kanunun 17. maddesi ile BSMV kapsamına giren işler istisna edilmiştir. Ayrıca 6802 sayılı gider vergileri kanunun 28. maddesinde bankaların 3226 sayılı finansal kiralama kanununa göre yaptıkları işlemlerin BSMV’ye tabi olmadığı belirtilmiştir. Diğer bir ifade ile bankaların finansal kiralama kanunu kapsamında yaptığı işler KDV’ye tabi olacaktır. 6802 sayılı gider vergileri kanunu 28. maddesi BSMV’ye tabi işlemleri belirtmiş olup, ilgili kanuna göre bankaların tüm işlemleri nedeniyle elde ettikleri kazançlar BSMV’ye tabidir (mortgage kredi faizleri hariç).

Kısaca bankaların sorumlu sıfatıyla KDV mükellefiyetleri olup, işlem ve kazançları dolayısıyla elde ettikleri tüm gelirler BSMV'ye tabidir. Şöyle ki banka aktifindeki konut, menkul mal, araç vb. satım işlemlerinde dahi KDV hesaplamayacak bu işlemler BSMV'ye tabi olacaktır. Aynı şekilde banka aktifinde bulunan gayrimenkul veya aracı kiraya vermesi durumunda da elde ettiği gelir BSMV'ye tabi olacaktır. Bu işlemlere taraf olan kişi ve kurumlar açısından da KDV doğmayacak yani bu işlemler nedeniyle ödedikleri paralar için KDV ödemedikleri için beyannamelerinde indilecek KDV de bahis konusu olmayacaktır.

Bankalar; inşaat taahhüt işleri, temizlik hizmeti, özel güvenlik hizmetleri, makine, teçhizat ve demirbaşlara ait bakım ve onarım hizmetleri, personele verilen yemek servisi ve danışmanlık ve denetim hizmetleri aldıklarında bu işlemleri için karşı taraftan tevkifatlı fatura alacak ve sorumlu sıfatıyla ödemek zorunda olduğu KDV tutarını mahsup ettikten sonra beyanname vermek suretiyle (2 nolu beyanname) beyan ederek ödeyecektir.

4.2.3. Veraset ve İntikal Vergisi Tevkifatı

Servet vergilerinin çeşitli ülkelerde görülen en eski ve en tipik örneklerinden biri veraset ve intikal vergileridir. Bu verginin konusu veraset yoluyla veya her ne şekilde olursa olsun, karşılıksız olarak bir kişinin malvarlığından diğer bir kişinin malvarlığına intikal eden gayrimenkul veya menkul mallardır¹³².

7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 1.maddesi "Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset tarikiyle veya herhangi bir suretle olursa olsun ivazsız bir tarzda bir şahıstan diğer şahsa intikali Veraset ve İntikal Vergisine tabidir.

Bu vergi, Türk tabiiyetinde bulunan şahısların ecnebi memleketlerde aynı yollardan iktisap edecekleri mallara da şamildir. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetindeki bir şahsın Türkiye hudutları dışında bulunan malını veraset tarikiyle veya sair suretle ivazsız bir tarzda iktisap eden ve Türkiye'de ikametgâhı olmayan ecnebi şahıs bu vergi ile mükellef tutulmaz." hükmünü içermektedir.

¹³² Akif Erginay, **Vergi Hukuku İlkeler, Vergi Tekniği Türk Vergi Sistemi**, 10. b., Turhan Kitapevi, Ankara, 1982, ss. 253-254.

Aynı kanunun 5. maddesi “Veraset ve İntikal Vergisinin mükellefi, veraset tarihiyle veya ivazsız bir tarzda mal iktisap eden şahıstır.” demek suretiyle vergi yükümlüsünü belirtmiştir.

Veraset ve İntikal Vergisi Kanunun 17. maddesi “Amme idare ve müesseseleri, bankalar, bankerler, kasa kiralayanlar, sigorta şirketleri sair şirket ve müesseseler, mahkemeler ve icra daireleri istihkak sahiplerine bu verginin mevzuuna giren herhangi bir muamele dolayısıyla para ve senet verebilmek için evvelemirde verginin ödenmiş olduğuna dair vergi dairesinden verilmiş bir tasdikname talep ederler. Tasdikname ibraz etmeyen hak sahiplerinin istihkaklarından, veraset yoluyla intikallerde yüzde beş, ivazsız intikallerde yüzde onbeş oranında vergi karşılığı olarak tevkifat yaptıktan sonra, bakiyesini verebilirler. Tevkifatı yapanlar, tevkif ettikleri parayı en geç bir hafta içinde bulundukları yerin mal sandığına yatırmaya ve keyfiyeti bağlı bulundukları vergi dairesine yazı ile bildirmeye mecburdurlar.” hükmünü getirmiştir.

Buna göre bankalar istihkak sahiplerine bu verginin konusuna giren herhangi bir işlem nedeniyle para veya senet verebilmek için öncelikle varislerin veraset ve intikal vergisini ödemiş olduklarına dair vergi dairesi tasdiknamesi talep etmek zorundadır.

Buna göre Tasdikname ibraz etmeyen hak sahiplerinin istihkaklarından,

- veraset yoluyla intikallerde.....% 5
- ivazsız intikallerde.....% 15

oranında vergi karşılığı olarak tevkifat yapıldıktan sonra, bakiyesi verilir. Yapılan tevkifattan sonra kalan tutar, başkaca bir şey aranmaksızın hak sahiplerine ödenir.

Vergi tevkifatı yapma sorumluluğu yüklenen kişi ve kuruluşlar istihkaklar üzerinden yaptıkları tevkifatları, en geç bir hafta içinde bulundukları yerin mal sandığına yatırılır ve keyfiyet bağlı bulunulan tarha yetkili vergi dairesine yazı ile bildirilir (VİVK md. 17/2.g).

4.2.4. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu 12.05.1988 tarih, 88/12944 sayılı karar ile yürürlüğe konmuş olup, kalkınma planı ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak yatırımların yönlendirilmesi ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bünyesinde kurulan fondur.

Bankalarca kullandırılan kredilerin hesaplanan faizleri üzerinden alınan bu fon kesintisi 15.08.2004 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 2004/7735 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nda bankalar ve finansman şirketlerince kullandırılan tüketici kredilerinde (gerçek kişilere ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla kullandırılan krediler) Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisi oranı, % 15 olarak tespit edilmiştir. Bu karar ile ticari ve ihtisas kredileri fon kesintisinden istisna edilmiştir. Zaman içinde tüketici kredilerinde fon kesinti oranı % 10'a düşürülmüşse de tekrar % 15 seviyesine getirilmiştir.

Bununla birlikte, kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatta halen % 6 oranında, bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışından sağladıkları kredilerde % 3 oranında fon kesintisi yapılmaktadır.

“Fon kesintileri; Türk Lirası kredilerde tahakkuk ettirilen faiz tutarı üzerinden, dövize endeksli ve diğer endeksli kredilerde borç bakiyesine ilişkin kur farkı veya endeks farkı ile dönem faizinin cari kurdan Türk Lirası karşılığı veya fark faizinin toplam tutarı üzerinden, tahakkuk ettirilen faizlere ek olarak; döviz ve altın kredilerinde kredinin kullanıldığı tarihte, kredinin anapara tutarı ve altın miktarı üzerinden hesaplanır. Döviz kredileri ile ilgili fon kesintilerinin hesaplanmasında TCMB döviz alış kurları ...esas alınır”¹³³. Bankalar Kaynak Kullanımı Destek Fonu kesintilerini takip eden ayın 15'ine kadar beyan ve ödemek zorundadır.

Tablo 37: KKDF Oranları

KKDF ORANLARI	15.08.2004 Tarihi Öncesi	15.08.2004 Tarihi Sonrası	16.03.2009 Tarihi Sonrası	28.10.2010 Tarihi Sonrası
A) Bankalarca ve finansman şirketlerince kullandırılan a) Tüketici kredilerinde (Gerçek kişilere ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla kullandırılan krediler),	%10	%15	%10	%15 (2010/974 sayılı BKK ile değişiklik)
b) Diğer kredilerde	%3	%0	%0	%0

¹³³ Ahmet Erol, **Tüm Yönleriyle Bankacılar ve Finansçılar İçin Vergi**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1997, s. 192.

B) Bankalar ve finansman şirketlerinin yurtdışından sağladıkları kredilerde	%0	%0	%0	%0
C) Bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları kredilerde ort.vade 1 yıla kadar ol. 1 yıl dahil-2 yıla kadar ol. 2 yıl dahil-3 yıla kadar ol. 3 yıl ve daha üzerinde ol.	%3	%3	%3	%3* %1 %0,5 %0
D) Kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatta	%3	%3	%3	%6

* 24.12.2012 tarih 2012/4116 sayılı Kararname ile değişik

Kaynak : <http://www.mazars.com.tr/index.php?mid=322#>

5. FİNANSAL ARAÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

5.1. TANIM VE GENEL AÇIKLAMA

Finansal pazarlarda fon oluşumunu sağlayan ve işlem gören varlıkları finansal ürün olarak tanımlayabiliriz. Finansal araçlar yatırımcıların yatırım harcamalarını kendilerinin karşılaması yerine söz konusu araçlardan karşılamasını ve bu araçlara yatırım yapanların da kolay ve daha az riskle gelir elde etmelerine olanak tanımaktadır.

Finansal ürünlerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Bölünebilirlik: Finansal ürünler bölünebilir bir özelliğe sahiptirler. Çünkü finansal değer çok büyük değerli olması halinde bu varlıklara olan talep azalır.

İşlem Maliyetleri: İşlem maliyetleri, aktiflerin satın alınması veya satılması sırasındaki giderlerden oluşur.

Likidite: Menkul değerler diğer fiziksel aktiflere (gayrimenkuller) göre daha likittirler. Eğer gelişmiş bir finansal sistem varsa finansal değerlerde likidite önemli ölçüde artar.

Fiyatların Öngörülebilirliği: Finansal varlıkların gelecekteki fiyatlarının tahmin edilebilirliği diğer önemli bir özelliktir.

Sermaye başta olmak üzere üretim faktörlerinin hareketliliğinin baş döndürücü bir hıza ulaştığı günümüzde bu işlemlere karşı vergilemenin bigâne kalması düşünülemez. Finansal ürünlerin vergilendirilmesinde iki kriter esas alındığı görülmektedir. Bunlar;

- Elde edilen gelirin niteliği,
- Geliri elde edenin hukuki statüsü,

Gelirin niteliği itibariyle konuya bakıldığında finansal araç getirilerinden elde edilen gelir menkul sermaye iradı niteliğindedir. Bu nedenle finansal araçların Gelir Vergisi Kanunu'nun menkul sermaye iradına ilişkin 75'nci maddesi çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu çerçevede faiz forward, faiz swap, faiz futures ve faiz opsiyon sözleşmelerinin taraflara faiz geliri sağlaması menkul sermaye iradı olarak nitelendirilmesi gerekir.

Diğer taraftan finansal ürünlerin elden çıkarılmasından doğan kazançlar ise değer artış kazançları olup, bu konu GVK'nın 80. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. *Değer Artış Kazancı*” başlıklı mükerrer 80/1. maddesinde; “İvazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar” değer artışı kazancı olarak tanımlamış, bu suretle ivazsız olarak elde edilenler hariç olmak üzere türev ürünlerin elden çıkarılmasından sağlanan kazançların “değer artış kazancı” olarak “diğer kazanç ve iratlar” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla bu husus sadece borsada işlem gören futures ve opsiyon sözleşmelerinde söz konusu olabilmekte olup bir futures veya opsiyon sözleşmesi sözleşmenin vadesi beklenmeksizin borsada satılır ve bu satıştan kazanç elde edilirse, bu kazanç “değer artış kazancı” olarak değerlendirilecektir.

GVK'nın 37. maddesinde ise, “Her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazançlar ticari kazanç” olarak tanımladıktan sonra “Kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar” ile “Coberlik işlerinden” elde edilen kazançlar özel olarak ticari kazanç sayılmıştır. Dolayısıyla forward, swap ve tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon işlemlerinden elde edilen kazançlar, GVK 37. maddesi kapsamında, kendi nam ve

hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile uğraşanların bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlardan sayılmamakta, dolayısıyla ticari kazanç olarak değerlendirilmektedir.

Bu kazançların vergilendirme yöntemi ise (yani tevkifata tabi mi, sadece tevkifat suretiyle mi vergilendirilecek yoksa beyan mı edilecek?) GVK'nın 94, 85 ve 86. maddeleri çerçevesinde belirlenecektir. Diğer taraftan Kurumlar Vergisi Kanununun 5. maddesinde de kurumların finansal araçlardan elde ettikleri kazançlara ilişkin bir takım istisnalara yer verilmiştir. Sonuç olarak finansal araçların vergilendirilmesine ilişkin hükümler, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu ile bu kanunlara ilişkin yayınlanan tebliğ ve diğer genel düzenleyici işlemlerle uygulama alanı bulmuştur.

Geliri elde edenin yani piyasa katılımcılarının hukuki statüsü itibarıyla konuya bakıldığında söz konusu finansal araçtan gelir elde edenin gerçek kişi, ticari işletme ya da kurum olmasına göre finansal ürünün vergileme durumu farklılaşmaktadır. Finansal araçlardan gelir elde eden kişi gerçek bir kişi ise elde ettiği gelir durumuna göre menkul sermaye iradı ya da değer artışı kazancı olacaktır. Menkul kıymetlerin bir ticari işletmenin aktifine kayıtlı olması durumunda, elde edilen gelir, menkul sermaye iradı değil ticari kazanç olacaktır. Bu kazancın kurumlar vergisi mükellefi tarafından elde edilmesi halinde ise kurum kazancı söz konusu olacaktır. Sonuç olarak elde edenin bir işletme ya da kurum olması ile gerçek kişi olması arasında vergilendirme açısından farklılık söz konusu olacaktır.

Türev piyasalar, fiziki teslimden ziyade zımnî kredi piyasası olarak kullanılmakta olup fiziki mal ve hizmet tesliminin gerçekleşmemesi durumunda türev ürünler için Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin (BSMV) hesaplanması gerekmektedir. Bu durumda, sözleşmelerin alım-satımına aracılık eden BSMV mükelleflerince (bankalar, bankerler ve sigorta şirketleri), sözleşme nedeniyle komisyon veya prim adı altında lehlerine kalan paralar üzerinden BSMV'nin hesaplanıp ödenmesi gerekmektedir¹³⁴.

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun "Sosyal ve Askerî Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar" başlıklı 17. maddesinin 4'üncü fıkrasının (g) bendiyle;

"Külçe altın, külçe gümüş, kıymetli taşlar (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebercet, inci, kübik virconia) döviz, para, damga pulu, değerli kâğıtlar, hisse senedi, tahvil ile metal, plastik, lastik, kauçuk, kâğıt, cam hurda ve atıkları (hurda metalden elde

¹³⁴ Veysi Seviğ, **Türev Araçlar Lisansı Eğitimi, İlgili Vergi Mevzuatı**, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Yayınları, Aralık 2002, s. 37.

edilen külçeler dahil) teslimi,” Katma Değer Vergisi’nden istisna tutulmuştur. Bu çerçevede döviz, hisse senedi, tahvil, kıymetli madenler vb. konu edilerek gerçekleştirilen türev sözleşmeler, sözleşmeye konu varlığın teslimi şartıyla KDV’den istisna tutulmuştur.

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği'nde , türev ürünlere ilişkin işlemler ile diğer bazı sermaye piyasası işlemlerinin banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) yönünden vergilendirilmesine yönelik açıklamalara yer verilmiştir. 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde ise Gelir Vergisi Kanununun geçici 67. maddesi kapsamında türev ürünlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Türev ürünlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin açıklamalar ve çeşitli değişiklikleri içeren 5 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde ise “6. Safi Kurum Kazancı” başlıklı bölümün sonuna alt bölüm eklenmiş olup ilgili işlemlerin vergilendirilmesine ilişkin örneklerle açıklama yapılmıştır. Burada söz konusu genel tebliğler bağlamında türev ürünlerin vergilendirilmesi konusu ele alınacaktır.

5.2. TÜRLERİ İTİBARIYLA FİNANSAL ARAÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

5.2.1. Kambiyo İşlemleri

Kelime anlamıyla kambiyo, nakit para veya para yerine geçen her türlü araç ve senetlerin alım ve satımını ifade eder. Tüm yabancı ülke paraları ve bu paralarla ödeme yapabilen her tür hesap, belge, bono, poliçe, çek vb. parasal araçların tümüne kambiyo denir.

Bilindiği üzere, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararın 2. maddesinin (h) bendinde döviz (kambiyo); efektif dahil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her nev’i hesap, belge ve vasıtalar olarak tanımlanmış; dolayısıyla, kambiyo olarak değerlendirilen söz konusu hesap, belge ve vasıtaların ana unsur olduğu işlemler kambiyo işlemi olarak değerlendirilmektedir.

Bilindiği üzere banka ve sigorta muamelelerinde vergiyi doğuran olay iki kriterin birlikte gerçekleşmesine bağlanmıştır. Bunlardan ilki “bir muamelenin yapılmış olması”, ikinci ise “bankanın lehine bir para doğması” 'dır. Ancak yasa konucu kambiyo işlemlerinde vergiyi doğuran olayı bu iki şartın birlikte gerçekleşmesi koşuluna bağlamamış, bir muamelenin yapılmış olmasını vergiyi doğuran olay için yeterli

bulmuştur. Dolayısıyla kambiyo muamelelerinde bizzat kendisi üzerinden binde 1 oranında vergi alınması yoluna gidilmiştir.(2008/13459 sayılı BK Kararı ile 0)

Dövizin TL veya döviz ile değişimini öngören ve bir tarafa alım, diğer tarafa da satış hakkı/yükümlülüğü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde; sözleşme vadesinde söz konusu sözleşme yükümlülüklerinin fiziki olarak yerine getirilmesi (sözleşmenin fiziki teslim ile sonuçlanması), yani kambiyo işleminin ana unsur olması durumunda, bu işlemin kambiyo muamelesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, sözleşmenin vade tarihinde tarafların sözleşme dolayısıyla lehe aldıkları parayı hesaplayıp ödemek suretiyle sözleşmeyi sonlandırmaları halinde, sözleşmenin ana işlem olarak kabulü gerektiğinden, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanmasının kambiyo muamelesi kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir.

Fiziki teslimatla sonuçlanan döviz/TL ve döviz/döviz vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri neticesindeki kambiyo işlemlerinde BSMV oranı sıfır olarak uygulanacaktır. Öte yandan, söz konusu sözleşmelerin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması durumunda ise, sözleşme dolayısıyla lehe alınan paranın hesaplanarak ve bu tutar üzerinden % 5 oranında BSMV hesaplanacaktır.

5.2.2. Arbitraj Muameleleri

Finansal fon değerlendirme yöntemlerinden biri olan arbitraj; kambiyo kısıtlamaları bulunmayan ülkelerin borsalarında kote edilen döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanarak kazanç sağlamak amacıyla bir paranın, ucuz olduğu piyasadan alınıp, pahalı olduğu piyasada satılması işlemidir. Kısaca, yabancı paraların kur farklılıklarından kazanç sağlanmasıdır. Bir dövizin göreceli (nispi) olarak ucuz olduğu piyasadan satın alınıp, pahalı olduğu piyasada satılması ve aradaki farktan yararlanılmasına döviz arbitrajı adı verilmektedir¹³⁵.

89 Seri Nolu Gider Vergileri Tebliğinde de bir işlemin arbitraj işlemi olarak değerlendirilebilmesi için, aşağıdaki unsurları ihtiva etmesi gerekmekte olduğu belirtilmiştir:

¹³⁵ Ahmet Erol, “Arbitraj İşlemlerinin Vergilendirilmesi”, *Mükellefin Dergisi*, Sayı:56 (Ağustos, 1997), s. 13.

- Birden fazla piyasada işlem gören her kıymet, döviz veya mal gibi ürünler kural olarak arbitraja konu edilebilir.

- İşleme konu kıymet, döviz veya mal aynı anda birden fazla piyasada alım satıma konu edilebilen bir ürün olmalıdır. Ayrıca, arbitraj yapılmak amacıyla bir piyasadan alınan ürünle fiyat farklılığı olan diğer bir piyasada satılan ürünün birebir “aynı ürün” olması gerekmektedir.

- Piyasa, en genel anlamıyla alıcı ve satıcıların alım satıma konu mal ve hizmetleri almak ve satmak amacıyla bir araya geldikleri yer olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, aynı ürünün alım satıma konu edildiği ve aynı anda alım satım fiyatlarında farklılık olan iki farklı yer iki farklı piyasa olarak kabul edilebilir.

- Aynı ürünün farklı piyasalarda aynı anda farklı fiyatlardan alım satıma konu edilebilmesi gerekir. Alım satımın aynı anda gerçekleşmesi ve dolayısıyla arbitrajcının risk üstlenmemesi, arbitraj işleminin temel varsayımdır. Dolayısıyla, bir işlemin arbitraj işlemi sayılabilmesi için, kıymetin alım satım işleminin eş zamanlı, yani aynı işlem günü içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- Ürünün eş zamanlı olarak düşük fiyatlı olduğu piyasadan alınıp, yüksek fiyatlı olduğu piyasada satılması suretiyle vadesiz ve risksiz gelir elde edilmesi gerekmektedir. Vadesiz ve risksiz olma, arbitraja konu kıymetin aynı anda bir piyasada düşük fiyatlı, diğer bir piyasada ise yüksek fiyatlı olduğunun bilinmesi ve buna dayalı olarak düşük fiyatlı piyasadan alınacak ürünün yüksek fiyatlı piyasada satılabileceğinin bilinmesi olarak anlaşılmalıdır.

- Elde edilen gelirin kaynağı, aynı ürünün farklı piyasalardaki fiyat farklılığı olmalı, geleceğe, tahmine ve riske dayanmamalıdır.

Arbitraj işlemleri ve bu işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar 6802 sayılı Kanun 297/p maddesi uyarınca vergiden istisna edilmiştir.

5.2.3. Opsiyon Sözleşmeleri ve Vadeli (Forward) İşlemlerin Vergilendirilmesi

5.2.3.1. Opsiyon sözleşmelerinin vergilendirilmesi

Opsiyon sözleşmesi, taraflardan birinin diğerine, belirli bir finansal değeri gelecekteki belirli bir tarihte veya belirli bir dönem içinde alıp almamak, satıp satmamak konusunda bir hak tanıdığı ve bunun karşılığında opsiyon primi olarak adlandırılan bir

semene hak kazandığı sözleşmedir. Opsiyon tam iki tarafa borç yükler ve isimsiz (atipik) sözleşmeler grubunda yer alır. Ancak organize borsalarda işlem gören opsiyonları, SP mevzuatında düzenlenmiş olmaları nedeniyle isimli (tipik) sözleşme olarak değerlendirmek gerekir¹³⁶.

Gelir vergisi açısından opsiyon sözleşmeleri:

Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri gelir vergisi uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur (GVK. Geç. Mad. 67/13).

GVK geçici 67. maddesinin (1) numaralı fıkrası kapsamında, banka ve aracı kurumların menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarından elde edilen gelirler üzerinden yapmakla yükümlü oldukları tevkifat, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 2. maddesinin birinci fıkrası kapsamındaki mükellefler ile münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenler için 01.10.2010 tarihinden itibaren % 0 oranında uygulanacaktır.

Diğer taraftan, 27/9/2010 tarihli ve 2010/926 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile GVK'nın 67. maddesinin (1), (2) ve (3) numaralı fıkralarında yer alan oran; tam ve dar mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören aracı kuruluş varantları dahil olmak üzere, hisse senetlerine (menkul kıymetler yatırım ortaklıkları hisse senetleri hariç) ilişkin olarak elde edilen kazançlar için % 0 olarak belirlenmiştir.

Buna göre, geçici 67. maddenin (14) numaralı fıkrası hükmü gereği Türkiye'de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsalarında yapılan işlemlerden elde edilen kazançlar için,

¹³⁶ Ertuğrul Akçaoğlu, **Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 52.

anılan maddenin (1) numaralı fıkrasında belirtilen tevkifat oranının sıfır olarak uygulanmasına, 31/12/2008 tarihi itibarıyla son verilmiş olmasına rağmen, anılan borsalarda hisse senetlerine (menkul kıymetler yatırım ortaklıkları hisse senetleri hariç) ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazançlar için 2009/14580 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereği 1/1/2009'dan itibaren, 2010/926 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereği ise 1/10/2010 tarihinden itibaren % 0 oranında tevkifat uygulanmasına devam edilmektedir.

Türkiye'de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsalarında 1/10/2010 tarihinden itibaren gerçekleştirilen ve hisse senetlerine veya hisse senedi endekslerine dayalı olanlar dışında kalan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazançlara uygulanacak tevkifat oranı ise % 10 olup, Kurumlar Vergisi Kanununun 2. maddesinin birinci fıkrası kapsamındaki mükellefler ile münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenler tarafından elde edilen söz konusu kazançlar üzerinden ise % 0 oranında tevkifat yapılacaktır.

Kurumlar vergisi açısından opsiyon sözleşmeleri:

Vergi Usul Kanununun 289. maddesinde, "Bu bölümde yazılı olmayan veya yazılı olup da kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkân bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değerleriyle, diğerleri, varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlendirilir." hükmü yer almaktadır.

Buna göre (KV Gen. Teb. No.5);

- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, Vergi Usul Kanununun 289. maddesi uyarınca borsa rayici ile değerlendirileneceğinden, anılan sözleşmelerin değerlendirme günü itibarıyla borsada oluşan uzlaşma fiyatına (borsa rayici) göre oluşan farkın, kurum kazancı ile ilişkilendirilmesi gerekecektir.

- Sözleşmenin ters pozisyonla kapatılması halinde, gerçekleşen kâr veya zarar kurum kazancına dahil edilecektir.

- Sözleşmenin vadesinde nakit uzlaşma sonucu elde edilen kâr veya zarar, kurum kazancına dahil edilecektir.

- Sözleşmenin teslimat ile sonuçlanması halinde, yapılan işlem esas itibarıyla bir varlığın alım-satım işleminden farklı olmayacağından, sözleşmenin vade tarihi itibarıyla alınan veya satılan varlıkların değerinin, sözleşmede belirtilen birim değer üzerinden kayıtlara intikal ettirilmesi gerekmektedir.

- Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasında işlem yapan müşterilerin teminat hesaplarında bulunan nakdi teminatların TAKASBANK¹³⁷ tarafından nemalandırılması sonucu elde edilen gelirler de genel hükümler çerçevesinde kurum kazancına dahil edilecektir.

BSMV açısından opsiyon sözleşmeleri:

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliğinde;

- Banka, banker ve sigorta şirketleri tarafından vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin düzenlenmesi ve alım satımı nedeniyle lehe alınan paraların 6802 sayılı Kanunun 28. maddesi uyarınca BSMV'ye tabi olduğu ve söz konusu sözleşmelerin düzenlenme amacının BSMV açısından önem arz etmediği,

- Bankaların Takasbank nezdinde zorunlu olarak bulundurdıkları teminatın bankalararası mevduat kabul edileceği ve dolayısıyla bunun nemalandırılması karşılığında lehe aldıkları paraların 98/11591 sayılı BKK uyarınca genel oranda değil %1 oranında BSMV'ye tabi tutulacağı,

- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin arbitraj kapsamında değerlendirilmesinin mümkün olamadığı; ancak, birden fazla piyasada işlem gören “aynı vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesi” nin eş zamanlı olarak düşük fiyatlı bir piyasadan alınıp yüksek fiyatlı diğer piyasada satılması işlemi arbitraj işlemi olduğundan, bu işlem sonucunda lehe alınan paranın 6802 sayılı Kanunun 29. maddesinin (p) bendi uyarınca BSMV'den istisna olacağı,

¹³⁷ Menkul kıymet alım/satım işlemlerinin takası, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) faaliyete geçtiği tarihlerde üyelerin kendi aralarında gerçekleştirilirken, 1988 yılından itibaren Borsa bünyesinde kurulan bir müdürlük tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Ocak 1992 tarihinde ise Borsada gerçekleşen işlemlere ilişkin menkul kıymetlerin takası ve saklama yetkisi, İMKB ve üyelerinin ortaklığı ile kurulan İMKB Takas ve Saklama A.Ş.'ye verilmiş ve şirket bu tarihte faaliyete geçmiştir. 1996 Ocak ayından itibaren de bu şirket, **Takasbank-İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.** adıyla bir sektör bankasına dönüşmüştür. <http://www.takasbank.com.tr/Pages/Tarihce.aspx> (04.12.2012)

- Yukarıda bahsedilen “aynı vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesi” ifadesinden, tutarı, vadesi, niteliği, düzenleyeni gibi unsurları aynı olan sözleşmenin anlaşılması gerektiği,

- Döviz/TL veya döviz/dövizde dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin fiziki teslimatla sonuçlanması halinde, bu işlemlerin kambiyo işlemi olarak sıfır oranında BSMV’ye tabi olacağı,

- Kambiyo satışında satış tutarı üzerinden hesaplanacak vergi dışında, ayrıca döviz alış kuru ve satış kuru arasındaki müspet fark üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanmayacağı,

- Türkiye’de kurulu borsalarda gerçekleştirilmeyen gerek döviz/TL gerekse döviz/döviz vadeli işlem sözleşmelerinin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması halinde vadeli işlem sözleşmesi dolayısıyla lehe alınan paraların BSMV’ye tabi tutulacağı,

belirtilmiştir.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin vergilendirilmesi ile ilgili genel açıklamalarda esas olarak dayanak varlığı Döviz / Döviz ve Döviz/TL (swaplarda faiz) olan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ele alınmış olup, diğer dayanak varlıklara (altın, petrol, menkul kıymet vb.) yer verilmemiştir.

Damga vergisi açısından opsiyon işlemleri:

Damga Vergisi Kanunu’na ekli “2” numaralı tabloda yer alan ve damga vergisinden istisna edilen kâğıtları gösteren “IV-Ticari ve medeni işlemlerle ilgili kâğıtlar” bölümüne;

“Bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alım, satım, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen kâğıtlar.” hükmü yer almaktadır. Bu hükme istinaden bankalar arasında, bir bankanın taraf olması suretiyle veya bankalar aracılığıyla gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri söz konusu hüküm kapsamında damga vergisinden istisna tutulmuştur.

KDV açısından opsiyon işlemleri:

Opsiyon sözleşmelerinin içerik olarak bir emtianın, yabancı paranın, hisse senedinin ya da hazine bonosunun teslimini öngördüğü görülmektedir. Dolayısıyla sözleşmenin KDV'ye tabi bir malın teslimini öngörmesi ve sözleşmenin teslimle kapatılması durumunda opsiyon sözleşmesine konu teslim KDV'ye tabi olacaktır¹³⁸.

5.2.4.2. Forward işlemlerin vergilendirilmesi

Gelir vergisi açısından forward işlemleri:

Forward sözleşmesi, taraflardan birinin sözleşmeye konu olan finansal varlığı sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden gelecekteki belirli bir tarihte satın almasını, karşı tarafın da sözleşmeye konu finansal varlığı satmasını şart koşan bir sözleşme türüdür. Sözleşmeye konu varlığın fiyat, miktar ve teslim tarihinin sözleşme tarihinde belirlendiği forward işlemlerinde, işlemin karla sonuçlanması durumunda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına (kullanım fiyatına) göre oluşan değeri arasındaki fark tevkifat matrahını oluşturacaktır. Buna göre, forward sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla bankalar ve aracı kurumlar tarafından tevkifat yapılacaktır (GV Gen. Teb. No: 282).

Kurumlar vergisi açısından forward işlemleri:

Bilindiği üzere türev ürünlerde genel olarak bir spot bir de vadeli işlem bulunmakta ve kâr ya da zararın vade gelmeden kesinleşmesi ve realize olması mümkün olmamaktadır. Diğer bir ifadeyle türev işlemler vadeye kadar sadece bir taahhütten ibaret olup hukuki tasarruf imkânı (talep hakkı) sözleşmede belirtilen vade tarihinde ortaya çıktığından tahakkuk esasına göre kâr ya da zarar, işlemlerin vadede realize olmasıyla ortaya çıkmaktadır¹³⁹.

Forward işlemi esas itibarıyla, bir "taahhüt" niteliğinde olduğundan ve gelirin elde edilmesi sözleşmenin sonuçlandırılması ile gerçekleştiğinden, vadeye kadar dönem içinde

¹³⁸ A.Naci Arıkan, a.g.e., s. 93.

¹³⁹ Tuna Turgut, Vadeli İşlem (Futures) ve Opsiyon Piyasalarının Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002, s. 159.

yapılan değerlemeler (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmeyecektir. Kurum kazancına dahil edilecek kâr veya zarar vade sonunda tespit edilecektir. Ancak sözleşmenin vadeden önce bozulması halinde ise forward işleminden doğan kâr veya zararın sözleşmenin bozulma tarihinde kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir. Öte yandan, forward sözleşmesinin teslimat ile sonuçlanması halinde, yapılan işlem esas itibarıyla bir varlığın alım-satım işleminden farklı olmayacağından, sözleşmenin vade tarihi itibarıyla alınan veya satılan varlıkların değerinin, sözleşmede belirtilen birim değer üzerinden kayıtlara intikal ettirilmesi gerekmektedir (5 Seri No.lu KV. Gn. Teb).

Örnek: (A) Kurumunun 04/01/2011 tarihinde (F) Bankası ile yapmış olduğu 3 ay vadeli forward USD alım sözleşmesine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

İşlem Tarihi	: 4/1/2011
Vade Tarihi	: 4/4/2011
Sözleşme Tutarı	: 1.000.000 USD
Sözleşme Kuru	: 1,4890
Vadede Spot Kur	: 1,5268

Kazanç = [Sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri] – [Sözleşmeye baz alınan kıymetin göre oluşan değeri işlem (kullanım) fiyatına]

$$\text{Kazanç} = 1.000.000 \text{ USD} \times (1,5268 - 1,4890) = 37.800.- \text{ TL}$$

Bu forward işleminden (A) Kurumu lehine doğan 37.800.- TL kazanç tutarı sözleşmenin vade tarihinde (F) Bankası tarafından (A) Kurumuna ödenmiş olup bu tutar anılan tarih itibarıyla (A) Kurumunun kurum kazancına dahil edilecektir.

BSMV açısından forward işlemleri:

Banka ve bankerler tarafından dövize veya diğer finansal varlığa dayalı olarak yapılan forward işlemlerinde sözleşme dolayısıyla lehe alınan paraların BSMV'ye tabi tutulacağı; ancak fiziki teslimatla sonuçlanan döviz/TL ve döviz/döviz forward sözleşmelerinde ana işlem kambiyo işlemi olduğundan, BSMV oranının sıfır olarak uygulanacağı, sözleşmenin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması halinde ise, sözleşme nedeniyle lehe alınan para üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanacağı belirtilmiştir (Gid. Vergi. Genel Teb. No: 89).

Örnek: (X) Bankasının (Y) Bankası ile düzenlediği ve 1.000.000 Amerikan Doları (dolar) alım karşılığında 1.560.000 TL vermeyi taahhüt ettiği forward sözleşmesine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

Sözleşme tarihi	: 01.01.2011
Vade tarihi	: 01.07.2011
Anapara	: 1.000.000 dolar
Sözleşme Kuru	: 1,56
Vadedeki kur	: 1,60

Sözleşmenin fiziki teslimatla sonuçlanması durumunda, işlem kambiyo işlemi olarak sıfır oranında BSMV'ye tabi olduğundan, vergi hesaplanmayacaktır. Nakdi uzlaşıyla sonuçlanması halinde ise, (Y) Bankası (X) Bankasına sözleşme nedeniyle ortaya çıkan 40.000 TL (=1.600.000 - 1.560.000) tutarı aktaracak ve (X) Bankasınca bu tutar, sözleşme nedeniyle lehe alınan para olarak % 5 oranında BSMV'ye tabi tutulacaktır.

KDV açısından forward işlemleri:

Forward sözleşmelerinde normal alım-satım sözleşmelerinden farklı olarak, alım-satım işlemine ilişkin şartların sözleşme tarihinde belirlenmesi; teslimatın ise sözleşmeyle belirlenen ileri bir tarihte gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu işlemlerin süreklilik arz edecek şekilde, bir organizasyon dahilinde ve kâr amaçlı olarak yapılması ticari faaliyetin varlığını göstermektedir. Ticari faaliyet çerçevesinde gerçekleştirilen alım-satım işlemlerinin ise KDV'ye tabi olması gerekmektedir. Forward sözleşmelerinden kaynaklanan teslimlerin KDV'ye tabi olması için, sözleşmeye konu mal ya da finansal değere ilişkin teslimatın Türkiye'de gerçekleştirilmiş olması gerekir. Teslimatı Türkiye'de gerçekleştirilmeyen, teslimatı Türkiye'de gerçekleşse dahi (ithalat söz konusu olmadıkça) ticari, sınai, ziraî veya serbest meslek faaliyetlerinden kaynaklanmayan forward sözleşmeleri KDV'ye tabi olmayacaktır¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Muhittin Gündoğdu, "Forward İşlemlerinin Niteliği Forward İşlemlerine Bağlı Olarak Gelirin ve Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerin Peçelenmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:138, 2000, s. 69.

5.2.4. Swap İşlemlerinin Vergilendirilmesi

Swap işlemleri, içinde hem spot hem de forward işlemlerin yer aldığı, aktif ya da pasif kalemlerin ya da aktife ilişkin gelir veya pasife ilişkin giderlerin karşılıklı olarak alınıp satıldığı ve alım-satım tarihlerinin farklı olması sebebiyle bir vadenin başka bir vadeyle değiştirildiği sözleşmelerdir¹⁴¹. Swap, iki tarafın belirli bir zaman dilimi içinde farklı faiz ödemelerini ve/veya farklı para birimlerini karşılıklı olarak değiştirdikleri bir takas sözleşmesidir.

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliğinde, swap işlemleri dolayısıyla lehe alınan paraların BSMV'ye tabi tutulması gerektiği belirtilmiş ve her swap sözleşmesinin müstakil bir işlem olarak değerlendirilmesi gerektiği, bir swap sözleşmesinden elde edilen zararın, o işlemle ilgili olduğu iddiasıyla başka bir swap sözleşmesinden elde edilen gelirden düşülmesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

5.2.4.1. Para swapı işlemleri

Gelir vergisi açısından para swapı işlemleri:

Para swapı, tarafların önceden anlaştıkları oran ve koşullarda belirli miktardaki para birimlerini (döviz/döviz, döviz/TL) değiştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri işlemlerdir. Tarafların önceden anlaştıkları oran ve koşullarda belirli miktardaki para birimlerini değiştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri para swapı işleminde, farklı para birimlerinin karşılıklı olarak değiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan gelir tevkifat matrahını oluşturacaktır. Buna göre tevkifat matrahı, ilk değişim tarihindeki kura göre hesaplanan değer ile sözleşmede vadedeki değişim için belirlenen kura göre oluşan değer arasındaki farka eşit olacaktır (GV Gen. Teb. No: 282).

Kurumlar vergisi açısından para swapı işlemleri:

Para swapı işleminde elde etme, sözleşmenin vadesinde gerçekleştiğinden, vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmez. Dönem sonunda vade sona erdiğinde kâr veya zarar tespit edilip kurum kazancına dahil edilecektir. Swap sözleşmesine konu döviz değişimi nedeniyle bilançonun

¹⁴¹ Fatih Kemal Ebiçoğlu - Abdülkadir Kahraman, "Swap İşlemleri Vergiden Kaçınma Aracı Mıdır?", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:210, Şubat 1999, s. 4.

aktifine kaydedilen dövizler ise genel hükümler çerçevesinde değerlemeye tabi tutulacaktır (KV Gen. Teb. No: 5).

BSMV açısından para swapı işlemleri:

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliğinde;

- Para swapı sözleşmesinin fiziki teslimle sonuçlanması durumunda, bu işlem kambiyo işlemi olduğundan BSMV hesaplanmayacağı, ancak, para swapı sözleşmesinin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması halinde BSMV mükellefleri tarafından lehe alınan paraların %5 oranında BSMV'ye tabi tutulacağı,

- Döviz ile döviz değişimine dayalı swap işleminin ise, arbitraj istisnası kapsamına girmediği,

Belirtilmiştir.

5.2.4.2. Faiz swapı işlemleri

Faiz swapı sözleşmesi tek bir işlem, yapılan faiz ödemeleri ise bu işlemin maliyet unsuru olarak kabul edilmekte ve gelir, sözleşme yükümlülüklerinin sona erdiği vadede ortaya çıkmaktadır. Faiz swapı, gösterge bir anapara tutarı üzerinden farklı faiz oranı esaslarına göre hesaplanacak faizlerin iki taraf arasında anlaşılan vadelerde değişimini öngören bir sözleşme çeşidi olup, aynı para biriminden olan borçların sadece faiz ödemelerinin yapısı değişmekte, anapara değişimi gerçekleşmemektedir.

Gelir vergisi açısından faiz swapı işlemleri:

Faiz swapı işlemlerinde, faiz ödemelerinin değişimi nedeniyle ödeme dönemleri itibarıyla hesaplanan net kazanç tutarları tevkifat matrahını oluşturacaktır. Bu çerçevede, faiz ödemelerinin bir takvim yılı içerisinde karşılıklı olarak aynı tarihlerde gerçekleşmesi (çakışma) durumunda her bir ödeme tarihi itibarıyla hesaplanan net kazanç tutarı tevkifat matrahını oluşturacaktır. Ödeme tarihlerinin bir kısmının çakışması durumunda ise, bir takvim yılı aşılmamak suretiyle ödemelerin çakıştığı tarihler itibarıyla, müşteri tarafından ödenen faiz tutarları ile müşteriye o tarihe kadar yapılan faiz ödemelerinin tamamı karşılaştırılmak suretiyle net kazanç tutarı tespit edilecektir. Ödeme dönemleri itibarıyla

ortaya çıkan zararların ise, takvim yılı aşılmamak kaydıyla, izleyen dönemlerde aynı tür işlemlerden doğan gelirlerden mahsubu mümkündür (GV Gen. Teb. No: 282).

Kurumlar vergisi açısından faiz swapı işlemleri:

Faiz swapı işleminde elde etme, sözleşmede yer alan faiz oranları dikkate alınarak hesaplanan faiz değişimlerinin yapıldığı dönemler itibarıyla gerçekleştiğinden, bu dönemlerin sonuna kadar ilgili dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim veya ilave kalem olarak düzeltilmesi gerekir. Dolayısıyla, faiz swapı sözleşmesine istinaden sözleşmenin taraflarınca ödenen veya tahsil edilen faizler, sözleşmenin vadesi beklenmeksizin faiz tahakkukunun yapıldığı dönemler itibarıyla taraflarca kurum kazançlarının tespitinde gelir veya gider olarak dikkate alınacaktır.

Faiz swapında faiz değişimlerinin çıkışması durumunda, söz konusu faiz değişim tarihlerinde elde edilen faiz geliri ile ödenen faiz giderlerinin karşılaştırılması sonucunda oluşacak net kâr veya zararın bu tarihler itibarıyla kurum kazancının tespitinde dikkate alınır (KV Gen. Teb. No: 5).

BSMV açısından faiz swapı işlemleri:

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliğinde;

- Bu işlemde lehe alınan paranın tespitinde alınan ve ödenen faizler birlikte dikkate alındığı için ara dönemlerdeki faiz tahsilatları üzerinden ayrıca BSMV hesaplanmayacağı,

- BSMV mükellefi tarafından faiz swapı sözleşmesi sonucunda lehe alınan paranın tespiti sözleşmenin vadesinde yapılabileceğinden, vade sonunda sözleşme bazında net faiz gelirin oluşması halinde bu tutar üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanması gerekmekte olduğu,

Belirtilmiştir.

KDV açısından faiz swapı işlemleri:

Swap sözleşmelerinde, teslimi yapılan varlığın sözleşmenin niteliği itibarıyla para ya da faiz (niteliği itibarıyla para) olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu sebeple para ve faiz swapları da KDV'den istisna tutulmaktadır. Diğer taraftan faiz swapı işlemlerinde, kazanç sağlamaktan ziyade riskten korunma amacı ön plandadır. Bu kapsamda, faiz

swaplarının ayrı bir finansal hizmet niteliğini haiz olduğu, bu sebeple faiz swapı işlemlerinin KDV'ye tabi değildir.

5.2.4.3. Çapraz döviz swap işlemleri

Döviz swapının faiz swapı ile birlikte kullanımı sonucu ortaya çıkan diğer bir swap türü çapraz döviz swaplarıdır.

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliğinde; bu sözleşme uyarınca yapılan işlemlerin, para ve faiz swapı şeklinde iki ayrı işlem olarak değerlendirildiğinden, bu sözleşmeye ilişkin işlemlerin yukarıda para ve faiz swapları için yapılan açıklamalar çerçevesinde vergilendirileceği belirtilmiştir.

5.2.5. Varantların Vergilendirilmesi

Aracı kuruluş varantı, elinde bulunduran kişiye, dayanak varlığı ya da göstergeyi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydı teslimat ya da nakit uzlaşısı ile kullanıldığı, aracı kuruluşlarca ihraç edilen menkul kıymet niteliğindeki bir sermaye piyasası aracıdır. Aracı kuruluş varantları opsiyon sözleşmelerine gösterdiği benzerlik nedeniyle opsiyon sözleşmelerinin menkul kıymetleştirilmiş bir çeşidi olarak kabul edilmektedir.

Gelir vergisi açısından varantlar:

27/9/2010 tarihli ve 2010/926 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılan düzenleme ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak ihraç edilen aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirler, hisse senetlerine ilişkin olarak elde edilen kazançlar kapsamına alınmış olup, 1/10/2010 tarihi itibarıyla tam ve dar mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören bu kapsamdaki aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirler üzerinden %0 oranında tevkifat yapılmaktadır. Diğer taraftan, bu kapsamda olmayan aracı kuruluş varantlarının gelirleri geçici 67. maddeye göre genel hükümler çerçevesinde tevkifata tabi tutulacaktır.

Kurumlar vergisi açısından varantlar:

Yukarıda belirtildiği üzere aracı kuruluş varantı, elinde bulunduran kişiye, dayanak varlığı ya da göstergeyi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydi teslimat ya da nakit uzlaşısı ile kullanıldığı, aracı kuruluşlarca ihraç edilen menkul kıymet niteliğindeki bir sermaye piyasası olduğundan, aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirin kurum kazancına dahil edilmesi gerekmektedir (KV. Gen. Teb. No: 5).

BSMV açısından varantlar:

İMKB’de işlem gören varantlara ilişkin muamelelerin ve bu muameleler sonucu lehe alınan paraların BSMV’den istisna tutulmuştur. Ancak Türkiye’de kurulu borsalarda işlem gören opsiyonların vergilemesine yönelik düzenlemeler varantlar için de geçerlidir (Gid. Ver. Gen. Teb. No: 89).

5.2.6. Kaldıraçlı Alım Satım (Foreks) İşlemlerinin Vergilendirilmesi

Kaldıraçlı alım satım işlemleri foreks işlemleri, işlemlerin yapıldığı piyasa da foreks piyasası olarak isimlendirilmektedir. İngilizce karşılığı, “Foreign Exchange Market” olan Foreks, bir piyasa olup bu piyasada bir ülkenin para biriminin diğer ülke para birimleriyle değiştirilmesi söz konusudur. Bu piyasada aynı zamanda altın ve gümüş işlemleri de yapılır. Foreks piyasalarında en çok işlem gören döviz cinsi Amerikan Doları’dır. İşlem hacmi bakımından USD’den sonra gelen ilk 4 döviz cinsi sırasıyla : EUR (Euro), JPY (Japon Yen’i), GBP (İngiliz Sterlin’i) ve -CHF (İsviçre Frank’ı) dır.

Foreks piyasaları riski yüksek piyasalardır. Bu piyasalarının en cazip yanı kaldıraçtır. Çünkü kaldıraç sistemi sayesinde, yatırılan teminatın çok üzerinde işlem yapabilmek mümkündür. Bu oran şirketler arasında değişim gösterebilir. Genelde kullanılan 1/100 ya da 1/500 olmaktadır.

Foreks işlemlerine ilişkin esaslar 06.05.2011 tarihli ve 27926 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un 155'inci maddesi ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun (SPK) 30'uncu maddesinin birinci fıkrasına eklenen "g"

bendi uyarınca SPK tarafından hazırlanan ve 27.08.2011 tarihli ve 28038 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Seri:V, No:125 "Kaldıraçlı Alım Satım İşlemleri ve Bu İşlemleri Gerçekleştirebilecek Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" (V/125 Tebliği) ile düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemeye göre, 31.08.2011 tarihinden itibaren kaldıraçlı alım satım işlemleri yalnızca SPK tarafından yetkilendirilen kuruluşlarca gerçekleştirilebilecektir.

Gelir vergisi açısından foreks işlemleri:

GVK'nın "değer artış kazançları" başlıklı mükerrer 80. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi gereğince, "ivazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve 2 yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar" değer artış kazancı olduğundan, yabancı paraların arasındaki zamansal parite farklılıklarından yararlanmak ve bu yolla kazanç sağlamak amacıyla sanal ortamda gerçekleştirilen döviz takas (Forex) işlemlerinden elde edilen kazançlar münferit değerlendirildiğinde nitelik itibarıyla "değer artış kazancı" olarak vergiye tabi tutulur.

Ancak 31.08.2011 tarihinden itibaren forex işlemleri münhasıran SPK tarafından yetkilendirilmiş aracı kurumlarca yapılabileceğinden ve mezkur işlemler de SPKn m.30/g çerçevesinde sermaye piyasası faaliyeti sayıldığından GVK'nın 37. maddesinin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendine göre, "Kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile devamlı olarak uğraşanların bu faaliyetlerinden" elde ettikleri kazanç niteliğinde olacağından ticari kazanç sayılacak ve ticari kazancın vergilendirilmesi esasları çerçevesinde vergilendirilecektir. Nitekim SPK'nın V/125 Tebliği de forex işlemlerinin yürütülmesinde "sermaye piyasası aracı kurumu" veya "vadeli işlem aracılık şirketi" biçiminde bir örgütlenmeyi öngörmektedir. Tüm bu düzenlemelere göre, şirket örgütlenmesine dayanan ve devamlılık gösteren forex işlemlerinden doğan gelirlerin "ticari kazanç"; devamlı değil de arızı/geçici nitelikteki işlemlerden doğan gelirlerin "değer artış kazancı" esaslarına göre vergilendirilmesi söz konusu olacaktır.

BSMV açısından foreks işlemleri:

89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliğinde, nitelik itibariyle banka muamele ve hizmetleri kapsamında olduğu kabul edilen foreks işlemlerinin, dayanak varlıktaki fiyat değişimlerinden fiziki alım satım olmaksızın yararlanmayı amaçlamasından, kambiyo alım satım işlemi olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmiş ve,

- Banka ve sigorta şirketlerinin foreks işlemleri dolayısıyla lehe aldıkları paraların,

- İlgili kanunlarla yetkilendirilmek veya izin verilmek suretiyle 6802 sayılı Kanunun 28 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen işlemleri esas iştiğal konusu olarak yapan ve banker kapsamında BSMV mükellefi olanların foreks işlemleri dolayısıyla lehe aldıkları paraların,

- Yetkili kuruluşlar banker kapsamında BSMV mükellefi olup kendileri veya başkaları hesabına yaptıkları foreks işlemleri dolayısıyla lehe aldıkları paraların,

BSMV'ye tabi olduğu açıklanmıştır.

Son olarak Tebliğde, BSMV mükellefleri tarafından Türkiye'de kurulu borsalarda yapılacak kaldıraçlı alım satım işlemlerinin, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri mahiyetinde olmadığından, Türkiye'de kurulu borsalarda yapılan foreks işlemleri dolayısıyla lehe alınan paraların tamamının %5 oranında BSMV'ye tabi tutulacağına yer verilmiştir.

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE FİNANSAL İŞLEMLERİN VERGİLENDİRİLMESİ VE BANKALARIN ÖDEDİKLERİ VERGİLERİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDE YERİ VE ÖNEMİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE FİNANSAL İŞLEMLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ GENEL POLİTİKASI

Finans sektörünün vergilendirilmesine yönelik öneriler uzun bir geçmişe dayanmaktadır. 1929 Büyük Buhran'dan günümüze her ekonomik krizde özellikle spekülasyon amaçlı uluslararası sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi konusunda çeşitli öneriler ortaya atılmıştır¹⁴².

Finansal hareketlere vergi getirilmesi fikri ilk olarak John Maynard Keynes tarafından önerilmiştir. 1936 yılında Keynes finansal işlemlere uygulanacak vergi ile spekülasyon hareketlerin önleneyeceğini ve uzun vadeli yatırımların teşvik edileceğini belirtmiştir.

Keynes risk ve ilave maliyetlerin uzun dönemli yatırımlara zarar vermeden kısa dönemli parasal akımları azaltabileceğini, hatta az miktardaki bir transfer vergisinin teşebbüsler üzerindeki spekülasyon etkisini hafifleteceğini belirtmektedir¹⁴³.

1972 yılında James Tobin sermaye hareketlerine vergi konması konusunda Keynes'e benzer fikirler ortaya koymuştur. Keynes sermaye piyasası araçlarına vergi konmasını önerirken, Tobin döviz alım satım, transfer işlemlerine vergi konmasını önererek sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi konusunda görüş belirtmişlerdir. James

¹⁴² Begüm Güler - Esra Keleş - Özgür Uçar, **Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması**, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Daire Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 4.

¹⁴³ Kunibert Raffer, **The Tobin Tax :Reviving a Discussion**, World Development, 26(33),March, 1998, s. 530.

Tobin'in 1972 yılında yazdığı bir kitabında yer alan bu öneri; bir dövizin diğerine dönüştürüldüğü spot piyasalardan alınacak uluslararası tek tip bir dönüşüm vergisinin kısa dönemli sermaye hareketlerini kısıtlayıcı niteliği üzerine kurulmuştur¹⁴⁴. Günümüzde sermaye hareketleri üzerine konan vergiler literatürde Tobin Vergisi olarak geçmektedir. Bu öneriyi daha sonra Spahn Vergisi ve son yıllarda ortaya çıkan ve G20 ülkelerinde uygulanması öngörülen Robin Hood Vergisi takip etmiştir.

Ticari faaliyet içinde yürütülen hizmetlerin vergilendirilmesine ilk defa Fransa'da 1920 yılında başlanmıştır. Bu vergi ile bir yandan mal üretimi ve satışına ilişkin işlemler vergiye tabi tutulurken diğer yandan hizmetler "hizmet vergisi" ile vergilendirilmiştir. Hizmet vergisi aynı zamanda banka, banker ve sigortacılık işlemlerini de vergilendirmekte idi. Uygulanan bu satış vergisi 1954 yılında yerini katma değer vergisine bırakmış ve hizmetler vergisi de bu vergi ile birlikte ve ayrıca uygulanmaya devam etmiştir.

Avrupa Birliğinde finansal işlemlerin vergilemesi konusunda ortak bir politikadan söz etmek henüz mümkün değildir. Bilindiği üzere AB'de 1960'lı yıllarda uygulanmaya başlanılan katma değer vergisi artık en yaygın olarak kullanılan harcama vergisi türüdür¹⁴⁵.

AB üyesi ülkelerde finansal işlemler genel olarak katma değer vergisi kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte tüm üye ülkelerin finansal işlemleri KDV kapsamına alınması zorunluluğu getirilmemiştir.

AB 6. Direktif'in 33. maddesinde "Diğer topluluk hükümlerine aykırı düşmeksizin, bu Direktif hükümleri, üye Devletlerin sigorta sözleşmelerinin vergilenmesi, damga vergileri ve daha genel olarak genel satış vergisi olarak adlandırılmayacak nitelikteki her türlü vergi, harç ve resim uygulamalarına engel değildir." şeklinde yer alan hükmü, üye ülkelerin Topluluk hükümlerine ayrı düşmemek kaydıyla finansal işlemleri KDV'ye tabi tutmayarak ayrı bir vergiye tabi tutabileceği konusunda serbest bırakmıştır. Ancak, AB üyelerinin tamamı banka ve finans hizmetlerini KDV'nin kapsamına dahil etmeyi uygun görmüşlerdir.

Bilindiği üzere, Avrupa Birliğinin nihai amacı üye devletler arasında malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbestçe dolaşacağı ortak bir birlik yaratmaktır. Böylece hem bireylerin hem de işletmelerin yaşaması ve gelişmesi için uygun ortamın

¹⁴⁴ James Tobin, **A Proposal for International Monetary Reform**, Eastern Economic Journal, 4(3-4), July, October, 1978, s. 155.

¹⁴⁵ Alan A. Tait, **Value-Added Tax Administrative And Policy Issues**, International Money Funda Occasional Paper 88, Washington DC., 1991, ss. 1-3.

oluşacağı düşünülmektedir. Birliğin 2002 yılında tek para sistemine geçmesiyle bu hedefe ulaşma konusunda önemli bir adım atılmıştır. Bununla birlikte bu hedefe ulaşmanın vergisel uyumlaştırma olmaksızın mümkün olamayacağı konusunda uzlaşma oluşmuştur.

Ülkelerarası farklı vergi uygulamalarının olması hem ticaret hem de şirketler arası birleşmeler önünde bir engel teşkil etmektedir. Vergi farklılıkları sermayenin, malların ve iş gücünün ülkelerarası serbestçe dolaşımını önemli ölçüde engellemektedir¹⁴⁶. Dolayısıyla güçlü Avrupa için; diğer sosyo-ekonomik politikaların yanı sıra, ortak vergi politikalarının oluşturulması da kaçınılmazdır. Ancak, AB’nde iki gerekçe ile vergi konularının tümünü kapsayan politikalar oluşturulmamıştır. Söz konusu gerekçeler şunlardır¹⁴⁷;

- Vergi ile devletin egemenlik hakları arasında mutlak bir ilişki vardır. Bu sebeple AB’ye kamu ile ilgili yeterince yetki verilmemiştir,

- Kurucu anlaşmalar yapılırken dikkatler malların serbest dolaşımını sağlayacak gümrük birliğinin kurulmasına yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla AB’nde ortak bir vergi politikası oluşturmak yerine, üye ülkelerdeki mevcut vergi rejimlerinin yarattığı farklılıkların giderilmesine yönelik politikalar esas tutulmuştur.

Avrupa Topluluğu Antlaşması’nın 90. maddesi yerli ürünlere diğer üye ülkelerin ürünlerine göre doğrudan veya dolaylı olarak bir avantaj sağlayan her türlü vergi ayrımcılığını yasaklamaktadır. 93. madde ise vergilerin uyumlaştırılmasını istemektedir. AB 1967 yılında 1. ve 2. Direktiflerle üye devletlerin üretim ve tüketim vergilerini kaldırarak KDV’ye geçmesini hedeflemiştir.

Oranların uyumlaştırılmasıyla ilgili olarak da 1977 yılındaki 6. Direktif’te Birlik genelinde bütün üye devletler için uyumlaştırılmış tek bir oran belirtilmemiş ancak, minimum eşik olan yüzde 15’in altına inemeyecekleri, uyguladıkları standart oranın da üst eşik olduğu belirtilmiştir. Yüzde 15-25 arasında olarak belirlenen oranın üstünde olan üye devletler kendi oranlarını düşürmek durumundadır¹⁴⁸.

Direktif doğrultusunda banka muameleleri, finansal işlemler AB’de KDV kapsamına alınmıştır. Ancak nakdi ve gayri nakdi kredi verilmesi, kredi kartı hizmetleri, mevduat işlemleri, havale, tahsilât ve ödemeler, döviz işlemleri, menkul kıymet alım satım hizmetleri, bu hizmetlerle ilgili acentelik ve aracılık hizmetleri gibi temel ve bankacılık

¹⁴⁶ George Kopits, **Tax Harmonization In The European Community Policy Issues And Analysis**, International Money Fund, Occasional Paper 94, Washington DC, 1992, s.86.

¹⁴⁷ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2001, s. 15-16.

¹⁴⁸ <http://www.ikv.org.tr/pdfs/961fd1e2.pdf> (21.09.2012)

işlem hacminin büyük bir kısmını kapsayan işlemler önemli bir bölümü KDV’nden istisna edilmiştir. 6. Direktif’in istisnaları düzenleyen 13. maddesi uyarınca;

- Kredi verilmesi, devri ve kredi veren tarafından yönetimi,
- Kredi teminatı, işlemleri veya para için verilen diğer teminatlar ve krediyi veren tarafından kredi teminatlarının yönetimi,
- Vadeli ve vadesiz mevduat hesaplarına ilişkin devir dahil işlemler, ödeme, transfer, borç, çek ve diğer devri mümkün işlemler; borçların tahsili ile alacakların tahsilinin devri (faktöring) hariç,
- Kanuni ödeme aracı olarak kullanılan kâğıt ve madeni paraya ilişkin bunların devri dahil işlemler (koleksiyon konusu olanlar hariç); altın, gümüş veya diğer madeni paralar veya dolaşımda olmayan kâğıt para ile sikkeler koleksiyon konusu sayılacaktır,
- Aşağıdakiler hariç, hisse senedi, kâr payı, tahvil ve diğer kıymetli kâğıtlara ilişkin bunların devri dahil- işlemler (bunların yönetimi ve saklanması hariç);
 - i. Mallar üzerinde hak tesis eden senetler,
 - ii. Madde 5(3)’de belirtilen hak ve kıymetler (gayrimenkuller üzerinde belirli haklar;
 - Sahibine gayrimenkul üzerinde kullanım hakkı veren ayni haklar; sahibine gayrimenkuller ya da bunların cüz’ileri üzerinde hukuki ya da fiili mülkiyet veya zilyetlik sağlayan hisseler ya da hisse yerine geçen haklar);
- Üye ülkelerce tanımlanan özel yatırım fonlarının yönetimi.

Görüleceği üzere, 6. Direktif tipik finansal hizmetleri vergiden istisna ederken diğer hizmetleri vergi kapsamına almıştır.

Vergiden istisna edilmeyen hizmetler bankalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından verilebileceği gibi, finansal kuruluş niteliğinde olmayan işletmeler tarafından da verilebilecek hizmet niteliğindedir. Bu hizmetlerin sair kuruluşlar tarafından verilmesi KDV’den istisna edilmediğinden, finansal kuruluşlar tarafından sağlanması halinde KDV’den istisna edilmesi verginin tarafsızlığını bozacağı düşüncesiyle istisna dışında bırakılmıştır¹⁴⁹.

Yukarıda belirtilen KDV’nden istisna edilmiş bulunana bankacılık ve finansman hizmetleri dolayısıyla yüklenilen KDV’nin vergilerin indirim konusu yapılması da mümkün değildir. 6. Direktif’in 17. maddesinin 5. fıkrası uyarınca, indirim hakkı tanınan

¹⁴⁹ Tanrıverdi, a.g.e., s.s. 188-191.

işlemlerle indirim hakkı tanınmayan işlemlerin bir arada yapılması halinde, KDV'nin sadece indirim hakkı tanınan işlemlere isabet eden kısmının indirilebilmesi" mümkündür.

Kısmi vergi indirimi olarak adlandırılan bu yönteme göre, bankalar ve finansal kurumlar, bankacılık ve finansal hizmetler gibi KDV'nden istisna edilen asli hizmetlerinin yanı sıra KDV'ne tabi mal teslimi ve hizmet ifaları da gerçekleştirirlerse, yüklendikleri KDV'nin vergiye tabi işlemlere isabet eden kısmının, vergiye tabi bu işlemler sebebiyle hesaplanan KDV'nden indirimi (hesaplanan KDV'nin yetersiz olması sebebiyle indirilemeyen kısmının sonraki dönemlere devretmesi veya iadesi) mümkündür.

6. Direktif'in 17. maddesinin 5. fıkrasının (c) bendi uyarınca, bankaların ve/veya finansal kurumların müşterileri AB dışında mukim ise ya da anılan işlemler doğrudan AB dışındaki bir ülkeye ihraç edilmesi amaçlanan mallarla bağlantılı olduğu zaman kredi verilmesi, devri ve kredinin veren tarafından yönetimi ile hisse senedi, kâr payı, tahvil ve diğer kıymetli kağıtlara ilişkin -bunların devri dahil- işlemler için yüklenilen KDV'nin indirimi ya da iadesi (yine kısmi vergi indirimi içinde kalmak kaydıyla) olanaklı hâle gelmektedir¹⁵⁰. Dolayısıyla banka veya sigorta şirketlerinin istisna edilen işlemleri nedeniyle yüklendikleri KDV bu mükelleflerin üzerinde yük olarak kalmaktadır.

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE BAZI ÜLKELERDE FİNANSAL İŞLEMLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

AB üyesi bazı devletlerde finansal işlemlerin vergi karşısındaki durumu şöyledir.

1.2.1. İngiltere

İngiltere'de genel anlamda bankacılık ve finansal işlemler KDV'ye tabi tutulmuştur. Ancak bankacılık ve finansal işlemler işlemlerin vergilendirilmesinde geniş kapsamlı istisna uygulaması söz konusudur. Bu çerçevede bankacılık işlemleri olan; parasal işlemler, havale, tahsilât ve ödeme işlemleri, mevduat hesapları, ihracat ve ithalat kredileri dâhil kredi işlemleri, kredi kartı ve teminat mektubu hizmetleri KDV'den istisna edilmiştir. Alacak tahsili ve faktoring işlemleri, genel müşavirlik hizmetleri, saklama hizmetleri

¹⁵⁰ Tanrıverdi, a.g.e., s. 192.

yatırım danışmanlığı hizmetleri ise KDV'ye tabidir. KDV'nin indirim ve iadesinde, kısmi vergi indirimi hesaplamasında 6. Direktif'e uyulmaktadır¹⁵¹.

İngiltere'de bazı finansal işlemler (hisse senetleri) üzerinden ayrıca damga vergisi de alınmaktadır. Söz konusu uygulama, İngiltere menşeli şirketlerin hisse senetlerinin satılması ya da el değiştirmesine ilişkin belge ve dokümanlardan alınan vergi (Stamp Duty) ile, elektronik hisse senedi satış sistemi üzerinden yapılan işlemlerden tahsil edilen vergiyi (Stamp Duty Reserve Tax) içermektedir. Vergi, her iki durum için de, işlemin İngiltere ya da ülke dışında yapılmasından ve işlemin ülkede yerleşik ya da yerleşik olmayanlar tarafından gerçekleştirilmesinden bağımsız olarak uygulanmaktadır. Böylece İngiltere şirketlerine yatırım yapmak isteyen yurtiçi yatırımcıların yanı sıra yabancı yatırımcılar da damga vergisine tabi olacaklardır. Damga vergisi oranı % 0,5'tir. İngiltere'de damga vergisi oldukça küçük bir oran olarak uygulanmakla birlikte, vergi tabanının genişliği nedeniyle geliri artırıcı yönde önemli bir etki yaratmaktadır¹⁵².

2.2.2. Fransa

Fransa'da da bankacılık ve finans işlemleri KDV'ye tabi tutulmuştur. Fransa da İngiltere'de olduğu gibi bankacılık işlemleri olan parasal işlemlere, kredi ve mevduat işlemlerine, teminat mektubu işlemlerine istisna getirilmiştir. Hissesi elli bin Euro altında kalan senetli işlemlere de işlem vergisi muafiyeti tanınmıştır. KDV'nin indirim ve iadesi ile kısmi vergi indirimi hesaplamasında 6. Direktif'e uyulmaktadır¹⁵³.

2.2.3. Belçika

Belçika'da finansal işlemler genel anlamda KDV kapsamına alınmıştır. Ancak finansal işlemlerin büyük bölümü KDV'den istisna edilmiş ve bu işlemler için ayrı bir vergi uygulanmasına da gidilmemiştir. Hisse senedi işlemlerinde binde 17, bono işlemlerinden binde 7 işlem vergisi alınmaktadır. Diğer finansal araçlar da işlem verginin konusu olup, değişik oranlarda vergiye tabidirler. İşlemin tarafları olan hem satıcı hem de alıcılar vergiye tabidir. Ancak vergi temelde farklı hesaplanmaktadır. Alıcılar için, vergi

¹⁵¹ Tanrıverdi, a.g.e., s. 196-199.

¹⁵² Thornton Matheson, **Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence**, IMF Working Paper Series, 2011, s. 36.

¹⁵³ European Commission, **VAT Survey In Financial Services**, http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/vat_insurance/vat_survey_financial.pdf (26.01.2013)

brokerlerin komisyonlarını içerirken, satıcılar için içermemektedir. Kurumsal yatırımcılar ve yabancılar adına yapılan finansal aracılık hizmetleri vergiden muaftır. Ayrıca profesyonel olarak aracılık hizmeti olmayan işlemler de vergiden muaf tutulmuştur. Belçika’da kar payları, vadeli işlemler, opsiyon işlemlerine, swap işlemleri verginin konusuna girmezken, finansal kiralama işlemleri, alacak tahsili ve faktoring işlemleri vergiye tabidir. Belçika’da bankacılık işlemleri olan, parasal işlemlere, mevduat hesaplarına, ihracat-ithalat kredilerine, kredi işlemlerine, kredi kartı hizmetlerine, teminat mektuplarına, menkul kıymet ve hisse senedi alım satımına kısmi KDV istisnası uygulanmaktadır¹⁵⁴.

2.2.4. Hollanda

Bankacılık işlemleri ve finansal işlemler KDV’ye tabidir. Ancak çok geniş bir istisna uygulamasından ötürü KDV çok sınırlı bir şekilde uygulanabilmektedir. Hisse devri, yeni hisse çıkarılması, sermaye artırımı ve azaltımı, kredi verilecek müşterinin denetimi, hükümet garantisi altında verilecek kredilerle ilgili müşavirlik hizmetleri, kredi verilmesi ya da kredi işlemine aracılık edilmesi sebebiyle alınan komisyonlar, garanti mektubu düzenlemesi için alınan komisyonlar, hisse senedi işlemleri, ödeme ve havale işlemleri, tahsilat hizmetleri, akreditif açılış hizmetleri KDV’den istisna edilmiştir. Diğer taraftan; mali konularda danışmanlık, idari hizmetler, menkul kıymet saklama hizmetleri, çek defteri düzenlenmesi, kiralık kasa ücretleri KDV kapsamına alınmıştır¹⁵⁵. KDV’nin indirim ve iadesinde, kısmi vergi indirimi hesaplamasında 6. Direktif’e uyulmaktadır.

2.2.5. İtalya

Bankacılık işlemleri ve finansal işlemler KDV’ye tabidir. Ancak banka ve finansal işlemlerin önemli bir bölümü KDV’den istisna edilmiştir. Hisse senedi işlemleri için binde 14 damga vergisi alınmakta olup, vadeli işlemler, menkul kıymet satış işlemleri, alacak tahsili, faktoring işlemleri, döviz alım satımı KDV’ye tabidir. İtalya’da da bankacılık işlemleri olan, kredi ve mevduat işlemleri, teminat mektubu işlemleri, kredi kartları KDV’den istisna edilmiştir. KDV’nin indirim ve iadesinde, kısmi vergi indirimi hesaplamasında 6. Direktif’e uyulmaktadır. Ancak, kısmi vergi indirimi hesaplamasında 6.

¹⁵⁴ Seyhan, e.g.t., s. 104.

¹⁵⁵ Tanrıverdi, a.g.e., s. 197.

Direktif'te düzenlenen oranlama yöntemi yerine; işlem sayısı, personel sayısı, işlem için harcanan zaman gibi gerçek parametreler kullanılarak yapılacak hesaplama göre tespit edilecek KDV'nin indirilmesi yöntemine de imkân tanınmaktadır.

2.2.6. Almanya

Bankacılık işlemleri ve finansal işlemler KDV'ye tabidir. Ancak geniş kapsamlı bir istisna uygulanması söz konusudur. KDV'nin indirim ve iadesinde, kısmi vergi indirimi hesaplamasında 6. Direktif'e uyulmaktadır. İndirim hakkı doğuran ve doğurmayan işlemlerin bir arada yapıldığı hallerde 6. Direktif'te düzenlenen oranlama yoluyla kısmi vergi indirimi hesaplaması yerine gerçek ekonomik faktörlere dayandırılması koşuluyla, indirilebilecek KDV'nin tahmini bir hesaplama yöntemi ile tespitine de imkân tanınmaktadır. İtalya'da da Almanya benzeri hesaplamalar kullanılmakta olup kullanılan parametreler işlem sayısı, işçi sayısı ve işlem için harcanan zaman gibi faktörlerdir. Almanya'da para işlemleri, para yatırma, para çekme, mevduat işlemleri, kredi işlemleri KDV'den istisna edilmiştir.

2.2.7. Diğer Ülkelerde Finansal İşlemlerin Vergilendirilmesi

“1898’de Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, İspanya-Amerika savaşını finanse etmek için ilk defa banka çekleri üzerinden “iki cent” vergisi almaya başlamıştır. Bu vergiyi takiben daha sonra birçok Latin Amerika ülkesi kendi mali savaşlarında benzer vergiler uygulamaya başlamışlardır. 1976 yılında tekrar Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Venezüella’da bankacılık işlemleri vergilendirilmiştir. 2004 yılına kadar bazı Latin Amerika ülkelerinde bu vergiler kullanılmıştır. Arjantin, Kolombiya ve Ekvator tüm bankacılık işlemlerini vergilendirmektedir. “İki cent” vergisinin mevduat ve para stoku üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Ağustos 1921 ile Aralık 1936 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılan bir çalışmada, 1930’lu yıllarda vergi ile birlikte ABD’de para hacminin verginin uygulanmadığı yıllara göre %15 daraldığı tespit edilmiştir.....ABD’nin geçmişte Tobin vergisi benzeri sayılabilecek bir uygulaması da bulunmaktadır. Faiz Eşitleme Vergisi (*Interest Equalization Tax, IET*) adıyla 1963–1974 yılları arasında uygulanan bu federal vergi, ABD’de satılan yabancı borçlanma senetlerine olan talebin azaltılması amacıyla, yabancı ihraççılarından sağlanan faiz gelirleri üzerinden %15

oranında vergi alınması öngörülmüştür. Vergi nedeniyle Avrupa piyasalarının (*Euromarkets*) gelişmesi ve işlemlerin Londra'ya kayması sonucunda bu vergi kaldırılmıştır.¹⁵⁶

Arjantin: Latin Amerika'da finansal işlem vergilerini ilk uygulayan ülke Arjantin'dir. Mali sıkıntılar nedeniyle 1976 yılında %0,2 oranında uygulanmaya başlayan vergi zaman içinde değişik oranlarda uygulanmıştır. Arjantin 2002 yılı istikrar programı çerçevesinde banka hesaplarına standart %0,6 oranında vergi almaktadır. Vergilendirilmiş kredi ve mevduat işlemlerinde efektif oran %1,2'yi bulmaktadır. İnternet üzerinden yapılan işlemlerde, tarım ve hayvancılık sektörüne yönelik işlem komisyonlarında, kredi kartı işlemleri ve elektronik fon transferi işlemlerinde %0,075 oranında vergilendirilmektedir. İnterbank işlemleri, emeklilik planları ve ihracat kredileri vergiden muaf tutulmaktadır¹⁵⁷.

Brezilya: 1990'lı yıllarda Brezilya'da görülen ekonomik sıkıntı finansal işlem vergilerinin 1993 yılında alınmaya başlanmasına sebep olmuştur. 1997'den beri CPMF adıyla anılan vergi vadeli mevduat, çek, yatırım ve tasarruf hesaplarını konu alırken uygulanan vergi oranı %0,20 ile %0,38 oranında değişmektedir¹⁵⁸. Hisse senetleri üzerine %6 oranında mali işlemler vergisi alınmakta olup, 2 yıldan uzun vadeli yabancı yatırımlar vergiden muaf tutulmaktadır. Brezilya Türkiye'de kambiyo muameleleri vergisinin 2008 yılında oranını sıfır olarak belirlenmesi neticesinde halen döviz işlemlerinden vergi alan tek G20 ülkesi olup bu oran % 0,38'dir¹⁵⁹.

Avrupa Birliği ve OECD Ülkelerinde finansal işlemler ile bankacılık hizmetlerinin vergi karşısındaki durumu aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir. Tablolardan da görüleceği üzere finansal işlemler birçok ülkede KDV'den ya muaf tutulmuş ya da kısmi olarak istisna edilmiştir. Bankacılık dışındaki kuruluşlar tarafından verilebilen faktöring, leasing ve alacak tahsili hizmetlerinde yaygın vergi uygulaması bulunmaktadır.

¹⁵⁶ Seyhan, a.g.t., ss. 106-107.

¹⁵⁷ Seyhan, a.g.t., s. 109.

¹⁵⁸ Seyhan, a.g.t., s. 110.

¹⁵⁹ Güler – Keleş – Uçar, a.g.e., s. 30.

Tablo 38: OECD Ülkelerinde Finansal Hizmetlerin KDV Karşısındaki Durumu

Ülkeler	Kar Payları	Futures	Opsiyon	Swap	Döviz Al./Sat.	Leasing	Alacak Tahsili	Faktoring
Avusturya	VKG	Kİ	Kİ/VT	Kİ	Kİ	VT/Kİ	VT	Kİ
Belçika	VKG	VKG	VKG	VKG	Kİ	VT	VT/Kİ	VT/Kİ
Danimarka	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT	VT	Kİ/VT
Finlandiya	VKG	Kİ/VT	Kİ/VT	Kİ	Kİ	VT/Kİ	VT	Kİ
Fransa	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT/Kİ	VT	Kİ
Almanya	VKG	VKG	Kİ/VT	Kİ	Kİ	VT/Kİ	VT	VKG/VT
Yunanistan	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT	VT	VT
Macaristan	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT	VT	Kİ
İrlanda	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	VKG/Kİ	VT	VT	Kİ
İtalya	VKG	Kİ	Kİ/VT	VKG/Kİ	VKG/Kİ	VT/Kİ	VT	Kİ
Japonya	VKG	VKG	VKG	VKG	Kİ	VT/Kİ	VT	VT
Meksika	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	VKG/VT	VT	VT	VKG
Hollanda	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT/Kİ	VT	VT
Yeni Zelanda	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT/Kİ	Kİ	Kİ
Norveç	VKG	VKG	VKG	VKG	VKG	VT	VKG	VKG
Portekiz	VKG	Kİ/VT	Kİ/VT	Kİ	Kİ	VT	VT	Kİ
İspanya	VKG	Kİ/VT	Kİ/VT	Kİ	Kİ	VT/Kİ	VT	Kİ
İsveç	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ/VKG	VT/Kİ	VT	Kİ
İsviçre	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT	VT	VT/Kİ
İngiltere	VKG	-	-	Kİ	Kİ/VKG	VT/Kİ	VT	VT/Kİ
Türkiye	VKG	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	VT	VT/Kİ	Kİ

Kİ : Kısmi İstisna, **VT** : Vergiye Tabi, **VKG** : Vergi Konusuna Girmez

Kaynak: Fatih Seyhan, Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye’de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 94.

Genel olarak bankacılık hizmetleri OECD ülkelerinde KDV’den istisna edilmiş olup, aşağıdaki tabloda ülkeler bazında uygulamalara yer verilmiştir. Gerek AB’ye üye ülkeler gerekse diğer ülkelerde bankacılık işlemlerinin vergiden istisna edildiği açıkça görülmekle birlikte Türkiye’de her ne kadar bankacılık işlemleri KDV’den istisna edilmişse de uygulamada BSMV adında bir başka vergi türü bulunmaktadır. Bankacılık hizmetlerini KDV’den istisna eden OECD üyesi ülkelere sadece Türkiye, Japonya ve Meksika bu hizmetlere ayrı bir vergi uygulamaktadır.

Tablo 39: OECD Ülkelerinde Bankacılık Hizmetlerinin KDV Karşısındaki Durumu

Ülkeler	Parasal İşlemler	Mevduat Hesabı	İhr.-İth. Kredileri	Kredi İşlemleri	Kredi Kartı Hizmetleri	Teminat Mektubu
Avusturya	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Belçika	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Danimarka	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Finlandiya	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Fransa	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Almanya	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Yunanistan	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ/VT
Macaristan	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
İrlanda	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
İtalya	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Japonya	VT	VT	Kİ	Kİ/VT	Kİ/VT	Kİ
Meksika	Kİ	VT	Kİ	Kİ/VT	Kİ	VKG
Hollanda	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Yeni Zelanda	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Norveç	VKG	VKG	VKG	VKG	VKG	VKG
Portekiz	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
İspanya	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
İsveç	Kİ/VT	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
İsviçre	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
İngiltere	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ
Türkiye	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ	Kİ

Kİ : Kısmi İstisna, **VT** : Vergiye Tabi, **VKG** : Vergi Konusuna Girmez

Kaynak : Fatih Seyhan, Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye’de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 95.

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE 2008 GLOBAL KRİZİ SONRASI FİNANSAL İŞLEM VERGİSİ DÜŞÜNCESİ

Ekonominin en küreselleşmiş alanı olan finans sektöründen kaynaklanan kriz, istikrarın yeniden sağlanması için geniş çaplı reformları gerektirmiştir. Kriz esnasında neredeyse çöken Avrupa finans piyasası, politika yapıcılar, AB genelinde finansal reformları yapılandırmaya ve uygulamaya iterken, bazı üye ülkelerin hâlihazırdaki münhasır uygulamaları da göz önüne alınarak finansal işlemlerin vergilendirilmesi önerisi getirilmiştir. Kriz sonrası dönemde AB'de ekonominin tüm kesimleri özellikle kemer sıkma önlemleriyle birlikte ağır bir vergi yükü altındayken ortalama büyüklüğü AB GSYH'sinin neredeyse beş katını aşan finans sektörünün böyle bir yükten muaf tutulması, sektörün vergilendirilmesine yönelik taleplerin artmasına sebep olmuştur. AB ülkelerinin bankalara verdiği destek tutarının 2010 yılı sonunda GSYH'nin yaklaşık % 13'üne ulaşması bu sektörün vergilendirilmesi önerilerine somut bir temel oluşturmuştur¹⁶⁰. Bu çerçevede İngiltere'de hisse senetlerine uygulanan damga vergisi uygulamasının kapsamının türev işlemleri de içerecek şekilde genişletilerek AB geneline yaygınlaştırılması tartışmaları yoğun bir şekilde devam etmektedir. Diğer taraftan AB'de uygulanmak üzere Finansal İşlemler Vergisi tasarı hazırlanmıştır. Ancak bu vergiye ilişkin olarak Barclays tarafından hazırlanan rapora göre, böyle bir verginin uygulanmaya başlanması halinde Avrupa genelinde finansal işlem hacmi en az % 30 oranında düşecek, kredi marjları yükselecek ve likidite azalacaktır¹⁶¹.

AB'nin 2014-2020 Bütçesinin çerçevesinde sunulan Finansal İşlemler Vergisi tasarısının amaçları;

- Kriz sonrasında ortaya çıkan maliyetlerin bir kısmının karşılanması için finans sektörünün bütçeye adil ve uygun miktarda katkı yapmasının sağlanması,
- Bu sayede Üye Devletlerin AB bütçesine yaptıkları katkılarının hafifletilmesi,
- Piyasada krize yol açacak yüksek riskli/hızda ve sıklıkta işlemlerin bir ölçüde sınırlandırılması,

olarak sayılmaktadır.

¹⁶⁰ Güler – Keleş - Uçar, a.g.e., s. 35.

¹⁶¹ **Financial Transaction Tax**, An Assessment of the European Commission's Proposed Financial Transaction Tax, January 2012.

Aynı zamanda Teklifin, üye ülkelerin münferit vergi tedbirleri dikkate alındığında, finansal hizmetler pazarındaki parçalanmanın da önüne geçilmesini sağlanacağı düşünülmektedir. Tasarının amacı yatırımcıların değil, finansal kurumların vergilendirmesi olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla finansal kurumlara yaptıkları işlemler üzerinden tahakkuk ettirilecek bu vergi ile kurum gelirleri azaltılacaktır.

Küresel kriz sonrasında IMF tarafından da finansal işlemler için iki çeşit vergi önerisi getirilmiştir. Bunlar Banka Vergisi (Bank Levy) ve Finansal Faaliyetler Vergisidir. Finansal Faaliyet Vergisi ilk kez IMF'nin Haziran 2010 ayındaki raporunda (Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector) yer almıştır. İşlemleri vergilendirmek yerine finansal faaliyetleri vergilendirmeyi amaçlayan Finansal Faaliyet Vergisinin, kurum kazançları veya ücretlerden alınması öngörülmektedir.

Diğer taraftan halen 10 AB ülkesinde değişik şekillerde uygulanan finansal işlem vergilerinin yeni asgari oranlar oluşturularak uyumlaştırması da öngörülmektedir. Teklifin Komisyon tarafından görüşülmesinde finansal kesimin diğer sektörlerle nazaran daha az vergi yükümlülüğünün bulunduğu ve finans sektörüne getirilecek yeni bir vergi sayesinde mevcuda ek yeni kaynak edinim imkânı görüşülmüştür. Zira yeni kaynak yaratımı ile kriz içinde bulunan AB ekonomileri yeniden canlanma için gereken fona ulaşabilecektir.

Finansal işlemler vergisi, en az biri AB'de yerleşik kurumlar arasındaki işlemler üzerinden alınacaktır. Vergiyi doğuran olay, organize ya da tezgâh üstü piyasalarda hisse senedi alım satımı, tahviller, türev araçlar ve diğer yapısal finansal ürünlerin alım satım işlemlerinin gerçekleştirilmesidir. Bireylerin, KOBİ'lerin, kamu kurumları, ECB ve ulusal merkez bankalarının taraf olduğu işlemler vergiden muaf tutulmaktadır. Örneğin, mortgage sözleşmeleri, KOBİ'lere verilen banka kredileri ve sigorta primleri vergiye konu edilmeyecektir. Spot döviz işlemleri, şirketlerin ya da kamu kurumlarının sermaye artırımını (kalkınma bankalarının birincil piyasalardaki tahvil ve hisse senedi ihraçları da dâhil olmak üzere) vergiye konu edilmezken, türev döviz işlemleri üzerinden vergi alınacaktır¹⁶².

Tasarıda vergi tabanını mümkün olduğu kadar geniş tutmak suretiyle vergiden kaçınmanın ve sermayenin vergi avantajı olan ülke piyasalarına doğru çıkış riskinin azaltılacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda vergi gelirlerinin artırılması da hedeflenmektedir. Yapılan teklifte menkul kıymet ve tahvil alım satımı üzerinden % 0,1,

¹⁶² Güler – Keleş - Uçar, a.g.e., ss. 37-40.

türev sözleşmeler üzerinden ise % 0,01 oranında vergi alınmasını öngörmektedir. Buna göre, herhangi bir üye devlet tarafında hâlihazırda finansal işlem vergisi uygulaması olduğu takdirde, söz konusu uygulamalar AB müktesebatıyla ve dolayısıyla asgari vergi oranları ile uyumlu hale getirilmelidir. Vergi 27 üye ülke için uygulanacak ve işlem yapan taraflardan en az birinin AB’de yerleşik olması şartı aranacaktır. Bir üye devlette yerleşik finans kurumu, kendi hesabına ya da başkası adına yapılan işleme taraf olmalı ya da işleme taraf olan kişiyi temsil etmelidir¹⁶³.

Diğer taraftan, Barclays tarafından hazırlanan bir raporda finansal işlemlere getirilecek bir verginin Avrupa genelinde finansal işlem hacmini yüzde 30 oranında düşüreceği belirtilmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından sunulan tasarıda; finansal işlemlere yüzde 0,01 oranında bir vergi konulması durumunda bir yıl içerisinde 16,4 Milyar ila 43,4 Milyar EURO arasında vergi geliri yaratılacağı düşünülmektedir. Buna karşın türev piyasa işlemlerinin yüzde 70 ila 90 arasında düşeceği ve yüzde 0,01 oranındaki verginin uzun dönemde GSYH’yı yüzde 0,17 oranında daraltacağı ön görülmüştür¹⁶⁴. Hali hazırda AB içinde finansal işlem vergilerinin kimden, hangi işlemler için, hangi oranda alınacağı konusu yanı sıra bahis konusu vergiyi kimin toplayacağı hususunda anlaşma sağlanamamıştır.

Finansal işlem vergileri uygulamalarının yaratacağı olumlu ve olumsuz etkiler teorik ve pratik olarak birçok faktörü bünyesinde barındırması nedeniyle hassasiyetle üzerinde düşünülüp etüd edilmesi gerekmektedir. Zira, Finansal işlem vergileri ile toplam vergi gelirlerini artırmak suretiyle kamu harcamalarına kaynak yaratarak ekonomiyi tekrar canlandırmak görünürde uygulanabilir bir fikirdir. Ancak, bu vergi türü nedeniyle aracı maliyet artacağı için finansal işlem piyasalarının ve fon kaynaklarının ciddi ölçüde düşüş yaşanacağı ve uzun vadede GSYH üzerinde olumsuz etki bırakacağı bilinmektedir. Ayrıca, GSYH’daki düşüşün doğal sonucu olarak da uzun vadede vergi gelirinde de bir düşüş meydana gelecektir.

¹⁶³ Güler – Keleş - Uçar, a.g.e., ss. 37-40.

¹⁶⁴ Güler – Keleş - Uçar, a.g.e., ss. 37-40.

2. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ KURUMLAR VERGİSİNİN TOPLAM KURUMLAR VERGİSİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Bankalar kurumlar vergisi mükellefiyetleri nedeniyle kurumlar vergisi ödemekte olup bahis konusu vergi açısından son derece önemli mükelleftirler.

Şöyle ki, aşağıda yer alan 2011 yılı vergilendirme dönemi kurumlar vergisi Türkiye geneli ilk 100 sıralaması içinde yer alan bankaların listelendiği tablo incelendiğinde 21 bankanın listede yer aldığı görülmektedir. Listenin ilk 10 sırasında ise 7 adet banka bulunmakta olup, diğer 3 kurum ise sırasıyla; Türk Telekomünikasyon A.Ş., Turkcell İletişim Hizmetleri Anonim Şirketi, Tüpraş Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.’dir. Kurumlar vergisi açısından bankaların önemi bu listeden de açıkça görülebilmektedir.

Bankacılık sektörünün her geçen gün büyüyen bir karakter sergilemesi ve gelişmiş ülkeler bankacılık sektör rakamlarıyla Türk Bankacılık Sektörü beraber değerlendirildiğinde gelecekte kurumlar vergisi ilk 100 firma sıralamasındaki banka sayısının artacağı düşünülmektedir.

**Tablo 40: 2011 Vergilendirme Dönemi Kurumlar Vergisi Türkiye
Geneli İlk 100 Sıralaması**

Sıra No	Ünvanı	Tahakkuk Tutarı (Milyon TL)
1	Merkez Bankası A.Ş.	1.448,47
4	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	431,40
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	406,99
6	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	365,64
7	Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı	298,73
8	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	283,83
9	İş Bankası A.Ş.	274,27
12	Finansbank Anonim Şirketi	224,47
14	Akbank T.A.Ş.	197,16
18	Denizbank Anonim Şirketi	133,81
31	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	74,09
32	İller Bankası Anonim Şirketi	71,19

36	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	66,63
39	Asya Katılım Bankası A.Ş.	57,58
44	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	48,51
49	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	43,66
63	HSBC Bank A.Ş.	36,64
75	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	31,41
98	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	24,24

Kaynak : http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/ECVOMLK/2011/2011_kurumlar_ilk100.htm
(18.06.2012)

Diğer taraftan, aşağıdaki tabloda belirtilen 2001-2011 dönemi kurumlar vergisi beyanlarına bakıldığında da bankaların kurumlar vergisi açısından son derece önemli mükellef oldukları ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; bankalar için 2001 yılında hesaplanan 2.023 milyon TL tutarındaki kurumlar vergisi tüm mükellefler için hesaplanan kurumlar vergisinin yüzde 36,02'sine tekabül etmektedir. Aynı şekilde 2011 yılında bankalar için hesaplanan 3.217 milyon TL tutarındaki kurumlar vergisi tüm mükellefler için hesaplanan kurumlar vergisinin yüzde 12,27'sini oluşturmaktadır.

Sektörde 48 adet bankanın faaliyette bulunduğu göz önüne alındığında bankalar için hesaplanan kurumlar vergisinin toplam kurumlar vergisinin ortalama % 24,11'i olması sektörün önemini daha da net bir şekilde ortaya koymaktadır.

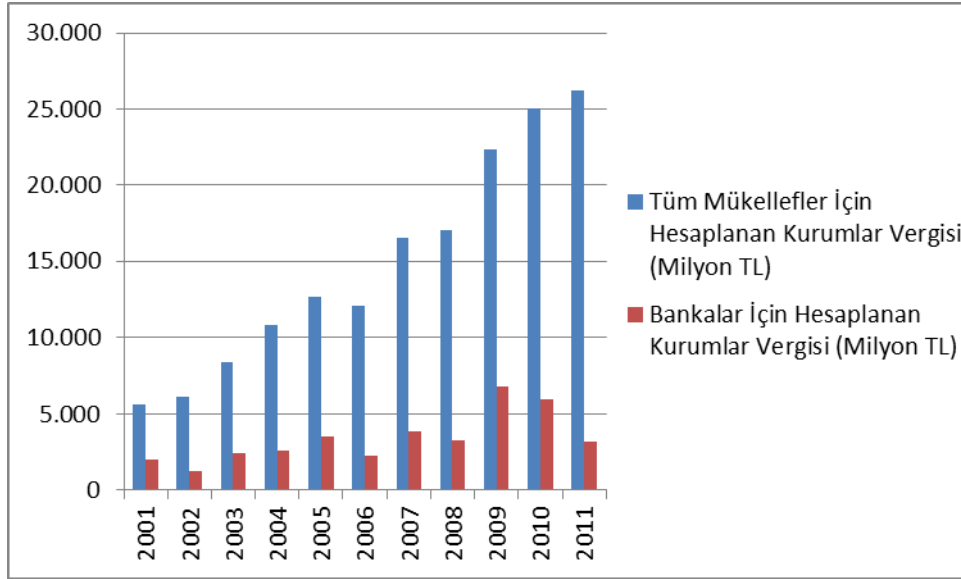
Tablo 41: Faaliyet Grubuna Göre Ortalama Kurumlar Vergisi Beyanları (2001-2011)

Yıl	Tüm Mükellefler İçin Hesaplanan Vergi (Milyon TL)	Bankalar İçin Hesaplanan Vergi (Milyon TL)	Bankalar İçin Hesaplanan Vergi / Tüm Mükellefler İçin Hesaplanan Vergi %
2001	5.617	2.023	36,02
2002	6.109	1.287	21,08
2003	8.378	2.398	28,62
2004	10.824	2.626	24,27
2005	12.661	3.506	27,69

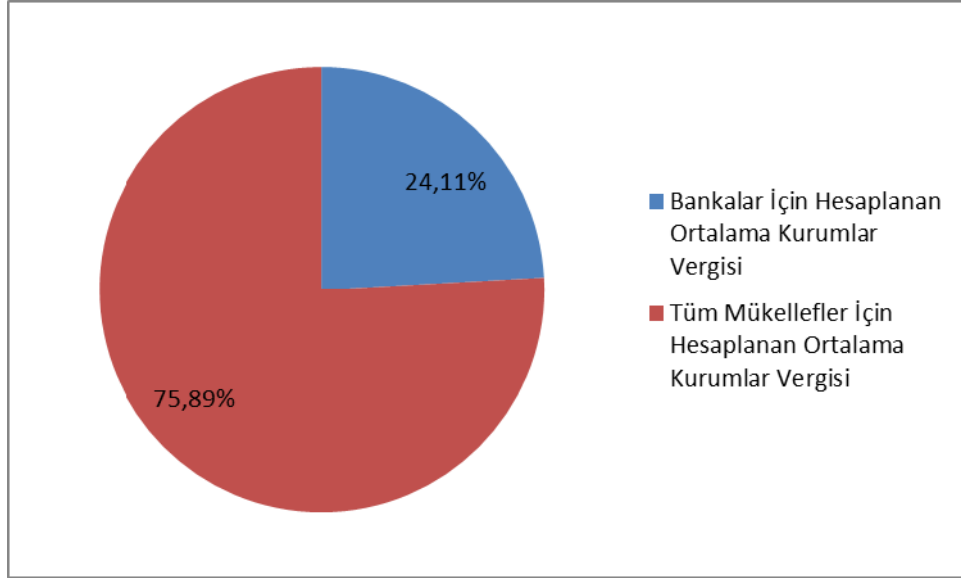
2006	12.034	2.245	18,66
2007	16.477	3.820	23,19
2008	17.033	3.261	19,15
2009	22.412	6.825	30,45
2010	25.076	5.987	23,88
2011	26.219	3.217	12,27
Ortalama Bankalar İçin Hesaplanan Vergi/Tüm Mükellefler İçin Hesaplanan Vergi % (Basit Ortalama)			24,11

Kaynak : http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/FGGOVB79.htm (14.01.2013)

Şekil 1 : 2001-2011 Yılları Arası Hesaplanan Kurumlar Vergisi Dağılımı

Şekil 2 : 2001-2011 Yılları Arasında Hesaplanan Ortalama Kurumlar Vergisi Dağılımı

Bankacılık sektörünün her geçen gün kendi doğasından kaynaklanan büyüme kaydetmesi; diğer bir ifade ile sektörün gelişmiş ülke rakamlarına göre daha da büyüme potansiyeli göstermesi, sektör gelir ve vergisel yükümlülüklerinde de artışa neden olacaktır. Bu faktör dışında olağan GSYH'nın gelişimi nedeniyle de sektör rakamları ivme kazanacaktır.

3. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİNİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Bankaların yaptıkları iş ve sundukları hizmetlerin BSMV'ye tabi olmaları nedeniyle KDV mükellefiyetleri bulunmamakta olup, bu sebepten dolayı bankalar BSMV öderler. BSMV'nin mükellefinin bankalar ve sigorta şirketlerin(bankerler dahil edilmemiştir) olması sebebiyle her iki kesimin de ödediği BSMV aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 42: Yıllar İtibariyle Ödenen BSMV(Milyon TL)

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011
Toplam BSMV	3.176	3.720	4.043	3.577	4.309
Sigorta Şirketleri	547	589	622	706	859
*Bankalar	2.629	3.131	3.421	2.871	3.450

*Bankalar = Toplam BSMV – Sigorta Şirketleri(Bankerler hesaplamaya dahil edilmemiştir.)

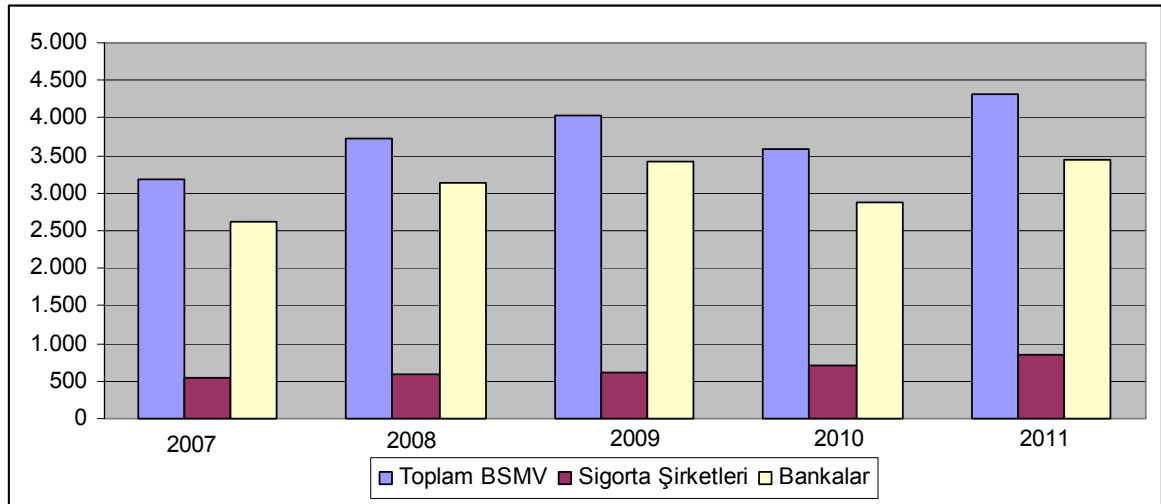
Kaynak : [http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/genel-sigorta-verileri\(19.06.2012\)](http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/genel-sigorta-verileri(19.06.2012)), Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (2007-2011)

Tablo 43: Sigorta Şirketleri Prim Üretimi ve BSMV(Milyon TL)

Prim Üretimleri	2007	BSMV	2008	BSMV	2009	BSMV	2010	BSMV	2011	BSMV
Hayat Dışı	9.600	480	10.199	510	10.613	531	11.948	597	14.487	724
Hayat	1.331	67	1.574	79	1.822	91	2.181	109	2.685	134
Toplam	10.931	547	11.774	589	12.436	622	14.129	706	17.173	859

Kaynak : [http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/genel-sigorta-verileri\(19.06.2012\)](http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/genel-sigorta-verileri(19.06.2012))

Şekil 3 : Yıllar İtibariyle Ödenen BSMV'nin Dağılımı

Tablolar incelendiğinde; bankaların 2007 yılında ödenen toplam 3.176 Milyon TL BSMV'nin 2.629 Milyon TL'sini, 2008 yılında ödenen toplam 3.720 Milyon BSMV'nin

3.131 Milyon TL'sini, 2009 yılında ödenen toplam 4.043 Milyon TL BSMV'nin 3.421 Milyon TL'sini, 2010 yılında ödenen toplam 3.577 Milyon BSMV'nin 2.871 Milyon TL'sini ve 2011 yılında ödenen toplam 4.309 Milyon TL BSMV'nin 3.450 Milyon TL'sini ödemişlerdir.

Oran olarak belirtilmek istenirse; bankalar 2007 yılında toplam BSMV'nin % 82,77'sini, 2008 yılında % 84,16'sını, 2009 yılında % 84,61'ini, 2010 yılında % 80,26'sını ve 2011 yılında % 80,06'sını ödeyerek bahis konusu verginin en önemli mükellefi olduğunu göstermiştir.

Her ne kadar, sigortacılık sektörü bankacılık sektörü kadar gelişme gösterememiş olsa da önümüzdeki dönemlerde bu sektörün de gelişime açık olduğu bilinmektedir. Türk Bankacılık Sistemi'nin gelecek dönemlerde göstereceği büyüme bankaların ödeyecekleri BSMV tutarlarını da artıracaktır. Toplam BSMV ödemeleri içindeki bankalar ve sigorta şirketleri arasındaki dağılımda sigorta sektörü lehine biraz daha oransal gelişme beklenmekle beraber ödenecek toplam BSMV her iki sektörde de artacaktır.

4. BANKALARIN ÖDEDİKLERİ DİĞER VERGİLERİN VERGİ GELİRLERİ AÇISINDAN YERİ VE ÖNEMİ

Ülke genelinde tüm mükelleflerden toplanan kurumlar vergisinin 2007 yılında % 23,19'unu, 2008 yılında % 19,15'ini ve 2009 yılında % 30,45'ini ödeyen bankalar toplanan BSMV'nin de 2007 yılında % 82,77'sini, 2008 yılında % 84,16'sını, 2009 yılında % 84,16'sını ödemiştir. Bununla birlikte, alınan vergi ve gelirlerin ana kalemler halinde toplam merkezi yönetim gelirleri içindeki ağırlıkları göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde bankaların ödedikleri kurumlar vergisi ve BSMV'nin önemi daha da sarih olmaktadır. Dolaylı vergilerin ve gelir vergisinin Türk Vergi Gelirleri açısından ağırlığı da konunun önemini artırmaktadır.

Diğer taraftan, bankaların yükümlü ve sorumlu sıfatıyla ödedikleri vergilerin; kurumlar vergisi, KDV, MTV, emlak vergisi, damga vergisi, ÖTV, ilan ve reklam vergisi, çevre temizlik vergisi, değerli kağıtlar ve harçlar kanunu ile ödedikleri bedeller, özel tüketim vergisi, gelir vergisi stopajı, veraset ve intikal vergisi, kaynak kullanımını destekleme fonu ödemelerinin olduğu değerlendirildiğinde bankaların vergi açısından önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Zira bankalar mükellef olarak vergi ödemelerinin yanı

sıra, sorumlu sıfatıyla vergi kesintisini yaparak vergi dairesine yatırma görevlerini de üstlenmiştir.

Aşağıdaki tablolarda bankaların ödedikleri vergilerin toplam vergi gelirleri açısından önemi belirtilmiştir. Merkezi Yönetim Gelirleri Tablosu incelendiğinde; Merkezi yönetim gelirlerinin esas olarak vergi gelirlerinden oluştuğu görülmektedir.

2007-2011 yılları arasında merkezi yönetim gelirleri sırasıyla; 208.906 Milyon TL, 226.887 Milyon TL, 233.428 Milyon TL, 272.767 Milyon TL ve 318.480 Milyon TL olarak gerçekleşirken, vergi gelirleri de sırasıyla; 171.098 Milyon TL, 184.800 Milyon TL, 189.963 Milyon TL, 228.298 Milyon TL ve 275.654 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim gelirlerinin 2007 yılında % 81,90'ı, 2008 yılında % 81,45'i, 2009 yılında 81,37'si, 2010 yılında 83,69'u ve 2011 yılında 86,55'i vergi gelirlerinden oluşmaktadır.

Merkezi yönetim gelirleri içinde vergilerin bu derecede ağırlıklı olması vergi verenlerin devlet için önemini de göstermektedir. Bankalar da en fazla kurumlar vergisi veren mükellef grubu olmaları yanı sıra, ödenen BSMV'nin de büyük bir kısmını ödemeleri nedeniyle önemli bir mükellef grubudur. BSMV ve kurumlar vergisi dışında bankaların diğer vergi mükellefiyetlerinin de bulunması önemlerini artırmaktadır. Örnek olarak; bankalar mal ve hizmet alırken KDV ve ÖTV, sahip oldukları menkul ve gayrimenkuller için MTV, emlak vergisi ödemeleri gösterilebilir.

Tablo 44: Merkezi Yönetim Gelirleri (2007-2011 Milyon TL)

Gelirin Çeşidi	2007	2008	2009	2010	2011
Merkezi Yönetim Geliri	208.906	226.887	233.428	272.767	318.480
Genel Bütçe Toplamı	203.349	220.315	226.580	264.541	308.994
Vergi Gelirleri	171.098	184.800	189.963	228.298	275.654
Gelir Vergisi	53.780	57.908	60.370	64.824	80.326
Kurumlar Vergisi	15.718	18.658	20.701	22.854	29.233
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	3.693	4.151	4.758	5.357	6.320
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	76.040	80.710	86.456	105.616	120.381

*BSMV	3.176	3.720	4.043	3.577	4.309
*Toplam BSMV (Sigorta Şirketleri Hariç)	2.629	3.131	3.421	2.871	3.450
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	29.001	32.809	28.674	39.562	53.498
Damga Vergisi	3.677	3.987	4.205	5.141	6.534
Harçlar	4.857	5.180	4.873	7.175	8.479
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Vergiler	48	53	624	619	113
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	8.258	7.442	9.977	9.844	9.103
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	1.845	851	814	965	1.276
Diğer Gelirler (Faizler, Paylar)	15.996	17.698	23.460	21.797	20.166
Sermaye Gelirleri	6.081	9.116	2.051	3.401	2.456
Özel Bütçe Gelirleri	3.971	4.824	5.036	6.333	7.390
Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Gelirleri	1.585	1.746	1.811	1.892	2.095

Kaynak : [http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm\(06.12.2012\)](http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm(06.12.2012))

*BSMV dahilinde alınan mal ve hizmet vergileri içinde yer almaktadır.

Vergilendirme dönemleri itibariyle muhtasar beyanname gelir türleri dağılımına göre hazırlanan aşağıdaki mevduat faizleri üzerinden hesaplanan tevkifatlar tablosuna göre; 2007-2011 yılları arasında mevduat hesap faizleri üzerinden yapılan tevkifatlar sırasıyla; 5.104 milyon TL, 5.452 milyon TL, 4.901 milyon TL, 4.391 milyon TL ve 5.249 milyon TL olarak gerçekleşmiş olup, mevduat, katılım hesaplarına verilen faizler üzerinden yapılan tevkifatlar toplam muhtasar beyannamelerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Şöyle ki; 2007 yılında 32.075 milyon TL tutarındaki toplam muhtasar beyannamenin % 15,91'ini, 2008 yılında 33.427 milyon TL tutarındaki toplam muhtasar beyannamenin % 16,40'ını, 2009 yılında 33.497 milyon TL tutarındaki toplam muhtasar beyannamenin % 14,63'ünü, 2010 yılında 41.867 milyon TL tutarındaki toplam muhtasar beyannamenin % 10,50'isini ve 2011 yılında 50.951 milyon TL tutarındaki toplam muhtasar beyannamenin % 10,30'u toplam mevduat hesap faizleri üzerinden yapılan tevkifatlardan oluşturmaktadır.

Ekonominin genişleme gösterdiği yıllarda toplam muhtasar beyanname tutarları artmakta, genel faiz hadlerinin düşüş gösterdiği yıllarda mevduat faizleri nedeniyle yapılan tevkifatlar azalmaktadır. Ekonominin genişleme gösterdiği 2010 ve 2011 yıllarındaki muhtasar beyanname tutar artış sebebi konjonktürle iniltilidir. Dolayısıyla bu yıllarda faizlerin de gerilemesiyle mevduat faizleri üzerinden yapılan tevkifatların toplam muhtasar beyanname tutarı içindeki payı azalmıştır.

Tablo 45: Mevduat Hesap Faizleri Üzerinden Yapılan Tevkifatlar (Milyon TL)

Kod – Açıklama	2007	2008	2009	2010	2011
101-Türk Lirası Mevduat Hesaplarına Yürütülen Faizler	4.226	4.650	4.051	3.636	4.256
102-Döviz Tevdiat Hesaplarına Yürütülen Faizler İle katılım Bankalarının Döviz Katılma Hesaplarına Ödenen Kar Payları	768	642	643	555	782
103-Aralık Ayında Tahakkuk Ettirilen Mevduat Faizleri	---	15	13	6	5
111-Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen Kar Payları İle Kar Ve Zarar Ortaklığı Belgesi Karşılığı Ödenen Kar Payları Ve Katılım Bankalarının Kar Ve Zarar Katılma Hesabı Karşılığında Ödenen Kar Payları	110	145	194	194	206
Toplam Mevduat Faizleri	5.104	5.452	4.901	4.391	5.249
Toplam Muhtasar Beyanname Tutarı	32.075	33.427	33.497	41.867	50.951
Toplam Mevduat Faizleri/Toplam Muhtasar Beyanname Tutarı*100	15,91	16,40	14,63	10,50	10,30

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Faaliyet Raporlarından Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Hisseleri İMKB'ye kote olan bankaların Kamuyu Aydınlatma Platformuna vermiş olduğu finansal tablolar marifetiyle hazırlanan bankaların ödedikleri vergilere ilişkin aşağıdaki tablo incelendiğinde;

Aktif büyüklüğü açısından tabloda yer alan 9 adet bankanın sektörün % 73,27'sini temsil ettiği görülmektedir. Bu bankaların kurumlar vergisi hariç ödedikleri toplam vergi

tutarı 4.382 milyon TL tutarındadır. Buradan hareketle sektörün kurumlar vergisi hariç ödediği toplam vergi tutarını aktif büyüklüğünü 100 kabul etmek suretiyle hesaplırsak sektörün kurumlar vergisi hariç ödediği toplam verginin yaklaşık 5.981 milyon TL olduğu sonucuna varırız. Aynı şekilde sektörün menkul sermaye iradı olarak 2.770 milyon TL, gayrimenkul sermaye iradı olarak 65 milyon TL, BSMV olarak 1.099 milyon TL, KDV olarak 96 milyon TL ve diğer vergi yükümlülükleri olarak 1.099 milyon TL vergi ödemenin yanı sıra, 447 milyon TL de SGK primi ödediği görülmektedir.

Tablo 46: Bankaların Ödedikleri Vergiler(Bin TL-31.12.2011)

Banka Adı	Sekt. Aktif Büyüklük %	Menkul Sermaye İradı	G.Menkul Sermaye İradı	BSMV*	KDV	Diğer	Toplam	SGK
Akbank	11,51	338.113	4.205	128.975	10.102	94.547	584.596	8.654
Denizbank	3,10	62.953	4.285	64.967	2.150	59.259	241.166	47.552
Finansbank	3,98	105.641	5.681	99.631	v.y.	87.681	355.130	56.496
Garanti Bankası	12,63	285.525	7.693	155.501	8.194	130.247	598.969	11.717
Halkbank	7,85	185.064	2.344	91.282	9.607	38.576	366.466	39.576
İş Bankası	13,93	447.762	6.659	213.239	6.835	119.405	820.817	26.804
TEB	3,28	70.860	6.848	76.912	4.165	47.922	242.731	35.980
Vakıfbank	7,68	273.437	4.801	95.693	20.394	107.603	516.563	14.635
Yapı Kredi Bankası	9,31	260.258	5.749	173.941	9.303	120.311	656.056	86.494
Bankalar Toplamı	73,27	2.029.613	48.265	1.100.141	70.750	805.551	4.382.494	327.908
Bankalar Toplamı (Tahmini)	100	2.770.046	65.872	1.501.489	96.560	1.099.428	5.981.293	447.533

Kaynak: KAP Raporlarından Banka Bazlı 3'er Aylık Konsolide Finansal Tablolardan ve http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/1145/Tablolar/Tablo_1-Aktif_Buyuklugune_Gore_Banka_Siralamasi.xls (02.06.2012) kaynağındaki verilerden faydalanılarak hazırlanmıştır. *Bankaların KAP'na bildirdikleri vergi ödemeleri (özellikle BSMV) gerçekleşen tutarlar ile uyumlu olmamakta olup, konu hakkında banka yetkilileri ile yapılan görüşmede tespitin doğruluğu teyit edilmiş ancak, gerek bankacılık gerekse ticari sır kapsamında değerlendirmeler sonucunda ödenen vergilere ilişkin kesin bilgilere ulaşılamamıştır.

Yukarıda yer alan tabloda yer alan menkul sermaye iradı, gayrimenkul sermaye iradı BSMV, KDV, ve diğer adı altında 2011 yılında ödenen toplam 5.981 milyon TL vergi, 327 milyon TL SGK primi ve Tablo 41’de belirtildiği üzere 2011 yılı için hesaplanan toplam 3.217 milyon TL kurumlar vergisi beraber değerlendirildiğinde bankaların vergisel açıdan yaptıkları katkı daha net bir biçimde görülmektedir. Dolayısıyla her ne açıdan bakılırsa bakılsın, bankacılık sektörün vergi gelirleri açısından son derece önemli bir mükellef, sorumlu grubu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

31.12.2011 tarihi itibarıyla bankacılık sektörünün dönem kar ve karşılıklarının belirtildiği aşağıdaki tabloda da bankaların ödedikleri vergi tutarının 5.444 milyon TL olduğu görülmektedir.

2011 yılsonu itibarıyla bankaların kar rakamları incelendiğinde sektörün toplam 19.320 milyon TL net kar elde ettiği, bu karın hemen hepsinin mevduat bankaları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 47: Türk Bankacılık Sektörü Kar Rakamları(31.12.2011)

Banka	Sürdürülen Vergi Öncesi K/Z	Sürdürülen Faaliyetler Vergi Karşılığı (+/-)	Sürdürülen Faaliyetler Dönem Net K/Z	Net Dönem Karı (Zararı)
Sektör Toplamı	24.421	-5.444	18.977	19.320
Mevduat Bankaları	24.054	-5.368	18.686	19.029
Kamu Sermayeli Bankalar	7.286	-1.664	5.622	5.622
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	2.948	-714	2.234	2.234
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	2.636	-609	2.027	2.027
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1.703	-342	1.361	1.361
Özel Sermayeli Bankalar	14.124	-3.067	11.057	11.057
Adabank A.Ş.	0	0	0	0
Akbank T.A.Ş.	3.205	-670	2.535	2.535
Alternatif Bank A.Ş.	45	-14	30	30
Anadolubank A.Ş.	113	-27	86	86
Şekerbank T.A.Ş.	164	-38	126	126
Tekstil Bankası A.Ş.	31	-6	25	25
Turkish Bank A.Ş.	2	0	2	2
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	313	-87	226	226
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	4.276	-931	3.346	3.346

Türkiye İş Bankası A.Ş.	3.098	-709	2.389	2.389
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	2.876	-585	2.291	2.291
Tas. Mevd. Sig. Fonuna Devr. Bankalar	0	0	0	0
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	0	0	0	0
Yabancı Sermayeli Bankalar	2.644	-636	2.007	2.351
Arap Türk Bankası A.Ş.	61	-13	48	48
Bank Mellat	0	0	0	0
Citibank A.Ş.	0	0	0	0
Denizbank A.Ş.	917	-200	717	1.061
Deutsche Bank A.Ş.	0	0	0	0
Eurobank Tekfen A.Ş.	34	-9	25	25
Fibabanka A.Ş.	0	0	0	0
Finans Bank A.Ş.	1.182	-286	896	896
Habib Bank Limited	0	0	0	0
HSBC Bank A.Ş.	325	-85	240	240
ING Bank A.Ş.	125	-45	80	80
JPMorgan Chase Bank N.A.	0	0	0	0
Société Générale (SA)	0	0	0	0
The Royal Bank of Scotland N.V.	0	0	0	0
Turkland Bank A.Ş.	0	0	0	0
WestLB AG	0	0	0	0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	367	-76	291	291
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	0	0	0	0
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	3	-1	2	2
Credit Agricole Yatırım Bankası Türk A.Ş.	0	0	0	0
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	0	0	0	0
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	0	0	0	0
İller Bankası A.Ş.	0	0	0	0
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	0	0	0	0
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	15	-3	12	12
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	0	0	0	0
Taib Yatırım Bank A.Ş.	-6	0	-6	-6
Türk Eximbank	0	0	0	0
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	33	-8	25	25
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	322	-63	259	259

Kaynak : http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx (27.06.2012)

Tabloda dikkat çeken diğer husus ise; sektörün karlılık açısından aşırı yoğunlaşma göstermesidir. Zira, T.C. Ziraat Bankası A.Ş., T.Halk Bankası A.Ş., T.Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., T.Garanti Bankası A.Ş., T.İş Bankası A.Ş. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.’den oluşan 7 büyük bankanın toplam 16.183 milyon TL net kar ile sektör karlılığının % 83,76’sını elde etmeleridir.

Bu bankalar üzerinde sektör karlılığının yoğunlaşması birçok faktöre bağlı olmakla beraber; yaygın şube ağı, uzun yıllara yaygın kurum geçmişi, güçlü, prestijli yerli sermaye yapıları hizmet kalitesi yanında önemli etkenlerdir. Zaman içerisinde sektöre yeni oyuncuların dahil olması, küçük ölçekli yaygın şube ağı bulunmayan bankaların zamanla gelişme göstermesi ve rekabet şartları ile yoğunlaşma azalacaktır.

SONUÇ

Günümüzde bankalar sermaye piyasalarının en önemli aktörü konumuna gelmiştir. Artık gerek kurumlar gerekse bireyler bankalar vasıtasıyla birçok değişik işlem gerçekleştirmektedir. Şöyle ki; nakdi, gayri nakdi krediler, dış ticarete aracılık işlemleri, çek, senet tahsili, para transferleri, saklama hizmetleri, mevduat-tasarruf hizmetleri, türev işlemler, ödemelerde aracılık ve mali danışmalık gibi birçok işlem bankalarca yapılmaktadır.

Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sanayinin kurulması ve gelişmesinde banka sisteminin rolü büyüktür. Sunduğu hizmetler ve bilanço yapılarıyla son derece modern ve sağlıklı bir görüntü içinde olan Türk Bankacılık Sektörü her geçen gün daha da büyümektedir.

Türkiye’de 31.12.2011 tarihi itibarıyla 4’ü katılım bankası olmak üzere toplam 48 adet banka faaliyet göstermektedir. Yine bu tarihte, Türk Bankacılık Sektörü; 1.160.712 milyon TL aktif büyüklüğüne ulaşmış olup, aynı dönemde toplam kredi ve alacakları 664.289 milyon TL, toplam mevduatlar 698.920 milyon TL, toplam öz kaynaklar 138.452 milyon TL, net dönem karı ise 19.042 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörü’nde faaliyet gösteren katılım bankaları incelendiğinde; Mayıs 2011 tarihi itibarıyla bu alanda faaliyet gösteren 4 kurumun toplanan fon bakımından sektörün % 5,4’üne ulaştığı, aynı şekilde kullandırılan fonların da sektörün % 5,6’sı düzeyine geldiği görülmektedir. Katılım bankaları 46.886 milyon TL’ye ulaşan aktif büyüklüğü ile sektörde % 4,2 oranında kendine yer bulmuştur.

Türkiye’nin 2011 yılında 1.294.893 milyon TL gayri safi yurt içi hasılasının olduğu göz önüne alındığında halen Türk Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğü gayri safi yurt içi hasılayı geçememiştir.

Türk Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğü küresel bankacılık sistemi ile karşılaştırıldığında; aktif büyüklüğünün GSYH oranına göre Türk Bankacılık Sistemi’nin önünde kat edeceği çok yol olduğu görülmektedir. 2009 yılı itibarıyla GSYH’nin % 87’sine ulaşan sektör diğer ülkeler ile kıyaslandığında en az 2 kat daha büyüme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Bir kaç örnek vermek gerekirse; 2009 yılında bankacılık sektörü aktif büyüklüğünün GSYH’ya oranı Türkiye’de % 87 iken, İrlanda’da % 735, İngiltere’de % 547, Danimarka’da % 450, Hollanda’da % 353, Fransa’da % 341,

İspanya’da % 297, Çin’de % 281, Almanya’da % 281, İtalya’da % 220, Güney Afrika’da % 219, Brezilya’da % 200, Kanada’da % 194, Güney Kore’de % 146 düzeyindedir.

Aynı şekilde 2009 yılında Türkiye’de 49 banka 9.581 adet şube ile hizmet verirken, ABD’de 15.953 banka 116.347 şube, Çin’de 3.858 banka 192.971 şube, Almanya’da 1.948 banka 39.411 şube, İtalya’da 801 banka 34.035 şube, Fransa’da 712 banka 38.479 şube, İngiltere’de 389 banka 12.360 şube ve Brezilya’da 123 banka 32.177 şube sayısı ile hizmet vermektedir.

Küresel bankacılık verileri ile kıyaslandığında zaman sektör aktif büyüklüğün çok daha büyük olması gerektiği görülmektedir. Aynı şekilde banka ve şube sayılarında da artış beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerden Brezilya’da dahi sektör aktif büyüklüğü gayri safi yurt içi hâsılanın 2 katıdır. Dolayısıyla Dünya Bankacılık Sistemi ile kıyaslandığında, Türk Bankacılık Sektörü’nün önümüzdeki dönemlerde çok daha fazla büyüme göstereceği, aktif büyüklüğü artışının olağan yıllarda GSYH artış oranının üzerinde olacağı görülmektedir.

Her geçen gün daha da büyüyen Türk Bankacılık Sektörü vergisel açıdan bakıldığında bankaların bir takım mükellefiyet ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bankalar yükümlü sıfatıyla vergi ödedikleri gibi, sorumlu sıfatıyla da tevkifat yapmakla da yükümlüdürler.

Bankaların yükümlü sıfatıyla ödedikleri vergiler; Kurumlar Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Emlak Vergisi, Damga Vergisi, İlan ve Reklam Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi ile Değerli Kâğıtlar Kanunu ve Harçlar Kanunu nedeniyle ödedikleri harçlar ve kağıt bedelleridir.

Diğer taraftan, bankalar sorumlu sıfatıyla; Gelir Vergisi Tevkifatı olarak, Ücretlerden Kesilen Gelir Vergisi Tevkifatı, Gayrimenkul Sermaye İratları, Serbest Meslek Kazancı ve Esnaf Muaflığı Ödemeleri, Menkul Sermaye İradı vergilerini tevkifat yaparak öderler. Ayrıca, Veraset ve İntikal Vergisi ile Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu için de bankaların sorumlu sıfatıyla tevkifat yapma yükümlülükleri bulunmaktadır.

Kurumlar Vergisi açısından bakıldığında; 2011 yılında en fazla kurumlar vergisi ödeyen ilk 100 kurum içinde 21 adet banka bulunmakta olup, Türk Bankacılık Sektörü 2001-2011 yılları arasında ortalama olarak toplam kurumlar vergisinin % 24,11’ini

ödemıştır. 2011 yılı için bankalar için hesaplanan kurumlar vergisi tutarı 3.217 Milyon TL'dir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından ise; bankalar 2011 yılında bahis konusu verginin yaklaşık % 80,06'sını ödemıştır. 2011 yılında ödenen toplam Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi tutarı 4.309 milyon TL olup, bunun 3.450 milyon TL'si bankalarca ödenmiştir.

Bankaların ödedikleri diğer vergiler de düşünöldüğünde bankaların vergi gelirleri açısından önemi kurumlar olduğu görölmektedir. Türk Bankacılık Sektörü'nün gelecek yıllarda gayri safi yurt içi hasılanın da üzerinde büyüyeceğı göz önüne alındığında, Sektör gelecekte vergisel olarak önemini daha da arttıracaktır.

Dolayısıyla, ekonominin gelişmesinde topladığı fonları ihtiyacı olan kişi ve kurumlara plase ederek önemli görevler üstlenen Türk Bankacılık Sektörü, merkezi yönetim gelirleri açısından ödedikleri vergilerle de önemli olmakla olup, gelecek dönemlerde Sektörün gelişmesiyle beraber bu önem derecesi daha da artacaktır.

Diğer taraftan, Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 93. maddesi özel vergilerin dolaylı ve diğer vergilerin uyumlaştırılmasını istemektedir. AB 1967 yılında 1. ve 2. Direktiflerle üye devletlerin üretim ve tüketim vergilerini kaldırarak KDV'ye geçmesini hedeflemiştir. Oranların uyumlaştırılmasıyla ilgili olarak da 1977 yılındaki 6. Direktif'te Birlik genelinde bütün üye devletler için uyumlaştırılmış tek bir oran belirtilmemiş ancak, minimum eşik olan yüzde 15'in altına inemeyecekleri uyguladıkları standart oranın da üst eşik olduğu belirtilmiştir. Yüzde 15-25 arasında olarak belirlenen oranın üstünde olan üye devletler kendi oranlarını düşürmek durumundadır. 6. Direktif doğrultusunda banka muameleleri, finansal işlemler AB'de KDV kapsamına alınmıştır. Bu hizmetlerin bir bölümü Direktifin 13. Maddesiyle KDV'den istisna edilmiştir.

Anılan istisna hükmü ile; nakdi ve gayri nakdi kredi verilmesi, kredi kartı hizmetleri, mevduat işlemleri, havale, tahsilat ve ödemeler, döviz işlemleri, menkul kıymet alım satım hizmetleri, bu hizmetlerle ilgili acentelik ve aracılık hizmetleri gibi temel ve bankacılık işlem hacminin büyük bir kısmını kapsayan işlemler KDV'den istisna edilmiştir. Bununla birlikte, mali danışmanlık, yatırım danışmanlığı ve yönetimi hizmetleri, kiralık kasa temini hizmeti, leasing, bilgi sağlama gibi finansal hizmetler ise KDV'den istisna edilmemiş olup genel esaslar içinde vergilendirilecektir. Bu hizmetler

bankalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından verilebileceği gibi, finansal kuruluş niteliğinde olmayan işletmeler tarafından da verilebilmektedir. Bu hizmetlerin sair kuruluşlar tarafından verilmesi KDV'den istisna edilmediğinden, finansal kuruluşlar tarafından sağlanması halinde KDV'den istisna edilmesi verginin tarafsızlığını bozacağı düşüncesiyle istisna dışında bırakılmıştır.

Ancak, 2008 Krizi sonrası dönemde AB'de ekonominin tüm kesimleri özellikle kemer sıkma önlemleriyle birlikte ağır bir vergi yükü altındayken ortalama büyüklüğü AB GSYH'sinin neredeyse beş katını aşan finans sektörünün böyle bir yükten muaf tutulması, sektörün vergilendirilmesine yönelik taleplerin artmasına sebep olmuştur. AB ülkelerinin bankalara verdiği destek tutarının 2010 yılı sonunda 16.259 milyar USD olan AB GSYH'sinin yaklaşık % 13'üne ulaşması bu sektörün vergilendirilmesi önerilerine somut bir temel oluşturmuştur.

AB'nin 2014-2020 Bütçesinin çerçevesinde sunulan Finansal İşlemler Vergisi tasarısının amaçları; Kriz sonrasında ortaya çıkan maliyetlerin bir kısmının karşılanması için finans sektörünün bütçeye adil ve uygun miktarda katkı yapmasının sağlanmasıdır. Bu sayede Üye Devletlerin AB bütçesine yaptıkları katkılarının hafifletilmesi ve piyasada krize yol açacak yüksek riskli/hızda ve sıklıkta işlemlerin bir ölçüde sınırlandırılması olarak sayılmaktadır. Aynı zamanda teklifin, üye ülkelerin münferit vergi tedbirleri dikkate alındığında, finansal hizmetler pazarındaki parçalanmanın da önüne geçilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Tasarının amacı yatırımcıların değil, finansal kurumların vergilendirmesi olarak belirtilmektedir.

Türkiye'de esas olarak bankacılık işlemleri KDV'ye tabidir. Dolayısıyla KDV BSMV'yi kapsayan bir vergi türü olmasına karşın BSMV konusuna giren işlemler KDV Kanunu'nun 17. maddesi ile istisna edilmiştir. BSMV'nin konusu banka, banker ve sigorta şirketlerince yapılan işlemler neticesinde lehe alınan paralardır. KDV'nin konusu ise her türlü mal ve hizmet alım satımıdır. KKDF ise kredilerden alınan fon adı altında bir çeşit vergidir.

Dünya'da banka, banker ve sigorta şirketlerinin her üçünden de aynı zamanda ayrı bir finansal işlem vergisi alan tek ülke Türkiye'dir. Türkiye'de finansal işlemlerden BSMV ve KKDF olarak vergi alınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de bankacılık

işlemlerinden alınan vergiler nedeniyle maliyetler artmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak sektöre gerek yerli gerekse yabancı oyuncu girişine olan istek azalmaktadır.

Diğer taraftan finansal hizmet çeşitlerinden bankacılık hizmetlerinin KDV'den istisna edilmemesi ya da bu hizmetlerden ayrı bir vergi türünün alınması aşağıda belirtilen sakıncaları beraberinde getirir.

Kredi faizleri üzerinden alınan BSMV ve KKDF reel faizleri yukarıya çekmektedir. Bu da hem hazine borçlanmalarında daha yüksek faiz hem de reel yatırımcının daha yüksek oranlarda borçlanmasına sebep olmaktadır.

Uluslararası sermaye piyasalarında hareketliliğin artması, ürünler arası ikame olanakları ve arbitraj imkânları neticesinde yüksek vergi yüküne sahip ülkeler sermaye girişleri açısından diğerlerine göre dezavantajlı konumdadır. Dolayısıyla maliyet unsuru olarak BSMV'nin bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir.

Diğer taraftan, BSMV bankaların aracılık faaliyetlerinde maliyeti artıran bir unsur olup bu da, bankacılık işlemlerinin yaygınlaşması, sektörün gelişmesi önünde engel teşkil etmektedir. Ayrıca, bankaların BSMV'yi müşterilerine yansıtmasının doğal sonucu olarak kişi ve kurumlar daha yüksek maliyetle bankacılık hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Bankalar BSMV'yi indirim konusu yapamadıklarından aldıkları mal ve hizmetler için ödedikleri KDV'yi nihai tüketici gibi yüklenmektedir. Ancak, fiyat mekanizması içinde bankalar yüklendikleri KDV'yi maliyetlerine eklemek suretiyle müşterilerine yansıtmaktadır.

Diğer taraftan, bankalardan mal ya da hizmet alanlar da ödedikleri BSMV'yi KDV matrahlarından indirme olanağından yoksun kalmaktadır.

Bankalar aldıkları hizmetler nedeniyle tahakkuk edecek KDV'yi indirememeleri ve bunun maliyet unsuru olarak bilançolarına yansımaları engellemek amacıyla bir kısım hizmetleri kendi bünyelerinde oluşturacakları birimler ile sağlayarak KDV yükünden kurtulma yoluna gidecek bunun doğal sonucu olarak ta uzmanlaşma ve işbölümü kaybı yaşanacaktır. Dışsal fayda sağlanamayacak ve etkin kaynak kullanımı gerçekleşmeyecektir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, özellikle yurt dışı fonları çekebilmek için finansal işlemlerden alınan vergileri Avrupa Birliği standartlarına getirmelidir. Ayrıca AB

lkelerinde uygulanmayan ve finansal sektörlerin aracılık maliyetini yükselten ek yükümlülükler kaldırılmalıdır.

Diğer taraftan AB ülkelerin çoğunda finansal işlemlerin önemli KDV'den istisna edilmiştir. AB ile bütünleşme sürecinin yaşandığı bir dönemle AB ile paralel bir politikanın izlenmesi kaçınılmazdır. Küreselleşen bir dünyada kendine özgü bir vergilendirmeye gitmenin uluslararası rekabet açısından Türkiye'deki finansal sektör aleyhine bir takım olumsuz sonuçları olduğu muhakkaktır. Bu nedenle gerek yurt içi gerekse yurt dışı piyasalarda rekabet eşitliğinin ve kaynakların etkin kullanımının sağlanması ve sektörün gelişmesi için vergilerin başta AB olmak üzere gelişmiş ülke ekonomileriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, AB'de henüz üzerinde uzlaşı sağlanamayan finansal hizmet vergileriyle ilgi olarak da gündem yakından takip edilerek gerekli adımlar ülke menfaatleri de gözetilmek suretiyle eşanlı olarak atılmalıdır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKÇAOĞLU**, Ertuğrul, **Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.
- AKGÜÇ**, Öztin, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını No 714, Konferanslar Serisi No2, Ankara 1975.
- AKGÜÇ**, Öztin, **Türkiye’de Bankacılık**, 1. b., Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- AKGÜÇ**, Öztin, **Türk Bankacılığında 50. Yıl, Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1974.
- ALTAN**, Mikail, **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.
- ARTUN**, Tuncay, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979.
- BALAK**, Deniz – Dilek SEYMEN, **Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 201, Ankara, 1996.
- BAŞBUĞ**, Y.Faik, **Yasal ve Ekonomik Açıdan Türk Banka İşletmeciliği Sorunlar Öneriler**, Eğitim Yayınları, İstanbul, 1979.
- BİNGÖL**, Mehmet, **Bankalarda Vergi Uygulamaları**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2010.
- ÇİVİ**, Halil, **Türkiye’de Bankacılık Teori, Uygulama ve Sonuçları**, Fon Matbaası, Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı Yayın No 1, Ankara, 1985.
- ÇİVİ**, Halil, **Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi- Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 221, İstanbul, 2001.

- ÇOLAK, Ö.Faruk – Aslan YİĞİDİM, Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
- DONALD, T. Savage, Money And Banking**, A Wiley/Hamilton Publication, New York USA, 1977.
- EDİZDOĞAN, Nihat, Kamu Maliyesi**, 9. b., Ekin Yayınevi, Bursa, 2007.
- EDİZDOĞAN, Nihat - Niyazi ÖKER - Emrah FERHATOĞLU - Semih BİLGE, Türk Vergi Sistemi**, 3. b., Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2007.
- EKREN, Nazım, Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No 282, İstanbul, 1986.
- ER, Selami, Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici ve Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları No 34, İnter Basım, İstanbul, 2009.
- ERDEM, Metin – Doğan ŞENYÜZ – İsmail TATLIOĞLU, Kamu Maliyesi**, Ekin Kitapevi, Bursa, 1996.
- ERDEM, Ekrem, Para Banka ve Finansal Sistem**, 3. b., Detay Yayıncılık, Ankara, 2010.
- EREZ, Mesut, Bankalar Sistemi ve Devlet Kontrolü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975.
- ERGİNAY, Akif, Vergi Hukuku İlkeler, Vergi Tekniği Türk Vergi Sistemi**, 10. b., Turhan Kitapevi, Ankara, 1982.
- EROL, Ahmet, Tüm Yönleriyle Banka ve Finansçılar İçin Vergi**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2007.
- ERİŞ, Hayati, Türk Bankacılık Sistemi**, Marmara Üniversitesi Finansal Piyasalar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No 1, Derin Yayınevi, İstanbul, 2007.
- ERTUĞRUL, Ahmet - Osman ZAİM, Türk Bankacılığında Etkinlik**, (Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz) Ünal Ofset, Ankara, 1996.
- EYÜPGİLLER, Servet, Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1997.
- EYÜPGİLLER, Servet, Banka ve Mali Kuruluşlar**, Yargı Yayınevi, Ankara, 1988.

- FRIDERIC, S.MISKIN, Para Teorisi ve Politikası**, çev. İlyas Şıklar – Ahmet Çakmak – Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir.
- FRIDERIC, S.MISKIN, Finansal Piyasalar ve Kurumlar**, çev. İlyas Şıklar – Ahmet Çakmak – Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir.
- GÜLER, Begüm - Esra KELEŞ - Özgür UÇAR, Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması**, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Daire Başkanlığı, Ankara, 2012.
- GÜLER, Oğuz, Paralarımız 95**, Antik Anadolu Yayınları, Ankara, 1995.
- GÜLLAP, Talat, Türkiye’de ve İktisaden Geri Kalmış Memleketlerde Bankacılığın Ekonomik Gelişmede Rolü**, Atatürk Üniversitesi Yayını No 123, Erzurum 1972.
- GÜNAL, Mehmet, Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, ATO Yayınları, Ankara, 2001.
- GÜRAN, Tevfik, İktisat Tarihi**, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1993.
- GÜRGAN, İrfan, Bankacılık**, Milli Eğitim Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.
- HATİPOĞLU, Zeyyat, Türkiye’de Bankacılık**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1964.
- K.BATU, Tunay - Mustafa UZUNER - Adnan YİĞİT, Türkiye’de Kamu Bankacılığı ve Sektör Üzerindeki Etkileri**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No 7, Ankara, 1997.
- KARL, E.Case - Ray C.Fair - Sharan M.Oster, Ekonominin İlkeleri**, Çev. Ertuğrul Deliktaş - Metin Karadağ - Mehmet Güçlü, Palme Yayıncılık, 9.Baskıdan Çevri, Ankara, 2011.
- KARLUK, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- KAYA, Salih, Uluslararası Bankacılık Uygulamaları**, 2. b., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.
- KAZGAN, Haydar, Galata Bankerleri**, 2. b., Orion Yayınevi, Ankara, 1995.

- KENNETH**, Andrew, **The Bank Marketing Handbook**, Woodhead-Faulkner Limited, New Hampshire USA, 1986.
- KRUGMAN**, Paul – Robin Wells, **Makro İktisat**, çev. Fuat Oğuz ve diğerleri, 2. Baskıdan Çeviri, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.
- KIZILOĞLU**, Şükrü, **Vergi İhtilafları ve Çözüm Yolları**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2000.
- KOPITS**, Georges, **Tax Harmonization In The European Community Policy Issues And Analysis**, International Money Fund, Occasional Paper 94, Washington DC, 1992.
- KURTOĞLU**, Ramazan, **Türkiye Ekonomisi (1838-2010)**, Sinemis Yayın Grup, Ankara, 2012.
- KUYUCAK**, Hazim Atıf, **İktisat Dersleri**, C.II, İstanbul Üniversitesi Yayını No 591, Sermet Matbaası, İstanbul, 1954.
- MUTLUER**, Kamil, **Vergi Hukuku**, 5. Baskı, Eskişehir, 2007.
- PAMUK**, Şevket, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları No 73, İstanbul, 2003.
- PARASIZ**, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. b., Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.
- PARASIZ**, İlker, **Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011.
- PAUL**, Krugman – Robin Wells, **Makro İktisat**, çev. Fuat Oğuz ve diğerleri, 2. Baskıdan Çeviri, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.
- PÜRSÜNLERLİ**, Elif Sibel, **Kamu Bankaları ve Özel Bankalar** (Performans Karşılaştırması), MEG Tanıtım, Ankara, 1997.
- SAYERS**, R.S., **Modern Banking**, Oxford University Press, Seventh Edition, India, 1967.
- SADIKLAR** C.Tayyar, **Türk Mali Sistemi İçinde Bankalar**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 113, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1981.
- SAĞLAM** Mehmet Hakan, **Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü Yayın No 2, İstanbul, 2008.

- SARISU** Ayhan, **Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı, Temel özellikleri Ve Kamu Bankalarının Bölünerek Özelleştirilmesi**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996.
- SAYIM** Ferhat, **Bankalarda Kredi Karşılıkları Sistemi Ve Vergisel İncelenmesi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 244, İstanbul, 2006.
- SEVİĞ**, Veysi, **Türev Araçlar Lisansı Eğitimi, İlgili Vergi Mevzuatı**, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Yayınları, İstanbul, 2002.
- SEYİDOĞLU** Halil, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, 11. b., Güzem Yayınları No11, İstanbul, 1996.
- SUNGUR** Turgut, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999.
- SUVLA** Refii Şükrü, **Para ve Kredi**, Güven Basımevi, İstanbul, 1963.
- ŞANDA** H.Avni, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Para Problemleri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1968.
- ŞENYÜZ** Doğan - Mehmet YÜCE - Adnan GERÇEK, **Türk Vergi Sistemi Dersleri**, 2.b.,Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2008.
- OKTAR** Salim Ateş, **Vergi Hukuku**, 5. b., Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010.
- ÖÇAL**, Tezer. **Ömer Faruk Çolak, Finansal Sistem ve Bankalar**, Nobel Yayınları, İstanbul, 1999
- ÖÇAL** Tezer, **Türk Banka Sistemi**, Emel Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti., Ankara, 1973.
- ÖNCEL** Mualla - Ahmet KUMRULU – Nami ÇAĞAN, **Vergi Hukuku**, 13. b., Turhan Kitapevi, Ankara, 2006.
- ÖZELMAS** Ekrem, **Devletçilik ve Türkiye'deki Tatbikatından**, Yeni Desen Basımevi, İstanbul, 1963.
- TAIT**, Alan A., **Value-Added Tax Administrative And Policy Issues**, International Money Funda Occasional Paper 88, Washington DC., 1991.
- TAKAN** Mehmet – Melek Acar BOYACIOĞLU, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yöntem**, 3. b.,Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2011.

- TARLAN** Selim, **Tarihte Para**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını No:323, Ankara, 1992.
- TARLAN** Selim, **Tarihte Bankacılık**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını No: 283, Ankara, 1986.
- TEKELİ** İlhan - Selim İLKİN, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1983.
- TEKELİ** İlhan - Selim İLKİN, **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama – T.C. Merkez Bankası**, T.C. Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1997.
- TOKGÖZ** Erdiñç, **İktisadi Gelişme Tarihi (1923–1980) Türkiye Ekonomisi, Sektörel Gelişmeler**, 1. b., Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Özyurt Matbaası, Ankara, 1992.
- TOPÇU** Mehmet, **Bankacılık Yönünden Yeni Vergi Kanunları**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 118, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981.
- TÜRKAY** Orhan, **Mikro İktisat Teorisi**, 10. b., İmaj Yayınları, Ankara, 2001.
- ULUTAN** Burhan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1957.
- UYANIK** Namık Kemal, **Bir Bölüm Finansal İşlemler Ve Vergilendirilmeleri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 226, İstanbul, 2001.
- UYAR** Seçil, **Bankacılık Krizleri**, Ziraat Matbaacılık, Ankara, 2003.
- WALTERS**, A.A., **Money And Banking**, Penguin Education, Baltimore USA, 1973.
- YAĞCILAR** Gamze Göçmen, **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, BDDK Kitapları No 10, Ankara, 2011.
- YAZGAN** Teoman, **Türkiye' de Bankacılığın Gelişimi**, Baylan Basım ve Ciltevi, Ankara, 1969.
- ZARAKOLU** Avni, **Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, 2. b., Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No 61, Ankara, 1973.
- ZARAKOLU** Avni, **Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi**, 10. b., Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını No 280, Ankara, 1993.

ZİHNİ, Sanus, **Osmanlı İmparatorluğunda Para Problemleri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1968.

Diğer Kaynaklar

ATLAN, Mikail, Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1998.

BALCI, D.Evrin, Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2003.

ERGÜLEN, Güneri, Banka ve Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir, 1987.

GÜNDOĞDU, Fatma, Türkiye’de Bankacılık Ve 1980 Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998.

ÖZDİCLE, Leyla, Türk Bankacılık Sisteminde Piyasa Yapısı ve Optimal Banka Ölçeği – Özel Mevduat Bankaları İçin Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999.

SEYHAN, Fatih, Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye’de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 2008.

TURGUT, Tuna, “Vadeli İşlem (Futures) ve Opsiyon Piyasalarının Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2002.

TURMUŞ, İlker, Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Uyumlaşma Süreci, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.

Makaleler

- ÇAĞAN Nami, “Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 33, sayı 1-4, Ankara, 1976, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/310/2964.pdf> (10.02.2012))
- EBİÇOĞLU, Fatih Kemal - Abdülkadir Kahraman, “Swap İşlemleri Vergiden Kaçınma Aracı Mıdır?”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:210, Şubat 1999.
- EROL, Ahmet, “Arbitraj İşlemlerinin Vergilendirilmesi”, **Mükellefin Dergisi**, Sayı:56 Ağustos 1997.
- OKSAY, M.Serhan, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Ocak 2003, Yıl 40, Sayı:1
- GÜLOĞLU, Bülent - A.Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları Finansal Krizler: Latin Amerika, Asya ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 27, İstanbul, 2002.
- GÜNDOĞDU, Muhittin, “Forward İşlemlerinin Niteliği Forward İşlemlerine Bağlı Olarak Gelirin ve Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerin Peçelenmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:138, 2000.
- RAFFER, Kunibert, “The Tobin Tax: Reviving a Discussion”, **World Development** 26(33), March 1998.
- TOBİN, James, “A Proposal for International Monetary Reform”, **Eastern Economic Journal** 4(3-4), July-October 1978.

Yayınlar

- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Bankalarca Uygulanan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu Yayını, Ankara, 1996.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, Ankara, 2001.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı: Tanıtım Rehberi**, Ankara, 2002.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıl, 1968–1972**, Ankara, 1967.

T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, **Mükellefin Ödevleri Rehberi (Kurumsal Kazanç) 2010**, Ankara, 2010.

İller Bankası, **Kuruluşundan Bugüne Kadar İller Bankası**, 1945- 1973, Doğuş Matbaası, Ankara 1973.

T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, **Faaliyet Raporu 2008**, Yayın No 93, Ankara, 2009.

T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, **Faaliyet Raporu 2009**, Yayın No 112, Ankara, 2010.

T.C. Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, **Faaliyet Raporu 2010**, Yayın No 132, Ankara, 2011.

T.C. Merkez Bankası, **2001 Para Politikası Hedefler ve Uygulama**, Ankara, 2001, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprogram/pp2001/pp5.pdf>(15.07.2012)

Türkiye Bankalar Birliği, **“2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi”**, Bankacılar Dergisi, S. 41, İstanbul, 2002.

<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/41.pdf> (15.07.2012)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Banka ve Sigorta Sektörleri Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, 1996.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, Ankara, 2001.

Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2004**, http://tbb.org.tr/bankalarımız_2004.asp (10.05.2012)

Kanunlar

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu

210 Sayılı Değerli Kağıtlar Kanunu

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu

488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu

492 Sayılı Harçlar Kanunu

1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu

2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu

4881 Sayılı Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun

5035 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu

6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu

7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu

12.05.1988 Tarihli 88/12944 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı “KKDF”

İnternet Kaynakları

www.bddk.org.tr

www.bis.org.tr

www.hazine.gov.tr

www.tbb.org.tr

www.gelirler.gov.tr

www.tcmb.gov.tr

www.tdk.gov.tr (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)

www.tbb-bes.org.tr

www.eximbank.gov.tr

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/fonksiyon.html>

<http://www.takasbank.com.tr/Pages/Tarihce.aspx> (04.12.2012)

http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi/1145/Tablolar/Tablo_1- Aktif_Buyuklugune_Gore_Banka_Siralamasi.xls (02.06.2012)

<http://www.tsrb.org.tr/sayfa/genel-sigorta-verileri>(19.06.2012)

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm(14.01.2013)

http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx (27.06.2012)

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/ECVOMLK/2011/2011_kurumlar_ilk100.htm (18.06.2012)

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/FGGOVB79.htm (18.06.2012)

<http://www.tsrb.org.tr/sayfa/genel-sigorta-verileri>(19.06.2012), Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (2007-2011)

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/961fd1e2.pdf> (21.09.2012)

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Gökhan Sümer		
Doğum Yeri ve Yılı	Ankara, 1973		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	ÜDS 2012 Mart 67,5		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1988	1991	Özel Yükseliş Lisesi
Lisans	1992	1998	Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat
Yüksek Lisans	1998	2002	Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – İktisat (İktisat Politikası)
Doktora	2008	---	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Maliye (Mali Hukuk)
Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	1998	1999	T.C. Maliye Bakanlığı - Memur
2.	1999	2000	T.C. Ziraat Bankası - Memur
3.	2000	-----	Türkiye Halk Bankası A.Ş. Uzman, Müfettiş, Şube Müdürü
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	gokhan.sumer@halkbank.com.tr		
Tarih İmza Adı Soyadı	Gökhan SÜMER		